dlaw(7K)286

PHYSIÖGNOMISCHE
CATECHISMUS.

BEVATTENDE DE

GRONDEN EN BEGINSELEN

DER

GELAADKENNIS.

VERKLAARING

VAN HET

TYTEL-VIGNET.

GELAADKUNST,

de *Engelin*, Gods puiktelg, aan haar' zyden
Verzeld van *Arend*, *Leeuw*, en *Os*, het Zinnebeeld
Der Aanzigtkennis; toont, hoe in de vroegſte tyden,
Die Leer reeds heilig was†, daar ze ons den Mensch tafreelt.
De Konst geeft haar een' Pyl, een' Spiegel, en een' Kyker,
En in de borst, voor 't Hart een Oog, eêr *Momus* wensch:
Thans word in laater tyd haar' kennisſchat nog ryker,
Nu *Meetkunst* eerst bepaalt de kennis van de Mensch.
Laat *Pallas*, Valschheid vry haar' dubble mom ontrukken,
Elk is doch ſteeds of Lam, of Leeuw, of Aap, of Zwyn;
Gelaadkunst, die vaak doet zelfs Ondervinding bukken,
Door 't Alziende Oog geleid, ſchift Waarheid ſteeds van Schyn.
En, daar ze *Mensch* met *Dier* leert kunſtig vergelyken,
Noodt ze elk hier, om ook Haar van binnen te doorkyken.

† *Ezechiel* I: Vs. 15. By laateren tot het Emblema der Euangelisten gebruikt.

PHYSIÖGNOMISCHE CATECHISMUS.

BEVATTENDE DE

GRONDEN EN BEGINSELEN

DER

GELAADKENNIS.

GESCHIKT

Om den Mensch aan zig zelven te ontdekken, om ook den Aart en het Karakter van zyn Medemensch te ontdekken, en hem op te leiden tot de beöefening en vorming van het MENSCHELYK HART.

MET PLAATEN.

TE AMSTELDAM,
By GERRIT BOM EN ZOONEN,
MDCCLXXX.

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Getty Research Institute

https://archive.org/details/physiognomischec00ekel

AAN HET
ALGEMEEN
MENSCHDOM.

GEZELLIGE *Aardbewoonders*, *Medeburgers van de Waereld*, *wonderbaarlyk gewerktuigde Wezens*, *myne medeöpgezetenen op deezen jammerklomp*, *Menſchen*, *en Menſchenvrienden van elkanderen!* *Wy geeven u hier de* Aanvangsgronden *éener nieuwe Weetenſchap*, *welke op zig zelf alleen als een nieuwe Waereld van Weetenſchappen vóór alle onderzoekgierigen opent. De Weetenſchap welke* den Mensch leert kennen, *die u anderen ontdekt*; *en ook yder uwer aan u zelven ontdekt. De verhéven Menschkunde*, *de Weetenſchap van het Menſchelyk Hart. En geen Weetenſchap dan eene zodanige*; *welke meer geſchikt is voor den Tytel die dit Werk draagt als zulk eene*, *om dat het woord* CATECHISMUS *daar alléén als voor gemaakt is.*

EEN WEETENSCHAP, *welke als nieuw*, *nog aan veele Tegenſpraak is onderworpen*, *en dat gemeen geloof of vertrouwen nog niet verövert heeft dat de Natuurkunde en andere Weetenſchappen reeds voorlang hebben: die des bewysvestiging*, *en eene geördende en grondige behandeling van de eenvoudigſte Beginſelen af*, *meer noodig heeft dan alle die andere. Een Weetenſchap die boven alle de duidelykheid en klaarheid verëischt*, (*te meer daaröm*, *vermits zy voor het overige reeds zwaar en moeilyk genoeg is.*) *des eene ſtyl die noch zeer bloeiend*, *noch verheeven is*, *en eene ſchikking die eerst laat tot het Kunstmaatige*, *en tot de gewigtigſte zaaken komt*, *beiden bevatlyk voor Aanvangeren*, *van gebruik voor een yder — en*

ook hier in hoopen wy aan onzen Tytel te zullen voldoen.

ZONDER *haar te hoog te verheffen, een Weetenſchap die het gantsch Heelál, en alle voorwerpen der Natuur tot haar algemeen voorwerp heeft: doch ons zelve, den Mensch tot haar byzondere, waar in zy zig nog het kennelykst van allen geöpenbaard heeft, en waarin zy het ſtandvastigſte en agtbaarſte is. Ja Waereldbewoonders! daar heeft zy zig allerwegen een troon geſtigt; alles is in den Mensch* PHYSIÖGNOMIE, *en beſtaat in de Ongelykheid: want is 'er wel één Mensch die buiten ſpraak, gang, enz. niet in alles hoe genaamt wat hy bezit, of doet, van alle anderen verſchild? doch dat alles is in het Aangezigt byëen, dat is de Gemoedsſpiegel der Ziel, waar in het den* waaren PHYSIÖGNOMIST *gegeeven is om alléén in te zien, en daar de* PHYSIÖNOMIEKUNDE *de tolk, de eenige getrouwe tolk van is.*

NIEMAND *koopt een Paard, of hy beziet en onderzoekt het van alle zyden, hoedanig het van Lyf en Leden is, om daar uit over den toeſtand van binnen, over gezondheid, ſterkte, edelheid van Ziel, en verder over de innerlyke hoedanigheden te oordeelen: en dat daarom, om dat men de Ziel niet zien kan. En de Mensch..... moet zulks nog betoogd worden?— Dit* éénige Bewyspunt *is genoeg om aantetoonen de noodzaaklykheid deezer Weetenſchap, den Mensch ook zoo te kennen, hem van buiten te onderzoeken om hem van binnen te kennen; of zou men zulks doen omtrent een Dier dat men koopt, en men zou het veronägtzaamen omtrent ons gelyken, daar wy mede verkeeren en handelen! omtrent Vrienden die men zig zal verkiezen, en die men zoo noodzaaklyk uit valſche Verraaders, en uit Vleiërs en Schynvrienden daar het van krielt, in waarheid nog onze grootſte Vyänden, te onderſcheiden heeft; omtrent den Mensch,*

die

die men dikwyls tot onze ſchade te laat leert kennen! — Zulks ware onnatuurlyk — Dat anders de Phyſiögnomiekunde eeuwig waake tegen zodanig een verzuim! Zou ons aan een Paard meer gelegen zyn dan aan een Mensch! dat verhoede de Wysbegeerte en alles wat Konst is. Dat verhoede een ygelyk Menſchenvriend, een ygelyk Medeburger van de Waereld.

YDER *Dier, yder Plant, yder natuurlyk Voortbrengſel heeft zyn Phyſiögnomie, die ons het oogmerk en den dienst toont waartoe het van den Schepper geſchikt is: maar het grootſte doel der Menſchelyke Phyſiögnomiekunde is wyd edeler, en dat is het Menſchelyk Hart te kennen, eerst dat van zig zelve, en dan van anderen; twee zoo noodige takken van Weetenſchap, ô Menſchen! om u in de Zaamenleeving of* le Commerce du monde, *onderling vreedzaamlyk te doen omgaan; twee zoo noodige verëischtens, en tot de Waereldkennis, en tot de Wysbegeerte, dat derzelver kennis, die van alle Dieren, Planten en Voortbrengſelen der Aarde verre te boven gaat. Wat tog is* PHYSIÖNOMIE? *het is die ſchikking van geheel en deelen, welke men ontdekt als men eenig Voorwerp ziet, en die over alles gaat: doch tot den Mensch overgebragt, verſtaan wy 'er enkeld* Gelaadkennis *door. Eigenlyk is het een zaamengeſteld woord, 't welk uit het Grieks komt, betekenende in zyn wortelkragt zoo veel als* Regel *of* Wet der Natuur, *waar door* de neigingen der Ziel, met de geſtalte des Lighaams en de gedaante van het Aangezigt overeen gebragt worden; *en dat 'er uit dien hoofde, vaste en zekere Tekenen zyn, welke de Driften der Ziel aan ons vertoonen, inzonderheid die welke in haar gevoeligſte deelen huisvesten: een kennis die men kan oefenen door ongelykvormigheden en ſtrydigheden, en die naast ons Verſtand, eeniglyk van onze Oogen afhangt.*

Een *Kennis*, *een Onderwerp dat* Genie, *diepe denkingskragt, naauwkeurigheid of juistheid, en eene rype Wysbegeerte verëischt; maar een Onderwerp teffens dat weinig behandeld, nooit grondig en van de Beginſelen af behandeld is; dat alzo met reeden kan aangemerkt worden als geheel nieuw te zyn, en nieuw altoos voor myne Landgenooten; daar wy maar weinige boeken over in de Waereld hebben, althans een zeer klein getal by dat het welk over meest alle andere Weetenſchappen geſchreeven is; waar alles wat men 'er over vind of zeer gebrekkig, ordenloos en onvolkomen, of ten uiterſten duiſter en gelyk wy toonen zullen, nog omzwagtelt is met de geheimzinnige Raadzelſtyl en de figuurlyke Uitdrukkingen der Ouden. Al het welke onäangezien, wy het egter waagen, dit veld hier voor onze Vaderlanderen te openen, om hen bekend te doen zyn met een Konst, waarömtrent de geheele Oudheid zoo ſpaarzaam en agterhoudend was, daar de Oosterſche Wyzen alléén gemeenzaam mede waren, Grieken en Romeinen zelfs weinig of niet, en die tot het Noorden voorheen nooit is doorgedrongen geweest.*

Of *men de Natuur al leert kennen, en men blyft onkundig wegens het voornaamſte puikſtuk van de Natuur, de Mensch, omtrent zig zelve, en zyn's gelyken, hoe dom blyven wy dan!— De Mensch tekennen, is ons veel noodiger, en van ongelyk meer gebruik: weet ymand naast de kennis van God en den Godsdienst iets nuttiger, dat hy 't my aanwyze! — Omgang, Beproeving, ja zelfs Ondervinding leeren hem zóò niet kennen als de Gelaadkennis zulks doet; haar Verrekyker ziet door alle Oogen tot in het Hart, haar Pyl treft de Ziel, en haar Spiegel toont elks gemoed, hoe ook Bedrog en Valschheid, die men in onze eeuw een Standbeeld opregt, (met haar dubbeld*

beld Aangezigt en dubbeld Hart,) zig mag maskeren. *

Elk Mensch, hoe 't zy, is Lam, of Leeuw, of Aap, of Zwyn,
En toont zyn' waaren Aart, 't getrouwst' nog by den wyn.
Wie dronken u misdoet, of lastert en doet vreezen,
Zal nugtren, hoe hy 't toon', uw' waaren Vriend nooit wezen.

was de Menschproef der Ouden; maar hoe verre gaat haar de Gelaadkennis niet te boven! hoe veel voortreflyker is die! hoe veel kunſtiger en algemeener, uitgeſtrekter en volkomener!

INDERDAAD *zy is van eene uitgeſtrektheid die geene eindpaalen heeft. Men zie dit Werk derhalven aan als een Schets, meer niet van eene Weetenſchap welke het groote boek, de Ondervinding, nog geduurig aanvult; en die zoo min, wat zegge ik, die minder als éénige Weetenſchap, ooit uitgeleerd is. Men merke het aan als eene Voorbereiding tot deeze Konst, verre daar van afzynde van de geheele Konst te bevatten. Doch zy is hier van de grond af opgehaalt, en behelsd egter alle het voornaamſte wat aanvanglyk tot dezelve behoord: des met dat alles geen Werk, om voor een Leerling maar zoo ter loops in te zien, maar om overwoogen, beſtudeert, en vooräl om verder uitgebreid te worden Wie met een Weetenſchap begint, moet eenvoudig beginnen, om ymand als by de hand, van de aanvangen af allengskes op te voeren; en een* Handleiding *begryp ik, moet het kort begrip vervatten eener gantſche Weetenſchap, zonder het zelve afgebroken of verward te geeven: dus die Handleiding dient gerégeld te zyn; zoo zy onördenlyk, of te zwaar of uitgebreid is om verſtaan te worden, doet zy geen vrugt*

MET *de Phyſiögnomiekunde is het even zoo gelegen: verſtandig behandelt zynde, is zy van een groot, van*

* *Zie het Tytel-Vignet.*

van een algemeen nut. Onöntbeerlyk voor een yder, en de ſleutel der Waereldkennis. Hoe zal een Vriend zyn Medevriend kennen en hem van den Valſchen Vriend onderſcheiden, zonder Gelaadkenner te zyn? Hoe noodzaaklyk is zy voor een Vorst, die omringt is van Vleiërs, en die dikwyls de Verraader tot zyn Vertrouwde maakt! — Elk in den Burgerkring is deels in hetzelfde geval. Hoe nuttig voor een Rechter, om gevoegt by bewyzen, en belydenis of ontkenning, de Onſchuldigen van den Schuldigen te ſchiften! En hoe zal een Arts, middelen voorſchryven, zonder zyn Lyder juist te kennen, zyn Temperament te weeten, en door de PATHOGNOMIE *en de* SEMIÖTICA, *de ſleutel der geheele* Pathologie *of de Leere der Krankheden, (die voor hem zoo noodige deelen van de Phyſiögnomie en de gezusters van de* Phyſiölögie **,) volkomen en juist zyn Ziekte te kennen! welke hy zonder haar nooit kent dan op zeer losſe gronden, en volgens gantsch bedriegelyke tekenen. Een Minnaar zal zonder Gedaantekunde, het Voorwerp van zyne liefde nooit doorgronden, want in de Liefde vleidt alles, en Trouwlust blanket alle gebreken; in de Vryëry epoche heeft zoo wel Ziel als Lighaam een fraaier voorkomen dan beide wezenlyk zyn, en zig na dat de knoop gelegd is, vertoonen.* SALOMON, *die wyze, die alles doorſnuffelt en doorzogt had wat in de Waereld was, riep daaröm met verwon-*

* *Want daar trekken beiden hun oorſprong van. De* PATHOGNOMIE *is by ons eigenlyk de Driftenkennis der Ziel van een ziek Lighaam, en de* SEMIÖTICA *de Ziektekennis van het Lighaam alleen: beiden maaken zy de* Pathologiſche Phiſiögnomie *of de Gelaadkennis der Krankheden uit; en wanneer wy in ons Werk van Pathognomie ſpreeken, verſtaan wy daar door niet blootelyk de* Affecten *of* Paſſiën *ſlegts, maar die welke ziek, en in een ongeſteld Lighaam teffens ongeſteld zyn: dus een deel van de Ziektekunde zelve, 't welk aan de Semiötica gehegt, de inleiding uitmaakt van de Pathologiſche Phyſiögnomie.*

wondering uit: Wie zal eene deugdelyke Huisvrouwe vinden §? *Hy had veel gevonden; en evenwel was 'er iets dat hy zogt en niet vinden kon, te weeten een braave Echtgenoote, die hy ook nimmer heeft kunnen aantreffen, de reeden dat hy zooveele By wyven hield. Door haar behulp zal men zig voor 't minst hoeden, zig volſtrekt in 't Huwelyk geen Hel op Aarde te bouwen. Buiten deeze is ze onöntbeerlyk voor den Wysgeer; voor den Reizende; voor alle Ouderen en Schoolmeesteren of die met de Opvoeding der Kinderen belast zyn, waarin men nog eene grooiſte feil van allen begaat, en die ondertuſſchen nooit opgemerkt is, dat is, deeze te ſchikken naar derzelver Temperament, waaröver ik in 't vervolg zal handelen; met één woord, voor alle Menſchen overhoop, voor den Portretſchilder inzonderheid; en wat het Maatkonſtige en het Hartstogtelyke betreft, voor alle Tékenaars, Beeldhouwers, Redenaars en Tooneelisten in 't byzonder. Maar zy moet zegge ik, verſtandig behandeld, en met omzigheid gebruikt worden.*

WAT *altoos een Onderwys in haar betreft, om ons tot haar kennis in te leiden, dat behoord anders ingeſteld te wezen dan men tot heden toe gedaan heeft: het algemeen oordeele, hoeverre ik voor my hierïn geſlaagd ben — althans om zulks aante toonen, heb ik alleen maar* V *punten te wyzen, waar ik in myn Plan, Verhandeling en wyze van behandelen van myne Voorgangeren ben afgeweeken, waarïn ik van hen verſchil, en waaröm ik hun ſpoor verlaaten en een gantsch anderen weg verkoozen heb.*

DE OUDEN *naamlyk, en ook zelfs meest de laateren in dat zoch voortzeilende, behandelden de* PHYSIÖ-

§ *Spreuken XXXI. vs.* 10.

SIÖGNOMIE, *als eene Gedaantekunde die den gantſchen Mensch betrof; zy deeden dat veeläl zonder eenige orde of zaamenhang, en niet dan by brokken, afgebroken en zonder ſchikking; zy baalden hun Onderwys niet uit de Gronden op: gaven alle maar éénige Gronden, en gingen anderen voorby, zonder zeens aan te roeren; zy droegen de zaaken zeer onverſtaanbaar en verward voor, en bedienden zig van een diepzinnige ſtyl, en van duiſtere en geheimzinnige bewoordingen; en zy waren agterhoudend omtrent zeer veele der hoofdzaaklyke ſtukken.*

ALLEN *hebben min of meer die gebreken, en in eenigen vind men ze byëen: ſommige, zonder eens de Beginſelen aan te roeren, vangen in het midden van deeze Weetenſchap aan; andere, gelyk* ARISTOTELES, *beginnen met de Dierenzweeming, en laaten het daarby; weder anderen met* Aphorismen, *zoo als een groote Mond beduid dit, een lange Neus dat, enz. ſchoeien hun gantſch werk op dien leest, en weeten van niets anders, gelyk* INDAGINÉ; *of breeken op de helft af gelyk* PORTA; *en alle zyn onvolkomen. Welk alles noodzaaklyk verbetering van doen had.— Laat ons derhalven hier rekenſchap geeven van onze afwyking en verändering, en gaan wy deeze vyf punten eens kortelyk naar.*

IN *de* eerſte plaats *ben ik een geheel anderen weg ingetreeden dan alle myne Voorgangeren, de Phyſiognomiſche Schryveren, en ik heb hen daarin, en voornaamlyk de Quden, zoo ik meen, verbéterd: zy naamlyk, verwarden altoos de Gelaad- met de Geſtaltekunde, en met het Waarneemen der Beweegingen en Gesten; of, om het anders te zeggen, hunne Phyſiögnamie ging over den geheelen Mensch, over het gantſche Menſchelyke Lighaam — doch dit is eigenlyk geene Phyſiögnomie.* PHISIÖGNOMIE *is éé-*

niglyk

niglyk Aanzigtſchouwing *of* Aangezigtkunde, *meer niet; en deeze heeft niet te doen regtſtreeks met Postuur, maakſel of houding van het Lyf, met gang, of diergelyke. Zulks houden wy hier in 't oog: ons Onderwys „ gaat enkeld over het Hoofd en Aange-„ zigt, van het begin der Kruin af tot het einde „ van de Hals toe." Een Onderwerp, inderdaad alleen ryk genoeg voor onze beſpiegelingen. Beiden de eenige Onderwerpen der Gelaadkennis: want alle het overige betreft de algemeene Gedaante of de Geſtalte, en gaat dus de paalen der Troniemeetingen beſchouwing te buiten.*

Wy *hebben hier in de* tweede plaats *met ons Onderwys een gantsch ander ſpoor ingeſlagen dan alle andere Phyſiögnomisten vóór ons, die behalven dat zy deeze Weetenſchap niet uit de Gronden opgehaald noch zig eenige orde voorgeſteld hebben, dan nog de Gronden uit welken zy redeneeren, gantſchelyk verward en niet dan gebrekkig verhandelt hebben. Naa de éénige bron te hebben aangeweezen, waar uit de Gelaadkunde eigenlyk haar oorſprong heeft, naamlyk* de band welke in ons Menſchen Ziel en Lighaam verëenigt houd, *zyn wy daadlyk tot de beſchouwelyke Gronden gekomen, aan die ééne Grond verknogt, welke even zeer practiesch en van dienst zyn voor de beöefening, voor welke wy hen dan ook gebruikbaar gemaakt hebben. De Hoofdgrond van alle welke, genomen uit de eindelooze verſcheidenheid van Menſchelyke Aangezigten, wy geſteld hebben in de Hoofd- en Aanzigts-maat, en in de Proportiën als de oorſpronglyke en wiskunſtige reeden van die verſcheidenheid, en alzo ook in gevolgtrekking, Phyſiögnomicé tot het onderſcheid en de verſcheidenheid der Menſchelyke Naturellen, Geaartheden en Karakters, die wy verdeeld hebben in aangeboorene en in aangenomene en vervormde, ver-*

mits zoo zeker als het is dat ymand zyn natuurlyke vorm mede ter Waereld brengt, het ook even zoo zeker is dat hy zyn oorſpronglyke Phyſiögnomie, zyn natuurlyk Temperament, Aart en Geſtel als daar aan onveränderlyk gehegt, van gelyken mede ter Waereld brengt: en die ook beiden weder elkander volgende, verändert en vervormt. Uit welke Hoofdgrond alle de andere voortvloeien, die wy een voor een doorloopen en verhandelen, en die wyder verklaaren door de Leer der onderſcheide Zweemingen, *waar van wy de* Dierlyke, *daar men Mensch met Dier onderling vergelykt, die de voornaamſte is, waarmede wy in onze Weetenſchap meeſt te doen hebben, tot een derde Hoofdgrond maaken, waar wy dan zoo weder de verder volgende uit afleiden.*

Dus, *wy zyn een geheel anderen weg gegaan, en met de Gronden, Geömetrisch, Meet- en Tekenkundig begonnen, 't welk inderdaad de baſis is, en by yder Schryver altoos behoorde te zyn van alle Weetenſchappen, daar hoegrootheid, proportie, omtrek en verdeeling te pas koomen: zonder welken, alle onderwys, ſteeds gebrekkig is; 't geen dan ook tot heden toe alle Geſchriften over de Phyſiögnomie, ten uiterſten onvolkomen heeft gemaakt, als die dit noodwendig vóóronderrigt, en eene Mathematiſche orde en behandeling altoos miste. En hoe kan zy daar buiten! immers alles wat ons van den Mensch en van zyn Aangezigt het eerst in 't oog valt, is lengte en breedte, vorm en grootheid, 't welk de aanvang van onderzoek en kennis is, of voor het minst zyn moet by alle Lighaamen en Wezens — en zou dan de zoo noodige Gelaadkunde daar van uitgezondert blyven?* 'er zyn geene Konſten of Weetenſchappen in de Waereld, *zegt de Heer* de Lairesse *van de Tékenkonst*, of ze word 'er noodzaaklyk toe verëischt, *en van de Wis- en Meetkonst zegt de Hoogleeraar* Wolff

WOLFF, dat ze de grond is van alle Menſchelyke kennis.— *En de Mensch zelve zou van beide worden buitengeſlooten! geen verzuim immers kan grooter, en geen Onderwys zou ooit onvolledigèr kunnen zyn, dan waar men dit bleef verzuimen. De reeden dat ik myne Phyſiögnomiekunde, van het ruuwe der* omtrek *en* vorm *tot het fyne der* Liniämenten *toe, éénigłyk op haar grondt.*

MEN *ga ſlegts tot de Zaamenleeving, daar ik my zoo dikmaals in myn* CATECHISMUS *op beroep, om tog immers myn Onderwys gemeenzaam te maaken, ſpreekt men 'er van Menſchen, zonder dat men 't zelve weet en gy 'er om denkt, zult gy het eerst van maat en hoegrootheid hooren; als men ymand uitduiden wil, zal men b. v. zeggen, hy is klein van Statuur, breed van Hoofd, dik en plat, of lang en ſmal van Wezen, dus of zoo van Voorhoofd, Neus enz. Dus buiten den kring zelfs van Studie of Geleerdheid, buiten dien zelfs der Gelaadkennis, vind men in dit opzigt niet dan Meet- en denkbeeldige Tékenkunde: waaröm ik dan ook geöordeelt heb, dat men een onderrigt over dit voornaame deel der Menschkunde, noodwendig met die twee rigtſnoeren in alle Konſten moest beginnen; over dit voornaame deel, want dat inderdaad is het Hoofd en Aangezigt, welker* waare *maat, van alle leeden of deelen van den Mensch, ons oog éénigłyk neemen kan, dewyl het ons gelyk ook nog de Handen, onbedekt, en voor ons ter beſpiegeling, alléén ontbloot gelaaten is. Hier vind men alzo het eerſte en éénigſte, om zoo te ſpreeken* Prácticaale *Grondbeginſel der* Phyſiögnomiekunde, *als men dat van de Leere der Zielsverëeniging, en de daaruit afgeleide Temperamenten, Hartstogten, en Denkbeelden, voor het* Theöretiſche *aanneemt. Ik zegge der Zielsverëeniging, waar zy gantsch en al op rust, en welker geheim zy ontwik-*

wikkeld; waaröm niemand 'er zig aan ſtoore dat ik haar boven alle andere Weetenſchappen de Goddelyke *genoemd heb, want Scheppen, Onderhouden, en het Menſchelyk Hart te kennen, is meer dan alles iets Goddelyks.*

In *de* derde plaats *ben ik hier eenen gantsch anderen weg ingeſlagen dan myne Voorzaaten, betreffende de wyze van Verhandelen, in welke ik my naamlyk zekere Orde heb voorgeſteld, eigen aan het Onderwerp en aan de Gronden die uit hetzelve voortvloeien: want Orde, het tweede noodwendige dat de Wiskunde ons leert, houde ik onöntbeerlyk in alles, vooräl in Onderwysſchriften, en meest van alle in zulken van deeze natuur. Dan ook dit, zoo wel als het voorige, is by alle Schryvers over de Phyſiögnomie altyd verwaarloost, door het welke zy dan altoos verward, en zoo duiſter en onverſtaanbaar geweest zyn, dat een gewoon Leezer nooit veel nut uit hen heeft kunnen ſcheppen; en tot wat einde doch ſchryft men dan, als men niet verſtaan wil wezen? Dan twyfel niet myn Leezer, of zy hebben zulks met opzet gedaan, juist op dat men hen niet verſtaan zoude, op dat deeze Weetenſchap niét te gemeen wierde, en dat niemand in dezelve tot eenigen hoogen trap kwam, zonder veel moeite en ontzwagteling; en dan nog nooit tot haar heiligdom — en waaröm dit laatſte niet? moogt gy vraagen: „zy maakten daar nimmer een Zamenſtel van, en verhandelden die nimmer dan afgebroken, hier in alzins gelyk aan de Schryveren over de Alchimie van alle eeuwen; zy hielden de geheimſte hulpmiddelen en deelen voor zig, en hadden niets van de* Phyſiögnomie der Omtrekken, *noch van* die der Liniämenten." *Noodwendig wierden zy hierdoor duiſter en onbruikbaar, van geen dienst ter Waereld, en ze waren ten uiterſten onvolkomen.*

Ook *deeze moeielykheid heb ik hier tragten weg te*

nee-

neemen. Myne Gronden gelegt hebbende, ga ik die naar derzelver agtervolgende rangſchikking verklaaren, en meng 'er alle Phyſiögnomisch Onderwys onder, eigen, of betreklyk tot yder Grond, alles zoo verre in een gerégeld verband, dat de Leezer daar door geene verwarde, maar eene aanëengeſchakelde Handleiding tot deeze Kunst verkrygt; want waar zoude het met haar heenen, zoo men ſteeds voortgaat op het ſpoor der Ouden, met alweder te verwarren en te blyven verwarren, en nooit te ontwikkelen of met orde te onderwyzen? noodwendig tot nog al meer duiſterheid; hoe weinig zou men dan by haar gebeterd zyn! — LAVATER, *geeft niet dan Fragmenten, zulks deeden* SCOT, TAISNERUS *en* ab INDAGINÉ *ook reeds — de Dordſche byëenflantzer* †, *zonder evenwel iets van 't oogmerk der Ouden te hebben denk ik, geeft ook ſlegts brokken, en heeft orde, noch zaamenhang. En wat is onöntbeerlyker in alles, dan orde? — Vooräl in een Onderwysſchrift, — en dat over eene ſtof die het hoognoodig heeft dat zy ééns ontward worde. De Orde waar van ik hier ſpreek, gebied onder anderen, dat men niet te midden in eene Weetenſchap begint, maar die aanvangt met haare Beginſelen en Gronden, naa dezelven aangeweezen en bepaald te hebben; dat men dan volgens dezelven, in een behoorlyk verband haar* Theorie *ontvouwe, en zoo tot de* Theorie-Praktyk *opklimme; maar niet die Orde, en Theorie en Praktyk onder een menge.*

IN *hoeverre wy hier aan voldaan hebben, ſtaat ter beöordeeling aan het Publyk. Ons Werk is in* XXVI Afdeelingen *vervat, volgens de Lyst welke hier op de Vooräfreeden volgt. Yder Afdeeling behelst een hoofdzaak; en men kan haar allen aanzien als zoo veele Leſſen, die deeze Konst onderwyzen;*

en

† *Handleiding tot de Phyſiögnomiekunde, te* Dordrecht, by A. Blusſé en Zoon, *meerendeels eene Vertaaling uit verſcheiden'.*

en die in de Studeermethode, tot het hoogſte van de Konst uitloopen. Naar verëisch der Onderrigtſchriften van deezen aart, openen wy ons Onderhoud met kleine Afdeelingen, daar naa volgen grootere, en zoo gaan wy trapswyze van de eerſte Grondbeginſelen, en de eenvoudigſte Regelen op tot aan de moeielykſte en zwaarſte. Wy geeven dus een ſoort van Zaamenſtel van Phyſiögnomie, in een aanëengeſchakeld Onderwys, van de grond af tot aan de voltrekking van het Gebouw toe, welks fronteſpiets, wy met veel reeden de Metoposcopia *of Voorhoofdſchouwing en Agterhoofdmeeting, met de kennis der Liniämenten en Wezenstrekken, noemen kunnen.*

Niet *over alles zyn wy even uitvoerig. Zelfs de zwaarſte ſtukken der Kunst laaten wy over tot nadere bewerking, om dat een Aanvanger nog zoo verre niet gevordert is, en om dat wy alles niet op eens en te gelyk kunnen geeven, daar deeze Weetenſchap zoo ryk en onbegrensd is, en 'er nog veel over aan te wyzen valt. Zoo ook zyn wy over die ſtukken het kortst' van allen geweest welke minst te pas komen, gelyk die welke niet behooren tot de kern der zaak, en die, over welke wy ons in de* Praktyk *meest moeten uitbreiden; en in tegendeel weder het omſtandigst over die welke beide in Theorie en Praktyk van een noodwendig onderzoek en zeer veel belang zyn. En zie daar, waaröm wy alleen over het* Maatkonſtige, *over de* Hartstogten, *en de* Dieren-vergelykingen *zoo uitgebreid, en het langſte van allen geweest zyn: elk hebben wy drie Afdeelingen alleen gegeeven, vermits dit juist de punten of hoofdzaaken zyn waaröp het in de Phyſiögnomiekunde voornaamlyk aankomt; en zoo naar aan belang van een yder, omſtandig of korter. Dus ook vloeit de eene* Afdeeling *uit de andere, en zy helderen elkaër onderling op, gelyk dus de* XIVe., *de* VI.,

VIe., *de* XIe., *de* VIIe. *en* VIIIe., *en de* XXVe., *de* XIIe. *enz. nader verklaard, teikens met onze twee Hoofdgronden in het oog te houden. Doch om evenwel niet alles Meetkundigs op een te ſtapelen, en dus ons Onderwys al te droog te maaken, hebben wy zonder egter deeze onze Orde in't minſt te krenken, het zoo geſchikt, dat wy 't zelve door ons Werk als heenen gezaaid, en nu en dan, gelyk in onze* VIe., XIVe., XXIVe., *en in de laatſte* Afdeeling *het dáár-voegzaame, in een behoorlyk verband gegeeven hebben. Terwyl op de andere Hoofdgrond ons geheel Systhema in* THEÖRIE *gantsch en al rust.*

IN *de* vierde plaats *hebben wy zoo wy meenen de Ouden verbeterd, door klaar en duidelyk, en zoo verſtaanbaar te ſchryven als ons mooglyk is geweest: om het welk te bevorderen, wy een gemeenzaam Onderhoud, en een ſtyl zoo plat en eenvoudig verkooren hebben, als wy eenigzins met de Stof die wy verhandelen, hebben kunnen overëenbrengen, ontdaan van alle zwier, ingewikkeldheid en duiſtere hoogdravendheid. Wy hebben verſtaan willen wezen, en dat ons Werk voor het gemeen gebruik geſchikt zoude zyn: want om hier niet weder te herhaalen wat wy zoo even over de ordenloosheid, en verwarde onduidelykheid der Phyſiögnomiſche Schryveren zeiden, die dan nog boven dat alles, met opzet, veeläl een duisteren ſtyl voerden, is het by ons een dooling zelfs in andere, in de meeste Weetenſchappen, dat men in de Onderwysboeken tot dezelve, ten onpaſſe, menigmaal zoo ſierlyk en verheeven is, of duiſter en zwaar, dat men zeer weinig nut doet met onderwyzen; men ſchryft voor het Algemeen! en men ſchynt ondertuſſchen alleen verſtaan te willen wezen van Geleerden; of men verönderſtelt een te hoogen trap van kunde in elk, zonder te denken dat men voor allerlei Leezers, en*

verre

verre meer voor onkundigen dan kundigen ſchryft, 't welk vooräl in Onderwysſchriften in het oog dient gehouden te worden; en heeft dit gezegde ergens plaats, het is in de Phyſiögnomiekunde, by ons een nieuwe Weetenſchap, en daar meest alle Leezers vreemdelingen in zyn; en zy die dan nog de geſchiktſte zouden wezen, ik meen de Geleerden, veeläl minägters, verwerpers en haaters van dezelve.

Om *die klaarheid en duidelykheid immer in agt te neemen, hebben wy de eenvoudigſte vorm van alle Onderwysſchriften uitgekoozen, naamlyk de* Catechetiſche, *of het kort onderwys der mondleeringe; een onderrigt by wyze van Zaamenſpraak of Onderhoud buiten een Boek, van ouds by de Sekte der zoogenaamde Wandelende Wysgeeren reeds in gebruik, en geſchikt by Vraagen en Antwoorden, die onderrigtwyze eigen. Met deeze verändering hier, dat de Antwoorder daarin tot Onderwyzer, en de Vraager tot Leerling gemaakt is, het omgekeerde der Theölogiſche Leertrant, het welk my natuurlyker voorkomt, en ook voegzaam was in de ſtoffe welke ik te verhandelen had, want die vraagt, is natuurlyk onkundig en hy begeert onderrigt.*

Voor *een* nieuwe *Weetenſchap, en daar nog weinig of niet over geſchreeven is in de Taale des Lands, vinde ik de tytel van* Catechismus *meer eigen, dan voor andere gelyk de algemeene Natuurkunde enz. als men bekende en reeds gevestigde zaaken behandelt. Dat woord zegt letterlyk* Geloofsleer, *en heeft derhalven enkeld plaats by Onderwerpen die nog weinig behandelt, en nog aan Tegenſpraak onderworpen zyn, als omtrent welke men het gemeen* Geloof *der Menſchen, nog moet overtuigen en winnen. Want myns agtens moet een Catechismus deeze drie verëischtens hebben: (1. dat hy een Weetenſchap onderwyst die nog nieuw en daar elk*

nog

nog niet van overreed is. (2. *dat zodanig een Onderwerp zy van een algemeen nut, noodzaaklyk en ten gebruike van een ygelyk, gelyk de Godsdienst b. v.* — *En mag men de kennis van dat hoogſte pronkſtuk van God, de Mensch, niet wel 't naast hier aan ſtellen?* (3. *dat die Onderrigting, in eene aanëengeſchakelde Orde, zoo eene Weetenſchap, in het kort,* gantſchelyk *vervatte, zonder één Leergrond, klaſſe of deel voorby te gaan; dat ze die van de Beginſelen af verhandele; en dat het Onderwys zy duidelyk, klaar en begryplyk.*

Dit *laatſte, is, wat de behandeling aangaat: en die begeere ik in ſoortgelyke Schriften zelfs zoo eenvoudig, dat men ze geſchikt maake voor alle Aanvangeren, en zelfs voor de Jeugd — ja voor Kinderen, op dat zy, wat hen* noodigst *is, toch zonder uitſtel aanleeren: en dit is buiten tegenſpraak de Phyſiögnomiſche Menschkunde. De Leezer toetze nu myn arbeid aan deeze verëischtens, en zie hoe wyd ik daar aan voldoe. Wat altoos dit laatſte belangt, ik hebbe dat allerwegen in 't oog gehouden: ik heb gewild, en myn werk 'er naar ingerigt, om ook zelfs de Nederlandſche Jongheid vroegtydig van deeze alzins nuttige en vermaaklyke Weetenſchap een denkbeeld te doen verkrygen, ten einde by haar intrede in de Waereld, deeze ſnoode, bedrieglyke en valſche Waereld, vol huichelaary en ſchyndeugd, vol vleiënde list en allerlei misleiding, „het Menschdom vroeg te leeren kennen: om het of in eenzaamheid te ontwyken; of 'er „in gezelligheid omzigtig mede omtegaan."? Dat dan de Jeugd deeze Weetenſchap reeds vroeg, dat zy ze daadelyk beöefene, zoo zal zy de jaaren en ondervinding niet noodig hebben welken zy nu heeft om Waereld- en Menschkundig te worden; en daar door veel tyd en moeite uitwinnen, zich voor veel ſchande, laster, ſmaad, en ſchade hoeden. Zy zal haar*

eigen

eigen zelf, en haar onvoordeelig Natuurgeſtel, kwaade Hartstogt en Hebbelykheid leeren kennen, die verbeteren; en de goede van zelve leeren aankweeken, meer dan door de prediking van eenig Zeedenmeester — want het is éénigłyk in deeze Weetenſchap dat de Mensch zich zelven vind; éénigłyk in deezen Spiegel dat hy zich zelven ziet. Daaröm verdiende een Leerboek in dezelve, wel by het A B C boek ingebonden te worden, en onmiddelyk naa het 2 maal 2 te volgen.

EINDELYK *in de* vyfde plaats, *hebben wy meer gedaan dan de Ouden, die veele dingen, en zelfs van aanbelang, ja hoofdzaaken van de Konst agter hielden, om bekende reedenen, gelyk wy op zyn plaats toonen zullen.— Wy neemen thans het geheimnisgordyn van voor het beeld van* PHYSIÖGNOMIA *weg, om haar te toonen zoo als zy is, en om alzo weder door haar den Mensch te toonen zoo als hy is. In niets agterhoudende, geeven wy dat geene wegens* Gronden, *wat wy zelfs tot ons eigen gebruik eerst opgeſteld hadden: zonder evenwel tot Dweepzugt te vervallen, daar wy zeer verre van verwyderd zyn, gelyk elk Leezer wel zien zal; want, haateren van alle Bygeloof zynde, trekken wy deeze edele Weetenſchap tot geene Geestdryvery, geeven geene* Idéäalen *van* CHRISTUSSEN *noch* JUDASSEN; *en blyven vry van alle ſoortgelyke dweepägtige gevolgen, die de Heer* LAVATER *trekt; (of wy ook zoo vry blyven van zyne* Misſlagen, *daaröver mogen kundigen de uitſpraak doen.) Trouwens by de Ouden is het ook zoo zuiver niet, by alle hunne agterhoudendheid. De Leere der Liniämenten altoos is by hen meest voorby gegaan, en by geene ooit volkomen afgehandelt: daaröm geeft het zoo weinig goede Phyſiögnomiſche Zaamenſtellen, daar dit juist het aller voornaamſte kunstdeel is, waar* alles *aan gelegen legt; en daaröm zyn 'er ook zoo weinig*

weinig Menſchen die ooit in haar tot de verëischte trap van hoogte gekomen zyn, daar elk den weg geſlooten bleef, en niemand het pad daar toe zoo gereed was als het nu word: en wie 'er dan nog ooit in uitgemunt heeft, heeft dat nimmer kunnen doen dan door ongemeen veel arbeid, moeite en eigen oefening, zonder eene regelmaatige Handleiding van gegrond en geſchikt Onderwys. Niettegenſtaande nu die onvolledigheid en dat gebrek aan Orde by de Ouden, waar in de laatere hen niet verbeterd hebben, hebben zy doch ook echter veel goeds gedaan: dan ook die laateren hebben dit veeläl verminkt, en die bronnen bedorven, door in veele deelen van het regte ſpoor der Ouden mede te wyd afteegaan — Dus te bejammeren, dat deeze uitmuntende Weetenſchap, door veelerlei oorzaaken tot heden zoo onvolkoomen *is gebleeven.*

Zie *daar het noodige verſlag van dit Werk, betreffende deszelfs verband, ſchikking, en behandeling. Thans hebben wy den Leezer kortlyk nog eenige dingen te zeggen, die hem nuttig zyn te weeten. Wy hebben van de voornaamſte Gronden, van* yder Grond *een Plaat gegeeven, welke Plaaten van den meesterlyken* W. Goeree *zyn, in dit ſlach van Afbeeldingen zoo groot, dat wy onder de hedendaagſche Graveurs geene hebben weeten te vinden daar by te vergelyken, of die ons oogmerk zoo wel zouden uitdrukken: waaröm wy deeze gekoozen hebben, liever dan andere gebrekkige; en by tog was de Man die zich deeze zaaken best verſtond. Alléén de drie Hartstogtprenten zyn naar* le Brun, *en ik heb daar ter plaatze, ben in myne beſchryving alzo ook eenigermaate moeten volgen; gelyk ik my in het geene de Natuurleer van den Mensch betreft, van een* Boerhave, Ruisch, *en* Albinus *bediend*

hebbe, oordeelende, dat wy niet verre en by den Vreemdeling behoeven te haalen wat wy zelve t'huis hebben, hoewel niet vergezeld van zoo veel omslag, woordenpraal en snorkery als by hen; veel minder aan, een zaamenraapzel uit hen te maaken, van vertaalde brokken van vooren tot agteren, en het dan voor een oorspronglyk Hollands Werk *uitteschreeuwen, dat dan nog op yder bladzyde kenmerken van verslimmerde Physiognomiekunde draagt Voorts hebbe ik gewild, dat dit Boek, om het elk in handen te geeven, op een maatige prys gesteld zoude worden; en daarom heeft de Uitgeever ook gezorgd niet te veel kosten te maaken, maar noodelooze Plaaten te vermyden, op dat het verkrygbaar voor een yder zou zyn, en zelfs niet veel hooger te staan komen dan eenig Werk uit zoo menigvuldige die 'er zyn over* de Kunst om Paarden te kennen* — *dat ik hier die vergelyking maak!.... want nog eens, dat een Mensch met een Paard, voor het minst gelyk opsta!*

Ik *bemin de waarheid, „ de Gelaadkennis is de Leer „ der Waarheid, en die Physiognomische Karakters „ maalt, moet ze getrouwelyk maalen, of t'huis bly- „ ven:" dit heb ik overal, en van myne eigen Landgenooten zelfs, oprechtelyk gedaan, waarom niemand my dat kwalyk af kan neemen in deeze Weetenschap. De Dortenaar † heeft dit niet gedaan. Die is een slegt Gelaadkenner; de eene* Naerebout *heeft eene gantsch niet de allerbeste, en* Bousfard *eene zeer slegte Physiognomie, en wat toch zegt één goede daad in ymands doorgaand Karakter! De* de Witten *hadden zeer ongelukkige Physiognomiën — en is hun einde ook niet zeer ongelukkig geweest? Wat Konterfytsels betreffen,*

* Gelyk by voorb. het Werk van den Heer Bourgelat, *Kunst om over Paarden te oordeelen*, vervattende derzelver *Physiologie* en *Anatomie*, te Amst. by *Intema* en *Tieboel*, in gr. 8vo a 36 stuiv.

† Handleiding tot de Physiognomiekunde.

fen, die zyn meest altoos geflatteert, *en de Leevens-beſchryvingen van Vorsten en Grooten worden het ook altyd gedaan, wat kan men dan van het eene tot het andere beſluiten? ten gunſtigſte, waarlyk het minste; men zal 'er wel Lof, maar weinig Waarheid vinden: buiten dat op de doode Portret-phyſiögnomie zelden veel ſtaat te maaken is, zy is de ſlegtſte van allen, want zy verliezen van kopy tot kopy te veel: doch zy trekken Leezers; en Leevensbeſchryvingen vullen een boek. Immers, hoe weinige welgelykende Portretten worden 'er gevonden! dat verſcheiden' Schilders, op één' tyd een Perſoon konterfyten, zullen die allen, niet in iets onderling verſchillen? en van wat belang is zulks niet in eene Weetenſchap als deeze, daar het zoo naauw houd, daar het op een trek en ſtreek aankomt, en daar het minste verſchil in maar één en in het geringſte deel, dermaate het Karakter verändert! Dan ook begaat nog de Plaatſnyder weder zyne afwykingen en misſlagen. Boven dien word ymand op verſcheiden' tyden geſchildert; en men moet dan nog alle die Afbeeldingen hebben en vergelyken, gelyk ik tot een proeve met de* de Witten *gedaan heb. Welk een moeielyke taak! En dan nog zal men nooit alles kunnen beöordeelen, maar alleen ſlegts een hoofdkarakter of ſpreekende* Phænonema, *gelyk van goed of kwaad van Aard, Deugdzaam of Ondeugdzaam, Gelukkig of Ongelukkig enz Alles dit heeft in de leevende Phyſiögnomie geen plaats, die daaröm alléén zéker gaat: zy is éénig; en de doode der Portretten, menigvuldig en altoos verſchillende van elkanderen. Ik zegge, alléén zéker, want men mag zich op die doode oefenen om de Gelaadkunde aantelecren, maar om 'er een juist oordeel naar te ſlaan, vooräl van Perſoonen die nog leeven, raade ik een yder af.* LAVATER *zelve heeft 'er geſtadig in misgetast, en van daar dat zyn uitſpraak over* Rutge-

rodt zoo *ſlegt uitviel. Wyd gemakkelyker valt het over Afbeeldingen te oordeelen, als men de Leevens van die Perſoonen heeft, en hunne Karakters weet, gelyk de* Handleiding tot de Phyſiönomiekunde, *over een* Willem *den Iſte, en over een* Baile, Voltaire *enz. gedaan heeft. Maar Hemel! is dit Phyſiögnomiekunde?*

Tot *nog toe dan had het ons aan een Systhematisch Onderwys in deeze Weetenſchap ontbroken. Alles heb ik aangetoond, is hier in by de Ouden onvolledig en gebrekkig geweest; en ook by de laateren zelfs al wederöm alles* Fragmenten *en brokken, zonder zaamenhang, zonder orde, zonder grondig onderrigt, of eenige Gronden: welke ik hier, gelyk men zien zal, uit één eenige heb afgeleid, die dan de bron is der geheele Gelaadkennis. Om welke Ordenloosheid te bewyzen, ten einde elk te overtuigen dat ik zulks niet zegge om anderen te verägten, en myn werk daar door zelve booger, of boven anderen te ſchatten, ik niet meer te doen heb gehad dan my te beroepen op een* Indaginé, Lavater, *en de zoogenaamde Oorſpronglyke Hollandſche* Handleiding tot de Phyſiögnomiekunde, *onlangs uitgekomen.— Ik zal my vergenoegen indien dit kort Onderrigt eenigzins dat gebrek zal mogen vergoeden, en de Liefhebbers der Gelaad en Menschkunde op den weg helpen om deeze nuttige Weetenſchap, uit hen zelve aan te leeren; gelyk ik uit my zelve, door ſlegts het dwaalſpoor van misleidende Phyſiögnomisten te vermyden, zaamelyk daar in gevordert ben.*

Ik *betuig het werk van de Heer* Lavater *nooit gezien, veel min geleezen te hebben; ja zelfs heb ik met voordagt het zelve nooit willen zien, om myn eigen denkbeelden en verzaamelde ondervindingen, zuiver op te geeven, daar men egter in myne* Beginſelen, *of dat Stuk 't welk op dit zal volgen, eerst*

zon-

zonderling wat van zien zal. Alléén, een Vriend heeft my eens uit een Hoogduitsch Uittrekſel iets voorgeleezen uit de Brievenwisſelingen en Werken der Heeren LAVATER *en* ZIMMERMAN, *'t welk oorzaak gegeeven heeft dat ik ſommige doolingen, gelyk onder anderen die over de* Joodſche Natiezweeming, *in hen heb aangeweezen. Ik hadde al voor lang nopens deeze Kunst verſcheiden Aantékeningen gemaakt, en van myne Opmerkingen en Waarneemingen, geduurig aan getrouwlyk hoek gehouden: van dien tyd af dat ik van de Heer* LAVATER *hoorde, heb ik 'er alles over byeëen gezogt, herzien en in orde gebragt; min egter met oogmerk om het uit te geeven, dan tot myn eigen gebruik te bewaaren: het welk ik tot heden gedaan heb,— dan nu ziende het gebrekkige dat anderen hier over hebben, die daar egter ſtoutelyk mede voor het licht komen; heeft my zulks moed gegeeven, om ook een deel van het myne niet te rug te houden, dat deel myner Aantékeningen en opzaamelingen naamlyk, t welk enkellyk de Gronden vervat, en niets van myn Praktyk en Ondervindingen: om ook een ander neffens my derzelver beöefening te gunnen Ik heb het gewaagd, en het ſtaat nu aan 't Publyk om myne poogingen te beöordeelen.*

PHYSIÖGNOMIEKUNDE, *is de ſmaak der Natiën geworden; en zy is het nu ook der onze — Nooit kon zy heerlyker keuze doen. Zy is de noodzaaklykſte van alle Studiën; en van den reeks Weetenſchappen welke wy aankweeken, de waardigſte, en ons de naaſtſte. Zy gaat regelregt over den Mensch, het edelſte van alle Onderwerpen; zy treft het Hart, wederöm het keest van dat onderwerp, en het aller edelſte van dien Mensch, waar door hy leeft, denkt, gevoelt, en alles doet; Gelukkige verkiezing! zy beöefend het allerſchoonſte pronkhoeld van*

God, den Mensch, dat betragtenswaardig middenpunt van de geheele Natuurkunde, waar alles op uitloopt, waar alles zig in verëenigt. Hier is de Hoogeſchool deezer gantſche Weetenſchap. En de daaglykſche Omgang, het Hof, de Kerk, de Beurs, de Schouwburg, yder Stad, yder Straat, yder Wandeling, de Burgerkring en alle andere kringen, het Gemeen, en met één woord, de gantſche Waereld is haar Univerſiteit.— Geduurig, op alle plaatzen, op alle Perſoonen hebben wy gelegenheid haar te oefenen! Dit maakt de Gelaadkunde zoo begeert: en dit is ook de oorzaak dat 'er naauwlyks iets is 't welk ik hooger verëere dan deeze kennis.

Ik *hebbe van der jeugd aan voor deeze Weetenſchap alle liefde gehad, en my op derzelver Studie reeds vroeg toegelegd. nooit heeft zy my verlaaten, en wanneer het fraai Voorkomen van ymand, de Sireenen taal eener geöefende veins- of vleikonst, en de ſterkſte betuigingen met den mond ja zelfs kleine Ondervindingen, my al eens afrieden te ſterk op haar te vertrouwen, heb ik doch altyd van agteren gezien, dat ik kwaalyk gedaan had haar te verlaaten, of my liever te vertrouwen op het kunstmasker der ſchyndeugd, op ſchoone woorden en vriendelyke dienſtreedenen, dat alles zoo bedrieglyk is, dan op haare Wiskundige* Axiomata *en* Signatuuren, *die nooit bedriegen. Ach! hadde ik meer, hadde ik altoos aan haar geloofd, en zoo eene wyze Natuurſpraak van den grooten Schepper, nooit mistrouwt!*

Ten *hoogſten te bejammeren is het maar, men moet in zulke Weetenſchappen te zeer in het donker gaan, waar zoo weinig over geſchreeven is, daar de goede Boeken zoo geheimzinnig en raadzelagtig, en de ſlegte zoo misleidende, onkundig en vol misſlagen over zyn; ja te bejammeren dat men 'er zonder eenig goed rigtſnoer zoo lang in moet omdoolen, zal men tot de zuivere waarheid komen, en deeze uit de*

valsch-

valschheid ſchiften, waar een halven leeftyd mede heen gaat. Zulks heeft my veele jaaren, en een ongelooflyken arbeid gekost. Dit niettegenſtaande ben ik tog eindelyk al dat wederwaardige te boven gekomen. Ik heb begonnen met my zelven Principën *te ontwerpen, en die aan de geduurige ondervinding te toetzen Ik heb my niet ontzien met alle Menſchen zonder onderſcheid te verkeeren, om elk te leeren kennen, omelks Karakter te kénnen; ik heb veele Standen en leefwyzen onderzogt, en ben met opzet, zelfs in den kring gegaan van het ſlegtſt Gemeen, en welk een wonder! ik heb 'er goede Phyſiögnomiën, en zeer goede Karakters gevonden, al beter zomwylen en niet zelden verſtandiger dan onder zoogenaamde fatzoenlyke lieden die ryk zyn of ryk gekleed gaan, en die tegen quaſi onfatzoenlyke lieden, om dat hen beiden ontbreekt, de neuzen opſchorten. Ik heb niet geſchroomt om met Menſchen van alle ſoort, omgang te zoeken, en my nooit geſtoord aan de kwaade verdenking of laster van anderen: enkellyk bezield met weetlust,* om den Mensch te kennen; *en op deeze wyze heb ik vergoed wat my in de Boeken ontbrak. Ik heb die ondervindingen gehouden tegen de Gronden welken ik gelegd had.— En zie daar hoe ik myne Phyſiögnomiekunde heb aangeleerd. Ik hebbe my bevlytigd, zelfs die tot eene Wiskunstige zékerheid te brengen; en het zal aan den Leezer ſtaan, te beöordeelen of ik het daar zoo wyd in gebragt heb, als hy eerst myn arbeid volledig in handen heeft.*

My *over ſchryfwyze of Taal te verſchoonen, zal niet noodig zyn: in onze Republyk van vryheid, heeft ook hierin een yder zyn verkiezing. Het is geen Teemſtyl wanneer ik nu en dan* Synonima *gebruik, gelyk tot één voorb. van plooijen, kreuken, vouwen, rimpels enz. wanneer ik de Trekken, en Liniämenten, en derzelver onderſcheid verklaar enz.— ik doe zulks om duidelyk te wezen, en*

vinde my daar meermaalen *toe genoodzaakt, vermits ik een nieuwe Konst voor onze Taal behandel: en niemand geloofd hoe moeijelyk het is, overäl woorden te vinden welke de zaak die men wil, wèl uitdrukken; en om zig by alle omſtandigheden verſtaanbaar te maaken. Juist daaröm heb ik ook zomwylen van myn Onderrigttaak moeten afgaan, om te bewyzen: 't welk een nieuwe Konst altoos noodig heeft, want zy is nog niet gevestigd, zy is den meesten nog ongewoon, ja hoe veelen niet nog onbekend! haar* exiſtentie *word nog betwist, ja van Wysgeeren betwist, waar van 'er heden bloeijen zelfs, die haar een geestdryvende Liefhebbery durven noemen, ja haar even zoo behandelen als de Schoolgeleerden den* STEEN DER WYZEN *doen, die zoo wel aanwezig is als de* waare *Phyſiögnomiekunde, maar met eenen zoo ſchaars als den* regten *Phyſiögnomicus.*

MENSCHENVRIENDEN! *gezellige Waereldbewoonders! myne Landgenooten en mede-Burgers, treedt nu tot deeze Gronden in; maar dat de Voorzigtigheid, de Menschliefde en inſchiklykheid u verzellen! ſteeds gedagtig dat de Phyſiögnomiekunde wel eene noodige, nuttige en vermaaklyke, maar met eenen eene gevaarlyke en zeer zorgelyke Weetenſchap is; welke boven alles verſtand en omzigtigheid verëischt. Zy reikt u de Geheimſleutelen van het Menſchelyke Hart, bewaart deezen wel, en misbruikt ze niet.— Droefgeestige en zombere Wysgeeren! behandelt en beſchouwt het Menschdom met medelyden; of blyft van deeze Weetenſchap af, zy zou u tot Menſchenhaaters,* Miſantropes *en Timons maaken, gy zoud van al het Menschdom een afſchuwen hebben, en dat ontvlugten.*

NB. Hier had een geheele Lyst van *Errata* behooren te volgen, waaronder zelfs ſommige zeer grove Drukfouten, veränderde of ongelyke Spellingen, veroorzaakt door myn afweezen, wanneer ik *de Correctie* aan anderen heb moeten overlaaten; doch die zullen in een' tweede Druk verholpen worden.

INHOUD.

I. *Afd.* Van de noodzaaklykheid der MENSCHKUNDE. Van de *Zelfkennis*, Oorſprong en Beſchryving der Phyſiögnomiekunde. Oude toeſtand van dezelve, en *onvolkomen Syſthema* dier zoo nuttige Weetenſchap, haar lof, dienst, lotwisſel en verval . Bladz. 3

II. — Verbeterde Orde door de laateren in haar gebragt. Haar afſcheiding van de Geſtaltekunde. Verdeeling van de gemeene Menschkunde, gebragt tot de *Aangezigtkennis*, de *Chiromantie* of *Handſchouwing*, en de kennis van het verdere *Lighaamsgeſtel* van den Mensch in zyn gantſche vorm. Verdere Verbeteringen daar in gebragt . . . 10

III. — Oorzaaken van het laat bloeien en herleeven der Phyſiögnomie. Misbruiken by haar ingeſloopen. Behoord onder de *Geheim-Konſten*, en waaröm altoos verborgen gehouden? Haar weder herſtel. Schryvers die over haar gehandelt hebben . 14

IV. — Van de *Natuurbron* deezer Weetenſchap. Wat men door haar ontdekt. 't Gebruik 't welk de Ouden van de *Phyſiögnomie*, *Chiromantie* en *Pedomantie* maakten. Van de Phyſiögnomie of Aangezigtkunde in 't byzonder, derzelver omſchryving en bepaaling 18

V. — Inleiding tot de THEORIE van deeze Konſt. Haar Hoofd-Verdeeling, naamlyk in *Phyſiögnomie* en *Pathognomie*. Orde van afhandelen en beöefening. De ONDERWERPEN waaröm trent zy bezig is, om den Mensch te onderzoeken en te kennen. GRONDEN waarop haar geheel Stelzel rust, en die de Hoofdregelen van deeze Weetenſchap uitmaaken. Bronwel der geheele Phyſiögnomiekunde, gelegen „ in de *Phyſique* overeenkomst van Lyf en „ Ziel, tusſchen Mensch en Dier, en Mensch en „ Mensch" 23

VI. — Mensch met Mensch onderling te zaamen vergeleeken, en die overeenkomst nader onderzogt. De *Phyſiögnomie der Omtrekken*, het uiterlyke deel der Konst. Beſchryving van 's Menſchen HOOFD, overgang tot het voorſte deel van hetzelve. Vier *natuurlyke ſtanden* van Troniën. Afbeelding van een in alle deelen volkomen juist en wel geproportioneert

tiöneert Wezen, en van de daar afwykende, min volkomene, gebrekkige, gantsch onvolkomene, en geheel gebrekkige. Overgang tot het verklaaren der geleegde Phyſiögnomiſche GRONDEN, wier beöefening gantſchelyk gelegen is in het kennen van dat verſchil . . . Bl. 28

VII. *Afd.* Verklaaring over de EERSTE GRONDSTELLING: *de zonderlinge Vereeniging tusſchen onze Ziel en ons Ligbaam*, het innerlyke der Konst; hoe zy afzonderlyk, en hoe zy op elkander werken; door Denkbeelden, Zintuigen en Gewaarwordingen . . 36

VIII. — Toepaſſing van deeze eerſte Grond op de verdere Regelen deezer Weetenſchap. Van de Leere der *Tempéramenten*. Verſchillende Geaartheden van den Mensch, en Veranderingen daar in . . 40.

IX. — Phyſiögnomiſche afhandeling van de *Paſſiën* en *Affecten*, of Hartstogten, Lydingen en Zielsneigingen, en haar vaste *kentékenen* in 's Menſchen Wezen, om ze daar uit te beöordeelen. *Eerſte Tafereel* van Hartstogten; Beſchryving van de *enkelde* en beste *Paſſiën*, van den Aandagt, de Eerbied, de Verwondering, het Vergenoegen, de Vreugd, het Lagchen, en de Verägting, met derzelver *Pathognomie* of Ziektenkennis . . . 45

X. — *Twcede Tafereel* van Hartstogten; Beſchryving van de *enkelde* maar de ongunſtigſte en ſlegtſte, de nadeeligſte en gevaarlykſte Paſſiën, van de Droefheid, het Schreyën, de Pyn, de Begeerte, de Schrik, de Gramſchap of Toorn, de Nyd of Afgunst, en de Wanhoop. Beſchouwing van het nut en gebruik 't welk de Aanzigtkyker hier uit trekken kan. 66

XI. — *Derde Tafereel* van Hartstogten; Beſchryving van de *zaamengeſtelde* en *gemengde Paſſiën*, van het Medelyden, de Verſlaagerheid, en de Haat; van Toorn met Vrees vermengd, Vrees van Begeerte of Nieuwsgierigheid verzeld, Yverzugt gemengd met Wangunst en Afkeer; en van de *dubbelmengingen* en verſcheiden' Driften die in één loopen. Afbeelding van een onbehartstogt Wezen, of een Mensch by wien alle Hartstogten in gelyk evenwigt ſtaan; en ſchets van het waare *intrinſique* ſchoon. 79

XII.

XII. *Afd.* Gemeene Plaatzen (*Loci Communes*) van dagelykſche geſtaltewisſelingen en veränderingen die op ons Aangezigt, in onze Weezenstrekken de meeste invloed hebben. Inleiding tot de *Combinaties* of vereeniging en zaamenloop van *Signatuuren* en Tékenen. Van de Hebbelykheden en Aanwenſels. Van de *Idéën*, de Denktrant, en het ontdekken der Gelagten en voórneemens. Overgang tot de *primative Habitudes*, of Hoofdgewoontens die allermeest onze Lighaamen, en zoo onze Troniën veränderen. Hoe ze best in onze Phyſiögnomiën te onderſcheiden. Verſchillende Karakters. Waarin de *kunſtige* Phyſiögnomist, den *gemeenen* te boven gaat; en waar hy naaukeurigst agt op geeft. . . . . Bl. 98

XIII. — Van *het kenbaar Onderſcheid der* Aangezigten, *en van de deelen derzelven*, *'t Verſchil in Spraak*, *Gebaarden*, *Wezenstrekken*, *manieren en verdere beweegingen*, als de tweede grond deezer Konst. Hoe noodzaaklyk die Verſcheidenheid is. Haar oorzaak, en gebruik in de Phyſiögnomiekunde, „ die uit haar derzelver *zigtbaare* oor„ ſprong trekt; en ook zoo de meteiks Phyſiögno„ mie overëenkomende Geäartheden en Karak„ ters doet verſchillen en overzweemen."

XIV. — Van de *Phyſiögnomie der gebrekkige Omtrekken.* Beſchryving van de onvolkomen en wanvormigen Hoofden; de ongeproportioneerde en toevallige Wezens. Afbeeldingen van verſcheiden *Misſtanden* van Troniën, en Leerlingen hier uit getrokken, als de toepaſſing van deeze tweede Grond, op de Meetkunſtige Regelen van deeze Weetenſchap. 132

XV. — Schetswyze Verhandeling over *de werking onzer Spieren*, *die in ons Aanſchyn de verſchillende Aandoeningen en Gewaarwordingen van de Ziel uitdrukken*, de derde grond deezer Kunst, Bewys dat hier uit geboren worden de *Liniamenten* en *Streepen* in onze Aangezigten en Handen; en van het nut dat de Phyſiögnomist uit derzelver waarneeming trekt. 152

XVI. — Vierde Grond, gelegen in *de Overëenkomst of Ledenſteming van ons Lighaam, en in de onderlinge*

linge ſtryd, door Vergelyking onzer Leden en derzelver Proportiën tot elkander; haar verband over het algemeen, en verknogtheid met de voorige Grondſtelling. Uiterſte grenzen der Phyſiõgnomiekunde. Bl. 159

XVII. *Afd.* Verklaaring van de VYFDE GROND, *in de Vergelyking* gelegen *van Mensch met Dier*. Balans van beider Lighaams- en Zielsvermogens. Van het gebruik deezer Grondregel in de Gelaadkunde. Onderſcheid der *gemeene* en *eigen* Tékenen. Drie wyzen om deeze Vergelyking op te maaken. 166

XVIII. — Eigenſchappen van Menſchen in verſcheiden Landen, overëenſtemmende met de Dieren. Van de *Vierderlei* ZWEEMINGEN in het algemeen, en de *Animale* in het byzonder. Van de Menſchelyke betrekking en gelykenis tot de Katten, de Aapen, Stieren, Oſſen, Kalveren, Bokken, Leeuwen, Verkens, Ezels, Schaapen, Honden; en oorzaaken van de zoo algemeene *Hondſche Phyſiõgnomiën*. Van de Vogelzweeming en de betrekkingen tot Kraaien, Raaven, Uilen, Haanen en Arenden. Over de ZWEEMING der *deelen*, neuzen, oogen, ooren, halzen, hair enz. . . 171

XIX. — Toepaſſing van verſcheiden' Gevolgtrekkingen uit die Leer, op deezen vyfden Grond. Verwaarloozing deezer *Dierengelaadkennis*, de derde voornaame Hoofdzaak der konst van Phyſiõgnomie. Karakters van onderſcheiden *Mensch-Dieren*. Zinnebeeldkonst, om daar uit te ontleenen ter verryking van deeze Weetenſchap. Vier Dieren met der Menſchen *Temperamenten* overëenſtemmende, en eene reeks van veel andere Waarneemingen uit deeze Vergelykingen opgemaakt. 198

XX. — De ZESDE GROND deezer Konst nagefpoord in *de gewoone gangen, zoo gerégelde als ongerégelde, welke de Natuur met den Mensch gaat*. Verſcheidenerlei Huishouding der Natuur met ons; haar byzondere werkingen op ons Naturel en Gemoed. Van de *bepaalde* en *onbepaalde*, *aangeboore* en *verkreegen'* Tékenen, en derzelver gebruik in deeze Konst. Hoe wy onze Natuur verwisſelen, en eene andere aanneemen. Voorbeeld van een *gebrekkig* beõefende Phyſiõgnomiekunde in de Aangezigtskenner by SOCRATES. . . . 225

XXI.

XXI. *Afd* Algemeene *Immutatiën* of Hoofdveranderingen die onze Geſtellen en Phyſiögnomiën alte-reeren. Van de *Phyſique Variatiën* die by ons ontſtaan (I door toeneemende Jaaren, en de Ouderdom; (II door het Saizoen waar in wy zyn, en geboren zyn, (III door de Luchtſtreek of 't *Climaat* waar onder wy, en (IV de Landſtreek waar in wy geboren zyn. Van de drie eerſten in 't byzonder; en welke uitwerkſelen zulks op onze Wezens en Geäartheden heeft. . . . Bl. 235

XXII. — Van de *Natiönaale Phyſiögnomiën.* Karakters der Europeäanen, Aſiäanen, Amerikaanen, Afrikaanen, en Wilden. Kenſchets van een Duitſcher en Hollander, Engellander, Fransman, Italiäan en Spanjaard enz. Onderſcheid van Landlieden met Stedelingen, en Burgers onderling. Over de *Joodſche* NATIE-ZWEEMING, en Vooröordeelen hunnentwege weggenomen. . 242

XXIII. — Van de *Familie Phyſiögnomiën* of zogenaamde *Kroost*-ZWEEMING, vierde of laatſte ſoort van betrekking, de ZWEEMING by *toeval.* Overzweeming tot Bloedverwantſchap en Vreemden, en oorzaak deezer overëenkomst, en van het *paaren* en *verſchillen* der Geäartheden daar uit afgeleid. Bron der Familiekwaalen, Erfzonden en gebreken. Werking der Verbeeldingskragt van de Moeder op de Vrugt. Charaktereſtiken van het Verſtand en den Geest uit de Dieren oorſpronglyk. 259

XXIV — Inleiding tot de GELAARS-STUDIE. *Methode* om deeze Weetenſchap aanteleeren. Régelen van Onderwys. *Thema* volgens welken men moet beginnen te phyſiögnomiſeeren. „ *Maatredige* TRO-„ NIESTELLING om volgens dezelve, de Phyſiögno-„ miekunde *Wiskunstig* en regelmaatig te beöe-„ fenen, van het geheel tot de deelen overge-„ bragt, waar in deeze gantſche Konst als tot één „ punt word gebragt." Onderſcheid van Wezenstrekken en Proportiën, in verſcheiden' klaſſen van Menſchen. Studeerwyze deezer Konst, op het *leeven* en het *leevenlooze*, door Voorbeelden opgeheldert. 269

XXV. — Overgang van de THEORIE tot de THEORIE-PRAKTYK. Van de ZEVENDE en laatſte GROND

der

der Phyſiögnomiekunde, het geheime deel deezer Weetenſchap, behelzende *de kennis uer Liniämenten en Wezenstrekken, het merg der gantſche Aangezigts ſtudie* Van het *os frontis* en verder ſteifel onzer Hoofdbeenderen. Schets van de METOPOSCOPIA of *Voorhoofdmeeting*, en van de *Agterhoofdmeeting*. Over de Kunst-Tronien en gebaarden. Loci COMMUNES, en derzelver onderſcheid en gebruik. Lyst van Charakterestike *Lynen*, en Vermengingen van *Hoofd-* en *Gemeene Plaatzen*. . . Bl. 294

XXVI. *Afd.* Verband van de voorige Afdeeling met deeze Voorbereiding tot de ontwikkeling der Karakters. Wat Schaduwbeelden of *Silhouëtten*, en *getroniede* Schaduwbeelden zyn. Verbinding van Liniämentstrekken aan Geäartheden. Twee Tafereelen van *algemeene* TRONIESCHOUWING, en de daar aan gehegtte Inborsten of geſtellen van Harſſenen en Hart. Betrekking tot de *Dierliniämenten* en de *Natiezweemingen*. Vergelyking en gevolgen hier uit getrokken. Proportiemaat van Hoofden in het algemeen; en Nareden over het Menſchelyke in 't byzonder, en deszelfs innige Gebreken welke meest de Phyſiögnomiën ontwezenen. Laatſte raad aan de beöefenaars der Gelaadkennis. . 332

LYST DER PRENTVERBEELDINGEN, tot Bericht voor den Binder.

Plaat tegen over

I. Tekenkundige Aanzigtſchouwing van de vier Natuürlyke ſtanden der Troniën. Bladz. 32

II. Afbeelding van de enkelvoudige gelukkigſte Hartstogtsbeeldtenisſen. 55

III. ——— ——— ——— ongelukkige Hartstogtbeeldtenisſen. . . 66

IV. ——— ——— ——— zaamengeſtelde en vermengde Hartstogten. . . . 80

V. Twaalfstal van Hoofd- en Wezensproportiën. 136

VI. Phyſiögnomiën van Menſchen en Dieren. 180

VII. Meetkundige Aanzigtſtelling van Maatredige Wezens. 274

VIII. Algemeene Tronieſchouwing in een twaalfstal van Phyſiögnomiën. . . . 332

IX. ——— ——— ——— in een vyftiental van Phyſiögnomiën. . . . 345

PHYSIOGNOMISCHE
CATECHISMUS.

PHYSIÖGNOMISCHE CATECHISMUS.

Ie. AFDEELING.

Vr. Wat is u hier in de Waereld, en alle Menſchen nevens u, het noodigst te weeten, om geduurende uw leeven gelukkig te zyn?

Aw. Vier dingen. God te kennen, en daar door de Deugd te betragten; een Beroep te leeren, om daar door te beſtaan; my zelf te kennen; en eindelyk ook anderen te kennen.

Vr. Waaröm hebt gy noodig u zelve te kennen?

Aw. Op dat ik daar door op den weg geraake om my-zelven te verbeteren; aangezien ik vol gebreken en zwakheden ben, gebooren met Hartstogten welker involging my op veelerlei wyzen ongelukkig zoude maaken, en die ik daaröm *eerst* moet kennen, om ze *daar na* te kunnen overwinnen of beteugelen.

Vr. Waaröm hebt gy noodig anderen te kennen?

Aw. Om dat een Menſch een gezellig Schep-

zel zynde, ik ook daaglyks in de noodzaaklykheid ben om met hen te moeten omgaan, waar door het my, van zeer veel belang is, te weeten met wie ik omga, en van wat aart en gemoedsgeſtel zy zyn daar ik meê omga.

Vr. Is het zoo moeielyk om zig zelf te kennen, als de Ouden hebben voorgegeeven?

Aw. Het is zeker zwaar, maar nog moeielyker zig zelven te erkennen, dat is, te zien en gelooven dat wy zodanige gebreken in ons hebben als wy in der daad bezitten: om dat Eigenliefde hier geſtadig tegen opkomt, ons vleidt en ſtreelt, en die gebreken in ons toedekt en koestert; en dit verſtonden de Ouden door *zig zelf te kennen*, dat berugte Opſchrift voor Phœbus Tempel, en voor meer openbaare Gebouwen van achtbaarheid, te Atheenen en elders.

Vr. Wilden zy 'er dit alléén door te kennen geeven?

Aw. Neen, zy verſtonden 'er nog al meer door, het geen zelden begreepen is geworden, naamlyk: *anderen te kennen* was by hen eene Weetenſchap die haar vaſte regelen had; maar *zig zelf te kennen* was 'er nog geene, en had 'er ook alzo geene.

Vr. Hoe zoo? Wat behoort 'er toe, om anderen te kennen, hoedanig is deeze Weetenſchap? uw beſchryving is zeer ingewikkelt; helder my dit raadzel op als het u gelieft.

Aw. Ik

Aw. Ik ben daar bereidwillig toe. Volgens de daaglykſe ondervinding, leert men in de Waereld elkanderen niet anders kennen, dan in den *omgang*, door *beproeving*, en door diezelfde *ondervinding* van de *daaden* en *behandelingen* van ymand met wien wy verkeeren, of iets van gewigt te doen hebben; een Onderwys, dat vry onvolkomen is, want die ondervindingen en zelfs de beproevingen leeren ons zoo dik maals dat wy in haar gemist hebben, wanneer wy ymand op één oogenblik in het eind, geheel anders leeren kennen dan wy hem jaaren lang ondervonden hebben; één oogenblik doet ons menigmaal de Schelm, de Bedrieger, de Verraader, de Trouwlooze, en de Ondankbaare zien, die wy een halven leeftyd dóór, voor den braafſten en beſten Menſch hadden gehouden.

Vr. Wel nu hoe zal men dat Onderwys volkomener maaken, en die Ondervindingen volgens zekere maatregelen verbeteren, om hier omtrent vaster te gaan en minder te misſen?

Aw. Wy bedienen ons daar toe in de wandeling van geene andere dan de drie opgenoemde, en die wy dan zelfs nog veel verönägtzaamen: maar de Ouden gingen een' veiliger weg, die wy niet kennen, voor het minſt niet gemeenzaam kennen, en die wy nog weiniger gebruiken; zy *kenden ymand of leerden hem kennen, alleen door hem te zien*, en deeze is de Weetenſchap waar

van ik u zoo daadlyk ſprak. Zy is veel korter en zekerer dan die wegen die wy hebben, door beproevingen en bevindingen, daar men niet op aan kan, en die zoo dikwyls misſen. Door behulp van deeze Weetenſchap, koozen zy Vrienden, kenden zy Vyänden, en kogten zy Slaaven.

Vr. Hoe noemden zy die Weetenſchap?

Aw. Physiögnomia of *Aangezigtkunde.*

Vr. Wat wil dat zeggen, en hoedanig bedienden zy zig daar van?

Aw. Die Weetenſchap gelyk ik zeide, heeft haare vaſte regelen; en volgens dezelven oordeelden zy uit ymands Gelaad, uit zyn Geſtalte, Postuur of maakſel, uit zyn Weezenstrekken, uit zyne Oogen en den opſlag zyner oogen, uit de evenredigheid zyner ledemaaten, uit zyn gang, houding en beweeging, over het *inwendige* van zyn *Perſoon*, over zyne Zielsneigingen, Hartstogten of Gemoedsdriften, Natuur, Zeeden en Character; en leerden hem alzo kennen, zonder noodig te hebben zulks door omſlagtiger middelen te doen.

Vr. Konden zy door datzelfde middel dan ook hun zelf niet kennen, of leeren kennen, om dat gy my gezegd hebt dat dit by de Ouden een Weetenſchap was, maar *zig zelf te kennen* nog geene, en dat deeze daaröm voor zoo moeielyk gehouden werd?

Aw. Inderdaad zy konden hun zelven niet zien,

zien, want de Spiegels waren nog niet in gebruik †: anderen daar en tegen zagen zy geduurig, en hadden derzelver beeldteniſſen ſteeds voor hunne oogen, om die reeden was het *ken u zelve* (*Noſce te Ipſum*) zoo eene moeielyke zaak, te weeten in het werkdaadig practicale, 't welk weinigen betragt hebben, vermits men dat altoos in het Zeedekundige beſchoudt heeft gant-

† 't Is moeielyk te bepaalen het juiſte tydſtip waar in men de PHYSIOGNOMIEKUNDE heeft overgebragt tot de *Zelfkennis*, even zoo moeielyk als het is om de nette tyd aan te wyzen van yder verbetering in dezelve. Naar de Inventie der Spiegels aftemeeten, die volgens PLINIUS *lib.* XXXIII. eerſt ten tyde van Pompeus den Groote, door zekere Praxatiles zyn uitgevonden, of volgens M. TULL. *lib. de Natur. Deorum* 3, Door Eſculapius den eerſten, Zoon van Appollinis „op dat (drukt „ deezen zig daar over uit) wy ons daar in naar het lee„ven zouden kunnen aanſchouwen, en zoo ons zelve lee„ren kennen," volgens deezen, heeft ook toenmaals de *Phyſiognomiſche Zelfkennis* onder de Natuurkundige- en de Zeeden Beöefenende Wysgeeren, die de Philoſophie begonnen met zig zelven, met hun eigen hart te verbeteren, haar aanvang genomen: en ten bewyze daar van; vind men, dat ze ten tyde van AUGUSTUS reeds zeer verre in die kennis gevorderd waren. Zulk een treffelyk gebruik maakten de Ouden van de Spiegels! en welk een maaken wy 'er van? tot pragt, verwyfden opſchik; en om in plaats van ons zelf te kennen, onkenbaar aan ons zelven te wezen, en onze eigen liefde te ſtreelen, waar door wy alle vonkjes dier kennis dan nog gantſchlyk uitdooven. O hoe verre zyn wy hier beneeden de wyze Ouden!

gantſchelyk afgezondert van het verband met deeze Weetenſchap. Juiſt daaröm hielden zy dit zoo zwaar in vergelyking van het kennen van anderen, 't welk hen door het kunnen gebruik maaken van deeze kunſt, zeer ligt viel; want anders immers moeſt het tegengeſtelde waar zyn, en het kennen van één perſoon (van ons zelven) veel gemaklyker vallen dan dat van anderen, van duizenden daar wy daaglykſch in onzen Leeftyd mede omgaan. Zy konden zegge ik zig zelven niet bezien, dus op hun zelf en in hunne eigen perſoonen die regelen niet beöefenen: en dat zulks waar is, blykt uit de gantſche Alöudheid, en byzonderlyk uit de vroegſte Geſchriften over deeze Weetenſchap, en over haar uitvinding en oorſprong.

Vr. Waaröm leeſt men dan van Wysgeeren die zig voornaamlyk op deeze kennis hadden toegelegd, en die meeſterlyk zeggen durfden: *ik kenne my-zelf*?

Aw. Men ontmoet die voorbeelden in de *Hiſtorie der Philoſoophen* tweezins: vóór het gebruik of de inventie der Spiegels, en naa dat dezelven uitgevonden waren. In het eerſte geval kwamen de Wyzen die moeielykheden te boven, door naauwkeurige *moreele* onderzoekingen en beproevingen van zig zelf; waar naar zy hunne wandel en levensverbetering inrigtten: op dezelfde wyze zoo als nog heden verſtandige en waarlyk vroome

Men-

Menſchen dat doen zonder het kennen of oefenen van deeze Weetenſchap. In het laatſte geval, was hen een veel korter weg geöpend, om te vaardiger tot die hervorming van leeven en gedrag te komen, naamlyk door ook *phyſicq* die Weetenſchap op zig zelven toetepaſſen en 'er nu ook *zig zelf* door *te kennen*, gelyk zy 'er voormaals ook *anderen* door *leerden kennen.* Men moet alzo twee tyden in het beſtaanwezen deezer Weetenſchap waarneemen; en tot de eerſte behoord eeniglyk de aanmerking die ik gemaakt heb.

Vr. Die Weetenſchap was toenmaals dan wel zeer gebrekkig?

Aw. Zy was zulks alléén met betrekking tot de *Zelfkennis;* en niet zoo zeer tot de kennis van het Menſchlyk Hart in onzen Evenmenſch, daaröm-trent is zy zeer oud, zeer vroeg tamelyk gevestigd, en beöefent geweeſt.

Vr. Zulks moet waar zyn. Zy moet by de Ouden wel zeer gemeen zyn geweeſt, dat men 'er zig tot zelfs in het koopen van Slaaven, van bediende.

Aw. Gemeener dan by ons: maar niettemin alleen by de Wyzen, of by die welke derzelver leſſen hadden gehoord, en die aannamen en volgden.

Vr. Was zy in *dat* opzigt dan volkomen?

Aw. Vry volkomen: maar zy is in laater tyd door verſcheiden misbruiken in verägting geraakt,

en zoo vervallen. Wederom opgebeurt, en veel verbetert, tot een hooger trap getilt, en tot een Syſthema gebragt. Weder op nieuw vervallen; en naar verſcheiden lotwisſelingen ondergaan te hebben, in de voorige eeuw weêr eenigermaate herſtelt; maar nu tegenwoordig met alle luiſter op den troon gezet, in haar eer gereddert, en meer dan ooit in een geſchikt verband gebragt, en ter algemeener beöefening gebruikbaar gemaakt.

IIe. AFDEELING.

Vr. Bezitten wy die dan nu anders als de Ouden die bezaten?

Aw. Ja, en voornaamelyk in beter orde. De vroege Ouden kenden enkellyk Physiognomia, en begreepen daaronder de beſchouwelyke kennis van den geheelen Menſch, van zyn hoofd af, tot zyne voeten toe: doch de laateren hebben daar een betere verdeeling in gemaakt?

Vr. Hoedanig is die verbeterde Verdeeling?

Aw. Daar de goede Ouden die Weetenſchap, algemeen tot de *Gedaantekunde* bragten, en hunne beſchouwing en ervaarenheid gezamenlyk uitſtrekten over het Aanſchyn en de Oogen, de Handen en Voeten, de verdere Leden, en de overige

overige gantſche geſtalte van den Menſch, alles onder één: hebben de lateren die Voorwerpen geſchift, en deeze Weetenſchap tot drie andere gebragt, (1) tot de *Aanzigtſchouwing* afzonderlyk, tot (2) de *Chiromantie* en *Pedomantie*, of *Hand-* en *Voetkyking*, en (3) tot de *Geſtalte-kunde.*

Vr. Hoe kwamen zy aan dat denkbeeld en die orde?

Aw. Zy bemerkten eene zekere overëenkomſt tusſchen het formeerſel, de proportie, en houding van de leden met de leden onderling; gelyk mede tusſchen zekere ſtreepen of Liniämenten van het Aangezigt, met de Handen en Voeten; en weder van deezen met het Aangezigt. Zy beoefenden die takken van kennis, elk byzonder, en bragten ze tot eene Weetenſchap: naderhand vergeleeken zy alles te zaamen, en maakten daar hun oordeel uit op, wegens den Menſch, en zyn' inwendigen toeſtand.

Vr. Wat namen zy omtrent dien inwendigen toeſtand waar?

Aw. De natuurlyke en zeedelyke Gezondheid of Ziekte van zodanig ymand als hen voorgeſteld werd, met opzigt naamlyk tot zyn hart, brein, en verdere Lighaamsdeelen; zy zagen van buiten hoe hy *van binnen* geſteld ware, en keeken door de oogen in de Ziel, daar de Spreekwys van ontleent is, dat *de Oogen de venſteren van het Hart zyn.*

Vr.

Vr. Zoo betragtten zy 'er hem dan door naar Lyf en Geeſt?

Aw. Zy ontdekten 'er gantſchelyk 's Menſchen natuur door, zyn ſchranderheid, domheid, wysheid, zotheid, kragt, ſterkte, zwakheid, tederheid, ſtugheid, vaardigheid en andere hoedanigheden; zyn aart, eigenſchappen, hartſtogten, gemoedsdriften, neigingen, hebbelykheden, zeden, character, deugden en ondeugden; ongeſteldheden en kranktens, met één woord alles wat 'er in den Menſch aan te merken valt; en dit daadlyk, door hem ſlegts te zien en te beſtudeeren, zonder hem verder te kennen, of éénigen omgang met hem te hebben.

Vr. Is die Verdeeling de eenige verbetering welke zy in deeze Weetenſchappen gebragt hebben?

Aw. Neen het. Zy hebben meer gedaan, zy hebben ze beſchaafd, hervormt, en van dwaalingen en ſmetten gezuivert; zy hebben die daar en boven verder verrykt met de reekſen van opmerkingen die yder Phyſiögnomiſt in zyn' leeftyd geduurende het beöefenen deezer Kunſt, gemaakt had; zy hebben die telkens aan de Nakoomlingſchap by overlevering nagelaaten, en dus die Konſt voortgezet en uitgebreid. Dier-voege is ze van eeuw tot eeuw verbeterd, allengskens met Regelen en Voorbeelden vermeerdert, en zoo doende al tot een zeer aanmerklyke

trap

trap van volkomenheid gekomen: jammer flegts dat zoo veele Barbaarsche tyden haar licht tusschen beiden verdonkert, en haar voortgang gestremt hebben.

Vr. Is zy dan tegenwoordig gantsch volkomen?

Aw. Het is daar mede gelegen als met andere Kunsten en Weetenschappen: alle deeze zyn nooit uitgeleerd, nooit volkomen, maar zy worden van eeuw tot eeuw meer beschaaft en grooter; schoon 'er tyden kunnen tusschen beiden komen, dat zy verflaauwen, en agter uit gaan door menigerlei oorzaaken, ja zelfs kwynen en vervallen zoo de hand van opbeuring 'er niet aangehouden word, en van zulken zegt men dat zy voorheen haar toppunt bereikt hebben: hoewel daar uit niet volgt dat zy dat niet eens weder zouden kunnen bereiken, ja zelfs nog hooger — gelyk wy aan de Schilder- en Dichtkunst, de Beeldhoukunde, Bouwkunde en andere gezien hebben; en het nog heden aan de Physiognomiekunde zien.

Vr. Welke van die drie Weetenschappen voortgevloeit uit die ééne bron, is meest beöefent geworden, de *Aanzigt-Hand-* of *Gestaltekunde*?

Aw. De eerste, en de derde; en zulks zoo wel by de Ouden als Lateren; en dan nog de eerste meer als de derde: zodanig dat die tweede, en de derde of laatste naauwlyks meer bekend zyn of genoemd worden, en ééniglyk het woord *Physiognomie* nog wel eens gehoord word. Vr.

Vr. Wat is daar de reeden van?

Aw. Niet om dat aan haar ontbreeken zou zoo goed te wezen als de eerſte, maar om dat ze moeielyker zyn, en meer kunde en oplettendheid verëisſchen vooräl wat de *Chiromantie* aangaat, die daaröm byna geheel verlooren geraakt is, verzuimt zynde zodanig aan te kweeken en van eeuw tot eeuw voorttezetten als de *Physiögnomie.*

IIIe. AFDEELING.

Vr. Waaröm zyn zulke nuttige en noodzaaklyke kunſten, van zoo veel belang voor het Menſchdom, zoo lang verduisterd gebleeven, zoo dikmaals tusſchen beiden verwaarlooſt, en zoo laat, eenigermaate dan volkomen tot onze kennisſe gekomen?

Aw. Uit zes oorzaaken. *Vooröerſt* hielden de Alöuden die zeer verborgen, en maakten 'er een geheim van, op dat enkellyk de Wyzen die deelagtig zouden zyn, de beminnaars van Wysheid daar toegang toe zouden hebben, en het gemeene Volk voor altoos daar van uitgeſloten zou blyven; waaröm zy 'er *ten tweeden* nooit openlyk over ſchreeven, anders dan zeer verward en duiſter; het welk *ten derden* oorzaak was dat hunne

hunne Schriften over die ſtof opgeſteld, zeer verdagt waren, weinig geloofd, en nog minder begreepen wierden: omtrent als die der Alchimisten. *Ten vierde* hebben veele onder de laateren die Boeken vervalſcht en bedorven; en wat hen betreft, zeer ſlegt over die Weetenſchap geſchreeven, daar een eindeloos aantal harsſenſchimmige dingen en beuzelingen ondermengende, welke haar zeer beſmet en ontäärt hebben. *Ten vyfden* zyn zy door eenige baatzugtigen groflyk misbruikt geworden, haar aanwendende tot Wichelary en zo genaamd *Goeder geluk zeggen*, om de eenvoudigen by de neus te leiden en de beurs te ſnuiten; waar door zy dan, *ten zesden* zoo veele Vyänden en Verägters heeft gevonden, zelfs onder Geleerde luiden en mannen van aanzien en verſtand, (die haar niet behoorlyk onderzogt hadden,) dat zy daar door in den algemeene haat is vervallen, en van deezen zelve, gehouden is voor Bygeloof, ydele en bedrieglyke Konſten, en Zotheden, onwaardig den naam van Weetenſchappen te draagen, of om van ymand doorgrond en beöefent te worden; en die dan openlyk tegen haar geſchreeven, haar verworpen, en het Publiek in die denkbeelden van haat en verägting voor haar, gebragt hebben.

Vr. Heeft zy die dan nu niet meer? en houden die oorzaaken op?

Aw. Nog gantſchelyk is zy 'er niet van bevryd:

maar

maar over het algemeen krygt men thans meer oogen; wy beleeven de eeuw van Verbetering en Verlichting in zeer veel zaaken, en byzonder in de Weetenſchappen; wy ſchiften de Waarheid, van Bygeloof en Ongeloof; en zelfs, het geen ſommigen in de midden-eeuwen voor Bygeloof gehouden hebben, word by ons zelfs het middel om het Bygeloof verder ten onder te brengen: zoo veel verſchillen wy van onze Voorvaderen! En deeze Weetenſchappen betreffende, ook teffens wroeten wy daarin meerder de alöudheid om, leeren haare duiſterheden ontzwagtelen, haare geheimen doorgronden, en het waare van het valſche ſcheiden; daar zy oprecht zyn, zyn zy ons minder verdagt meer, en waar zy buiten de paalen van het gezond verſtand loopen, verlaaten wy hen; beuzelingen en harsſenſchimmen monſteren wy uit; wy onderzoeken ook de laateren, vergelyken hen met de Ouden, en poogen hen overëen te brengen; waar zulks onmooglyk ſlaagen kan, neemen wy die ſtellingen niet aan; eindelyk, af keerig van alle misbruiken, en van de ydele Waarzeggery, ontdoen wy haar van alle die baatzugtige en overgeloovige byhangſelen, herſtellen haar in heur eer, en bereiden haar dus een zetel van klaarblykheid en waarheid, in het paleis van de reeden, waarüit zy zoo lang verſtooten was.

Vr. Wie zyn die herſtellers van haar eer en regeering? en op welk eene wyze deeden zy dat?

Aw. Van de Physiögnomie in 't byzonder (want van de twee andere haar medegenooten, welke ik u genoemd heb, maakt men nog dat werk niet) van de *Aangezigtkunde* alléén, waren het in 't laatſt van de voorige eeuw en het begin van deeze, Michel Scot, Johan Baptist Porta, Taisnerus, Johannes *ab* Indagine, Strickius, Meyëens — en nu onlangs de Heer Lavater *Predikant te Zurich in Zwitzerland*, die haar op nieuw verhandelt, verbeterd en zoo in haar kragt en luiſter herſtelt hebben. En wat de wyze betreft, hoe? zy zyn enkellyk tot de goede Ouden gegaan, als de egte bronnen in deeze Kunſt, tot de goede zegge ik, die waare Kunſtbezitters geweeſt zyn, tot Avicenna, Constantius, Philemon, Lexus, Petrus Paduanus, Albertus, Koklitis, en inzonderheid tot Aristoteles; en niet tot de Kunſtverbaſteraars en bedervers die haar ontëert hebben, gelyk een *Stramuſius*, *P. Aponenzer*, *Tricraſus* en anderen: uit deeze goede hebben zy de beſte brokken genomen, die byëen verzamelt, tot een Lighaam gebragt, in orde geſtelt, met verbeteringen en nieuwe opmerkingen vermeerdert, en zoo in het licht gegeeven, gelyk Taisnerus daar een geheel *fo-*

liant, *ab* INDAGINE een gantſch dik quartein, en LAVATER nu verſcheiden dikke quarteinen door den druk van gemeen gemaakt heeft.

VR. Heeft deeze Weetenſchap dan inderdaad grond; en welke is deeze?

Aw. Ja gewisſelyk. Zy heeft haar oorſprong uit de zonderlinge verëeniging tusſchen Ziel en Lighaam; en uit de beſpiegeling daar van, trekt zy haare regelen, welke de verſcheidenereleie Werkingen van het Menſchlyk Lighaam op zig zelve, en wederöm van de Ziel op die werkingen, verklaaren.

IVe. AFDEELING.

VR Zoud gy my het bewys voor die Stelling kunnen geeven?

Aw. Niemand kan ontkennen, dat de Alwyze Maaker, aan de Ziel, aandoeningen, en aan die aandoeningen, eigen kenmerken gegeeven heeft, op dat de Menſch in zyn omgang met de Maatſchappy niet ligt den anderen bedriegelyk handelen zou, maar dat men elkander door middel van die kenmerken te ligter zou kennen, om zig voor bedrog en mishandeling te hoeden. Naardien nu de Menſchen inzonderhid iets *eigen* hebben in de ſtem of ſpraak, in het Aangezigt en Oogen, aan het

het Voorhooft enz. dat de een van den ander onderſcheid, zoo drukken de Spieren zoo getrouw de aandoeningen van de Ziel uit, dat ze zelfs van een Schilder kunnen waargenomen en dat nog meer is afgebeeld worden: van deeze Spieren nu, de Werking dikwyls herhaalende, hebben de genoemde Weetenſchappen, en heeft inzonderheid de *Aangezigtkunde* (PHYSIÖGNOMIA) haar' oorſprong; want het is in onze Aangezigten, daar men een geduurige veränderende omſtandigheid ontwaard, die iets van de werking der heerſchende Spieren behoud, en daar ook de Medegevoeligheid der deelen (*conſenſus*) zyn geboorte van neemt.

VR. Zyn 'er geene Voorbeelden die dit verklaaren? gy zoud my vermaak doen my zulks nader daar door op te helderen.

AW. Daar zyn 'er zeer veele, die zelfs in het oog van een yder, ymands *aart* ja *beroep* aantoonen, om voorëerſt by deezen te blyven. Betreffende ymands *aart*, de gewoonte ſtelt het Aangezigt door een zekere wys van denken aangaande ſommige zaaken, wonderlyk in een vaſten plooi, en geeft 'er een bepaalde houding aan; dus zien wy in het Aanzigt van een hovaardig of van een nederig Menſch, iets, dat met zyn kenteken overëenkomt, (ten zy alléén dat zy langen tyd ten hove het veinzen geleerd hadden,) voor een yder volkomen kenbaar: en ook dan zou een

geöefent *Phyſiögnomiſt* die veinzery nog ontdekken; en aangaande ymands *beroep*, hoe baarblyklyk onderſcheid zig de Onverſtandige van het denkend Wezen, het werkzaam Vernuft van den werkeloozen domkop! enkel in het Aanſchyn; men bezie maar eens het gerimpelde voorhoofd van den Rekenmeeſter en Algebraïſt, de gezette plooijen aan de wenkbraauwen en neus van den Letterblokker, en zoo met veele andere, en men zal genoeg tot opheldering hebben, om reeds een aanvanglyk denkbeeld van de *exiſtentie* deezer Weetenſchap te kunnen vormen.

Vr. Is 'er nog veel meer dat men door haar in den Menſch ontdekken kan?

Aw. Eindeloos meer: het humeur en alle gemoedsneigingen van den Menſch; zyn gantſch character; alles wat ik u zoo daadlyk opgeteld heb, en dat men betrekken kan tot den ſtaat van natuurlyke, of zeedelyke Gezondheid of Ziekte van zyn Hart, of Brein, daar *alles* onder begreepen is.

Vr. Vermits men nu dat alles door de PHYSIÖGNOMIEKUNDE kan leeren kennen of weeten, waar toe dan die andere Weetenſchappen, de *Chiromantie*, de *Pedomantie*, en de *Geſtaltekunde*? die zyn dan immers onnoodzaaklyk.

Aw. Verre daar van daan; zy behooren daar wel degelyk toe, zyn aan de eerſte onäffcheidlyk verbonden, en wierden ook door de Ouden, ge-

gelyk wy gezien hebben te zaamen verëenigt, zoo dat ze by hen één éénige Weetenſchap uitmaakten. De *Phyſiögnomie* enkel op zig zelve, en zonder haar, is gebrekkig in haar oordeel, en zal dat altoos zyn zoo lang die andere, voornaamlyk de *Handkunde* en *Geſtaltekunde* daar niet by komen, en haar verzellen. Men moet haar verknogten, zaamen vergelyken; en *Combineeren* zoo als men in de Kunſt ſpreekt: en dan kan men in deeze dus verëende Weetenſchap, wonderen doen; en daar ontbreekt niets aan dat men haar Wiskunde noeme.

Vr. Van de *Chiromantie* heb ik eenig denkbeeld, maar de *Pedomantie!* hoe kan ymand de Voeten zien? geef my daar ook een begrip van als 't u belieft. Is daar ook iets aan, en is 'er eenige grond toe?

Aw. De Ouden maakten 'er zeer veel werk van, en zoo wel als van de *Handkykkunſt;* zy was hen byna even gemaklyk, vooräl in de heete Landen, daar zelfs de Grooten barvoets gingen en enkeld met voetzoolen aan, waar van men nog op verſcheiden plaatzen in de H. Schrift leeſt. By het Slaavenkoopen deeden zy die ontbinden, en bezagen dan het platte van derzelver Voeten. Inderdaad, daar is grond toe, en wel dezelfde als 'er is nopens de *Aanzigt-* en *Handkunde;* ik herhaal met u te zeggen, dat 'er een volkomen overëenſtemming is tuſchen de Lynen en Stree-

pen van alle drie, zoo dat ymand, wanneer hy de moeite wilde doen, om het onderſte van de Voet te beſchouwen, hy 'er dezelfde Streepen zou vinden als in de Handen, volkomen wederöm overëenſtemmende met de Liniämenten van het Aangezigt. De Ouden begreepen dit zeer wel: maar deeze oefening op de Voet, is zedert in misbruik geraakt, toen men de beenen en voeten heeft beginnen te kleeden en bedekken, en toen de Weetenſchappen naar kouder Geweſten verhuisden; toen ook, is de *Pedomantie* gantſchelyk vervallen, en ik twyfel 'er aan of zy wel ooit het hoofd weder zal opheuren, ten zy misſchien onder de verzengde Luchtſtreeken: te meer daaröm niet, vermits wy met de *Chiromantie* die haar plaats vervuld en ons volkomen dat gemis vergoed, alles doen kunnen; en dus haarer zeer wel kunnen ontbeeren.

Vr. Indien wy ons dan alzo maar alleen in deeze groote Weetenſchap van Menſchen te kennen, met de *Aangezigtkunde*, de *Chiromantie* en de *Geſtaltekunde* te bekommeren hebben, welke van drie, komt hier het eerſt in aanmerking?

Aw. De *Aangezigtkunde*, die ook de voornaamſte en rykſte is, en daaröm hier met reeden de eerſte plaats verdient. Het hoofd tog is de voornaamſte party van ons Lighaam, het opperdeel van dezelve, waar van alle uitſteekende en vermoogende dingen in de Waereld haar naam ont-

ontleenen, dat wy elk toonen; en met het Aangezigt als ter beſchouwing van een yder overgeeven, dat ook de oorzaak van de eerſte vinding deezer Kunſt is.

Vr. Welke bepaaling geeven de Meeſters in deeze Kunſt aan, haar, of hoedanig eene *definitie?*

Aw. Zy beſchryven haar te wezen eene Weetenſchap, om, in ymands *uiterlyk* aanzien, zyn *innerlyk* beſtaan te leezen; dat is, om uit zyn Gezigtbeſchouwing, en uit de beſchouwing van zyn Voorhoofd, het midden- en benedenhoofd met derzelver Streepen en *Liniämenten* door de Konſt uitgevonden, en naauwkeurig onderſcheiden; uit het beſchouwen van zyn oogwenkbraauwen, hair, verwe, oogen, neus, wangen, ooren, mond, tanden, en lippen, kin en hals, zyn aart en neigingen te kennen, en van derzelver werkingen en gevolgen te oordeelen.

Ve. AFDEELING.

Vr. Brengen zy haar ook onder zekere Verdeelingen, gelyk men gewoon is andere Weetenſchappen te doen?

Aw. Ten aanzien van haar beöefening en toepaſſing of het gebruik dat men van haar trekt, word zy gebragt tot de *Phyſiögnomie*, en tot de

Pathognomie; de eerſte ziet op de kennis van het Menſchelyk Hart, wat de zeedelyke aart en eigenſchappen betreffen; de laatſte op de kennis van zyne Ziekte wanneer zyn Lighaam ongeſteld is. Maar ten aanzien van haar eigenlyke indeeling, betreklyk de Onderwerpen waar over zy gaat, verdeelt men haar in deeze vyf Afdeelingen; gelyk men haar gantſch *Syſthema* bouwt op de dan volgende zeven gronden.

I. Is zy werkzaam omtrent de beſchouwing en de waarneemingen over het geheele Hoofd, deszelfs maakſel of vorm, omtrek, proportie, en vergelyking met de andere leeden, en derzelver onderling verband en evenreedigheid.

II. In het beſchouwen van het Voorhoofd of de *Stern* des hoofds alléén, by de Ouden *Metoscopia* genaamd, en het eerſt in de Konſt betragt.

III. In het bezien der Oogen, en het letten op ymands Oogöpſlag en Oogbeweegingen.

IV. In het beſchouwen en kennen der Wezenstrekken, of Streepen en *Liniämenten* van het Aangezigt. Het *Geheime deel* van de Konſt, door Alöuden en laateren altoos zeer verholen gehouden, door anderen verduiſtert, en door veelen bedorven: eene zeer uitgebreide Weetenſchap op zig zelf, die een doordringend vernuft, en eene geleerde ervaarenheid veréiſcht, om ze magtig te worden. En V.

V. In het beſchouwen en beöefenen der verdere deelen die tot het Menſchlyk Aangezigt behooren; het bemerken van derzelver vorm; onderling verband, overëenſtemming; of onëvenreedige afwyking van elkander; wederöm in vergelyking (1) met andere Leden, en (2) met die zelfde deelen of partyën in de Dieren: 't welk men insgelyks waarneemt omtrent het Hoofd in 't algemeen, en omtrent het Voorhoofd in 't byzonder, omtrent de Oogen, vaſte trekken en plooijen, en verdere tekenen, die men in de Konſt *Physiögnomonici*, of bepaalde kenmerken noemt. — Thans volgen de gronden:

Vr. *In vergelyking met het maakſel, de partyën of Lighaamsdeelen der Dieren!* Is dit ook al een verëiſchte van de Konſt?

Aw. Wel een zeer voornaame. De EERSTE GROND deezer Weetenſchap, en waaröp ook met één haar gantſche *reëeliteit* ruſt, hebbe ik u gezegd te zyn, de zonderlinge verëeniging tusſchen onze Ziel en Lighaam; de TWEEDE is het kenbaar onderſcheid der Aangezigten, der ſtemmen, der oogen, der neuzen mond- en lippen, der gebaarden, Wezenstrekkingen, manieren van lagchen *enz.*; de DERDE legt in de *tonus* onzer Spieren, derzelver herhaaldige werkingen, en bepaalde gedaanteäanneeming, die de verſchillende aandoeningen onzer Zielen uitdrukken; de VIERDE in de vergelyking onzer Leden en *proportiën* onder-

ling, en derzelver verband over het algemeen; de VYFDE, is gelegen in de vergelyking zoo van het geheel, als van de deelen van Menſch met Dier; de ZESDE, in de gewoone gangen zoo geregelde als ongeregelde, welke de Natuur met den Menſch gaat; en de ZEVENDE, in de naſpooring en kennis der losſe, vaſtere en bepaalde of *gefixeerde* trekken van 't Aanzigt, gehaalt uit het 20 tal van gemeene plaatſen (*Loci communes*) die wy hier naa zullen noemen en verklaaren. — De vyfde Grondſtelling nu der Kunſt, is waarlyk eene zeer hoofdzaaklyke; zy ſteunt op deezen régel daar de groote ARISTOTELES de uitvinder van is: „ daar is nooit een Dier ge„ ſchapen, 't welk het Lighaam van een zeker „ Dier zou hebben, en de Ziel weder van een „ ander; maar Ziel en Lighaam komen altoos „ overëen — en zoo ook met den Menſch, en „ in overëenkomſt van Dier met Menſch." †

VR. Zou die *Harmonie* doorgaan? wat ik u bidden mag, helder my zulks nader op. Ik vind hier en daar zwaarigheden; en ook uwe andere bygebragte gronden overtuigen my allen nog niet even zeer?

AW. Zy miſt niet, wy zien en bemerken ze; ook is die Leerſtelling zoo waar, als zy agtbaar en oud

† ARISTOTELES *Opera Omnia*, du Valli, *Tom. I. pag.* 1183.

oud is. ARISTOXENUS heeft onder de Alöuden volgens het getuigenis van CICERO reeds gezegd, „ dat de Ziel een *zaamengroeijing*, of *overëenſtem-* „ *ming* [*harmonia*] van alle de deelen des Lig- „ haams was; beide in Menſch en Dier, *" en alle laatere Wysgeeren, een DICŒARCHUS en andere Dwaalgeeſten uitgezondert, waren van het zelfde gevoelen. Hebt gy 'er nog twyfel over.

VR. Welk bewys is 'er, zoo voor het eene als ander? voor my, ik beken alles zoo klaar nog niet te begrypen.— Ja, ik heb nog twyfelingen; gy hebt my die gronden wel opgenoemt, maar ze my nog niet beweezen. Zoud gy my die wel duidelyker willen verklaaren?

A w. Zeer gaerne; dan dit begrip zal beſt volgen als wy een weinig verder in de Kunſt zyn. In het verſchil en in de vergelyking van Menſch met Menſch, en in die van Menſch met Dier, beſtaat wel de helft der *Physiögnomiekunde*, want dat zelfde verſchil, en die zelfde vergelyking heeft dan ook plaats, met opzigt tot de aart, natuur eigenſchappen en inborſt, zoowel van het Dier als van den Menſch; immers men trekt hier gevolgen, van het Lighaam, tot de Ziel, men noemt die harmonie *Physicque overëenkomſt*, en de des-harmonie *Physicque afwyking:* doch

* CICERO I *Tuſc Cap.* II.

doch het midden tusſchen die twee uiterſtens, maakt die ontzaglyke menigte verſchillen van humeuren en gemoedsgeſtellen uit, welken wy te onderzoeken, te beöefenen en te kennen hebben; en dan ook zullen uwe twyfelingen ligt weggenomen, en alles zal u duidelyker worden.

VIe. AFDEELING.

Vr. Ik heb uwe gelegde gronden zeer wel onthouden. Maar nu, leer my daar ook het gebruik af, ten einde 'er my van te dienen in deeze Weetenſchap. Hoe trekt ik daar nut van?

Aw. Ik zal u yder uitbreiden, en afzonderlyk verklaaren. Maar alëer ik daar toe overga, vind ik noodig u vooräf een denkbeeld te geeven van het algemeene Onderwerp van dezelve. Gy hebt gezien dat ik dat tot vyf onderdeelen heb gebragt. Dat Onderwerp noemen wy in zyn uitgebreide benaaming *Hoofd*, en in zyn noodige betrekking tot onze Kunſt, *Aangezigt:* want zoowel in Dier als Menſch beſchouwen wy dat eerſt in zyn geheel, in zyn vorm en omtrekt, algemeen; en dan daar na bepaalen wy ons in het byzonder, tot het voorſte gedeelte van het zelve, daar onze

Wee-

Weetenſchap haar naam van gekreegen heeft *Aangezigtkunde*, en het welk ons voornaamlyk aangaat. Wy vergelyken in de Menſchen Aangezigten met Aangezigten, en vormingen van Hoofden met Hoofden, en zoo leeren wy uit dat onderſcheid, ook de onderſcheiden Geäartheden kennen, even gelyk wy met de Dieren doen, als wy derzelver Hoofden en Wezens in paralel zetten met de onze; uit de overëenkomſt van het uiterlyke, beöordeelen wy de overëenkomſt van het innerlyke, en uit de afwyking des eenen, ook die des anderen. De kennis van dat uiterlyke, noemen wy de *Phyſiögnomie der omtrekken*, zy is dat deel der Konſt, het welk ons de natuurlyke ſtanden van volkomen Wezens vertoond: en al wat hier van afwykt, is (1) of min volkomen, of (2) gebrekkig, of (3) gantſch onvolmen, of (4) geheel gebrekkig, en hier rigt zig ook het oordeel over de Geäartheden na.

Vr. Wel nu, het Hoofd: wat leert de Gedaante- of Aangezigtkunde ons daar omtrent, en hoe verdeelt men het?

Aw. Het Hoofd is het opperſte deel van ons Lighaam, daar in is de woonplaats by elkanderen van onze Zintuigen, en van ons verſtand; rond van vorm, om in een kleine plaats, veel te begrypen; van twee oogen voorzien, die daar in als een koppel wagters op een toren, tot bewaaring van het gantſche Lighaam geſteld zyn: gemeenlyk

meenlyk verdeelt men het in van vooren, en van agteren, en dat dan in vier deelen: het 1e. van den top der kruin tot aan 't begin van 't Voorhoofd daar 't hair eindigt, het 2e. 't Voorhoofd zelf eindigende daar de neus begint, het 3e. de ruimte, van de ſpatie die de neus in 't lange beſlaat, en het 4e. die van de neus tot aan het onderſte van de kin, alles ringwyze om; verdere verdeelingen maakt een Aanzigtkundige niet: hier let hy op, elk afzonderlyk; naa alvoorens de gemeene omtrek, anders de vorm of het fatzoeneerſel genaamd, te hebben waargenomen.

Vr. Wat leert de *Phyſiögnomie der omtrekken* aangaande dat fatzoen of die vorm?

Aw. De gemeene, en de eigenlyke regtſchapen vorm der Hoofden, is een lang rond of *ovaal:* dan de minſten zyn zulks volkomen, dat is, dat zy voldoen aan het evenredige; ja men vind daar zoo een aanmerklyke verſchilligheid van, dat het Spreekwoord daarüit ontſtaan, *veel hoofden, veel zinnen*, genoeg te kennen geeft, dat 'er omtrent het inwendig geſtel van de Hoofden, de aart, zin, verſtand, geeſtneiging enz. ook eene gelyke verſcheidenheid moet zyn, zoo verſchillende als, en overëenkomſtig met die uiterlyke vorm; en dat alzo deeze Konſt inderdaad beſtaat, maar ook dat daar zeer veel aan vaſt is, en dat ze groote en menigerlei opmerkingen verëiſcht. Voeg by dat Spreekwoord, de bekende ſcheifpreekwyzen

wyzen van *loshoofd*, *ſlegthoofd*, *dwarshoofd*, *ſchaapshoofd*, *ezelshoofd*, van *domkop*, *norskop* enz. die myn zeggen beveſtigen.

Vr. 't Is my moeielyk, met reeden alles zoo te verſtaan: voorbeelden onderwyzen wel eens zoo goed? Welk begrip vorm ik my beſt van zodanig een regtſchapen en in alle zyn deelen even-reedig Hoofd?

Aw. Ik ga u dat beſchryven. Zekerlyk doet men het moeielyk met woorden, die deeze geheele Konſt dóór, ik beken het, naauwlyks toereikende zyn om van de zaaken een denkbeeld te geeven, men zwyge van een alzins klaar en duidelyk: het welk te meer zoo is, om dat wy hier met een Konſt te doen hebben die voor onze Taal *nieuw* is, en die het derhalven wel eens aan woorden ontbreekt om alles juiſt of behoorlyk genoeg uittedrukken. De Ouden begreepen dat zeer wel, en daaröm onderweezen zy ze min door letteren dan door beeldtenisſen: zelfs in veele andere Weetenſchappen, gelyk de Egyptenaaren met hunne *Hyroglyphen* hier al vroeg de Waereld in voorgingen. Om u dan behulpzaam te zyn, en u in uw begrip te verlichten, zal ik u de *noodigſte deelen* van de Physiögnomiekunst, teffens door *Afbeeldingen* onderwyzen; en dus, zelfs in myn *Theorie*, reeds eenigermaate *practicaal* tragten te wezen, ten einde uwe denkbeelden, en myne reedenen op te helderen, en

alles

alles bevatlyker te maaken. Zie hier, om begin te maaken vier natuurlyke ſtanden van Hoofden of Troniën, die een behoorlyke proportie hebben, u geſchetſt in deeze prent: want eerſt moet ik u de volkomene vertoonen; en dan naderhand zal ik u de andere doen zien, die menigvuldig zyn, om dat meeſtalle van het gemeen ſchoon, en 't welgeſchapene afwyken.

Vr. Wat verſta ik door zulke Hoofden? — Ik zie deeze Aftekening wel, maar ik begryp ze daaröm nog niet.

Aw. Evenreedige, Natuurlyke Hoofden zyn die, welke 1 zonder eenige Verändering in haar eigen eenvoudigen ſtand of *Porportieſchouwing*, volkomen ovaal of eirond, onder het oogpunt vlak midden in 't plan des ovaals, zodanig gezien worden; het zy dat men die dan beſchouwe vlak van vooren of van agteren, zydelings of geweeken; 2 waar in eene evenwydige en vormelyke ſchikking, zoo wel van het bolronde van 't Aanzigt of agterdeel des Hoofd, als 3 van alle de deelen, oogen, neus, mond enz. elk in zyn behoorlyke groote en plaatzing, te vinden is; zoo volkomen, als de omtrek zelve volkomen is. En al wat hier van afwykt, is min, of meer wanſtaltig, mismaakt en zoo verder gebrekkig, 't welk men dan in tegenſtelling van Natuurlyke ſtanden, *toevallige ſtanden*, en *mis-ſtanden* noemt.

Vr.

Vier Natuurlyke ſtanden der Tronien.

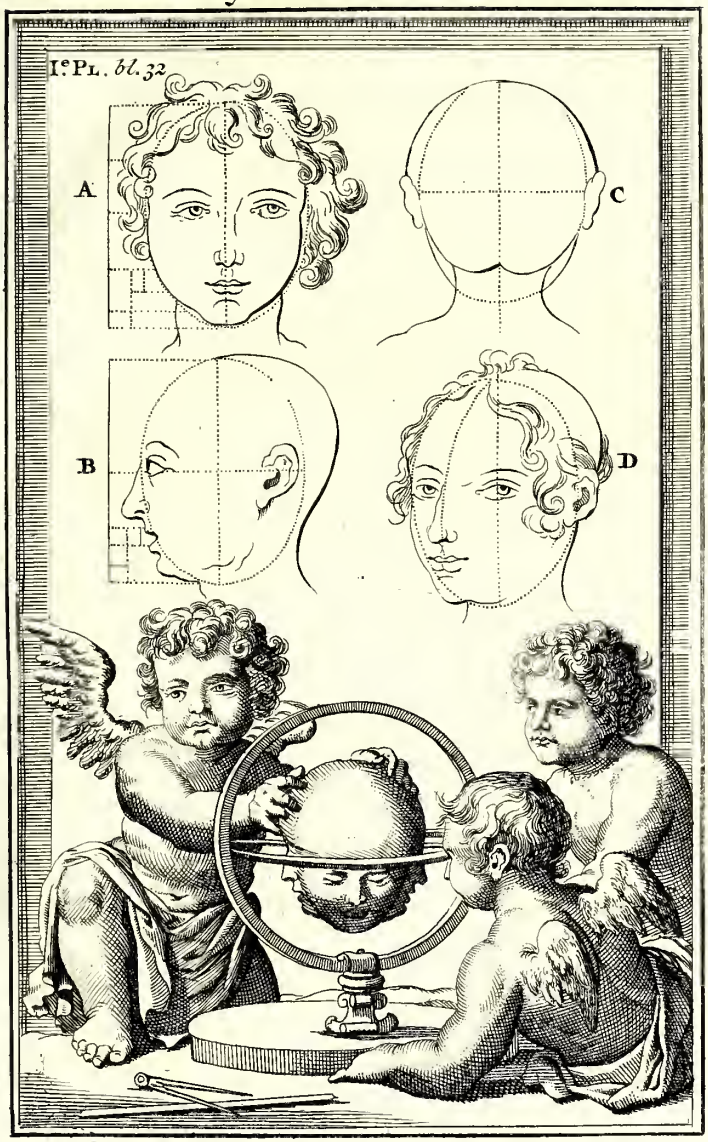

Vr. A ſchynt my hier een Mans, en D een Vrouwenhoofd te zyn; en wat zegt B en C? ik bidde u verklaar my zulks.

Aw. Ik zal u het eene naa het andere uitleggen. Gy ziet hier, zeide ik, *vier natuurlyke Hoofd-ſtanden*, allen evenredig: *één* vlak van vooren, *één* een weinig gekeerd, maar even goed in al de volkomenheid zyner deelen zigtbaar, *één* geheel op zyde, en *één* vlak van agteren, in alle welke gy de volkomenheid, de juiſte omtrek en 't waare *ovaal*, zelfs in het laatſte in het agterhoofd, kunt beſchouwen; zoo wel als gy de volkomen ſchikking en plaatzing der deelen of Aangezigts-partyën, in die Hoofden van vooren en op zy' hebt kunnen waarneemen; A vertoont u alle de deelen van zodanig een volmaakt Tronie, natuurlyk, en zonder eenige afwisſeling, alles in zyn proportie, en zulks geſchikt, dat zig de oogen en ooren, onder een regte of waterpaslinie bevinden: waar door u dit het volkomen ſchoon van een *Mannenbeeld* opleverd: want gy zult my toeſtaan, dat de Schoonheid gezogt moet worden (behalven in de byëigenſchappen van kolóriet en gladheid) in de welgemaaktheid der deelen, en derzelver evenredige onderſchikking tot het geheel; en hier in is het Hoofd de groote zetmaat van het geheele Lighaam, zoo dat zeven evenredige Hoofden een Menſchelyk Statuur uitmaaken van een volkomen en juiſte proportie: doch is het

Hoofd onëvenredig, dan zullen zeven zulke Hoofden ook altoos een wanstallig Mensch uitleveren. In B vind men, in een, gelyk het voorige, volmaakt Wezen, hier op zy' te zien, dat zelfde langwerpig rond, even goed zoo op zyde, om ook van die kant deszelfs volkomen proportie aan te toonen; vervolgens een dwarslyn midden door oogen en ooren, langs 't begin der neus gaande, welke de loodlyn van de top der kruin nederwaarts loopende, doorsnyt, en een evenredig kruis maakt in 't *ovaal* van dat in 's gelyks volkomen Hoofd, om daar door alzins de nette proportie der deelen aan te toonen. In C ziet gy dat Hoofd vlak van agteren, zulks, dat alle de deelen des agterhoofds openbaar, en in haar natuurlyke trek en evenredigheid gezien worden. In D beschouwd gy een *Vrouwenbeeld*, in deszelfs middenstand, tusschen vlak van vooren en vlak op zyde, met de gebogen linie die regt haar neus overlangs en haar lippen en kin, gelyk zelve de natuur dat doet, *paraboel* doorsnyd, even als u dat in A, in eenregte lyn vertoont word.

Vr. Maar wat beduiden die halve vierkantjes met stiplynen, by A en B?

Aw. Zulks behoord tot het Meetkundige deel van de *Physiognomie der omtrekken*, 't welk te omslagtig, en nog niet voor uwe bevatting geschikt is: wy zullen daar best mede toeven, tot dat wy aan de *Praktyk* zyn. In de *Theorie* zou

het

zou het ons al te lang ophouden, en te ver afleiden. Een *Physiognomicus* moet een Aangezigt op die vier beschreven wyzen, wèl bekyken, en naauwkeurig op de goede of gebrekkige omtrekken en proportiën letten: want het Hoofd in het algemeen, is zyn *eerste onderwerp*, en dit wederöm moet nopens het Hoofd het eerste voorwerp zyner aandagt zyn. Van deeze *volkomen welgeproportiöneerde* ovaalen, klimt men nu af tot de *min volkomene*, tot de byna ronde, de langronde, de breedronde, de regte, en zoo tot de *gebrekkige Hoofden* en *Ovaalen*, de voor- of agteröverhangende, de platte, de ingevallen, de uitpuilende, de spitze en driehoekige Wezensvormen, die men allen moet weeten te kennen en onderscheiden; en daar men ook het *verschillend inwendige* van den Mensch uit moet leeren opmaaken en weeten.

Vr. Nu kryg ik een goed begrip van alles, en bekoom een juist denkbeeld van het algemeene Onderwerp deezer Weetenschap; thans zullen my de door u gelegde Gronden, klaarder zyn, schoon ik daarömtrent nog twyfel, en van alles nog niet overreed ben, inzonderheid *wat de Ziel tot dit evenredige toebrengt*..... Ik verlang reeds naar die Gronden: mag ik u bidden ze my te ontvouwen?

Aw. Met bereidwilligheid. Welaan, myn gelegde Gronden overtuigen u allen niet even zeer, gy vind nog zwarigheden, en verlangt een

nader betoog: ik ga u dezelve dan breeder ontvouwen. En zulks met eenige orde te doen, beginnen wy met de EERSTE

VIIe. AFDEELING.

VR. Heeft de *eerſte Grondſtelling* niet zeer veel overëenkomst met de vyfde? beide leggen my nog verſch in geheugen.

AW. Zy is 'er aan verknogt. Aangaande dan *die zonderlinge Verëeniging tuſſchen Lyf en Ziel*, (eerst in den Mensch) die de geboorte aan de *Aangezigtkunde* heeft gegeven; die is zoo bekend by de Wysgeeren, en zoodanig toegeſtaan door alle Geleerden, dat die Leer geene zwaarigheden overlaat. Men weet dat 'er geheele Boeken over geſchreeven zyn: kortelyk zal ik 'er u dit alléén over zeggen. Ons Menſchelyk Lighaam is de bewerker en uitvoerder van de vermogens van onze Ziel; in de Ziel ontdekken wy de gedagten; en alle werkingen of magten om te werken, hangen van driederlei begin af, eenige van het Lighaam alléén, ſommigen van de Ziel alléén, en wederöm eenigen van beiden te zaamen: waar door die eigenſchappen van te werken zeer verſchillen. Alles wat derhalven de gedagten in den Mensch bevat, behoort tot de Ziel, gelyk tot het

het Lighaam behoort al het geene tot deeze of geene van deszelfs eigenſchappen kan gebragt worden: beiden echter zyn zeer naauw verëenigt, zoo lang de Mensch leeft, en ze werken geduurig onderling op elkander; doch hoe naauw evenwel die Verëeniging is, zyn 'er gevallen dat nogthans een van beiden haar werking kan verrigten, zonder behulp van de andere: dit is in de Ziel kenbaar door het geen men [abſtracta cogitationes] *afgetrokken gedagten* noemt; en in het Lighaam, by flaauwtens, ſtuiptrekkingen, in den droom, in raazerny en diergelyke. Anders werkt de Ziel altoos op het Lighaam, door de beweeging of rust der ſpieren; en het Lighaam op haar beurt wederöm op de Ziel, door middel van de Zintuigen: om onze gelegde Gronden van PHYSIÖGNOMIEKUNDE te verſtaan, moet men dit vooraf wel bevatten.

VR. Om my die Verëeniging te doen begrypen, begint gy met haar te verdeelen; gy ſpreekt my van de Werkingen: (1) van het Lighaam alléén, (2) van de Ziel alléén, en (3) van die welke aan beide gemeen zyn: hoedanig zyn die driederlei werkingen tusſchen Ziel en Lighaam?

AW. Wel aan! ik zal u die ontleeden; en ze vervolgens wederöm te zaamen zettende, u op haar Verëeniging brengen, om u deeze daar door beter te doen verſtaan. *Van het Lighaam* dan *alléén*: in de beweeging van het Hart, en in alle

andere leevendige en natuurlyke werkingen, welke geschieden zonder dat de Ziel daar op aandagtig is, gelyk wy dus niet van ons zelven weeten dat wy een maag, long, enz. hebben, zoo wy het niet van elders wisten; en gelyk wy gaan, leggen, zien, zonder 'er om te denken dat wy zulks doen, en hoe wy het doen; en sommige andere dingen verrigten, zelfs zonder weeten van de Ziel. *Van de Ziel alléén*: dusdanig zyn onze denkbeelden van overweeging, van gevolgtrekking, van besluitneeming, en van erinnering, zonder behulp der Zintuigen, alléén eigen aan haar; want alle overige denkbeelden worden verwekt door tusschenkomst van het Lighaam, dat de indrukselen der zaaken ontvangt, en ze de Ziel deelagtig maakt door middel van de Zintuigen, en dus komen wy hier van zelve op de Werkingen *van Ziel en Lighaam te zaamen, de een op de andere*, of *die aan beiden* gemeen zyn: 't welk eigenlyk het punt is waar op ik u wilde brengen. Het is waar, dit betoog is een weinig *abstract*, men moet 'er by denken; maar het zal u nu zoo daadlyk duidelyker worden, en meer geschikt voor de gemeene bevatting.— Ik moet u dit van de grond af ophaalen, zullen myne bewyzen van 't vermoogen zyn u te overreeden.

Vr. Hoedanig werken dan Ziel en Lighaam op elkanderen, als zigtbaare baarblyklykheden van die Verëeniging?

Aw.

A w. Op veelerlei wyzen. De pyn van het Lighaam, doet de Ziel aan; angst, vrees, en denkbeelden van droefheid en wanhoop, door de Ziel voorgebragt, zelfs zonder dat 'er de Zintuigen deel aan hebben, pynigen het Lighaam; indien het Lighaam slaapt, slaapt ook eenigzins de Ziel, voor 't minst zy is minder werkzaam; de wil van onze Ziel, vermeerdert, of vermindert, ja belet onze Ademhaling: doch in een Beroerte ademhaalen wy, buiten wil of toedoen van de Ziel; in de Dronkenschap van het Lighaam, is ook de Ziel verstompt; in Bezwymingen en soortgelyke toevallen, daar de Mensch even als dood legt, lydt de Ziel meê, zy is 'er tegenwoordig, dan daar zyn geene de minste tékenen van haar tegenwoordigheid.— Zie daar, u die onderlinge betrekking verklaard door Voorbeelden, om veel *Philosophie* bezyden te gaan, en een drooge betoogtrant te vermyden. Gy bemerkt daar uit, dat de band tusschen Ziel en Lighaam zeer naauw verëenigt moet zyn.

V r. Van wat eigenäartig Kenmerk is dat verband? hoe is het daar mede gelegen, en hoedanig tog loopen die einden in één?

A w. U dat zoo naauwkeurig te bepaalen, is buiten het bereik van 't Menschlyk vernuft. Het juiste *figma* hoe het met de Verëeniging tusschen Ziel en Lighaam *eigenlyk* gesteld zy, zoo wel als het juiste scheiperk van beiden, zal altoos een

verborgenheid blyven. Wat de grootſte Geleerden ook van deeze Veréeniging mogen zeggen, 't is alles te vergeefs, want de manier zelfs *hoe* zy op elkander werken, is ons ganſchelyk onbekend.

Vr. En hoe zal het dan toegaan dat gy my de Aangezigtkunde uit haar bewyst?

Aw. Zulks is een andere zaak, en die is zeer ligt: Maar ik antwoorde hier op uw vraag: het kenmerk van 't verband der Ziel met 't Lighaam, en haar juiſte te zaamenloop in elkander, is voor onze kennis, zelfs voor onze naſpooring verborgen; want hoe zouden wy die weeten? daar ons zelfs het innerlyke wezen van de Ziel, en ook van het Lighaam onbekend is! maar ſchoon wy dit *juiſte*, dit *eigenlyke* niet weeten, volgt daar egter niet uit dat wy daar *niets* van zouden weeten; of, dat eene Weetenſchap haar oorſprong daar niet uit zou kunnen hebben, van welke zy in der daad de grond is.

VIIIe. AFDEELING.

Vr. Wat weeten wy daar dan van? en op wat wyze grondt zig die Kunst op dit Leerſtelſel, en trekt 'er haar oorſprong van?

Aw.

Aw. In der daad weeten wy 'er veel af; al weeten wy dat eindperk, of die inëenwelling niet — en nu kom ik te regter tyd op het hoofdpunt daar ik u op gebragt wilde hebben. Gy staat my dan evenwel die Verëeniging toe, gy erkent de wederzydsche werkingen van Ziel en Lighaam op elkander, gy bevat die nader door Voorbeelden welke ik u heb bygebragt. Wel nu, gaan wy verder: gy zult dan de grond van de Kunst ligt begrypen; en ook dit erkennen.— Daar is dan zagen wy, dat Verband, die Verëeniging; en die wederzydse onderlinge Werkingen op elkander, hebben plaats. Goed. Nu hebben de Ouden niet zonder reeden gezegd: dat „de Zeeden „ der Ziele ook de Getemperdheid van het Lig„ haam volgen." In deeze weinige woorden ligt het gantsche Grondbeginsel van de PHYSIÖGNOMIEKUNDE, en van alle haar aanverwante Weetenschappen. Die Verëeniging, waar van wy gesproken hebben, is het zigtbaarst gelegen in de *Menschelyke Temperamenten*, waar, om zoo te spreeken, Lighaam en Ziel zig vermengen, en deeze, haar geestelyk Wezen stoffelyk laat zien in het *mixtum* van geene. Immers 'er is tusschen die beiden, ten opzigte van die Getemperdheden, zoo eene zonderlinge overëenkomst, zoo een onscheidbaare inëenvloeijing, dat men het begin of de werking van de een, uit het einde of de rust van de andere, met geen mogelykheid

ſchiften of onderkennen kan; zy zyn volkomelyk vermengt. Een Bloedryke (*Sanguinus*) is ſlap en zagt van leeden, die gemaklyk te beweegen zyn: dezelfde lenigheid, zagt- en beweeglyk baarheid treffen wy ook in zyne Ziel aan. Een Zwartgallige (*Melancholicus*) is het tegendeel: zyn Ziel ook is onbeweeglyk, ongevoelig, hardvogtig. Een Slymägtige (*Phlegmaticus*) is traag van beweeging, om dat zyn vogten taai en lymägtig zyn, vervuld van ſlym, zyn bloed waterig en koud: die taaiheid, traagheid en koelheid is ook aan zyne Ziel eigen. Een Galägtige (*Choleticus*) heeft de vogten zeer beweegbaar, in ſchielyken omloop, driftig en ontroert: in zyne Ziel zyn diezelfde eigenſchappen kenbaar. Uit die hoofdvermengingen ontſtaan weder verſcheide andere, die men in deze Weetenſchappen, met een Kunſtwoord *By Temperamenten* noemt, en die ik thans niet verder zal uitpluizen, om dat wy 'er hier nog weinig voor eerst mede te doen hebben.

Vr. Maar hoe bewyst gy de werkingen daar uit van de Ziel op ons Lighaam? — ik begin u nu te begrypen, en bemerk waar gy met uwe bewyzen heenen wild. Dan vervolg zoo 't u belieft.

Aw. Die werking is baarblyklyk; wy ondervinden ze elk oogenblik, in alle onze bedryven, in alle onze gewaarwordingen; zy is zigtbaar: want een plomp Lighaam, heeft ook een plompe Ziel; een zombere, ſtyve en droefgeestige van

Lig-

Lighaam, is ook zomber, ſtug en treurig van Ziel; en daar en tegen een lugtig en levendig Lighaamsgeſtel, voert ook eene lugtige en vrolyke Ziel met zig om; is ons Lighaam ongeſtelt, de Ziel is het met een, en PLATO plagt te zeggen, „ dat het de grootſte zegen hier op Aarde „ is, een gezonde Ziel te dragen in een gezond „ Lighaam." Nu veränderen onze *Temperamenten* van tyd tot tyd, en blyven niet altoos dezelfde: die veränderingen laaten haare vaste trekken naa in ons Aanſchyn; gelyk de verw van het zelve, en van onze Handen in de *eerſte plaats*, reeds dat Temperament, en ook telkens yder verändert Temperament aantoont. Diergelyke kenmerken tekenen in de *tweede plaats*, onze klimmende jaaren ook in 't Wezen; en zoo veele andere veränderingen welken ons Lighaam ondergaat, en by gevolg onze Ziel mede, planten daar zigtbaarlyk de indrukſelen van op onze Aangezigten.

VR. Onze Ziel mede! is die ook aan veränderingen onderworpen?

AW. Ongetwyfelt. Onze Zielen worden te gelyk geboren met onze Lighaamen, groeien met dezelven op, en zyn deelägtig aan elkanders noodlot. 't Lighaam verkrygt naa zekeren tyd eerst zyn volmaaktheid; en dan ook teffens de Ziel, wier eigenſchappen van denken, verſtandig zyn, oordeelen en willen, dan ook die trap van vol-

ko-

komenheid bereiken. In het Lighaam van een Kind beſpeuren wy eene kinderlyke Ziel; deeze word in de Jongelingſchap volkomener; allengs vermeerderen zig haar gaaven in ons, zy word ſterker, en ſteeds toeneemende met de kragten van ons Lighaam, bereikt zy in de Mannelyke jaaren den ſtaat van haar vol vermogen; dan neemt zy weder af, en in onzen Ouderdom verminderd de kragt en bloei van het Lighaam, en de vermogens, vlugheid en ſterkte van Ziel gaan ook verlooren..... maar met u telkens zoo uw inworpen te beäntwoorden, verwyder ik my te verre van de hoofdzaak. Ziel en Lighaam beide ondergaan dan die veränderingen: Het laatſte word beurtelings van het eerſte aangedaan door alle geweldige gemoedsbeweegingen, gelyk die van Liefde en Haat, Hoop en Vrees, Vreugde en Droefheid, Gramſchap, Schaamte en al dat geene wat wy *Hartstogten* noemen. Ons Wezen nu ontvangt telkens zyne indrukken van yder deezer *paſſiën;* zy laaten 'er in de *derde plaats*, in's gelyks de vaste tekenen in naa; en als zoo of zodanig eene Hartstogt (*paſſie*) by ons tot een hebbelykheid geworden is, noemen wy dat teken 't welk zulks aanduit, gevestigt (*gefixeerd*) of ingewortelt. Uit de onderëenmenging nu deezer gemoedsbeweegingen, zoowel als uit de vermengde Getemperdheden (*Temperamenten*) worden wederöm even zooveel veränderingen van tekenen

nen en plooijen in onze Aangezigten geboren, als 'er zaamenvoegingen van driften of van geäartheden zyn: want geen Mensch heeft één éénig Temperament zuiver of onvermengt, zoo min als hy maar één éénige Hartstogt zoude hebben; hy heeft 'er verſcheiden, en de dubbelmengingen van dezelven zyn onëindig — en juist zoo veele verſchillende Natuuren van Menſchen geeft het: juist ook zoo veelerlei verſchillende *Physiögnomiën.*

IXe. AFDEELING.

Vr. Wat leert de Physiögnomiekunde omtrent die *Hartstogten*? en zyn ze, zonder 'er zig in te verwarren, in de *Troniën* te kennen?

Aw. Met gemak zult gy die in de Wezenstrekken onderſcheiden kunnen: even gelyk gy het verſchil van veröudering in de Aangezigten ontdekken kunt, of ymand naamlyk alléén door jaaren, of door ziekten, door hartzeer en verdriet, door een flegte levenswyze, of door zee en lucht, enkellyk, en ook te zaamengevoegd, veröuderd is: niet moeielyker zal u ook de onderſcheiding in deezen vallen. Gy zult met een weinig oefening, in elks Wezen niets flegts de Harts-

Hartstogten van alle de overige kenmerken die ik u getoond heb, ſchiften; maar ook Hartstogten van Hartstogten, zonder 'er ooit in te verwarren, dat is te zeggen gy zult zelfs die welke de naauwſte betrekking tot elkander hebben, gelyk daar is Aandagt en Eerbied, Vreugd en Spotzugt, Verägting en Nyd, Droefheid en Pyn, Gramſchap en Wanhoop, enz. welker kentrekken der Spieren in veele opzigten gelyk zyn, en eenſtemmig werken, elk onderſcheidelyk in de Wezens, door behulp van *Physiögnomiekunde* en oefening, kennen en onderkennen.

Vr. De kennis en onderſcheiding der Hartstogten begin ik nu te begrypen, dat een zeer noodig deel van deeze Weetenſchap is; heb daarom de goedheid my daarömtrent volkomen te onderrigten.

Aw. Gaerne. De Hartstogten maaken om zoo te ſpreeken de Mensch uit; geen Sterveling is zonder dezelven: ja de aller Stoïſche Wysgeer, een Timon, een Miſantrope, een eenzaame Kluizenaar die zig van de menſchelyke Maatſchappy verwydert, een navolger van Rousseau in den ſterkſten zin, geen van allen kan zig beroemen, alle zyne *Paſſiën* of driften meester te zyn; hy kan 'er eenige vermeesterd hebben, maar het is onmooglyk, hoe oud hy worde of hoe wys, van zulks allen te doen: wel is waar dat de eene Mensch 'er mindere heeft dan de andere, of dat

ze

ze in den eenen Mensch ſterker zyn en heviger werken dan in den ander, doch dat alles hangt natuurlyk af van ons Temperament, of het verſchillend inmengſel onzer Vogten; 't welk ook verändert, en deeze driften naar de verſcheide trappen van 's Menſchen ouderdom verſterkt of verzwakt. Van daar dat wy *in zonden ontvangen en geboren worden*, om dat wy met een Temperament geboren worden; van daar dat die zonden in de Menſchen zeer onderſchillig zyn, om dat Pieters geäartheid bloot ſtrekt tot Begeerte, en Wangunst, zonder genot, welke tot Nyd en Gierigheid overſlaat; Jans geäartheid tot Begeerte, en Vrolykheid, met genot, overſlaande tot Wellust en Overdaadigheid; 't zwak van Paulus is daadlyk opteſtuiven, en over een beuzeling toornig te worden; dat van Jacob is in tegendeel zyn gramſchap nooit te toonen, maar optekroppen, en zig over jaar en dag met nadruk te wreeken; dat van Hendrik, is noch dat eene noch dat andere uiterſte, maar in een gelyk geval knort en mort hy een langen tyd, en wrevelt tegen anderen die onſchuldig zyn; Cornelis wederöm, is noch Toornig, noch Wraakzuchtig, noch Knorrig, hy zwygt, maar trekt zig de zaak diep aan, neemt ze ter harte en kniest 'er over, zonder aan ymand dan aan zig zelve laſtig te vallen. En zoo ten opzigte van alle andere Pasſiën. Pieters geſtel maakt hem tot een Dief of Bedrieger; dat van

Jan

Jan, maakt Jan tot een Zuiper of Hoereerder; Paulus word een Vegter, hy begaat verscheide ongelukken, en is meer dan eens op het punt van een doodslag te doen; Jacob loopt gevaar van een Moordenaar te worden; en Cornelis, om tot Wanhoop of Onzinnigheid, en zoo tot Zelfmoord te vervallen. Deeze natuurlyke Geäartheden brengen wy meê ter Waereld; ze vermeerderen en verminderen in ons, naar de gesteldheid van yder hartstogt, met de jaaren, of naar dat wy aan dezelven toegeeven, of haar tegenstaan. Zekerlyk kan de kennis van onze Hoofdpassie en geliefdste drift, het voornaamste deel der *Zelfkennis*, en dan het intoomen en verbeteren van zodanige, indien het eene nadeelige, of het botvieren zoo het eene gunstige Hartstogt is, zeer veel doen om onze natuur te veränderen, en om ons gelukkiger te maaken. Gantschelyk eene Hartstogt te bemeesteren, is naby de onmooglykheid, of voor het minst zeer moeielyk.

Vr. Zyn wy allen gelyklyk Gepassiöneerd? Hebben wy Hartstogten die ons nuttig zyn? en wat gebruik trekt 'er de Physiögnomie van?

Aw. Yder onzer heeft 'er verscheiden; en op zyn tyd hebben wy ze allen; maar, naar dat ons Temperament of Inmengsel is, heeft elk onzer altoos een *prædomineerende Hartstogt*, die boven alle andere heerscht en de hevigste is, en deezen noem ik *Hoofdpassiën* of de werkelykste onzer Driften:

Driften: Zulk eene geheellyk te overwinnen, is een meesterstuk van Wysbegeerte; en ze allen in ons te overwinnen, is niet mooglyk. Wy kunnen 'er ook hebben die ons noodig zyn, offchoon het juist niet de beste zyn: de Eigenliefde, de Gramschap, de Begeerte, ja de Nyd en Droefheid, is ons wel eens noodig en nuttig; maar de Schrik, de Wanhoop enz. zullen het nooit wezen. Zulke Hartstogten moet men (gelyk alle andere dingen) gebruiken, maar niet misbruiken. Van de besten evenwel, moeten wy ons meest dienen, en van de slegtste meest ontdoen. Schoon ook die beste zelfs, ons somwylen zeer nadeelig kunnen zyn, vooral wanneer zy de maat te buiten gaan, zoo wel als Deugden die wy te verre trekken: gelyk dus een overmaatige en geduurzaame Vrolykheid, Milddaadigheid, Openhartigheid, Zuinigheid, enz. ons menigmaal ongelukkig maakt, en tot de daartegenövergestelde *Passiën* en Ondeugden brengt, tot Verkwisting, Kwaadspreekendheid, Gierigheid, enz. Dus men, zelfs in Deugden, maat moet houden, hoeveel te meer dan in de Hartstogten! Gelukkig eindelyk, die de meeste beste heeft, of waarin ze de overhand hebben; en daarna die, welke de minste slegte heeft, of deeze het meest overwind: tot welk laatste men alleen komt door de Zelfkennis, de Wysbegeerte en de Reeden, daar de *Physiognomiekunde* de Inleiding toe is.

Vr. Zoo heeft dan de Zelfkennis, zoo wel als de Aangezigtkunde, eene aanmerkelyke verpligting aan deeze Studie der Hartstogten?

Aw. In der daad, deeze Weetenſchap is de eerſte grond der Zelfkennis, en der Zeedelyke Wysbegeerte, gelyk ik u heb aangetoond: want het is op deeze wyze dat wy 1. ons zelve, en ten 2e anderen kennen; en dan is de tweede grond, dat wy 1. ons zelve, en 2e ook anderen proeföndervindelyk onderzoeken en kennen. Laat ons by het eerſte blyven: met een weinig ervaarenis, leeren wy dat hoofddeel van onze Geäartheid kennen, 't welk wy *Hartstogten* noemen, en het welk in rang op dat van de *Temperamenten* volgt; vervolgens kennen wy onze *Hoofdpaſſie*, die zig al ras ontdekt in het meeſterſchap dat ze ſpeelt over alle de anderen; even gelyk yders *Hoofdtemperament* boven de andere heerscht, die trapswyze of in verſcheiden rangen egter met haar mederegeeren: doch tot die ervaarenis behooren jaaren en ondervinding; en de *Physiögnomiekunde*, die tyd bekortende, onderwyst ons met meer gemak, op ééns, waar zelfs de bevinding en een gantſchen leeftyd niet toereikelyk in zyn. Men zegt, „het is moeielyk zig „zelven intezien." Maar, wel hoe! hebben wy dan geene ſpiegels? geene ſpiegels, dat zoo noodige en fierelykſte onzer huisraaden! die ons zonder vleïery, oprechtelyk de waare geſtalten onzer *eigen* Aangezigten vertoonen; die wy zoo weinig

nig wèl en zoo geduurig kwalyk gebruiken, of liever misbruiken, tot het bezien onzer waare of verbeelde schoonheid, en tot onze tooi of oppronking, tot pragt en hovaardy; geene spiegels die ons onze goede of slegte gesteldheid vertoonen, onze gezondheid of ziekte, lust of onlust, zeeden, gedrag en wanhebbelykheden, ja ten duidelykste ons Temperament en Bytemperament, onze Physiögnomie, de omtrek van ons Aangezigt, deszelfs vorm, schikking en proportie van alle deelen, de liniämenten van hetzelve, onze verwe, houding, onderscheiden Troniezweeming, en allerduidelykst van allen, onze Hartstogten of *Pasiën*, onze Lydingen en driften. Die alles aan allen vertoont, en die als een *omnibus omnia* is. Wat zal ons nu beletten een goede Spiegel voor ons te plaatzen, onze Hoofden en Aangezigten daarin te bezien, en te bestudeeren, 'er alles in waar te neemen, en 'er onze aart en zielsgeneigdheden door te leeren ontdekken? 't is deeze Kunst; over welke wy elkander thans onderhouden, welke u daar de wegen toe aan de hand geeft. Bezie u eens wanneer gy toornig zyt; welk een afzigtig en misvormt wezen, hoe vol kreuken en rimpels! Wanneer gy u nydig, ontsteld of droevig bevind; in hoeveel opzigten dan verändert, donker, zomber en flets! hoe onderscheiden van elkander, hoe kenmerkelyk! Yder Hartstogt zult gy zien dat haar byzondere

Aanzigtvorming en Wezenstrek heeft; de beste brengen het Aanſchyn minst uit zyn plooi, uit zyn proportie, en daar aan zult gy haar kennen; de ſlegtſte integendeel, misvormen en zomwylen, om zoo te ſpreeken, ontwezenen het gantſchelyk: en immers al wat niet goed, niet ſchoon is in de natuur, en in alle dingen, is dat geene wat buiten de proportie is; en het wanſtallige, wykt daar het verſte van af. In de Aangezigtkunde is dit de opperſte van alle Waarheden; en men moet 'er het volmaakt Schoone, en dan de trapswyze afwykingen van dat volmaakt Schoone, wèl in kennen en waarneemen.

Vr. Hoeveele Hartstogten zyn 'er?

Aw. Daar zyn 'er naar het gevoelen der Stoïſche, vier: (1) ten opzigte van het tegenwoordige goed, *Blydſchap;* (2) ten opzigte van het toekomſtige goed, *Hoop;* (3) ten opzigte van het tegenwoordige kwaad, *Droefheid;* en (4) ten opzigte van het toekomende kwaad, *Vrees.* Waar toe men dan weiders betrekt, voor de 5e *Gramſchap* of *Toorn;* voor de 6e. *Zagtmoedigheid;* voor de 7e. *Schaamte;* voor de 8e. *Onbeſchaamdheid;* voor de 9e. *Liefde;* voor de 10e. *Haat;* voor de 11e. *Spyt;* voor de 12e. *Nyd;* voor de 13e. *Barmhartigheid;* voor de 14e. *Onbarmhartigheid* of *Wreedheid;* voor de 15e. *Pyn* of *Smart;* voor de 16e. *Aandagt;* voor de 17e. *Eerbied;* voor de 18e. *Verägting;* voor de 19e. *Verwondering;* voor

de

de 20e. *Vergenoegen;* voor de 21e. *Spotzugt* of *het Lagchen;* voor de 22e. *het Schreiën;* voor het 23e. *de Wanhoop;* voor het 24e. *de Begeerte;* voor het 25e. *de Moed;* voor het 26e. *de Wraak;* voor het 27e. *de Schrik*, voor het 28e. *de Geilheid;* voor het 29e. *de Hoogmoed;* en voor het 30e. *de Twyfeling.* Behalven nog andere van minder werking die ſommigen hiertoe brengen, doch meest onder deeze reeds begreepen zyn. Ik zal 'er u eenige van ſchetzen. Gy ziet hier in *drie* Tafereelen tot dat einde *drieëntwintig Verbeeldingen* van die Hartstogten, welke zig het duidelykſte kenmerken; de overige zyn moeielyker te tekenen, en zonder koloriet en de hulp een Schilders, niet ſpreekend genoeg te maken.

Vr. Gy doet zeer wel. Men onderwyſt op die manier het leerzaamst. Verklaar my die nu als het u gelieft?

Aw. In het eerſte Tafereel vind gy de gelukſte by een geſteld, ten getale van zeven, gelyk daar is de *Aandagt* (*fig.* A); de *Eerbied* (B); de *Verwondering* (C); het *Vergenoegen* (D); de *Vreugd* of *Blydſchap* (E); het *Lagchen* of de *Spotzugt* (F); en de *Verägting* (G);

Vr. Hoe! telt gy de Verägting ook onder de *goede Paſſien?*

Aw. Eigenlyk zyn ze geen van allen *goed*, dan naar het gebruik 't welk men daar van maakt, en zoo zou men zelfs de onzydigſte van alle Driften

by voorb. de *Aandagt* en *Eerbied*, misdaadig kunnen noemen zoo zy gevestigd en werkzaam was omtrent de onwaardigſte voorwerpen; ook is 'er een dwaaze *Verwondering*, een zondig *Vernoegen*, een zondige *Blydſchap*, en een te verregaande of verkeerdgeplaatſte *Spotzugt:* en aan deeze komt de *Verägting* naast by, en ze verändert daarin wanneer ze ernstig begint worden; doch daar is nog een ander ſoort van *Verägting* waar van wy onder het afbeeldſel van de Nyd ſpreeken zullen, welke beide ſoorten in onze Phyſiögnomiën gelyke trekken en liniämenten maaken.

Vr. Ik begryp u. Die eerſte tafel gevalt my zeer wel; hoe natuurlyk vertoont zig daar het Vergenoegen! hoe eigenäartig de Eerbied, en ook de Verwondering! — waarlyk, ik word bloot door Spotzugt te zien, met hem tot lagchen geperſt. — Wat is 'er nu van de tweede?

A w. In het tweede Tafereel, ziet gy in agt afbeeldingen de ſlegte of ongelukkigſte Hartstogten, in derzelver Phyſiögnomiſche rangſchikking, als daar is de *Droefheid* (H); het *Schreiën* (I); de *Pyn* of *Smarte* (K); de *Begeerte* (L); de *Schrik* (M); de *Gramſchap* (N); de *Nyd* (O); en de *Wanhoop* (P). Thans ga ik u yder afzonderlyk in derzelver eigen merkteken, wezenstrek- en vorming beſchryven, en 'er u het Phyſiögnomiſch gebruik van aanwyzen. Alle die Paſſiën zyn zigtbaar in elk Menſch, in elk Aange-

II. Pl. *bl. 55.*

gezigt, ja dikwyls alléén en allerkenlykst bloot in de Oogen; welke zyn de Tongen, de Ziel, en Tolken der Zeeden; hoe die Togten bewoogen, en hoe zy geſtilt worden, is noodig te beöefenen, en te weeten, beide voor een Phyſiögnomist en voor een Philoſooph.

Vr. Men kan yder, dan zuiver, of vermengt, in elks Wezen waarneemen?

Aw. Volkomen, vooräl ymands *Hoofdpaſſie*, gelyk nader uit myn verklaaring zal blyken. Beginnen wy met de *Aandagt* (*Figuur* A). Gy ziet daar weinig meer dan de omtrek van een Wezen waaräan niets anders te zien is als de wenkbraauwen boogswyze opgetrokken, de Oogen wat meer dan gewoonlyk geöpend, en het gezigt evenwydig van beide de ooghoeken, onbeweeglyk op het voorwerp van aandagt ſtaaren; want het is deeze Hartstogt welke in ons alzins een opſchorting van beweeging veröorzaakt, om de Ziel als vervoerd buiten het Lighaam, alleen werkzaam te laaten, en haar tyd te geeven tot beraad en beſluit van het geene te doen of te laaten ſtaat; waar in ze zomwylen zig als verdiept en 'er in wegzinkt, of zig verliest in het voorwerp met een volkomen afgetrokkenheid te beſchouwen, waarvan men een gedenkwaardig voorbeeld vind by Gellius, van *Socrates*, die dikmaals een gantſchen morgen lang dermaten in zyne beſchouwingen verrukt was, dat hy daar al

dien tyd op dezelfde plaats als een ſtokbeeld bleef ſtaan; by MAXIMUS, van *Carneades* den Wyze, die menigwerf aan den diſch zittende, zwanger van geleerde bedenkingen, zoo diep in gedagten was, dat hy vergat de hand in de ſchootel te ſteeken, zoo dat zyn huishoudſter die moest opbeuren en ze daar heenen geleiden; en by CAMERARIUS, van een Duitſcher, die uuren agter een, in zyn thuin, zonder dat men de minſte beweeging aan hem gewaar wierd, met het gezigt ſtyf geſpannen voorüit ziende, in de grootſte koude op eenig voorwerp bleef ſtaan ſtaröogen. Deeze zyn nu Voorbeelden van uiterſten in deeze *Paſſiën*, die men by weinig Menſchen vind, en die zeldzaam zyn; doch het is by verſcheiden' Menſchen dat men 'er wat van vind. En het is zeer zeker, waar men die tekenen in eenig Wezen ontmoet, welke ik u hier heb vertoond en beſchreeven, dat aldaar een diepdenkend mensch, een beſpiegelaar, een mensch van ryp beraad, van overweeging en beſluit, van aandagtige beſchouwing, maar ook niet zelden van ongeruste en argelistige raadſlagen, aanwezig is: doch dit laatſte, heeft by kenmerken u aangewezen, nog afzonderlyke eigen tekenen van onderſcheiding, om juist dit meer te kenſchetzen dan het andere; een zeker ſlach van wenkbraauwoptrekking, verzeld van voorhoofdfronſelen boven de neus en het zamennypen van de lippen,

ge-

gevoegd by een ongunſtig ſtaaröog, waarin kentekenen van kwaadäartigheid zyn, beeld ons den Valsäart, den Verrader, en den man van booze Aanſlagen af, by die zelfde tekenen van *Aandagt* die wy hebben opgegeeven — zoo maakt maar een weinig verandering in een en hetzelfde Hartstogtbeeld, ſtraks eene gantsch andere Geäartheid; en dat geene wat zoo even eene gunſtige inborst te kennen gaf, duid nu door de aanvoeging van maar eenige geringe bytekenen, een ſlegtäart aan, of ymand die zwanger gaat van ſnoode voorneemens en denkbeelden, gereed tot derzelver uitvoering, als ſlegts het tydſtip 't welk hy verbeid, daartoe tegenwoordig is, waarna hy alléén wagt. Dus, gelyk 'er verſcheiden' ſoorten van *Aandagten* zyn gevestigd op goede en op kwaade voorwerpen, zoo zyn 'er ook verſcheiden' *Phyſiögnomiën*, welke, die ſcheitékenen; en gevolglyk ook in de Wezenskunde, die twee hoofdſoorten, goede en kwaade: En zulks betrekkelyk alle andere Hartstogten, tot welken in het algemeen wy dit ten generaalen régel geeven. Zoo kan een naauwkeurig *Phyſiögnomist*, in de reeds van hem door de Kunst gekende man van Wysheid en Geleerdheid, zelfs de Poëetiſche- van de Philoſophiſche *Aandagt*, wanneer die, in dien man ſlegts eenigermaate gewoon, en tot een hebbelykheid is geworden, met gemak onderſcheiden: behalven een zeer onderſcheiden' oogplaatzing, zal in de

eerſte, de boogswyze optrekking der wenkbraauw van het eene oog altoos hooger zyn dan die van het andere, meer opgetrokken of verheeven en ſcherphoekig, maar die van het andere oog, het zy dan het regter of linker, zal altyd platter en ſtomphoekig zyn: heeft de linker wenkbraauw die optrekking by uitſtek, het zal niet misſen of het is een ſpitsvindige ſatyrique geest, ſpotzugtig, en zoet op Schimp- en Hekeldicht. De Philoſophiſche *Aandagt* integendeel, zult gy in nedergedrukte wenkbraauwen boven beide oogen, kennen en onderſcheiden kunnen, en..... maar het word tyd dat wy ons ook tot de andere *Paſſiën* voortſpoeden: indien wy ons zoo zeer by yder derzelve ophouden, zullen wy te lang bezig zyn.

Vr. Wat volgt nu, is het niet de *Eerbied*, zoo ik uwe optelling wel onthouden heb? ik zal na haare beſchryving niet minder aandagtig luiſteren.

Aw. Zy is het, of veelëer de *Hoogägting*. Wy hebben de overgang van *Aandagt* gezien tot haar nadeelig uiterſte, beſchouwen wy haar nu ook aan de goede kant, in haar overgang of aangrenzing tot haar voordeelig of gunſtigst uiterſte. Indien in de *Phyſiögnomiekunde* het voorwerp van *Aandagt* wat agtbaars inheeft, zoo word *Eerbied*, indien wat zeldzaams, dan word *Hoogägting* geboren: beiden hebben ze een en hetzelfde Hartstogtbeeld (men zie *fig.* B.) ten minſte

het

het is in niets dat noemenswaardig is te onderſcheiden. Daar is dan hier alzo ook een naauwe betrekking tusſchen A en B, en 'er is in de trekken van beiderlei Wezen, van *Aandagt* en *Eerbied* of *Hoogägting*, niet veel verändering. Een eerbiedig mensch, en die agting heeft voor anderen, voor zyn ouder, wyzer, enz. heeft behalven een buigzaam hoofd, en zekere hem eigen vriendelyke wezenstrekken, weder van andere van dat ſoort onderſcheiden, meerendeels vallende oogenleden, met een hooger oog, en laager wenkbraauwen. Wanneer die eigenſchap een hebbelykheid geworden is, zult gy hem hier zonder twyfel aan kennen. 't Is moeielyk, alles, van deezen aart, u door letteren duidelyk genoeg af te maalen, in niets geloof ik ſchiet de pen meer te kort: afbeeldingen zelfs zyn niet gantsch toereikelyk, en 'er blyft altoos iets ontbreeken; beöefening alléén, en daadelyke Wezensbeſchouwing, moeten, wat aan beiden bezwaarlyk valt, vervullen. Gy vind deeze *Phyſiögnomie* hier ook aldus afgebeeld als wy die beſchryven; gy vind byna hetzelfde Pourtrait van *Aandagt*, zynde alleen de wenkbraauwen aan de zyde van de neus wat nederwaarts getrokken, en het gezigt op het midden van den appel geplaatst, hier een weinig om hoog gewend.

Vr. Behoud *Eerbied* of *Hoogägting* altoos die geſtalte? blyft zy altyd Eerbied of Hoogägting, of heeft

ze

ze gelyk *Aandagt*, ook trappen van meer of min?

Aw. Yder Hartstogt heeft die, en ze kenſchetzen zig met onderſcheiden trekken, die een *Physiögnomicus* alle kennen moet, in elks wezen: en zoo ook die van welke wy thans ſpreeken. Indien het voorwerp van beſpiegeling niet alleen zeldzaam, maar van een bezwaarlyke naſpooring is, dan worden in ſommige Menſchen van dat ſlach van beſpiegelaars, alle de geesten zodanig naar dat voorwerp beſtuurt en opgeſtuuwt, dat de rest der deelen als onbeweeglyk in een zelfde gedaante ſtaan blyft, door een gelyke inſpanning van denkbeelden; de *Eerbied* of *Hoogägting* voor iets ongemeens of hoogägtbaars, verbaast zoo ymand; men noemt dat opgetoogen, of in opgetrokken gedachten en verrukking van zinnen te zyn; en dit wederöm is het uiterſte van deeze Hartstogt: ze ontdekt zig ſchynbaarlyk in de *Physiögnomiën* door een ſtyver geſpannen oog, en waarin het gezigt nog wat hooger geplaatst is, enz. welke houding tot een hebbelykheid geworden, een der egte kenmerken is van een dwaas en bygeloovig Mensch. Nu zyn wy aan *Verwondering* toe, het vierde Hartstogtbeeld, (dat wy met *letter* C gemerkt hebben,) hetzelve is als een voortbrengſel der drie voorige, en paalt daar zeer naa aan.

Vr. Verwondering kan evenwel nooit anders dan een gelukkige Hartstogt zyn?

Aw. Zulks gaat niet door. 't Is Onkunde en

Dom-

Domheid, en Bygeloof in het Godsdienſtige, meest eigen zig meest te verwonderen; wy zien dit handtastelyk in de jeugd, in de onbedreeven jongheid, zy verwondert zig op haar tiende jaar over dingen daar zy zig op haar twintigſte niet meer over verwondert; en op het dertigſte houd zy op te bewonderen wat op haar twintigſte heur nog zeer vreemd en ongemeen was. Ongewoonte, en gebrek aan kennis, doet altoos deeze *Paſſie* geboren worden; men vind ze in de Eenvoudigen, de Vroomen, en de lieden van weinig ondervinding het meest, waar uit met reeden dit gevolg van den Marquis D'ARGENS, *die ligt gelooven, en zig ligt verwonderen, zyn de botſte Menſchen.* Voor het overige hebben wy weinig van haar te zeggen, zy is, gelyk men weet eene verraſſing door ſchielyke verſchynigen van voorwerpen, die de ziel treffen, om dat zy aan de zintuigen voor zeldzaam voorkomen, dermaate zomwylen, dat zy ymand gelyk de voorige kunnen verrukken, en als een ſtokbeeld onbeweeglyk doen ſtaan. Met *Vergenoeging* (*fig.* D) is het even zoo gelegen, wy hebben 'er ons niet lang by op te houden: als wy onzen wensch gelukt zien, als wy het naar onzen zin hebben, als wy 't begeerde verkrygen, of als de hoop tot zulks ons zeer ſtreelt, is ons gemoed te vreden; wy kittelen ons in dat bezit of die verwagting, en die te vreedenheid is zigtbaar op ons Aangezigt ver-

ſpreid, ons gezigt ſtaat vrolyk, een weinigje om hoog gluurende, en wy verkrygen *plonder-oogen*, zoo als de Schilders dat noemen. Houd onze heilſtaat en alzo die te vreedenheid lang aan, onze Wezens zetten zig 'er na, en wy worden door hebbelykheid *vergenoegde Menſchen*, en *zien 'er zeer vergenoegd uit* gelykde waereld ſpreekt, daar men een Onvergenoegde ondertusſchen met de fraaie naamen van ſtuurskop, grommert, zuurmuil en izegrim, ontleent van zynwezenshouding, doopt.

Vr. Heeft *Vergenoeging* ook haar meerder, en haar uiterſte?

Aw. Ja, haar meerder is *Blydſchap* of *Vreugd* (die gy *fig.* E) ziet afgebeeld; en haar uiterſte is het *Lagchen*, dat dan in rangſchikking volgt, (en met F getékend is.) Als ons Vergenoegen het toppunt bereikt, zyn wy verheugd, en wy juichen, gelyk op plyzierpartyën, op maaltyden, by de wyn, enz. en als onze *Vreugd* ten toppunt is en hevig werkt, dan ſchateren wy van *lagchen* en beminnen de *Spotzugt*. Bezie *fig.* E met een weinig aandagt, zy lacht u toe, zy moet u zelfs nog ruim zoo beminnelyk voorkomen als *Vergenoegen*, want haar tevredenheid gaat nog een trap hooger dan deeze. Gy ziet haar met een glad voorhoofd, de wenkbraauwen in 't midden boogswyze wat verheeven, de oogen glinſterende, en de hoeken des monds een weinig opwaarts getrokken..... zie daar! onderwyl dat gy haar aankykt,

kykt, word gy zelve, een aangenaame ontroering gewaar; men leest de vrolykheid uit uw Wezen; gy lacht zoo wel als zy: neem deezen ſpiegel, en bezie u zelven.

Vr. Het is waar, ik vernoeg my in uw onderwys, en dit Beeld beſchouwende, maakt het indruk op my. — *Vreugde!* ik lach met u, en u aan te zien alleen verwekt myn Blydſchap: zoo weinig hebben wy noodig om onze Hartstogten gaande te maaken! ô Spiegel, nuttig meubel voor de Aangezigtſchouwing, die nutte Weetenſchap, nu ondervind ik dat gy het groote werktuiglyk middel zyt tot de *Zelfkennis.*

Aw. Op deeze wyze kunt gy daar alle uwe *Hartstogten* in bezien; en weiders *alle het overige* daar de Physiognomiekunde haar voedſel uit trekt. Gy kunt u zelve op uw eigen perſoon in die Weetenſchap dus oefenen. Een Spiegel is een getrouwe Waarzegſter, zy ontveinst niets, wy moeten het toonbeeld dat zy van ons opgeeft, onöphoudelyk betrachten en 'er nut uit trekken, maar niet doen, zoo als de Apostel zegt: *als een man, die zyn aangeboren Aangezigt bemerkt in een Spiegel, want hy heeft hem zelven bemerkt, en is weggegaan, en heeft terſtond vergeeten hoedanig hy was*†.

Vr. Wy zyn nu aan het *Lagchen* gebragt, die

† Jacobi I. 23.

die Pasie valt my hier teffens in het oog in *fig.* F. Maar waaröm is zy een Pasie?

A w. Om dat zy zoo wel als het *Schreiën*, het *Toornen*, het *Schrikken*, enz., een prikkel van zekere doening is, in onze gemoederen ingestort, en bewerkt door het bloed dat onöphoudelyk door ons hart loopt of gonst, naar maate het beweegtad onzer zintuigen, dat van onze denkbeelden, en dit wederöm dat van onze driften, met kragt voortdryft; 't welk dan zoo weder onze voorneemens en doeningen aan het gaan brengt, doet werken en woeden. Welke Pasien nu ons Aanzigt meest ontvormen, en van de hevigste Gebaarden verzeld zyn, die zyn in het algemeen gesproken de hevigsten, en in 't byzonder is die in een Mensch de Hoofdpasie. Gelyk nu de *Vreugd* of *Blydschap* in een aangenaame ontroering bestaat door indruk van eenig wezenlyk gewenscht goed 't welk men bezit of geniet, verkrygt of zig toeëigent, zoo bestaat het *Lagchen* in een hooger trap van die ontroering en indruk. Gy ziet hier een Vrolykäart, met de wenkbraauwen boven de oogäppellen naar boven, en aan de zyden van de neus naar beneden getrokken, de oogen byna gesloten, de mond een weinig geöpend dat men de tanden ziet, en de hoeken agterwaarts naar om hoog, veröorzaakende een zwelling in de wangen, zoo, dat de onderste oogleden tegen de oogen uitpuilen: In deeze drift vol-

volgen de trekken van het Wezen malkander; want die van wenkbraauwen, mond en wangen trekken te gelyk naar om hoog. Die Pasſie verſchild in uitbeelding, en alzo ook in *actie* weinig van *Spotzugt*, waaröm wy haar onder één Portret, en als tot één Hartstogt of Eigenſchap hebben gebragt, ſchoon zy anders eenigzins verſchild; om ook in de Phyſiögnomikunde, een veel-Lagcher van een Spotter te onderſcheiden; komt het maar op weinige liniämenten aan.

Vr. Zoo is *Spotzugt* dan het uiterſte van de drift die ons doet Lagchen?

Aw. Gantſch niet. Eigenlyk zou *Spotzugt*, als 't 'er op aan komt een Pasſie apart zyn; en het uiterſte van Vreugd en van Lagchen betreffende, die Hartstogt kan zoo ver gaan dat 'er voorbeelden zyn van luiden die door verrasſing van te groote Blydſchap, daadlyk geſtorven zyn. Nu zien wy ons van deeze zes, evenwel meest gunſtige Driften, tot een ganſch tegenſtrydige gebragt, tot *Verägting*, (die in *fig.* G vertoond word.) Zy is het die zig met afkeer ontſteekt, die zig ontroert over voorwerpen, in haar zin, of in den aart verägtelyk, en ze verſmaad, met een nedergetrokken voorhoofd dat de wenkbraauwen verdikt, en een fel en kragtig oog, dat het voorwerp veröntwaardigt. Zy is veelál het doorgaande kenmerk der Bedilzugt, der Verwaandheid, der Onkunde, en der Trotsheid; men vind

meer dan te veel Menſchen in wier hart zy een hoofdperſonaadje ſpeelt, en de rollen geduurig op de Aangezigten uitdeelt; die alles berispen, uitgenomen zig zelve en het hunne. Haar hoogſte trap en uiteinde is Nyd en Haat. Met haar beſluiten wy onze eerſte Tafel van Physiögnomiſche Hartstogten en in haar ligt de overgang tot de ongunſtige.

Xe. AFDEELING.

Vr. Welke vallen 'er nu op de tweede Tafel aan te merken?

Aw. In de eerſte plaats de *Droefheid*, (aldaar met H gekenmerkt) zy beſtaat in een verdrietige kwyning over aangedaan leed of ongeval, en is het tegenbeeld van Vreugd. Men ziet hier het voorhoofd gekreukt, en de binnenſte einden der wenkbraauwen in 't midden van het zelve opgehaald, de gezigtäppelen duiſter, de oogenleden gezonken, en de hoeken der neusgaten te zaamen met den mond naar beneden getrokken. In deeze Paſie, is het hart allerſterkst aangedaan, meer als in andere, en zy verteerd het Lighaam en de geesten meer dan alle andere: waar men deeze tékenen byëen ziet, vind men of uit den aart van het Temperament zelve, of uit ophooping van rampen, en door hebbelykheid, onfeilbaar een droefgeestig en zwaarmoe-

die

I. Pl. 66.

dig Mensch: zelfs waar die tekenen niet meer zyn, laaten zy tog haar indruk na in die gezette trekken van het Wezen, welke tot Liniämenten geworden zyn, en men kan 'er even zeer het treurig gemoed dat in den boezem schuilt, uit voorspellen. Op haar volgt onmiddelyk het *Schreiën* of die Pasie welke meest uit Droefheid geboren word, (en met I getékend is.)

Vr. Meest uit Droefheid! ik zou gedagt hebben altoos.

Aw. Verre daar van daan. Men weent, en stort ook traanen uit Medelyden en Weekhartigheid, uit Spyt, Wraak en Woede: doch, dat in de oorzaaken verschillend soort van Schreiën, is in de uitbeelding meest éénslachtig, en maakt ook weinig verschil ten opzigte van de Regelen der *Physiögnomiekunde*; in deeze moeten wy haar slegts beschouwen als het *exces* of de hoogste trap van Droefheid, en ons dan verder niet langer by haar ophouden. Luiden die veel zorgen of wederwaardigheden hebben, die veel moeten tobben, en wien het niet wèl naar den zin gaat, neemen gemaklyk dit Karakter aan: hun gefronst Voorhoofdsvel, en de naar buiten omgekrulde onderlip, kenmerken dat inzonderheid; en voorts het aan de zyden der neus nederzakken der wenkbraauwen, en het zakken der wangen, en wangspieren; waartegen de mond weder ryst, (gelyk ook de wenkbraauwen naar de kant van

de ooren,) doch weder zakt aan zyne beide hoeken daar tegen over naar beneden te zien, zyn in ontevreden' Droefheid merkbaarder. Nu volgt *Pyn*, anders *Lighaams smart* (in *fig.* K) naar het leeven, in haar volle kragt afgeschetst: en als dan gelyk deeze meeste Hartstogten, wanneer men die in haar hevige werking of kragt beschouwd, gemakkelyk te kennen en te onderscheiden; maar merklyk moeielyker, en zomwylen zeer bezwaarlyk in haar zwakke trap van werking, of dan, wanneer slegts de natrekken of overgebleeven Liniämenten meer aanwezig zyn, en het daadlyk gevoel van Smart lang voorby is. Gy beschouwt hier de wenkbraauwen meer dan in Droefheid, aan de zyden der neus nederwaarts getrokken, en digter aan malkander, de oogäppelen byna geheel onder dezelven weggeschoolen, en de neusgaten onder de oogen naar boven getrokken, de mond geöpend, en meer agterwaarts, welke te deezer plaatze byna een vierkante figuur maakt. Niet alle Smarten hebben gezamenlyk deeze tekenen byëen; ook niet alle pynlyders maaken juist diezelfde Wezenstrekken: ik stel u die slegts voor om in deeze Weetenschap een denkbeeld te vormen.

Vr. Dat begryp is ook zoo, want yder Mensch naar dat de vorm van zyn wezen is, en het maaksel van de deelen die dat uitmaaken, is in yder Hartstogt verscheiden in *Actiën*, een gevleesde anders

ders dan een magere, een grofgebeende anders dan een fyngebeende, enz.

Aw. Juist, en dit heeft hier ook plaats ten opzichte van de *Pyn*, die verschillend ontstaat en werkt, naar dat de Persoonen of de oorzaaken zyn, en naar de sterkeren of zwakkeren indruk die de hersenen uit die gevoeligheid ontvangen. Thans heb ik *afbeelding* L te verklaaren, naamlyk de *Begeerte*, die sterke aandrift tot verkryging....

Vr. Hoe! stapt gy van *Pyn* reeds af. Waaröm sommige *Passiën* zoo kort verklaard, en u by anderen gelyk *Aandagt*, *Eerbied*, *Verwondering*, enz. zoo lang opgehouden?

Aw. Om dat de eersten bekend, en voor yder beschouwer kennelyk genoeg zyn om niet veel uitleg noodig te hebben; de laatste soort daar en tegen, vereischen dagt my eenige meerder opheldering, om dat ze in zig zelven minder merkbaar zyn, of minder zoo als men zegt *eclateeren*. *Begeerte* dan, is veelzins: in de weetzugt heeft zy niet weinig betrekking tot *Aandagt*, zy is die Passie welke ontstaat uit aandrift der Geesten op de verbeelding van zodanige voorwerpen die vergenoeging geeven, of gelukkig maaken, in 't vervullen onzer wenschen, 't zy afweezig om te verkrygen, of tegenwoordig om te behouden. De kennelyke trekken in het wezen van zulk eenen die door zyne Begeerten vervoerd word, zyn hier (volgens deeze *Figuur*) voornamelyk dee-

ze: de oogen wyder als gewoon, en brandende; de wenkbraauwen zaamgedrongen, en vooruitgezet, de mond een weinig open, de hoeken deszelven wat agterwaarts opgetrokken, en de tong tegens de lippen aanſpeelende..... Ik zie u met begeerte reikhalzen om hier meer van te hooren, dan ik zal 'er ſlegts dit weinige nog maar van zeggen, en waar uit gy in uwe Physiögnomiſche beöefeningen veel nut zult kunnen haalen, dat vermits de wezenſtrekken zig meer of min ſterk vertoonen, naar het begeerde geägt of geſchat word, of naar dat de aandrift der Begeerte kragtig is, men ook in het Wezen eenige vreesächtige trekken beſpeurd; naamlyk, zoo lang Begeerte het begeerde goed nog is begeerende: waar van dit de reeden is, dat de Begeerder in dat tydſtip tuſſchen hoop en vrees ſtaat, om het begeerde te zullen erlangen, maar dat verkreegen hebbende, of tegenwoordig zynde, dan verwisſelen die pynlyke zig in blyde trekken en verëenigen zig tot *Vergenoeging* die wy (hier voorrig. D) beſchreeven hebben. Die middelingen, ook in alle andere Hartstogten, moet een *Physiögnomiſt* wel verſtaan, en 'er naauwkenrig agt op geeven. Hoe ſterker nu de drift is tot het begeerde, zoo veel ſterker trekkingen beſpeurd men ook byzonderlyk in den naa vooren uitgerekten hals van dit beeld van *Begeerte*. — En daar mede wende ik my tot de vyfde figuur (*letter* M)

M) tot de elk afſchrikkende *Schrik*, en haar ſchrikverwekkend afbeeldſel.

Vr. Alle die hier nu volgen, zien 'er waarlyk niet zeer vermaaklyk uit. Wel nu van de *Schrik.*

Aw. Zy is die Pasſie welke 't minſt in onze magt is, en geheel niets van ons verſtand afhangt. Gy ziet haar hier verbeeld met een bleek, ontdaan Wezen, de wenkbraauwen in het midden hoog opgetrokken, de vleezige deelen van dezelven uitgezet, en tegen malkander aangedrukt nederhellende tot op de neus, en weder van de neusgaten naar de Oogen gedrongen, die wyd open ſtaan, de appelen dryvende, het gezigt meer beneden- dan bovenwaarts geplaatst, de bovenſte oogenleden zig onder de wenkbraauwen verſchuilende, en de onderſte door de perſing gezwollen, uitpuilende; de neusgaten opgetrokken door het opſparren van den mond, ook de ſpieren der wangen doende zwellen; de hairen verwilderd opſtaande, en de lippen beſturven: alles meer of min, gelyk by alle de andere Pasſiën gezegd is, naar dat de drift in de doorſtraaling der geeſten zig op de ſpieren aanzet. Zie daar de voornaame kentrekken die zig op die Hartstogt in het Wezen vertoonen; wy zeggen niets van de ſchuuwheid en de bloode ongeruſtheid in de houding en geſtalte van een *Schrikägtigen*, ſlegts eenige van deeze merktekenen in

't Aangezigt, of bloot in de oogen, vertoonen ons dat zwak in ymands gemoed, inzonderheid wanneer de *schrik* uit vrees ontstaat, een zwak 't welk het minst verzetlyk is, en van welker ontroering men zig niet kan ontslaan, zoo min als van *Verwondering* waar zy eenigzins naartrekt, doch oneindig heviger werkt; want de schrik heeft menigmaal een Mensch een gevaarlyke ziekte op den hals gehaald, in één nagt doen veröuden en gryzen, en hem zomwylen zelfs plotzeling gedood. Van de *Schrik* kome ik nu tot de *Gramschap* of *Toorn*: dan vermits ik haar als de woedendste en gedugtste van alle Hartstogten, meermaal in myne Lessen zal aanroeren, zal ik het thans kort met haar maaken, en haar maar alleen *Physiögnomisch*, en na haar tekening beschryven.

Vr. Is zy niet nog ruim zoo misvormig van wezen als *Pyn* of *Schreijing*?

Aw. Ja ze. Beschiegel met my die losgelaaten, tomelooze en opstuivende drift in *fig.* N. Zie haar wanstallige spoorelooze gedaante, haar hard gekreukt voorhoofd, tusschen beide de oogen met diepe plooijen zaamgetrokken, de neusgaten als die van een bruisschend Paard opgespalkt, de lippen tegen elkanderen geperst, doch de onderste in het midden tegen de bovenste uitsteekende, de aderen van de slaapen des hoofds opgespannen, gelyk ook die van den hals, schietende

de daar na toe, meer of min naar dat die drift zig verheft, doch de wenkbraauwen houden geen vaste trekken, want die zomtyds op de oogen aan de kant van de neus getrokken worden, veränderen wel eens volgens de reizing dier Passie, in een vlammend opslag naar om hoog, daar de plooijen van het Voorhoofd zig dan na verschikken; de tanden staan knarsend, zoo uit de ontstelde gemoeds drift, als om de verbitterdheid somwylen in het wreeken, of in de begeerte om daadlyk te beledigen, uittedrukken; en waar van, in het hoogste van die Hartstogt, het schuimend spog ten mond uit bruisschende, een by téken word, maar door dien in deeze tekening, de mond met de lippen over den anderen gesloten is, kan men het knarsetanden zoo klaar of duidelyk niet zien.

Vr. Welk een monster is *Gramschap* niet! Foei, ik yze van haar aantezien. Is zy altoos zoo vreesselyk?

Aw. Ik vertoon ze u hier gelyk ik alle andere Pasiën doe, in de kragt van haar werking, in haar hoogst vermogen. Niet altoos is zy in dat toppunt, niet by alle oploopende lieden is zy zoo woedende, niet allen, hebben die tekenen by een; waar van de opgespalkte neusgaten, de vlammende oogen, het tandenknarsen en schuimbekken, uitersten zyn: in eenigen vind men deeze, in sommigen weder andere, in geenen is

zy dus, in deezen zoo, al naar dat het Temperament is, of de drift zig verheft, of bedaart door overheerſching van de reeden, want, daar de meeſte Gemoedsdriften haar vaſte Trekken in het Wezen hebben, vind men in deeze maar ſommigen die zig alzins éénzelvig vertoonen. Haar kortſtondige hevigheid *fixeert* die trekken niet genoeg tot Liniämenten, en daaröm moet een *Physiögnomicus* in ymand die hy buiten drift ziet, (gelyk hy meeſt de Menſchen moet beöordeelen als zy in hunne gelaten houding en *ongepasſioneert* zyn) in het oordeelen of hy deeze Paſſie bezit, en zulks zyne heblykheid is? meer op de volheid der aderen, de geelroode verwe des Aangezigts, de kleur en 't maakſel der oogen, en voorts op de wezensömtrek, en het zaamenſtel der Hoofdbeenderen, op het Temperament en de *Decentia* letten, dan op trekken of lynen: want zelfs de *Schrik*, hoe kortſtondig, heeft bepaalder trekken en die gewoon zyn zig meer en beter te zetten. Niettemin kan een Aanzigtſchouwer, met ſommige ſtukken uit deeze beſchryving, (die wel eens, in een driftigen *toornigen* die buiten drift is, maar wiens hebbelykheid deeze Paſſie is, Wezenskenmerken nalaaten,) zyn voordeel doen, en ze zig ten nutte maaken. Ondertuſſchen is deeze Hartstogt de gevaarlykſte van *allen* die 'er zyn, ten hoogſte aftekeuren, en allernoodigſt te breidelen of te keer te gaan,

ſchaad-

ſchaadlyk aan zig *zelven*, en aan *anderen*; welken zy dikmaals op verſcheiden wyzen voor altoos ongelukkig maakt.

Vr. Nu de Spiegel by der hand! laat een oploopende dolkop in de verwoedheid zyner Gramſchap, zyn wanheblyk, mislyk Wezen daar in bezien, en hy zal 'er zelf van ſchrikken: zyn Martiäal, misvormt ſtuurs en donker gezigt zal hem zelf tot een afgryzen verſtrekken.

Aw. Waarlyk, men behoorde hen die altoos te toonen: maar zy zouden de tyd niet eens neemen om 'er in te zien; want namen zy die, zy zouden redeneeren, en dan niet toornig worden, gelyk de Philoſooph die op de laſtertaal eens ſnooden, niets anders zei, dan *ik ſta in overweeging of ik 'er driftig om wil worden*, en zeker in dit *overweegen*, in dit *willen* legt het gantſche Geneesmiddel van onze kwaade Paſſiën. De reeden is 'er het eenige en groote *Antidoot* voor. Gy ſpreekt van Spiegels, maar in der daad ſommige oude wyzen en zeedenmeesters van de middenëeuwen hadden de gewoonte by zulke gelegenheden, by het werken van eenige nadeelige Hartstogt in hunne Discipelen, hen een Spiegel voor te houden; en ik twyfel niet of het zou nog dienst doen. Nu zyn we aan (*fig.* O) de *Nyd*, die voortbrengster en teffens vermoordster van groote Geeſten en Verſtanden: want wy

klim-

klimmen nu zoo op tot de yſſelykſte en verwoedste voorwerpen van beſchouwing.

Vr. Wel nu, wat heeft de Physiognomia haarentwege noodig te weeten?

Aw. Gy ziet haar hier afgebeeld met een gefronſt voorhoofd, de wenkbraauwen weg gedooken, de gezigtſtraalen vol fierheid naar de zyde des voorwerps gekeerd waaruit de beroering van deeze Paſſie ontſtaat, met een afgewend aangezigt; de onderlip ſteekt verder uit dan de bovenſte, de hoeken van den mond trekken agterwaarts naar beneden, waar door de ſpieren van de wangen zig ingebogen vertoonen. Zy; heeft met *Verägting* (*fig.*G) in ons eerſte Tafereel beſchreeven, een en dezelve aanritzeling, alléén met dat onderſcheid, dat de enkele *Verägting* ontſteekt en zig ontroert over voorwerpen doorgaans haar verontwaardiging waardig, de *Nyd* in tegendeel zulks doet meeſt over pryswaardige zaaken, waaröver zy zig billyk moest verblyden; want zy is afgunſtig over het welwezen, de voorſpoed, en gemoedsgaven van haar Evennaasten, ziet die met ſcheele oogen aan, en *verägt* ze; men noemt haar om die reeden ook *Afgunſt*; in haar beeldenis, word het gezigt ſterker in de hoeken van de oogen getrokken dan in *Verägting*: bezie de eerste prent nog eens, en gy zult in beiden een groote betrekking tot elkander beſchouwen, als gy de moeite neemt hen zaamen te vergelyken.

Vr.

Vr. Wat nut trekt de Aangezigtkennis nu uit die beſchryving?

Aw. Dat zy, gelyk uit alle de andere over de kennelyke *Pasſiën*, wanneer haar Menſchen voorkomen, die alzulke tekenen, dus of zoo afgeſcheiden, of te zaamen geſtelt, hebben, daar uit opmaakt of leert opmaaken derzelver ziels neiging; Karakter, aart, en inwendig Geſtel, naar de Hartstogten en Lydingen die het zelve beheerſchen; dat zy yders Hartstogtswerking wel kenne, en weete wat kenmerk die in de troniën maakt, of nalaat; derzelver trappen van werking, aanprikkeling en ſtilling; en hoe zy zig van die kennis en die waarneemingen beſt bedient in het beöordeelen over den Menſch. Thans zyn wy nu aan de laatſte *figuur* van onze Hartstogts tafelen gekomen, gemerkt met *letter* P, deeze ſtelt u de *Wanhoop* voor, nog de yſelykste van alle Pasſiën, want daar de Gramſchap ligt anderen vermoord, doet zy het zig zelve; zy is in den Menſch de hoogste trap der Droefheid, der Mistroostigheid, of der Pyn; met een volſlagen wraakluſt, wederſtreeving en opſtand tegen zig zelf, en tegen zyn noodlot. Haar Portret verſchild weinig van dat der Gramſchap: houd ze eens tegen elkander, en gy zult zien dat de onderſte lip alleen hier wat dikker omgekrult is, waar door de knarſende tanden, voor het gezigt meer blootgeſteld worden; de

over

overige trekken des Aangezigts zyn meeſt gelyk, doch ſterker; de hoofdhairen in 't byzonder, ſtaan veel meer overëind, en de oogen zyn verwilderd, om de zinneloosheid en ziels verbyſtering van wanhoöp, en zelfsmoord haar uiterſte, die kort en verwoed werken, aantetoonen.

VR. Voor dit laatſte drietal mogten de Spiegels alléén wel in gebruik zyn. Ach! bezagen zulke geweldige vervoerden zig daar dikmaals in. Zult gy 'er my nu ook nog andere ſchilderen?

Aw. Gy hebt hier de mogelykste gehad, dat zyn die met de zigtbaarste trekken des Menſchelyken Wezens, waar in de kenlykste gewaarwordinge der ziele en der gemoedsgeſteldheden beſpeurd worden; gemerkt, alléén de meestduidelyke en de kennelykste veränderingen der ſpieren, op de bewerkinge der onderſcheiden driften, in het Wezen van den Menſch, maar zyn uittedrukken door woorden, pen-penſeel en naaldſtreeken; de overigen of geheel niet, of zeer bezwaarelyk; gelyk daar is de *Hoop*, *Liefde*, *Vrees*, *Schaamte*, enz. wier beeldtenis moeijelyk zou te maaken zyn. In allen nu werkt Lighaam en Ziel te zaamen; het is daar door dat de Menſch levendig en werkende is: en zonder dezelven, zouden de Lighaamen in een lustelooze ledigheid zig verteeren, gelyk wy zien in Zieken en verzwakten, in wien alle driften afneemen en verminderen, vermits de Leevensgeeſten

ſten weggaan, die daaröm ook de minſte Pasſiën hebben; gelyk de ſterkſte Menſchen 'er de meeſte en de kragtigſte hebben, daar een Physiögnomiſt wel naauwkeurig op moet letten.

XIe. AFDEELING.

VR. Hebben wy dan nu alle Hartstochten, Werkingen of Lydingen der Ziel gehad, en hebt gy ze my verklaard, welke 'er te pas komen in de PHYSIÖGNOMIEKUNDE, en in de beſchouwing de Aangezigten?

AW. De voornaamſten. Ik heb u die afgebeeld en beſchreeven welke meeſt tékenen, of zig het zigtbaarſt vertoonen op de Wezens: daar blyven 'er nu nog eenige weinigen over van dat ſlach, doch die zyn geen enkelde Pasſiën meer

VR. Hoe *enkelde Pasſiën*, wat verſtaat gy door die uitdrukking?

AW. Ik zal 't u zeggen. Eigenlyk zyn 'er drie ſoorten van Pasſiën of Hartstogten. Verwondering, Liefde, Haat, Begeerte, Vreugd en Droefheid zyn (1) *enkelde*; Vrees, Hoop, Wanhoop, Stoutmoedigheid en Gramſchap (2) *zaamengeſtelde Hartstogten*, uit welker meeniger lei ondermenging, weder menigerlei andere ontſtaan, die alle onderſcheiden kunnen beſchreven,

ven, en ook door byzondere trekken in de Aangezigten waargenomen worden, men noemt die (3) *gemengde Hartstogten*, om dat ze, gelyk de *enkelde* door byëenvoeging of verdubbeling tot *zaamgeſtelde* worden, ook alzo door verſcheidenerleie ineënvloeijing, onderſcheidene *Mixta* of Mengſelen maaken, gelyk daar is *hier* in de EERSTE KLASSE, de Verrukking, de Verbaazing het Medelyden, de Yverzugt, de Haat, en de Woede, in de TWEEDE, het Verdriet met vermaak of met vrees vermengt, de Toorn van vrees verzeld, de Vrees met nieuwsgierigheid of begeerte, de Yverzugt gemengt met wangunst en afkeer, de Verwondering verzeld van ſchrik, de Gramſchap overſlaande tot raazerny enz. en in de DERDE KLASSE de Mengſels van Pasſiën waar 'er ongeregeld drie, vier en meer, verſcheidenlyk zaamenloopen, en zig veréenigen door onderlinge bertekking, en ſtryd.

VR. Hoe oneindig verſcheidenlyk, word niet onze Ziel bewoogen; en dat alles drukt zig in onze Wezens uit, welk een wonder! Ei deel my ook deeze ondermengingen van Hartstogten mede.

AW. Ik geef 'er u hier eenigen van tot een Schets, in dit derde tafereel. Gy ziet daar in de eerſte plaats (by *letter* Q) het Medelyden, een eenigermaate vermaaklyke met droefheid vermengde Aandoening, waar door wy met

eene

Q
R
S
T
U
V
W
X
Y

eene tederhartige deelneeming in onheilen die ons niet betreffen, als belang ſtellen; gaande gemaakt zynde door de rampſpoed of het lyden van anderen, 't welk ons gemoed verweekt. De wangen in zodanig een Physiögnomie, zyn opgetrokken, de meer naar boven dan beneden beweeglyke Bakſpier, en Muskel die van het Tukbeen ſpruit, is geneigd meer dan in andere Menſchen zig optetrekken, onderwyl dat de mond een hebbelykheid heeft van zig intetrekken, en te openen; de oogen zien nederwaard, het vel naar mond en neus toe, en boven aan de ooghoeken by de wangen, is een weinig gerimpeld, of genegen zig te rimpelen, en het hoofd heeft eene geſteldheid tot vooröver bukken.

Vr. Staat die goedäardige en gevoelige geneigdheid niet meer in onze macht dan alle andere Driften?

Aw. Zy doet ons geen grooter deelgenoot der elenden van anderen worden, dan over het algemeen genomen ons behaaglyk is. Verydelde kans van hulp in 't voorwerp van haar beklag, brengt haar tot *Verſlaagenheid;* haar hoogſte trap is traanen ſtorten, en dan komt zy tot haar uyterſte dat is *Droefheid.* Byna gelyke ſpiertrekkingen ontdekken zig in veele opzigten in *Verſlaagenheid*: (*figuur* R) die Hartstogt welke zoo duidelyk de neerſlagtigheid des harten op onze Aangezigten ſchildert; zy is een mengſel van

Droefheid en Verdriet, welker uiterſte *Kwyning* is. Wie met deeze Paſſie zyn aangedaan, hebben een bukkend hoofd, een weinigje naar een van de ſchouders overhellende; meer bukkende en overhellende naar maate die Lyding aanhoudend, of tot een hebbelykheid geworden is; de oogleden nedergezonken, de oogäppelen duister, het oogwit geelägtig, gelyk ook de verf des Aangezigts naar het vaale trekkende, de oogkring is meede vaal, de oogen ſtaan flaauw in het hoofd, en by de neus langs naar beneden geſlaagen; de kanten der wenkbraauwen zyn in 't midden des voorhoofds meer opgetrokken dan aan de zyden der wangen, de neusgaten iets neêrwaard getrokken, de mond een weinig open, maar deſſelfs hoeken naar om laag geſtrekt, de lippen zyn bleek, en alles geeft te kennen de onäangenaame kwyning die het Lighaam lyd, in het welk de Ziel veel ongemakken van het kwaad of gebrek ontvängt dat de indrukſelen der herſenen haar voorſtellen.

Vr. Verſlaagenheid ziet 'er evenwel zoo afzigtig niet uit als het volgende Afbeeldſel [S] foei! dat is een ſtuurs Wezen. Wat is het voor een Karakter?

Aw Het is dat van de *Haat*, Dogter van Nyd en Wraakzugt; en dewyl zy daar een groote overëenkomſt mede heeft, vooräl met de Nyd uit Afgunſt, en met deeze in haare uitwendige bewee-

weegingen byna gelykvormig is, zoo valt 'er weinig verſchil tuſſchen die beiden aan te wyzen; alleen het voorhooft is meer gefronſt en door het nedertrekken der wenkbraauwen als vooröver hangende, de wangen zyn ingetrokken, en de mond en lippen loopen hoekig. Gy weet, de Haat is die ontroering welke door de geesten veröorzaakt werdende, de Ziel aanzet om die voorwerpen welke haar als ſchaadlyk voorkomen, verregaand te verachten, of 'er zig van te ontſlaan; men noemt haar *ingeworteld* als zy met Wraakzugt vermengt, veröuderd is geworden: dan, en wanneer zy eene hebbelykheid word, etst zy vaſte trekken op de Tronie van ymand die daar door *Phyſiögomicé* kenbaar word dat hy een haatdraagend Menſch is, overgaande tot die overmaat welke wy *wrok* noemen, 't welk haar uiterste is.

Vr. Altemaal haatelyke naamen, gelyk men alles met dat *Epitheton* tékent wat verächtelyk, lelyk en veröntwaardigende is, als, van die haatelyke Pasſie, *de Haat*, afkomſtig. Nu moeten wy, meene ik, zoo ik wel onthouden heb, de Verrukking, de Verbaazing, de Yverzugt en de Woede hebben, Is *letter* T niet de Woede? die ziet 'er al mede zoo afzienelyk uit.

Aw. Neen, het is een gemengd Hartstogtelyk Karakter, dat naamlyk der *Toorn* of *Gramſchap verzeld van Vrees.* Ik heb u thans van de

EERSTE KLASSE der *Mixta*, drie ſtaaltjes gegeeven van de voornaamſte, en van die welke in de *Physiögnomiën* meest voorkomen; en nu ga ik 'er u in 's gelyks drie geeven van de TWEEDE KLASSE. De *Verrukking* kunt gy ligtlyk uit *Verwondering* in ons Ie. Tafereel opmaaken; zy verſchild daar weinig van, en komt in onze Kunſt ook zeldzaam te pas. De *Verbaazing*, grenſt mede zeer na aan *Verwondering*, en heeft enkel iets van de zagtste trekken van *Schrik*, beneffens de opgeheven wenkbrauwen, blinkende oogen en open inwaards getrokken mond van *Vrees*. Ymand die zig ligt en dikwils verbaaſt, *fixeert* de eerſte en laatſte trekken inzonderheid in zyn Wezen, en maakt zyn ligtöntroerend Gemoedsgeſtel daar altoos kenbaar aan. De enkelde *Yverzugt*, verſchild in Aanzigthouding en Afbeelding weinig van Nyd of Afgunſt, en zy kan daar door genoegzaam verklaard worden; en wat de *Woede* belangt, zy is het uiterste van Pyn, of Gramſchap, of Wanhoop, die ik u mede reeds beſchreeven heb voor zoo ver een Physiögnomist noodig heeft daar kennis van te hebben, om zyn oordeel te grondvesten. Zie daar de reeden dat ik ze heb overgeſlaagen; gy kunt derzelver Uitbeelding zeer wel ontbeeren.

VR. Wel nu dan van de TWEEDE KLASSE, de *Verdubbelde* zaamenſtellen van Hartstogten! Wie, zeide gy, hebben wy hier eerſt?

A w. De *Toorn met Vrees vermengt*, op de prent met T getékend, alwaar u het ingezonken oog, de nedergetrokken verdikte wenkbraauwen, de opgekrompen wangen en mond, na beneden toe een weinig ingetrokken als by *Haat*, duidelyke tekenen geeven waar gy deeze kenmerken vind van een grammoedig, oploopend en korſelig Menſch, die egter Vreesägtig met een is, en de uitwerkſelen van wiens Toorn gy weinig te dugten hebt. Nu volgt de *Vrees*, *van begeerte of nieuwsgierigheid verzeld*, dat is min die ſchroomvoor het toekomend kwaad of rampen waar mede ymand gedreigd word, als wel de Vrees, die zonder het optegeeven nog wankelt, eenige mooglykheid ziende tot bekoming van het begeerde waar men egter aan twyfelt, terwyl men tuſſchen hoop en vrees, 'er reikhalzende naar verlangt: en dus een mengeling van Begeerte, Hoop, Wanhoop, Twyfeling en Nieuwsgierigheid. Gy ziet haar hier met de *letter* U gemerkt; gy kunt daar de ſtrydige beweeginge van datſlach van Vrees, klaar in de wenkbraauwen beſpeuren, die een weinig tegen de neus opgeheeven zyn, als mede in de glinſtering der oogappelen, en in een onrustige beweeging derzelven in het midden van 't oog; verders de open mond, die wat inwaards getrokken is, zynde aan de hoeken meer dan in 't midden geöpend, doch

de onderlip meer binnenwaard dan de bovenlip getrokken geeven haar ſchroom klaar te kennen.

Vr. En ik beſpeur 'er ook duidelyk een Nieuwsgierigheid, verlangst of Begeerte in, waar alle de houding van het Aangezigt aan beantwoord. Zyn deeze welke gy daar opnoemt, altoos haar vaste trekken?

Aw. Zoo min als die van andere Pasſiën. Zy veränderen naar de omſtandigheden; naar de voorwerpen waar ontrent zy bezig en werkzaam zyn, in welk laatste geval alléén zy dan eindelyk *vaste* trekken worden. Ook zyn 'er veelerlei manieren van een Hartstogt uittedrukken; die ten vierde ook grootendeels afhangen van de wezensvorm, die tot de *Physiögnomie der omtrekken* behoord, waar over ik u zoo daadlyk onderhouden heb: behalven dat elk ten vyfde die nog op zyn wys uitdrukt, door oorzaaken, die zeer menigvuldig, en moeielyk om te bepaalen zyn. De Physiögnomicus bekommerd zig alleen over de gewoonlykste, ſpoort die op, en neemt ze waar; en ook deeze, de doorgaanste, de meestbekende en gebruikelykste houdingen of Hartstogtgeſtellen naamlyk, van yder Hartstogt, heb ik u in alle de Portretten deezer *drie Prentverbeeldingen*, overäl, in *yder figuur* afgebeeld. Immers, alle de verſcheiden wyzen waar op één eenige Hartstogt word uitgedrukt, in zoo verſchillende ſoorten van Tronievormingen; en zulks dan van al-

len

len; u uittebeelden en te beſchryven, zou een eindeloos werk zyn, zoo eindeloos als de verſchillende uitwerkingen der Hartstogten aantetoonen naar maate van de onderſcheidene en menigerieië aart der voorwerpen die haar aandoen. Hier nu belangende, om weder op onze *vermengde Vreesägtigen* te komen, zy zyn rooder van kleur dan die beminnen, of alléén begeeren, maar niet zoo ſchoon, en het rood helt naar het vaale; de lippen zyn desgelyks; ook drooger, wanneer de Hartstogt der Liefde, de *Vrees* in Minnenyd, Argwaan of Afgunſt doet veränderen: en mist zy het oogmerk van haar begeerte, zoo dat een beginſel van Wanhoop de plaats der Hoop inneemt, zoo beſterven de lippen om my zoo uittedrukken, zy krimpen zig in, de kleur verbleekt, en het Aangezigt neemt eenige trekken aan uit het Afbeeldſel *letter* P. van ons tweede Tafereel.

Vr. Wat volgt nu? Hemel! daar zie ik weer zoo een lelyk Portret. Die zig zoo in een Spiegel vertoond.....

Aw. Is op dat oogenblik het *orgineel* van de dogter van de Nyd. Thans zyn wy hier aan onze zesde figuur van deeze derde Hartstogtprent. Gy ziet daar met *letter* V gemerkt, de *Tyerzugt* (*Jalouſy*) *met Wangunſt en Afkeer gemengd.* Zy is de laatste der verdubbelde *Mixta* van *Paſſiën*, die ik u tot een voorbeeld, uit zeer veel anderen heb willen geeven. Gy beſchouwd daar een Tro-

nie 't welk van de Nyd weinig onderſcheiden is, een gerimpeld of gefronſt voorhoofd, de wenkbraauwen gekreukt en weg gedooken, glinsterende oogen, de oogäppelen naar de zyden des voorwerps gekeerd waarüit deeze drift ontſtaat, en onder de wenkbrauwen verſchoolen, zien de oogen daar met verächting op, onderwyl dat het Aangezigt 'er van afgekeerd is; de appelen en het wit des oogs zyn onbeſtendig en dwalen in het hoofd, doch zyn vol vuur; de neusgaten zyn meer agterwaard getrokken dan gewoon, daar door meer open, vormt die beweeging eenige nedertrekkende plooijen in de wangen, de onderlip ſchynt verder dan de bovenlip uit te ſteeken, de hoeken des monds wyken agterwaards, en zyn iets naar beneden getrokken, de ſpieren der wangen zyn ingeboogen en eenigzins hol, en het gantſche Aangezigt is ontſtoken en wanſtallig. Men zou dit Mengel ook de *Afgunſtige Jolouſy* of *Afkeerige Tverzugt* kunnen noemen, die met de Verächting en de Veröntwaardiging welke ik u hier vóór heb beſchreeven, groote verwantſchap heeft. Met haar eindigt de TWEEDE KLASSE van Hartstogtmengingen, en ik ſpoede my nu tot de DERDE.

VR. Maar gy vergeet het *gemengde Verdriet*, de *Verwondering van Schrik verzeld*, en de *Gramſchap overſlaande tot Raazerny*, waar van gy geſproken hebt.

AW.

A w. Ik gaa ze voorby, als in de Phyſiögnomiekunde mede van weinig gebruik. De *Verwondering met Schrik vermengd* kan tot de Hartstogt van *Verbaasdheid* gebragt worden, en verſchild daar niet noemens van; de moeite althans niet waardig om 'er u een afzonderlyke Prentverbeelding of omſchryving van te geeven. En de laatste is maar het uiterste van *Gramſchap* U in de IIe. Plaat beſchreeven, die het Aangezigt maar kortſtondig misvormt, en daaröm nooit of zeldzaam bepaalde of vaste trekken nalaat, om van veel gebruik te zyn voor de *beſchouwende* PHYSIÖGNOMIE. Wy kunnen dan gevoeglyk tot deeze laatste rangſchikking overgaan, en zyn nu alzo aan onze Mengſels van Pasſiën daar 'er vier, vyf en meer, verſcheidenlyk zaamenloopen tot in het menigvuldige toe, waar van onze laatste beſchryving een ſchets by voorraad is geweest. Om u hier een denkbeeld van te geeven, zoo beſchouw dit Tronie (*letter* W) daar gy de hoofdmuskelen die de Pasſiën op het Aanzigt uitdrukken, zodanig geſteld vind, dat zy 'er gelyktydig verſcheidene aantoonen; en als verëenigt, *Nyd*, *Droefheid*, *Verächting*, *Gramſchap*, *Schrik* en *Haat* te kennen geeven, welke alle te gelyk plaats vinden en om kunnen gaan in het Menſchelyke hart: gelyk de gevallen 'er dan ook zyn dat zy werklyk plaats hebben; en dat de Wezens die ook laaten zien; en met onderſcheiding laa-

ten zien aan Physiögnomiekundigen, in kenmerkelyke Aangezigtstrekken waarüit zy het Gemoedsgeſtel van zodanig ymand opmaaken, byzonder dan, wanneer ze *gefixeert* zyn: immers wy weeten, dat niet elk Menſch maar één Hartstogt hem eigen, maar 'er verſcheidene heeft, dat hy *enkelde*, *zaamengeſtelde* en *gemengde* heeft, en onder deezen, één en zomwylen wel twee of zelfs drie *Hoofdpasſiën*, welke in hem *praedomineeren* of de overheerſchende zyn; wy weeten ook dat die allen, of eenigen van haar, al teffens en gelyktydig kunnen werken, en zig dus ook op ééns in het Aangezigt vertoonen.

Vr. Is dit altoos de ſtelregel der Physiögnonomisten geweest?

Aw. O Ja, en de ondervinding heeft ze ons bewaarheid. Alles wat in 't gemeen aan de Ziel eenige drift, aandoening, of gewaarwording veroorzaakt, doet het lighaam ook eenige beweeging maaken; en deeze beweegingen tékenen zig op het Aanſchyn, gelyk wy zien wanneer ymand vrolyk, droevig of pynlyk is, en om die reeden lagcht, ſchreidt, of jammert. De Ziel nu heeft in haar gevoelig deel twee geneigdheden; en uit die beiden komen alle Hartstogten voort, welke eerſte beſtaat in een beweeging der Ziel die in het gevoelig deel huisvest en veröorzaakt word, om het geene de Ziel *goeddunkt* te willen *opvolgen*; of ten tweeden, 't geen zy *ſchaadlyk*

agt

agt integendeel te *ontvlugten*. Van daar de twee hoofdneigingen der Ziel by de Ouden, die zy de *Welluſtige*, en de *Geweldige* noemden: onder de eerſten rekenden zy de eenvoudige Hartstogten; en in de laatſten vonden zy de oorſprong der zaamengeſtelde, der vermengde en heftigste. In de eerste ſoort, welke de goede en onſchuldigſte zyn, heerſcht by den Menſch een flaauwe omloop van bloed, en een zagte werking der ſpieren: tot deeze al ſterker en heviger worden, en zoo by trappen de kwaade, en kwaader Hartstogten geboren doen worden, die eindelyk door vermeerdering van aandrang en *Circulatie*, en zoo van ſpierbeweeging, allerkwaadst en dan voorts tot haar uiterſtens komen: waar naa zig dan ons Aangezigt ſtelt, en ook zoo trapswyze ſchikt en veränderd.

Vr. Ik wenſchte van alle die vermengingen, en trappen van Reizingen in yder Hartstogt, wel de afbeelding te zien.

Aw. Zulks is onmooglyk; voor het minste, dat ware een onëindigen arbeid. De Tekenkonſt voldoet egter, denk ik, als zy ons, ten einde gy 'er ſlegts een *idée* van vormt, uit duizenden van dat zoo talleloos verſchillende ſlach, maar één ten ſchets geeft, en zou het niet noodeloos voor de Kunſt zyn 'er meer te geeven, daar die tog zoo wydſtrekkende is in haar beöefening en toepaſſingen, dat welke ruime bepaaling men ook

ook zoude mogen maaken, deeze nog altoos te eng zou zyn voor den rykdom van haar uitbreiding en voorbeelden? genoeg zeker! niettemin voegen wy 'er nog een tweede by, om uit dien overvloed nog een ſtaaltje van verſchilligen aart te geeven, afgeſcheiden van de voorige ſoort, het is dat dubbelgemeld zaamenſtel van Pasſiën, waar in de *Droefheid*, het *Verdriet*, de *Knaaging* en *Smarte*, (welke de Latynen dikwyls door het éénige woord *Dolor* uitdrukken) al te zaamen op ééns haar perſonaadje ſpeelen: gy ziet het Afbeeldſel van dat *Mixtum* hier in de agtſte *figuur*, (*letter* X) en gy ontdekt'er alle de hoofdtrekken in, eigen aan die vier hevige beſtrydſters van het Menſchelyk gemoed. Zie daar een ondergemengde Hartstogt, die u, om op myn betoogde ſtelling wegens *de Veréeniging van Ziel en Lighaam*, en *de werking van de eene op de andere* neder te komen, het toonbeeld geeft van een Wezen de tolk van een gemoed, waar Lyf en Ziel gelyklyk in lyden; of daar zoo wel het vlees door pyn en knaaging, als de geest door Droefheid, Verdriet, Zielsſmarte en Wroeging te gelyk is aangedaan: welke Pasſie of liever zaamenloop van Pasſiën, zoo zy ſlegts eenigermaate aanhoudend is, of den Menſch dikmaals beheerſcht, de ſchadelykste is van alle *dubbelgemengde*, en verre is boven eenige der *enkelde* in derzelver uiterſte trap of hevigste woede, om dat geene

meer

meer alle vermoogens verſcheurt en ten onderen brengt, geene zoo, beide onze vaste en vloeibaare deelen langzaam uitmengeld en verteerd, geene zoo beiden Ziel en Lighaam zoo afmat, zoo verwoeſt en bederft, geene zoo alle kragten en leevensgeeſten zoo ledig put en verſtompt, en geene zoo ons Aangezigt, doet vervallen, ons misvormt en ontwezent, als deeze. Met haar als de allernadeeligſte en gedugtste van alle Hartstogten, beſluiten wy onze Voorbeelden van de DERDE KLASSE der zaamen gemengde. De Toneelliſten en Gebaarmaakers betrekken deeze aktien onder twee ſoorten welke zy noemen *Mouvement Compoſé* of veréeniging en *Combat des Paſſions* of ſtryd van Hartstogten, van welke beiden wy hier nu een voorbeeld hebben gegeeven; en ik geloof dat gy door deeze twee voorbeelden, de overigen ligt zult begrypen, voor het minst zoo verre u dat noodig is, ter handleiding in de Wezenskunde als een der hoofdzaaklyke gronden van deeze Weetenſchap.

VR. Maar hoe! gy ſlaat dat fraaie Aangezigt over 't welk hier op deeze Prent de *laatſte figuur* uitmaakt. Wat is zulks voor een gelaten Tronie door niet één trek ontſiert of misvormt?

AW. Het is dat der *vreedzaame Bedaardheid* of zoo gy wild der *ſtille Geruſtheid*; een Wezen zonder eenige Pasſie, te kennen geevende die gemaatigdheid der Ziel, die zagte en zoete Gemoeds-

moedskalmte, welke aan de Goedhartigheid, en de Deugd zelve eigen is. U alle de Hartstogten, en derzelver inëenwellingen vertoond, u haar uitwerkſelen, en hoe zy zig op de Aangezigten laaten zien en die kenmerken, verbasteren, en ontwezenen, vertoond hebbende, was het niet dan billyk, en noodzaaklyk voor de Kunſt, u ook een beeldtenis te toonen dat *geheel geene Hartstogten heeft*, geconterfyt in dat juiste tydſtip van rust, dat de Ziel in dit opzigt op het Lighaam *niet* werkt; welk tydſtip alle Menſchen hebben, de eene meer de andere min: want dat géén Menſch altyd bedaard is; of dat 'er ymand zonder Hartstogt zoude zyn, hebben wy gezien; dat beide in de natuur eene onmooglykheid zy. Gy ziet in dat Portret met een Phyſiögnomiſch oog, het toonbeeld van een volkomen goede geſteldheid van 't Gemoed; en de zulken wier eigen en geduurzaam Portret dat is, zyn de beste, de zagtſte, de deugdzaamste, en redelykste Menſchen: inzondereid zynze het, wanneer teffens haar *Wezensbeloop*, en dan haar *Tronieproportie*, volgens de verëiſchtens van een natuurlyke en volkomen Hoofdenſtand, in onze IVe. Afdeeling verhandeld, by die *Onhartstogtlyke houding* komen; en in dat geval, die *drie Phyſiögnomiſche hoedanigheden* dan zaamenloopende, heeft men, wanneer dan ook het ooggeſtel alles goeds aantoont, een juiſt ſchoon, een ſchoone Ziel geſpreid

ſpreid op een ſchoon Aangezigt, zonder eenige ongunstige *Spiertrekken*, zonder nadeelige *Temperamentstékenen*, en byna zonder *Liniämenten* dan die, welke de jaaren, de voorvallen, en ſoortgelyke omſtandigheden 'er in maaken.

Vr. Uw beſchryving van een ONBEHARTSTOGT MENSCH, of die bedaard van geest is, is wel kort, maar ik begryp ze. In zodanig ymand is dan de Ziel in die opzigten, ook teffens minst werkzaam op het Lighaam?

Aw. Juist, want de Hartstogten zyn niet dan de beweegingen der Ziel, en deezen drukt zy uit, en vertoonen zig op het Aangezigt: waar ze nu niet zyn, daar is de Ziel in rust, en ook zoo het Aangezigt; of omgekeerd, daar de Ziel die beweegingen niet heeft, heeft ook het Gelaad die niet. Al wat nu van die ſtille Bedaardheid het verste afwykt is, de ſlegtste of hevigste Pasſie. In tegendeel wat 'er minst van afwykt, behoord tot de beste hoedanigheden, die het Wezen wel eenigzins veränderen, maar het in geene deelen misvormen: van deeze ſoort komen in de eerste plaats voor, de *Aandagt*, de *Eerbied* en de *Verwondering*, welke ik u in ons Ie. Tafereel verklaard heb: deeze zyn in de eerſte rangſchikking, de eerste en gemaatigdste aller Hartstogten, die de minste beroering aan het Gemoed, en alzo ook aan het Aangezigt, in alle zyn deelen de weinigste veränderíng veröorzaaken; dan klimmen

wy

wy zoo op tot de *Hoogägting*, het *Genoegen*, de *Verrukking*, de *Verbaazing*, het *Medelyden*, de *Verſlaagenheid*, en de *Verägting*; of tot de andere Geſlachttak van Hartstogten, tot de *Liefde*, de *Hoop*, de *Begeerte*, de *Vreugd* en het *Lagchen*: Onder alle welken, de *Verwondering*, het *Vergenoegen* en de *Liefde* naast komen aan dit toonbeeld van *Bedaardheid*, van welk beeld, men ligtlyk met ſlegts een weinigje verändering, alle drie kan maaken; immers de Hartstogtbeweegingen van alle drie zyn zeer zagt en gemaatigd, en het Aanzigt ontvangt 'er de minste veränderingen van; in de laatste, zoo de Liefde eenvoudig is, toont zy dat ſlegts in de oogen, in het goelyk zaamentrekken der boven- en voornaamlyk der onderöogeleden, en in een mollige beweeging van wangen en mond: die in een hooge trap vermeerderd, een *blygeestige Phyſiögnomie* aanduiden, en zoo tot *Vreugd* worden. By Vreugd en Verägting kan men zeggen dat de eindpaalen zyn van de *Getemperdheid der Hartstogten*, en zoo klimmen wy af tot de nadeelige Pasſiën, het IIe. Tafereel; gelyk wy hier van *Bedaardheid* af tot de gunstige, tot het Ie. Tafereel waren opgeklommen. En zoo heeft men hier de geheele Phyſiögnomiſche Geſlachtlyst der Pasſiën.

VR. Deeze laatste Afbeelding ſtaat my zeer wel aan. Ach hoe gelukkig! hadden alle Menſchen

ſchen zulk een bedaarde geeſtgeſteldheid als dit lieve Tronie aantoont. Hoe ver wykt een nydig Menſch, een grien, een korzelkop, een wrevelig, bars, ſtuurs, gram en onbeſchoft Menſch daar van af, als hy zig zelf in de ſpiegel bekykt, en deeze Afbeelding 'er tegen houd! — hoe naby is ze aan het waare ſchoon!

A w. En dus ook aan het waare ſchoon der Ziel. SOCRATES zedert zyn ontmoeting met de *Phyſiögnomist*, nu het belang deezer Weetenſchap inziende, zag om die reeden meest naar ſchoone Jongelingen tot zyn Discipelen, welke hy boven anderen verkoos, " om dat een goed „ oog, een fraai Wezen, en een bedaarde Tro„ niehouding, het beste Mensch aanduiden, in „ 't welk reeden en leering (zeide hy) de „ meeste vrugt belooven." †

't Is reeds een oud gevoelen, maar door alle eeuwen heen van de ondervinding bekragtigd, dat de waardigheid en de deugd, de kloekheid of ſchoonheid der Ziel, zig op het Aanzigt der Menſchen vertoonen, gelyk de Dichter, van *Ulyſſes* zingt:

Die

† Daaröm was de Rotterdammer Antagonist van den goeden *Belisarius* wel zeer onkundig in dit geval, en in de *Hiſtorie der Gelaadkunde*, zoo gemeen en hooggeſchat by de Ouden, dat hy die wreede en onvergeeflyke misſlag beging, van SOCRATES aantetygen" als of zodanige

Die aan 't Phœacieſch ſtrand , door Schipbreuk. aangeſpoelt,
Van Klederen berooft, nu naakt, zyn' ſchoone leden
Het Volk te zien gaf, 't welk hier uit, van zyne Zeeden
Een gunſtig oordeel ſprak, dat hy begaafd was met Kloekmoedigheid en Deugd ——— ———

Gelyk HOMERUS zulks omſtandig verhaald, en daar uit de Leering trekt: *dat de Menſchen naar de deugd behooren te tragten als wezende de ſchoonheid der Ziel.*

Want om werkzaam deugdelyk te zyn, moeten alléén de goede Pasſiën in ons werken; en het is de taak der moreele of zedenvormende Wysbegeerte die door de leering in onze Zielen te enten.

XIIe. AFDEELING.

VR. Zyn 'er nog als meerder Veränderingen buiten de Hartstogten, die Lighaam en Ziel verëenigt, ondergaan, en die voorts de tekenen daar van in ons Aangezigt drukken?

AW. Nog verſcheiden. Men kan ze niettemin

„ keuze zyn grond had in een vuile luſt tot de onnatuur-
„ lyke Zonde." Welk een ſchande voor een Hoogleeraar, zoo weinig van de Geleerde Oudheid en de oude Geleerdheid te weeten!

min gevoeglyk tot deeze twaalf brengen. Langzaam word ons Lighaam verändert, ons Aanzigt zet zig daar eindelyk naar, en onze Weezenstrekken worden 'er trapswyze of allengs door misvormt, naamlyk (1) door al te groote Studiën (2) veel Zorg (3) Ziektens, (4) Ongemakken, (5) Hartzeer (6) uitgeſtaane Rampen en gevaaren, gelyk van de Zee, den Oorlog enz. (7) Fatigues en vooräl Dronkenſchap, (8) Tegenſpoeden (9) de Minnehandel (10) het te veel Waaken (11) Ontſteltenisſen, en (12) zekere Hebbelykheden (*Decentia*) en Gewoontens, die men in 't gemeen *Habitudes* of *aanwenſels* noemt: al het welke wonderlyke, ſomtyds plotzelinge maar egter meest geene zeer ſchielyke veränderingen in onze Lighaamen, en zoo in onze Aangezigten te weeg brengt. Men gaa eens te raade met den daaglykſen omgang, en maake proeven op de Menſchelyke voorwerpen die wy daaglyks onder onze oogen krygen: om my hier niet te zeer over uittebreiden — hoe vermagerd b. v. en verbleekt is de man van ſtudie! en hoe ernstig en peinzend veeläl zyn gelaad; Hoe gerimpeld, donker en knorrig ziet de man van veel zorgen! zeer onderſcheiden in kenmerken, zeer verſchillende in Aangezigtstekenen van een man van ſtudie. Hoe ontzaglyk veränderen kwaalen en Ziektens den Menſch! nu eens verſchraalen zy hem, dan maaken zy hem opgeblaazen, dan bleek, dan

blaauw, dan weder geel van verwe; in 't algemeen neemen zy hem ſterkst van allen, af en verſlappen zyn huid dermaate dat hy zomwylen onkenbaar word: het grootste bewys tot ſtaaving van de PATHOGNOMIE, maar een bewys *a posteriori*, beklaaglyk, dat onze Geneesheeren, het *a priori* van die kennis, niet genoeg betragten. Weiders, welke pynelyke trekken laaten de langduurige ſmarten van Jigt, Podragra, Graveel, Wonden, Ontwrigtingen enz. niet zigtbaar in de Menſchelyke Wezens naa! wat vermagert en verteert Droefgeestigheid en Hartzeer niet, die zelfs vleeſch en bloed aantasten! Wat veröudert de Zee, wat misvormt de Oorlog de Menſchen; Welke veränderingen brengen wezenlyke Rampen en uitgeſtaane gevaaren niet in zyn gedaante te weeg, daar enkelde Tegenſpoeden van geluk of ongeluk, by zeer veelen zoo zigtbaar tékenen! hoe magtig veränderen zy onze Aangezigten! Beſchouw een Verliefde of een' liever die zig in den Minnehandel verloopt; een die zig in den Drank te buiten gaat, hoe kenbaar is zyn ſoort van *Débauche*! hoe tékenen en misvormen beiden zyn Wezen, doch in zeer onderſcheiden kenmerken. Eindelyk het te veel nagt braaken, ſchrikken, ontſtelteniſſen, onrust, *fatigues*, en meer andere dingen, veränderen of langzaamer, of raſſer ons Lighaam en Aangezigt, naar maate van derzelver veelvuldigheid en opëenſta

ſtapeling, of dat wy korter of langer aan dezelven onderhevig zyn geweest. En zoo met alle de Overigen. Wanneer zig nu van deeze oorzaaken verëenigen, wanneer 'er twee, drie of meer te zaamen loopen, gelyk by voorbeeld, *Studie*, *Zorgen*, *Fatigues*, *veel Waaken* of hoe men anders die *Combinaties* maakt, dan hebben Lighaam en Ziel veel te lyden, en het Aangezigt ondergaat de grootste, en by zwakke Geſtellen menigmaal de vreeselykste verändering.

Vr. Hoe onderſcheid men evenwel alle die verſchillende *mutatiën* in de Wezens?

Aw. Enkel door de Physiögnomiekunde, en door de Regelen welke zy daar toe aan de hand geeft: zy heeft daarom *Liniämenten* uitgevonden, en die gaan zoo zeker als de Geographiſche lynen op de beste Pas kaart. Gelyk ik zeide, dat de Gewoonte vaste ſtreeken in ons Gelaad maakt, zoo doen het ook derzelver dogters, de Hebbelykheden. Wy wennen ons een ding aan, de plooijen van ons gezigt ſchikken zig daar naar; eindelyk zy worden *gefixeert*, en zodanig is, of word dan ook ons Naturel.

Vr. Wat charakteriſeert nog meer ons Wezen, de *Habitudes*, of de *Paſſiën?*

Aw. De *Paſſiën* korter, maar ſterker; de Heblykheden, langduuriger. Neem eens voor een oogenblik tot een voorbeeld de Gramſchap: zy komt den Menſch ſchielyk aan — maar ook hoe

plotzeling misvormt zy zyn geheele Gelaad, Aangezigt, Oogen, houding en gantſche Lichaamsgeſtalte! Men ziet ymand toornig worden: zoo even te vooren was hy een geheel ander Menſch, welke verändering gaat 'er nu niet by hem om! het hart jaagt en klopt, de bloetvaten zwellen, de geheele Menſch beeft, trilt, zwelt op en word rood: dit alles geſchied momentlyk; maar laat zodanig een toornige zig eens gantſchelyk aan zyn *Paſſie* overgeeven, zoo dat ze een gewoonte in hem word, zal de minſtkundige in onze Weetenſchap, zyn Karakter niet zien, zelfs dan wanneer die dolleman in zyn goed humeur is? zyn galagtige verw, doorgaans opgezet en vaak bol Wezen, raſſe beweeging in dit of dat, zal 't u toonen: en uit dit laatste zult gy de Hebbelykheden die zig in zekere Aanwendſels kenmerken, leeren opmaaken en onderſcheiden. Is zodanig eene *Paſſie* dan tot eene *Habitude* geworden, zoo zet zig het geheele Aangezigt daar naar, en de trekken van die drift worden *gefixeert*, vast en beſtendig; en zoo van alle andere Hartstogten.

VR. Wat verſtaat gy door Hebbelykheden? want fantigues, ongemakken, ontſteltenisſen enz. begryp ik; en dat deeze Lighaam en Ziel te gelyk aandoen, en door herhaaling afmatten, voorts daar door groote veränderingen in onze Aangezigten te weeg brengen, ſta ik toe.

AW. Ik verſta daar, in onze Kunst, volgens den ge-

gemeenen zin, *zekere* geduurzaamheid van *Aanwendſelen* door, die wy ons eigen gemaakt hebben: gelyk als daar is het fronſen van het Voorhoofd, het knypen met de oogen, het lonken, het opſchorten van de neus, het op- of nedertrekken van de wenkbraauwen, het ſcheefhaalen van den mond, het byten op de lippen, en wat meer van dien aart is; deeze maaken insgelyks tékenen en ſtreepen in ons Aangezigt, 't welke zig daar eindelyk naar zet, en die *fixeert*. Ik heb deezen onder den reeks algemeene Veränderingen geplaatst, maar eigenlyk verëiſcht de orde dat wyhaar onder een afzonderlyke indeeling, en tot de hoofdveränderingen brengen: laat ons haar alzo de 19e. *plaats* van aantooning in de Phyſiögnomiekunde geeven.

Vr. Zyn 'er nog meer hoofdveränderingen, die wy op de algemeene Lyst van Aanzigtverſtellingen brengen kunnen?

Aw. Nog één, welke wy tot de 20e. zullen brengen *, waar toe de voorgaande my ongevoelig geleid heeft, het is die der Gewoonte. Zy ſtelt en verſtelt het Aanſchyn door een zekere wys naamlyk *van denken* en *doen* aangaande ſommige zaaken; zy plooit het, en geeft 'er eindelyk een bepaalde houding aan, die meê door Jaaren ingewortelt word, en gevestigd blyft. Zoo gewent het Lighaam de Ziel tot deugd, en ook tot ondeugd; en de Ziel weder op haar beurt, verbeterd of verſlim-

* Zie agtervolgende op een naa onze laatste Afdeeling.

merd het Lighaam; en van dat alles draagt ons Wezen, en onze houding de kenmerken. Die Gewoontens zyn geheel onderſcheiden van de voorigen, die wy *Habitudes*, hebbelykheden en aanwendſels noemden, die van meer belang zyn dan deezen; hoewel een PHYSIÖGNOMICUS deeze ook moet kennen, om dat zy gantſch van elkander onderſcheidene tékenen in de *Physiögnomiën* maaken en nalaaten; en die tékenen, moet men elk in zyn Klaſſe kennen; en daar na ook die tékenen waar van yder een afzonderlyke trek uitmaakt, elk één voor één. Deeze plaats der *Hoofdgewoontens*, op dat ik haar zoo noeme, is de ſpiegel der Deugden of Ondeugden in den Menſch; zy toont ons onbedrieglyk in zyn Wezen aan, zekere goede of kwaade eigenſchappen welke hy bezit, en die naar maate zy in hem als verroest zyn, des te kennelyker en duidelyker zyn, en zelfs openbaar tékenen. — Zoo onderſcheid een yder op het bloote gezigt, den knorrepot en norskop, van den vriendelyken en beſcheiden Menſch; den verwaanden zot, van den ingetogenen Wyzeling; den ſtyven Trotsaard, van den reedelyken nederigen Menſch; den Windbuil van den ſtemmigen, ernſtigen enz. En zoo verraad zig de Zuiper, de Hoereerder, de Vraat, de Lekkerbek, de Luiäard, de Vrek, de Doorbrenger, de Stoutmoedige, de Bloodäard, de Onverſtandige, door verſcheiden tékenen

nen, die voor een Wyze ſomwylen alleen genoeg zyn, om 'er verder zyn geheele Karakter uit op te maaken — en byzonderlyk dan als hy zig van die anderen nog daar by bedient, en tot de *gemeene plaatzen* (*Loci Communes*) in deeze Konst welke ik u deels geweezen heb, zyn toevlugt neemt. Ja, wat zegge ik? een Wyze: de gemeene, de domste Menſch, bemerkt alzulke en nog andere Hoofdhebbelykheden nu tot kwaade Hoofdgewoontens geworden, (door het enkel aanzien,) genoeg in de Troniën. Niemand kan zig bekwaamer van het beſtaan der *Physiögnomiſche Zelfkennis* overtuigen dan zulke lieden gelyk by voorbeeld een Dronkäard, een ſlaaf van Venus, een onbeſchofte Twistmaaker die de kwaadäartigheid ten oogen uit ziet, een hovaardig, grammoedig, of nydig Menſch, een Gierigäard, een knorrepot enz. als zy maar hun Wezen zien, zien zy ook hun Karakter; en *een ander* ziet het ook in hen, even duidelyk.

Vr. Zie daar een ſpreekende Schets der geheele Aanzigtkunde, de *Zelfkennis*, en de *kennis van Anderen* hier by elkaêr. Nu een Spiegel! en dat maar de Zuiper, de Vrek, en de Onbeſchofte zig hier in bekyke. O die Bacchus broeder, hoe fraai zal dat onbedrieglyk glas hem zyn ſcharlaken neus, opgezet en puisterig Wezen vertoonen! en de ſuffende Schrokkert, de

gemelyke Norskop en Zuurmuil, zyn zomber, vervallen, kniezig en rimpelig bakhuis; zy zullen 'er yder hun Portret in grooter volmaaktheid in beſchouwen, dan de konstigste Schilder het zou kunnen afmaalen; en de geheele Waereld beſchouwt in hen zonder Spiegel, het *origineel*, waar van de pen niet dan flaauwe *kopyën* maakt. Indien de Phyſiögnomiekunde niet verder ging, zoo was yder Menſch die maar Oogen en Spiegels had een Phyſiögnomist.

A w. Zeker gaat zy verder; daar zyt gy al genoegzaam van overtuigd, denk ik. Een Kenner ziet het *voor eerst* zonder te misſen, daar een Onkundige wel eens mist; *voor het tweede* ſchift hy het tegenwoordig gebrek, van het voorleedene 't welk plaats gehad heeft, en daar de kentrekken nog in het Aangezigt van overig zyn gebleeven; en *voor het derde* kent hy yder Ondeugd of Wanheblykheid in zyn' graad, of trap, want ſommige Troniën tékent zy ſterker dan anderen, ſchoon 't gemoedsgebrek gelyk ſtaat en menigmaal minder is: dus ſcheid hy Zuiper van Zuiper, Hoereerder van Hoereerder, Stoutmoedige van Stoutmoedige, en Bloodäard van Bloodäard enz.: 't welk ymand die in deeze Konst niet ervaaren is, onmoogelyk kon doen. Wel is waar dat alle Menſchen in zoo verre Gelaadkenners zyn, dat zy uit overduidelyke en dubbeldſpreekende tékenen, beſluiten kunnen trek-

ken,

ken, doch dan alleen nog maar in ſommige gevallen; en nooit algemeen; boven dien zullen zy dikmaals mistasten; en zelve daarüit zien dat niet allen even ervaaren zyn in die Weetenſchap, zoo min als in 't ontwikkelen van Karakters, of in de Temperamentkunde. In onze Kunst, kan het ſcherpziendst oog zig misleiden, zoo het niet de volle Wetenſchap in alle haare deelen, met de Beöefening en Ervaarenis tot gidſen heeft. Alleen, wanneer de hoedanigheden van de Ziel by uitſtek uitmunten, het zy dan ten gunstigste, of ten ongunstigste, is zulks ligt blykbaar zoo wel voor Onkundigen als Kundigen: want dan word zulks doorgaans allerkenbaarst door het gelaad aangetoond, gemerkt de trekken of hoedanigheden van de Ziel gewoonlyk die van het Wezen of gelaad verzellen, of daar mede overëenkomen; gelyk de natuur van de meeste Dieren wier Karakters ſterk zyn, door derzelver gedaante uitgedrukt word, gelyk dan een Tyger 'er wreeder uitziet dan een Paard, een Schaap weder onnozeler dan een Paard, en een Haas vreesägtiger dan een Paard: al het welke men ook in het uiterlyke, in den leest der Menſchen waarneemt, en 't welk dat geene is wat *een yder* waarneemt; maar de Kunstkunde ſcheidt tékenen van tékenen, tyden van tyden, Karakters van Karakters in alle haar ondermengingen; en onderſcheid alles in zyn meer en min; in zyn graaden en trappen gelyk ik u gezegd heb.

VR.

Vr. Dit is dan het verſchil tusſchen de gemeene kennis, en de Weetenſchap?

Aw. Juist. De eerste is die van elk ſcherpziend oog, de laatste die van den volkomen Gelaadkenner. Een Kunstkundig Physiögnomicus moet daaröm wel weeten te onderſcheiden wat het is dat ymands Wezen verändert, en of zoo een van natuure, door Temperament; of, door Hebbelykheden is geworden zodanig als hy zig voor het tegenwoordige vertoont: want eenige Menſchen zyn uit den aart grof van leest, maar door oefening geleerd en vernuftig; en andere vertoonen het uiterlyke van een fyn en ſcherpzinnig Menſch, maar zyn door opvoeding, of door luiheid, verwaarloozing of gebrek aan gelegenheid van leering en oefening, onkundige domme en plompe Menſchen. Sommigen zyn zwak geboren, maar ſterk geworden door *habitudes* van veel werk te doen, en behouden egter dikwyls de tederheid van derzelver lighaam en leden; andere waren ſterk, grof gebeent, en wél geſpierd, en zyn nogthans zwak geworden door een ledig leeven, terwyl zy evenwel de merktékenen van kragt blyven draagen: en zoo in duizende gevallen, die een halfkundige zouden misleiden. Eenigen zyn met een Galägtig geſtel ter waereld gekomen, zyn van Natuure oploopend en driftig, maar hebben en hun Temperament, en hunne Hoofdpaſſie uit dat Tem-

Temperament ontstaan, verbeterd en veränderd door gebruik van Artzenyën, of door de Wysbegeerte: nogthans vertoont hun Aanzigt het eerste, wat zy waren naamlyk, niet wat zy zyn. Andere hebben door Ziektens of Ongelukken, een gantsch ander Aangezigt, zelfs een gantsch andere Hoofdsvorm gekreegen, of een gebrek in dit of dat deel van 't Aanzigt, dat gelyk is of het zodanig van natuur ware, enz. in alle welke opzigten, men ligt in zyn oordeel kan doolen, zoo men in deeze Weetenschap niet tot eene volkomen hoogte is opgestreegen.

Vr. Hoe moet men zig dan in zooveele onzekerheden en twyfelingen, gedraagen, om in zyn Aanzigtschouwing en beöordeeling niet te missen?

Aw. Voor een Kenner zyn het geene onzekerheden. Hy onderscheidt dat alles; en scheidt de Tronieveränderingen door toevalligheden of *habitudes* zelfs in derzelver oorzaaken; van de Natuurstanden en de inplantingen der Temperamenten, die doch zelden eenvormig blyven. Deeze kennis, is het geheime deel der Konst, en raakt behalven de éénige Oogenkennis, en die van de beweeging der Wenkbraauwen, inzonderheid de weetenschap der spierenwerking, en die der *gefixeerde* Wezenstrekken en *Liniämenten*: door welken, wanneer men zig die magtig heeft gemaakt, alle die verschillendheden

in

in 's Menſchen Geſtel en Gemoed, uit de Aanzigten, zeer wel is te ontdekken; en zeer wel is te weeten zelfs door welke van deeze u opgenoemde *Hábitudes* en *Gewoontens* die Menſch is aangedaan geweeſt, of nog word aangedaan.

Vr. Ik begryp u. Daar toe dient dan voornaamlyk de Studie der *Liniämenten?*

Aw. Ja ze, waar ons de andere deelen der Konst niet te ſtade komen, van dienst noch nut zyn; waar ze in ſommige omſtandige ons maar eenigzins begeeven; of waar wy in 't onzekere zyn ons op haar te verlaaten; daar en in die gevallen is dit deel derzelve, onze onfeilbaare toevlugt, welke ons nooit verlegen laat, ons nooit mist, of bedriegt. Betragten wy tot een voorbeeld maar dit weinigje uit de leer der *Habitudes* en der Verwenningen daar ik u toe heb ingeleid: Ymand word door hebbelykheid eerlyk en deugdzaam, ingetogen en ernstig tegen zyn natuurlyken aangeboren aart; hy word tegen zyn aart door onheblykheid, uit ſmaak, door verleiding, of verdriet, een Zuiper, een Ligtmis, een Twistmaaker; Ymand die een ſtil en gemaklyk leven heeft gelegd, word van de nood gedwongen door zyn hand arbeid, met zwaarwerk doen te beſtaan, of komt van een moeielyk in een gemaklyk leven: in alle die overgangen, ondergaat 's Menſchen Natuur een verbazende verändering, die ook 's Menſchen Wezen verändert, ook zoo ver-

verſchillend verändert, en dat verſchil den Phyſiögnomicus zoo klaar vertoont of hy het 'er met letteren en woorden in las; te grooter, en alzo ook te zigtbaarder is die veränderinge, naar maate die overgang ſchielyk is, of dat die groot in zig zelve is. Elk weet dat de Menſch van natuur verändert; en dat de geheele Menſch veränderlyk is; zonder dat men daar toe juist de bepaalde *zevenjaarige* omwenteling van het oude Overgeloof noodig hebbe, zomwylen yder Jaar verändert de Menſch van aart, Temperament en hebbelykheden, volgens de verſchillende omſtandigheden of plaatzinge waar in hy zig bevind; en het is zyn Aangezigt dat daar altoos de toonſelen van draagt, welk niemand dan de Kunstenaar onderſcheidelyk ziet; niets dan eene geöefende Kunst opmerkt, in alle zyn deelen naauwkeurig opmerkt: Zy kent alle veränderingen in den Menſch, en onderſcheid die, zoo wel in het voorledene als tegenwoordige, zoowel in de hoofdgeäartheden als in de onderverdeelingen en trappen derzelve; zy kend en merktékend den Trotsäard, den Zuiper, den Onverlaat, den Stoutmoedigen, den Veinsäard en alle Karakters, tot welker kundiging het magazyn der *Hartstogtbeelden* de bronnen dier Karakter-kennis, voor haar, ter beöefening open ſtaat.

Vr. En kan een Physiögnomicus die allen onderkennen, en ſchiften?

Aw.

Aw. Voorzeker, Ja; want nog verder gaande in deeze Weetenſchap dan het gemeen, onderſcheid hy zelfs niet alleen den Hovaardigen, of Trotsäard van den Nedrigen by voorbeeld, 't welk yder die maar opmerkzaam is, doen kan; maar ook hy onderſcheid den Trotsäard van den Grootmoedigen, en den Nederigen van den Slordigen, die het Gemeen doorgaans onder een verward, ja zelfs de Veinzer, dat monster! 't welk waarlyk *alle* onheil in de Waereld brengt, weet hy in zyn zooveele, zoorten van den éénſoortigen oprechten Menſch te onderſcheiden, 't welk anders zoo moeielyk valt. Kort, niet ſlegts alle openbaare, maar alle geveinsde Deugden, of ontveinsde Ondeugden, zyn voor den *geoefenden* PHYSIÖGNOMIST volkomen kenbaar, en in Aanſchyn, Oogen, Handen, en Geſtalte, voor hem zoo duidelyk te leezen als of 'er zulks met letteren in gekenmerkt ſtond. En nog zegge ik doet hy dit alleen niet, maar nog eindeloos meer: boven die onderſcheidingen heeft hy nog wel wat anders waar te neemen, alle die *gemeene plaatzen* heeft hy in zyn geheugen te onthouden, en hy moet 'er ſteeds vaardig mede wezen, om 'er zig ſtraks van te bedienen.

VR. Hoe kent men alle die onderſcheidingen best? en hoe maakt men veilig en vaardig genoeg gebruik van die plaatzen, om den Menſch te beöordeelen? — Waarlyk ik verbeeldde my

dat

dat dit gemaklyker was. Is deeze plaats nu geheelyk afgehandeld?

Aw. Onder de *Habitudes* behooren ook nog de *Idéën*, de Denkbeelden en Gedagten, welke wel is waar tot de abelheden of de ingeschapen Zielswerkingen gebragt worden, maar desniettegenstaande in haar *modificatiën* zeer veel afhangen van Hebbelykheid en Gewoonte: en zig des ook op het Gelaad vertoonen. Zy zyn veeläl gezond of ziek, vlug of stroef, naar dat ons Lighaam gesteld is, geëvenredigt en volgende gelyk wy zien en weeten, de traage, of vaardige beweeging der Leden, inzonderheid der oogen, wenkbraauwen, lippen en menigvuldige wezensvertrekkingen des Aangezigts, en ook om die redden hier uit kenbaar is; de Mensch agtervolgens weinig of veel, langzaam of ras, los of diep, verheven af laag van Gedagten.

Vr. Kunnen wy dan ook uit de Aangezigten zien, hoe, of wat wy denken?

Aw. Zekerlyk. Ons Tronie zet zig naar de wyze van denken welke wy aanneemen. Een diepdenker toont zulks aan zyn zomber, bleek, nederwaartsgedrukt wezen, gekreukt voorhoofd, wenkbraauwplooijen en *Idées-Liniämenten;* een oppervlakkig, vrolyk Mensch die 'er lugtig over heen denkt, weder juist aan het tegengestelde; een laage ziel heeft tékenen van een laage denkingsaart; en zoo onderscheiden zig in de Physiögno-

miën zoo duidelyk als de *abstracte* van de *vacillare*, (die welke wy zonder en met behulp der Zintuigen voortbrengen,) zig van elkander onderscheiden, ook de *goede* van de *kwaade*, ende *verstandige* van de *onverstandige* denkwyzen; zy toonen zulks in yder Aangezigt, en by yder tyd verwisseling. Want is ons Aangezigt de wisse getuige van ons hart, en vertoonen zig zeer kennelyke tékenen in 't gezigt en de beweeging, der oogen, welke een bewys geeven van misnoegen, zeedigheid, opgeblaazenheid, yver, blydschap, vrees, hoop, haat, toorn, gierigheid, en zoo verder van alle Hartstogten en innerlyke Zielsbeweegingen, de bronnen gelyk wy gezien hebben van Deugden en Ondeugden, goede en slegte Hebbelykheden; hoe natuurlyk is het, dat zy dan ook die Denkbeelden en Gedagten vertoonen welke door die Pasiën verwekt worden, of welke die Pasiën verwekken en voortbrengen, en daar als de voorboden van zyn, die ze altyd verzellen, en die maar al te dikmaals de voorneemens van het hart vertoonen, en zyn aanslagen verraaden! natuurlyk dat ze de meening en begeerte van die Ziel wier toeëigeninge zy zyn, ontvouwen! En zy doen dat te sterker naar aanlang die Gedagten gevestigd, duurzaam en tot *Habitudes* geworden zyn, gelyk in Verstandige en Deugdzaame lieden die men zegt dat *wél denken*, en in Dwaazen, Ondeugdelyken en Dwaalgeesten die *zot* en die *slegt denken*.

VR.

VR. Evenwel vertoont men zig wel anders dan men denkt, hoe komt dat?

AW. Te vergeefs vermont men zig op die wys voor een kenner, die ziet het wezenlyke altoos; en hier op ſlaan de woorden van den Profeet: *'t Gelaad haars Aanſchyns getuigd tegen haar* †; waar uit hy toont dat booze Menſchen en die ſnoode Gedagten voeden, uit de geſtalte van haar Wezen kunnen onderkent worden. En zoo beſchryft SALOMON. *Een Beliäls Menſch, een Ondeugend man, die met verkeerdheid des monds omgaat; dat hy wenkt met zyn' oogen, ſpreekt met zyn voeten, en leert met zyn' vingeren* §, en wederöm *dat hy zyn oogen ſluit om verkeerdheid te* BEDENKEN *, en in waarheid als wy op de ondervinding agt geeven, hoe dikmaals, hoe geduurig, als zyn charakterestike Hebbelykheid, ſluit niet een Schynheilige, een Valſchhartige, een Menſch van kwaade oogmerken, zyne oogen! dat kentéken van zyn huicheläart by alle Phyſiögnomiſten, die het oogſluiten, wenken en knippen, voor de gewoone kenmerken houden van een onöprecht, geveinsd, verraaderlyk hart; Schynvroomen, door heblykheid en gewoonte zoo eigen. En daaröm vraagt ZEEUS den Hypocryt:

Wat

† Jeſaia 3 v. 9.
§ Spreuken 6 v. 13.
* Spreuken 16 v. 30.

Wat helpt die Godvrucht die ge in 't uiterlyk Gewaad
En ſtyve houding toont? daar gy met uw Gelaad
Hoe uitgeſtreeken ook en kwynende, door 't wenken
En oogenknippen, ons het tegendeel doet denken;
Ons klaar vertoond, hoe ſchynvertooning ook misleid,
Geveinsde Huichelaar! dat ge yder ſtrikken ſpreidt.

Zoo dan wyſt ons Aangezigt onze *wezenlyke* Gedagten en Denkwyzen aan, en zelfs de Kunſt onderſcheid die van de vermaskerde, van de geblankette of die welke wy ontveinzen door ons Wezen in een andere plooi te ſtellen, dan het innerlyk Gemoed dat zet: dus zelfs, kan men de Kunſt niet bedriegen, wat het Tronie veinſt of ontveinst, toonen weder de oogen, en wat deeze wederöm zouden moogen ontveinzen, zal wederöm het Wezen, of zullen andere partyën aanwyzen; en zoo in alle gevallen, want de Weetenſchap der Phyſiögnomie dwaalt nooit, maar wel de Phyſiögnomiebeſchouwer uit mangel of misgreepen in die Weetenſchap. Het Aangezigt toont altoos waar mede de Menſch van binnen zwanger gaat, het verſtrekt tot een ſpiegel van de Ziel; op het zelve gelyk wy beweezen hebben, als verëenigen zig alle Zintuigen, en vertoonen zig zeer duidelyk alle Hartstogten en Gemoedsbeweegingen, alle Denkbeelden en Gedagten; en te kennelyker en ontwyfelbaarder gelyk wy aangemerkt hebben, wanneer die in

de

de gewoonte geraakt, of tot *Habitudes* en Hebbelykheden geworden zynde, zig in zekere vaste trekken, *Liniämenten* of ſtreeken *gefixeert* hebben. Dat Aangezigt toont wat 'er inwendig ſchuilt, wat wy denken, voorneemen en poogen; in weerwil zelfs der Veinskunst; een Phyſiögnomist ontdekt het egter: *de raad in 't harte eens mans is als diepe wateren; maar een man van verſtand zal dien uithaalen.**

Vr. O verheeven, O byna Goddelyke Weetenſchap! die het als 't Opperwezen nadoet, en tot in de Ziele indringt.

Aw. Zie daar, eer gy dit zeide, zag ik reeds de voorverkondiger van deeze gedagte welke gy hier uit, op uw Aangezigt in die Wezensvorming van de Hartstogt van Verrukking, die gy my liet zien: want de zettingen der Hartstogten op de Wezens, zyn voor ons de ſleutelen van de Gedagten, waar mede wy 't Gemoed opſluiten, en zien wat 'er in is, en uit wil. Ondertuſſchen hebt gy zeer veel recht dit uitteroepen; want wy leezen, dat *God alléén de kenner is der Harten.* Niettemin ziet gy, en ik zal u daar nog volkomener van overtuigen, dat 'er een Weetenſchap is om daar al zeer naby aan te komen, en daarom hebt gy geen ongelyk haar *Godlyk* te noemen.

Vr. En wy zien zoo het innerlyke der Gedag-

* Spreuk. 20. v. 5.

dagten! zelfs ymands opzet, meening, voorneemen en begeerte.....

Aw. Hoeveele uiterlyke tékenen die dat vertoonen! wy ſtaan, gaan, zitten, beweegen onze handen, Wezen en oogen, en hoe geduurig ſtemmen alle die beweegingen niet overëen met onze Gedagten, en toonen aan wat wy doen willen! alles weder overëenkomende, met onze eerbaarheid en betaamelykheid, wysheid, vroomheid en andere Deugden die in ons Aangezigt uitblinken, of Ondeugden die het ontluisteren; voorts, is 'er eenige mangel of wanvorming aan het Lighaam, welke gebuurſchap heeft met hart of brein, daar zal het verſtand ook hinder aan hebben, het Aangezigt zal zulks vertoonen, en de zodanig n zullen doorgaans, traag gebrekkig, of gering van denkbeelden, en zwak van oordeel zyn; vaardig of langzaam van Gedagten naar de beweeging van dat Lighaam, en diepdenkende, of niet, naar de zetting is van dat Aangezigt.

Vr. Wat al Waarneemingen! ik dagt eerst dat deeze Weetenſchap zoo gering was, maar nu zie ik wel dat 'er zeer veel toebehoord.

Aw. In 't begin laat zy zig aanzien als zeer ligt en gemaklyk, maar zy verëiſcht in der daad veel St die; veel geduld, groote kunde, doorzigt en ervarenheid. Zy is niet voor yder om 'er in te ſlaagen, veel min om 'er in uitte-

mun-

munten. Niet zonder reeden hielden de Ouden haar zoo hoog, — Ja, zoo geheim: zy was het kleinood der Wysgeeren. De *Aurificatie*; de Konst van de Gezondheid te bewaaren en het Leeven te te verlengen; en de verhoolen Menschkunde PHYSIÖGNOMIE en CHIROMANTIE, hielden zy alléén voor hen. Van de eersten weet één Menschvan een milliöen Menschen, nog het *waare* niet, en gelukkig! want daar zouden te groote misbruiken en verwarringen door in de Waereld ontstaan: maar tot de laatsten, hebben zy het Gemeen, zoo nu en dan toegang verleend van ter zyde, en gelyk ik reeds in 't begin van ons Onderhoud aangetoond heb, nooit anders dan nog altoos duister, en omwonden met opzetlyke bezwaarlykheden: nu egter, om dat die Weetenschap gemeennutter, en minder aan schaadlyke misbruiken onderhevig is, die tyd en onderzoek ons ook reeds heeft leeren vermyden, en daar Kunstkundigen ons nog voor waarschouwen, schept zy een meerder licht; de *Philosophie* waagt het, haar openlyk en van nader by te laaten zien; en met haar het floers van het aangezigt te ligten, toont zy haar eindelyk zoo als zy is naakt en klaar aan een yder, zonder 'er meer een geheim van te maaken. — Zy zet in deeze eeuw de deur open, dat een yder haar genaake: maar haar heiligdom evenwel, zal wel altoos voor de Wysheidminnaaren, en de ny-

vere Kunstoefenaars blyven. Alle Menschen, zyn min of meer PHYSIOGNOMISTEN, en kunnen uit de uiterlyke Gedaantens en de houdingen der Lighaamen hunner bekenden, of met wien zy daaglykſch omgaan, ligt derzelven Karakters leeren kennen, en zoo min of meer, hun aart, zeeden en neigingen weeten, of voor het minst beöordeelen; maar zy zyn het daaröm niet in top.

VR. Kunt gy my zulks ook door een gemeenzaam voorbeeld ophelderen?

AW. Ja ik, en wel door verſcheidene. Let van nu aan flegts, zelfs waar gy komt in de Gezelſchappen, gy hoort 'er niet dan Gedaantekunde. Zoo zegt men, *Jan heeft een Schelmagtig uitzigt*, *Karel een goedig enz. en Simon b. v. een kwaadaardig. Jacob ziet de ſchranderheid en Nicolaas de ſchalk ten oogen uit. Ik heb weinig zin in de Physiognomie van David* enz. En zoo hoort men daaglykſch in de *Converſatie*. *Pieter zit zoo* penſif, *met de hand aan zyn onderlip en kin, en de Oogen nedergeſlaagen, vol bekommeringen en verward in zyn denkbeelden. Hendrik ziet 'er weer zeer ongedaan uit, de pynelyke trekken in zyn Wezen geeven te kennen dat hy weder van het Graveel zyn oude kwaal, gefoltert word. Kristoffel ziet ſteeds zoo benaauwt en ſtroef als een bul die ſtooten wil, hy is weer knorrig en gemelyk. Alida is van daag niet in haar humeur, zy kykt zoo*

ſtyf

ſtyf en onbeweeglyk, zy is vol overpeinzingen, en zoo diep in gedagten als Willem wanneer hy de Paëeten of Adepten penetreert, en ſoortgelyke: die opmerkingen maakt een yder, zy loopen in elks oog — maar om 'er verder in te gaan, om 'er hooger in te ſtygen, om 'er onëinding meerder en het *fyn* van te weeten, met opzigt tot alle Karakteren, en tot alle Veränderingen, daar toe moet men een Phyſiögnomist wezen, en word in waarheid wat meer verëiſcht. Bereiken wy in die kennis de noodige trap van hoog te, dan zullen wy in ons oordeel nooit misſen, en wy zullen deeze Weetenſchap gebragt hebben tot eene volkomen *wiskundige zekerheid.* Gy vraagde my zoo ſtraks, hoe men tot deeze kennis, die onderſcheidingen en het behoorlyk aanwenden van die aangewezen plaatzen, best komt? en ik antwoorde u eenvoudig: door deeze Weetenſchap te leeren, te kennen, en volmaakt te verſtaan; en dan nog, die met oplettendheid, lang en dikmaals te beöefenen. Om u daar toe bekwaam te maaken, gaa ik op uw verzoek thans verder. Ik heb u met deeze EERSTE onzer gelegde gronden wat lang opgehouden, om dat deeze de *bazis* eigenlyk van alles en van de geheele Konſt is, *de zonderlinge* veréeniging naamlyk *tuſſchen Ziel en Lighaam*, en het begrip *hoe zy onderling, en de een op de ander Werken*; en dit meene ik u betoogd te hebben — nu het laatst uit de Denkbeelden.

VR. Wat volgt thans ? — Tot dus verre begryp, ik u nu zeer klaar.

AW. Wy komen tot de TWEEDE GROND, en daar heb ik mede vry veel over te zeggen, om dat zy naast die eerste de voornaamste is waar alles op rust, en de *wezenlykheid* deezer Konst niet alleen mede beweezen, maar ook die Konst zelve onderweezen word. Met de DERDE en VIERDE zal het kort afloopen : zy hebben beiden minder betoog noodig, elk ziet, weet, voelt en tastze.

XIIIe. AFDEELING.

VR. Welke is die TWEEDE GROND der PHYSIÖGNOMIEKUNDE?

AW. Ik zal u die op nieuw te binnen brengen. Zy legt, *in het kenbaar onderſcheid der Aangezigten, en derzelver deelen, der oogen, neuzen, lippen, ooren enz. der Wezenstrekken, Stemmen, Gebaarden, manieren van ſpreeken en lagchen, en verdere Beweeginge die wy met ons Aanſchyn maaken.* Door het eerste nu, kunnen wy alle die overigen verklaaren.

VR. Wat is 'er van die Verſcheidenheid van Aangezigten te houden?

AW. Datze in byzondere trekken meer van el-

elkander verſchillen, minder in maakſel en vorm, en het minst in de algemeene gedaante, waar in ze om zoo te ſpreeken aan malkanderen gelyk zyn; en waar die gelykheid niet is, daar is een Misgeboorte, of Wanſchepſel.

Vr. Waar toe, heb ik dikmaals gedagt, is die *Verſcheidenheid* tog noodig?

Aw. Wanneer onze Aangezigten elkander niet gelyk waren (in *algemeene gedaante*) men zou de Menſchen niet kunnen onderſcheiden van de Dieren; en indien zy elkander niet ongelyk waren (in *byzondere vorm* en *trekken*) 't zou niet mooglyk zyn, de eene Menſch uit den ander te kenken.

Vr. Hoe zoo? Daar zyn 'er tog zooveelen die elkander gelyken!

Aw. Nooit volkomen. Wat men ook zeggen mag van *gelyke Tweelingen*, of van Menſchen die toevallig in alles uiterlyk met malkanderen overeenkomen, het is volſtrekt onmooglyk twee Aangezigten te vinden, die elkaêr in alle trekken, juistelyk zouden gelyken; daar is altoos verſchil: 't kan gebeuren dat men zig vergrypt, en om de groote gelykheid die 'er tusſchen beiden is, de een voor de ander neemt, maar in beider tegenwoordigheid zal dat verſchil, zelfs door een Onkundige genoeg bemerkt worden, al weet hy dat zelf niet uittedrukken, waar het in beſtaat; maar dat zal niet gebeuren wanneer ze van één

zyn

zyn: dan zelfs kunnen de Opmerkzaamſten daar in bedrogen worden; egter nimmer een geöefend Physiögnomist, die zal altoos de juiste ſcheidpaalen kennen.

Vr. Waaröm mogen de Menſchen elkanderen niet juist gelyken?

Aw. Om zig minder te verwarren. Dat verſchil is de grond van onze Kunst. En in die Verſcheidenheid legt in der daad een groot wonder. Thales hield ze reeds voor een bewys van de Godheid; en ze is van Godgeleerden wel eens gebeezigt tot een *Argument* tegen de Atheisten. De Kerk-Hervormer Melanchton noemt haar een ſtraal van Gods uitmuntendheid, dewelke in haar enkelde éénheid, de veelheid, zegt hy, aller Schepzelen bevat. Zy is, zeide de H. Augustinus lang voor Melanchton †, " zy is een oneindig mirakel; 't welk in „ die menigvuldigheid, de éénvuldigheid van het „ Alvermoogen, klaarlyk uitdrukt." Scaliger in zyne *Brieven*, van die veelheid en verſcheidenheid van Aangezigten ſpreekende, ſtaat 'er verbaaſt over; en zegt, dat zulks by hem het grootste en uitgelezenste is van alle Gods werken, allezins opmerkenswaardig en onze eerbied verdienende, waar uit veel te zien en te leeren is. " Wat geeſtiger brouwing! Wat ver-

„ nuf-

† St. Augustin. Cap. 8. *adverſus paganos.*

„ nuftiger ondermengeling van de Natuur; wat „ aangenaame, wat nadenkelyke Verſcheiden- „ heid!" roept hy uit.

Vr. Maar waar komt de zoo zeer dan aanmerkelyke Verſcheidenheid van Aangezigten eigenlyk van daan? van God? van de Natuur? of van 't Geval?

Aw. De Godgeleerden pleiten voor het eerſte; de Wysgeeren voor het andere; en ſommige Natuurkenners voor het laatſte. — Des laat ik de verſtandige Derham hier voor my laaten antwoorden. Deeze zegt 'er dit van;" Zy ontſtaat „ niet by Geval: want in dien ymand met dob- „ belſteenen werpt, en altyd naar een byzonder „ tal wenſcht, zal hem het zelve noghtans dik- „ wyls voorkomen; zy komt van de Natuur „ niet: want deeze tragt altyd gelyke dingen „ voorttebrengen, zoo als men in een ſchoof „ graan bemerkt, welkers greinen altoos mal- „ kander gelyk zyn; zoo volgt dan dat zy haar „ oorſprong alléén van God hebbe, die tot be- „ houdenis der Menſchelyke gezelligheid, en om „ bedrog voor te komen, als anderzins, hunne „ Aangezigten met die verſcheidenheid gezé- „ gend heeft; en waarlyk, zoo diep een Won- „ derwerk, betuigd baarblyklyk dat 'er een God „ is." — Ik zal my niet inlaaten nopens het onderzoek, in hoeverre deeze redeneering waar zy, dan aan berisping onderhevig; ook zal ik hier

niet

niet beplyten wie van driën gelyk heeft in zyn gevoelen, de Theologant, Natuurkenner, of Philosooph, als buiten myn beſtek. Enkel zal ik hier nog byvoegen, een geval dat my betreklyk dit laatste inſchiet in de *Geſchiedenisſe der Oudvaderen van de Christelyke Kerk* geleezen te hebben, van een Godzalig man, die onder andere Vraagen welke de Duivel hem in een woesterny voorſtelde, ook deeze van hem kreeg: "in wat kleine plaats „ heeft God het grootste wonder ten toon ge„ ſpreid? " de Vader antwoorde: "in het Aan„ zigt, want onder zooveele millioenen wor„ den 'er geen twee gevonden die daar in vol„ komen elkander gelyk zyn." En de *Sathan* verdween. Elk zal met my gelooven dat dit eene Zinnebeeldige Gelykenis is, maar niettemin ze is leerzaam. — Doch laat ons niet zoo zeer op de oorzaaken zien, als wel op het gebruikbaare; dit Onderwerp is zoo ryk, dat ik my ligt te ver van ons doelwit zou verwyderen.

Vr. Hoedanig is die Verſcheidenheid noodig om de gezelligheid onder ons Menſchen te behouden, en om bedrog voor te komen?

Aw. Zoo zy 'er niet was, geraakte alles wel dra in verwarring: de man zou zyn' egtgenoote van geene andere Vrouw, noch ook de Vrouw wederöm de man van geenen anderen onderſcheiden kunnen; de Vader wist de kinderen uit eens anders mans niet te kennen, en ook die geleeken al-

alle elkanderen; geen misdaadiger zou uitgevonden kunnen worden, en zoo hy niet op de ondaad, betrapt en gevangen genomen wierd, hy had geen reeden om bevreesd te zyn; duizende maalen zou men in alle dingen mistasten: zonder die Verſcheidenheid dan, kon het menſchelyk geſlacht onmooglyk ſtaande blyven. Uit diezelfde Verſcheidenheid nu voor het tweede, heeft de PHYSIÖGNOMIA of *Aanzigtkunde* haar oorſprong genomen: zy brengt haar mag ik zeggen van zelve voort; en de Natuur, ſteeds werkzaam in dat eindeloos verſchil en zoo veelerhande ſpeelingen, de Natuur alleen overtuigd ons daar van, ja overtuigd ons van haar *existentie*.

VR. Dat verſchil immers betreft onze gantſche Geſtalte, doet het niet?

AW. Zoo wel als die Verſcheidenheid van Aangezigten over het gantſche Menſchdom gaat, en dat yder zyn eigen Aanzigt, *altoos* gelyk wy gezien hebben afzonderlyk van dat van een ander heeft: zoo heerſcht ook diezelfde Verſcheidenheid in de overige deelen. De Alwyze Schepper, zagen wy, heeft aan de Ziels-aandoeningen, eigen kenmerken op veelerlei wyzen (in ons Onderhoud over de *gemeene plaatzen* verklaard) gegeeven of medegedeelt, nog al verder tot behoud van de Maatſchappy, nog al meer om den Menſch in zyn omgang met anderen te verhoeden, dat hy noch bedroog, noch bedroogen wierd:

die

die kenmerken nu, leggen ook in het verschil van die deelen, en van die beweegingen en werkëindens eigen of onëigen aan dezelven; nadien de Menschen by die Verschillendheid in de Aangezigten, ook boven dien, inzonderheid nog iets *eigen* hebben in de Stem of spraak, in de Oogen enz. Hoe getrouw vinden wy daar gemeenlyk de gevoelens van het Hart, de aandoeningen van de Ziel, en de gewoontens en hebbelykheden van onze natuur en geäartheid! — Hoe kenbaar onderscheiden zig de Menschen door derzelver Stemmen! wat een verschil is 'er onder de grofheid en fynheid, zwakte en sterkte, langzaamheid en snelheid, klank en toon van dezelven; hoe verschillende zyn de Spreekmanieren, en de Gesten die dezelven verzellen! en hoeveel is daar niet uit te besluiten, aangaande het *inwendige* van den Mensch; zonder eens te gewaagen van de Stemgebreken, het lispen, bryën, stamelen, en de invloed en betrekking van deezen op den Geest, het Vernuft, en zelfs in veele gevallen op de Zeeden..

Vr. Dit beken ik heeft my menigmaalen verwonderd. Men hoort ymand spreeken, en kent hem daadlyk zonder hem te zien, alléén aan zyn stem; zoo wel als men hem kent zonder hem te hooren, wanneer men hem ziet. *Uw stem maakt u openbaar* zullen wy tegen ymand zeggen hoe zeer hy zig vermaskerd heeft, op het eerste geluid

luid dat hy maakt, en ons bekend zynde, zullen wy weeten wie het is. Maar hoe kan men daar uit, ook den Mensch beöordeelen? leert ons de Stem ook zyne Zielshoedanigheden kennen? dat zou ik nooit gedagt hebben: kan men daar uit, enkel uit geluidslaan en spreeken, ook iets opmaaken betreffende het *inwendige* van ymand?

A w. Zeer zeker, en even onderscheidenlyk: zoowel als men uit het beschouwen van het Aangezigt van eenig Persoon, zyn Geäardheid en Gemoedsgestel kan weeten, even zoo zeker kan men die afleiden uit zyn Stem of Spraak, welke naspeuring en kennis men wel de andere helft der MENSCHKUNDE kan noemen. Ik zal hier niets zeggen van de wyzen van zig uittedrukken, of van de uitdrukkingen zelve, die in oprechte Menschen *wier hart* zoo als men spreekt *op de tong legt*, de Taal-zelve des Gemoeds is. *Zoo Verschillend nu als de Menschen zyn van Aangezigten, zoo verschillend zyn zy ook van Stemmen en Gebaarden*, geene regel is zekerder: dit laatste gehoord meest tot de *Gestaltekunde*, en de Verhandeling der Stem, tot het *Practische deel* der PHYSIÖGNOMIEKUNST, daar het hier de plaats niet is om verder in te treeden, evenwel heb ik u dit onderscheid, als eigenlyk tot de *Theorie* behoorende, hier willen doen opmerken. Zekerlyk zyn wy allen door onze Stemmen ken- en

onderscheidbaar, die niet minder de kenspraaken of hoedanigheden onzer Zielen verzellen als de Gelaadstrekken dat doen, *Waarlyk gy zyt ook van die* zeide een der omstanders tot Petrus die zig verlochende, *want ook uwe Spraak maakt u openbaar* †, tékenen geevende, dat zy, zelfs tegen onze ernstigste betuigingen aan, altyd de verraadster is onzer persoonen; en wat het oordeel uit haar betreft over ons *innige*, gaan wy weder tot de Dieren! zien wy niet dat het sterkste en zwaarste geluid by de sterksten, het fynste en doordringendste by de wreedsten, en het zagtste en lieflykste by de goedäartigsten en zwaksten is? Hoe veel leeren wy hier niet uit, als wy zulks overbrengen tot den Mensch! Immers wy neemen daaglyks waar, dat de Stem van een Mensch doorgaans hard en schor, of zagt en lieflyk is, overëenkomstig de trekken van zyn Gelaad; en wy ondervinden dat beiden ook 's Menschen aart Charaktriseeren, zoowel als wy de harmonie bemerken tusschen de Stemmen en de Gelaaden, met de natuur en de hoedanigheden, want, daar de Gedaanten, of het eene Gelaad naar het andere gelykt, daar zal men ook een verwonderlyke gelykheid in de Stem ontdekken; en dan ook niet weinig gelykheid in de Geäartheden en Gemoedsdriften. Maar ik heb my hier reeds te lang by opgehouden

† Matth. 26. v. 73.

den. Nopens de Oogen, het toenypen van dezelven, het lonken, het Oogenwenken daar SALOMON bereids van spreekt en het ten kenmerk maakt van de Hoeren; het staaren, byzien, en scheelzien, hoeveel ontdekt het ons niet wegens het *innerlyk* Gemoedsgestel van den Mensch, en van zyne hebbelykheden! Wat leeren wy niet, alléén uit het onderscheid van lagchen en weenen van den Mensch! wisten de Ouden niet reeds dat ymand die veel lacht gemeenlyk een zot, en die luidkeels lacht een groote praater en blaaskaak is? ik zwyg van andere deelen, en derzelver onderscheiden werkingen, zoo zigtbaar in de Aangezigten, voor hem, die 'er opmerkzaam over is, om dat ik daar op zyn plaats van zal spreeken. Gy ziet dat deeze betragtingen, en de kennis der *Aanzigts-Verscheidenheid*, in de PHYSIÖGNOMIEKUNDE immer van zooveel gewigt en zoo onöntbeerlyk zyn als eenige der voorigen; en hy die zig deeze Weetenschap poogt eigen te maaken, moet ze niet uit het gezigt verliezen — daaröm raade ik yder een die dit alles niet verstaat en ervaart, dat hy zig met deeze Kunst niet bemoeije, ten zy hy wel geleerd en geöefend is, want

Beschaaft ooit Oefning Kunst, hier moet het oog der Kunst
Met *Argus* oogen zien in veele duizende oogen:
Zal 't Waarheid schiften, eerst van Gissing, dan van loogen.

XIVe. AFDEELING.

VR. Ik geloof dat de Oogen alléén een boekery van ſtudie zyn voor de Gelaadkennis. Zoo ver bevat ik u nu. Maar wat gevolg, tot myn onderwys, trekt gy thans uit die *Verſcheidenheid?*

AW. Dat verſchil der Aangezigten, en dat kenbaar onderſcheid waar van gy nu een denkbeeld hebt, leid ons op tot het naſpooren van de *phyſique* oorzaak van zodanig een verſchil. Ik heb u uit zooveele millioenen van Hoofden en Wezens, in myn VIe. Afdeeling, de vier natuurlyke Tronieſtanden, en de maar zoo weinige volkomene getoond; nu moet ik u ook een ſchets geeven van die eindelooze reeks van onvolkomene en van gebrekkige, daar gy nog geen denkbeeld van hebt. Ga nu met my voor een oogenblik te rug. Vervolgen wy onze Theorie, en naa die Afdeeling over de *Phyſiognomie der Omtrekken* nog eens doorloopen te hebben, vergelyk ze dan by het geene ik u thans gaa zeggen. Wy hebben hier nu min met die gerégelde dan met eene verſcheidenheid van omtrekken en indeelingen te doen, die de waare oorzaak is van die *Verſcheidenheid van Aangezigten.*

VR. Ik erinner my dat gy over de alzins juiste

te vorm van een in al zyn deelen welgeproportiöneert Wezen handelende, toen ook gewaagde van de afwykinge van dat volmaakte, tot het min volkomene, het gebrekkige, het gantſch onvolkomene, en het geheel gebrekkige: ik verwonder my dat gy ook toenmaals die ſtanden niet teffens afgehandelt hebt.

A w. De orde ſcheen wel te verëiſchen dat ik zulks gedaan had, dan het kwam my voegzaamervoor van dat Schoone tot het Wanſtallige, langzaam afteklimmen; u eerst dat ſchoon, dat éénpaarige te leeren kennen, en u een evenredig welgevormd Wezen, vooráf, ten modél te geeven, om u zoo tot de afwykingen te brengen, en u die naderhand, des te ligter te doen bevatten, uit de onregelmaatige modellen die ik u thans gaa vertoonen. Diezelfde orde had aan de eene zyde wel verëiſcht, dat ik u die afwykende, die toevallige, en die wanſtallige Wezens onmiddelyk had beſchreeven naa de Hartstogten, welke gelyk wy gezien hebben, de Aangezigten zoo zeer en dikwyls meest van allen ontwezenen; doch zulks kon uit twee oorzaaken niet geſchieden, eerst om dat wy hier te doen hebben met oorſprongklyke Wanvormingen die de menſch mede ter Waereld heeft gebragt, en niet met zulken die hy aanneemt; en ten andere, om dat wy de *Gronden* naar orde moetende afhandelen, tot welke *eerste (de zaamenwerking van Ziel en Lighaam)* de

Leer der Hartstogten behoord, thans van de *tweede Grond* der Kunst handelende, (naamlyk van het *onderscheid der Aangezigten*,) nu ook tot de bron van dat onderscheid moesten keeren: dus, daar kon geene andere schikking plaats hebben.

Vr. Zeer wel. Ik keur die inrigting volkomen goed. Wel nu van de onvolkomen en gebrekkige Hoofden, en alzo van de ongeproportiöneerde en toevallige Wezens! Onderrigt my deswegen als 't u belieft.

Aw. Gy zult u te binnen kunnen brengen dat ik u sprak van de verschillige Hoofden, en Hoofdomtrekken, afwykende van het evenredig Ovaal of Eirond, de goede vorm van een volmaakt Hoofd, als daar zyn de zeer langwerpig ronde, de platronde, de ingevallen, spitzige, of driehoekägtige, de uitpuilende enz. nu, *daar die Wanvorminge plaats heeft in de Hoofden, daar heeft ze ook plaats in de Wezens;* die stelregel moet een Physiögnomicus wel waarneemen. Toevalligheden nu veränderen de Hoofden en Troniën, zelfs ook de fraaiste, dikmaals ongemeen: zoo misvormt in sommige Ziektens eene *Exostosis* dermaate het gestel beenderen in 't Aangezigt, dat de Wezensvorm eene gantsch andere gedaante aanneemt, door eene Hoofduitzetting welke de voorgaaande proportie geheellyk vernietigd: alle welke veränderingen, een Aanzigtschouwer in het beoefenen van de *Physiögnomie der Omtrekken*, in agt be-

behoord te hebben; en dan ook ondergaat in die gevallen de Tronieverdeeling, en ondergaan de overige partyën des Aangezigts dikwyls geene geringe verändering, waar op mede gelet moet worden. Maar wy moeten by de gewoone Standen blyven, het zy dan goede of slegte, zullen wy voor onze *Theorie* een vasten grond leggen: en het is tot dat einde dat ik u hier wederöm bygaande Plaat meêdeel, om u ook een denkbeeld te geeven van de *gebrekkige Omtrekken.*

Vr. Wat maaken eigendlyk die Omtrekken? ik heb daar nog het volkomenste begrip niet van.

Aw. Het gestel onzer Hoofdbeenderen. Derzelver onderscheid eigenlyk maakt het onderscheid der Aangezigten, gelyk het onderscheid der Aangezigten wederöm het onderscheid der Humeuren en Geäardheden. Mensch en Dier zelfs, hebben daar in zekere overëenkomsten want met maar enkelde trekken maakt de pen van de Hoofdömtrek van dit of dat Dier, die van een Mensch, en dit hangt van het vormsel der beenderen af, gelyk de Hoogleeraer Camper in zyn meesterlyke Redevoering getoond heeft.

Vr. En dit heeft invloed tot de *Physiögnomiën*?

Aw. Ja het, want van daar die eindelooze onderscheiden. Men kan op deeze wyze door vergelyking, ontallige verschillendheden in de schik-

king der Aangezigten vinden: geen wonder dan dat ook de zweemingen der Wezens zoo veelerlei kunnen zyn daar de Hoofd-en Wezensvormen zoo menigvuldig, de Proportiemaaten zoo verſchillig, en de Partyën zoo onëindig verſcheidelyk zaamengeſchikt zyn. Neemen wy deeze Afbeelding eens tot ons plan. Ik zal u volgens dezelve onze min of meer *gebrekkige Verſcheidenheid* tragten te verklaaren. Gy ziet daar een douzyn fatzoenen van Hoofden, deels getroniet, deels enkel in de omtrekken en indeelingen. In *fig.* 1. ziet gy alléén de omtrek; en 't fatzoen van een byna regelmaatig rond Hoofd, want dat het min volkomen is, dan b. v. B en C in onze eerste Prentverbeelding [*blad.* 34,] kunt gy, wanneer gy hen zaamen vergelykt, bloot met het oog, maar nog beter met de paſſer afmeeten: het Wigtje navolgende, het welk gy hier op den grond verbeeld ziet, met de hond, het zinnebeeld der Getrouwheid aan zyn zyde, om te kennen te geeven dat die meeting *getrouw* moet geſchieden, en dat een meester in de Phyſiögnomie in alle zyne Waarneemingen *waakzaam* en *oplettend* moet zyn En *figuur* 2.....

Vr. Waaröm heeft die een ſtreep in 't midden, welke haar in de lengte doorſnyd?

Aw. Om u te toonen dat de vorm niet geheel regelmaatig is, en dat de helft, naar *fig.* 3 toe, iets grooter is en wat bogtiger loopt, dan de an-

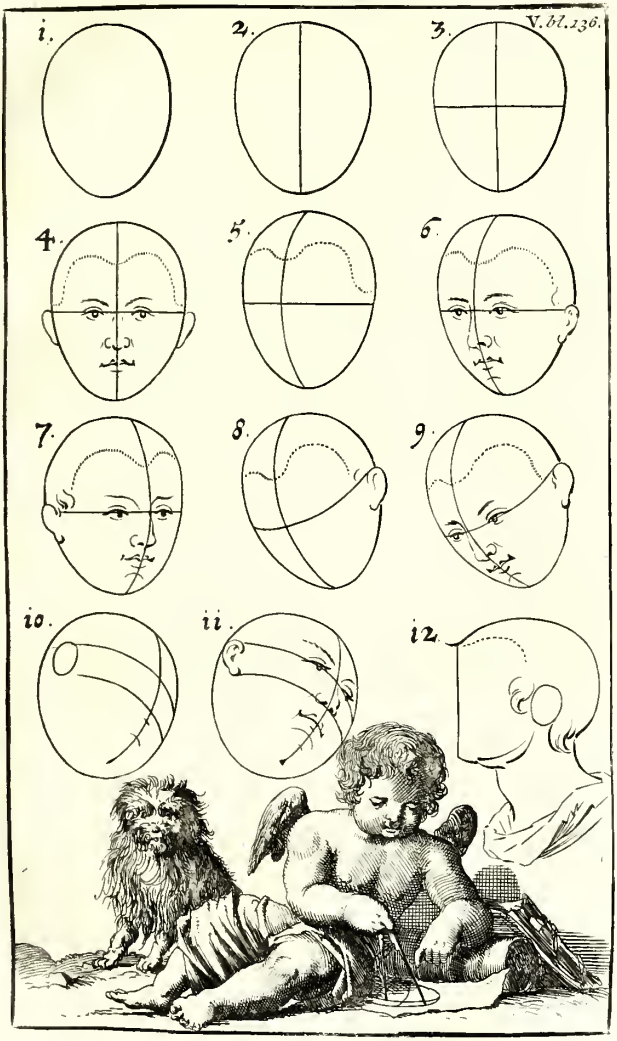
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.

dere. Een Physiögnomist moet in zyne Opmerkingen, op die wys met zyn bloot oog lynen weeten te trekken over het Aanzigt 't welk hy beſchouwt, eerst van de top tot de kin; en vervolgens gelyke in *fig.* 3 van het eene oor tot het andere, door beide de Oogen heen gaande, formeerende die liniën welke men het *kruis van de Tronie* noemt, en welke het regelmaatig moeten doorſnyden, doch zy doen zulks in de minste Perſoonen, om dat verre het grootste aantal Menſchen afwykt van het evenredige, en 't *waare* ſchoon.

VR. Wel nu, zodanig een Menſch wykt dan in zyn Wezensvorm iets maar zeer weinig af van het volkomene, welk gevolg geeft dat in de PHYSIÖGNOMIKUNDE? wykt hy dan ook *inwendig* in zyn Gemoedsgeſtel maar een weinig af van het waare ſchoon der Deugd en der goede Geäardheid?

AW. Zulks gaat niet door: daar behoord wat meer toe, om dat beſluit met zekerheid optemaaken; dan moet alles wat men tot de menigvuldige Onderwerpen deezer Weetenſchap betrekt, in alle derzelver gronden en regelen, tot dat ſchoon zaamenloopen, en 'er meê overëenkomen; of van dit alles maar in eenig deel iets weinig afwyken, om ook uit zodanig een geringe afwyking, dat gevolg van minder deugdzaam of goedäartig te trekken: en dit zy u ten algemeenen

regel voor alle verdere trappen van afwyking.

Vr. Ik zie hier *figuur* 4, daar loopt dit *kruis* waar gy van ſpreekt, bevatlyker voor myn begrip, zigtbaar na uwe beſchryving regt door de oogäppelen, en door het neuspunt; en zoo de lange lyn, regt de neus doorſnydende en voorts de mond, de lippen in haar natuurlyke dwarsſplyting, (meest kenbaar voor ons in de middenkreuk der onderlip,) en zoo vervolgens de kin, (in het geene wy noemen het *kloofje der kin*,) nederwaarts, gelyk het andere overdwarsw, wat zal dit Hoofd my aanwyzen?

Aw. Een breedövaal, daar *fig.* 5 'er een is dat een weinig ſmaller is. — Doch daar ik het u voornaamlyk om mededeel, betreft de vertooning der hairſchedeling, die hier in haar vereiſchte maatrégeling geſteld is, en zig zoo niet bevind in *fig.* 5, 6, 7, 8, en 9, eene betragting welke ook het voorwerp van aandagt eens PHYSIÖGNOMICUS zyn moet, en dat hier naa by de *Practyk* te pas zal komen. Verders heb ik u gezegd, dat in een Aanzigt van een goede proportie, de dwarslyn gaan moet, van het eene oor tot aan het andere; dat is naamlyk gelyk gy hier ziet, dat die moet loopen vlak van boven tegen het oor aan; op dat ik u ook een denkbeeld geeve van de behoorlyke plaatzing der deelen of partyen van 't Aangezigt: want, daar dit maar het

ge-

geringste verſchild, gelyk in *fig.* 7, en in onze eerste plaat *fig.* B. ſchoon al de Tronie anders gezegd kan worden in zyn natuurlyk Stand te zyn, of welgevormd en regelmaatig ten opzigt van de omtrekken te wezen, maakt zulks ook een verſchil in de Pyſiögnomiſche beſchryving en beöordeeling; waar te hoog of te laag geplaatste ooren, te groote, te kleine, opgetrokken' of nederhangende, te breede of ſmalle ooren, (even gelyk het met wenkbraauwen, oogen, neus, lippen, en derzelver afſtanden en maakſels, met de kinſpatie enz. gelegen is) eene merkelyke verändering maaken.

VR. Heme!! wat al een Waarneemingen: Nu kan ik duidelyk bevroeden, daar 'er zoo veel tot deeze Weetenſchap verëiſcht word, dat een onervaarene in de Gelaadkunde, nimmer zonder mistastingen zyn kan; en dewyl meest alle Menſchen die Kunst niet verſtaan, dat ook meest allen, ſchoon zy al voor kenners willen gaan en zig het oordeelen vermeeten, deerlyk zig vergrypen, en daar door een lak op de Kunst werpen. Wat al Weetenſchappen behooren 'er tot deeze ééne Weetenſchap, nog al meer waarlyk dan om Poëet te wezen! Een Phyſiögnomist mag 'er wel behalven Natuurkenner, een Meetkonstenaar en Tékenaar byzyn?

AW. Hy moet voor het minst een Meet-en Tékenkundig oog hebben, dat de proportieſchaal

van

van het geheel en van de deelen eens Aangezigts wel verſtaat en bezit, Een volkomen Voorwerp moet zyn *modél* zyn. Aan welk eene zyde gy nu een Menſch ziet, moet zyn Hoofd u overäl een *Ovaal* of evenredig Eirond uit leveren; en in dat ovaal moet alles regelmaatig zyn, en geplaatst zyn.

Vr. Dat begryp ik niet al te wel. — En immers de meeste Wezens zyn gebrekkige modéllen?

Aw. Te weeten hy moet dat uitleveren zoo hy een volkomen wel geproportiöneert Menſch is, want dan is zyn Hoofd wel geproportiöneert, en zyn Aanzigt gelyk het zyn moet. Slaa uw oog nog eens op de eerste Prentverbeelding [by *bladz.* 32] gy ziet daar vier natuurlyke Standen van behoorlyk gevormde Hoofden en Troniën — wel nu, gy ziet daar dat *Ovaal* naar verëiſch en kunt het waarneemen regt van vooren, vlak van agteren, geheel op zy', en half gekeerd: overäl hebt gy uw evenredig Eirond, en dus overäl een volkomen welgemaakt geheel van een Hoofd en Aanzigt, juist in derzelver omtrek en verdeeling; nu komt het dan maar alleen (zal het ook ten vollen *ſchoon* heeten) op de juiste verdeeling, plaatzing en maakſel der deelen op het zelve, aan, — dan dat is hier de zaak niet: ik hoop gy zult my nu beter bevatten, en anders raade ik u die Afdeeling over de *Physiögnomie der Omtrekken* nog eens te doorloopen, zy is wat kort maar dee-

deeze verklaard haar nader; door het gebrekkige heb ik gedagt, zoud gy het ſchoone en volkomene beter begrypen.

Vr. Daar begin ik nu ook verwagting van te krygen; ik bemerk reeds myne vorderinge in de beſchouwelyke kennis der *nuttige* en *bekoorelyke* Physiögnomia. Waarlyk, of men al de Natuur verſtaat van duizende dingen buiten ons; de Menſch en 's Menſchen natuur te verſtaan, is verre uitneemender; zyn Hart te kennen, is meer en noodzaakelyker dan alle andere wysheid en kennis; of men al gevat is op millioenen hairkloovereyën der Geleerden, of men al een fraai vaers maakt, een ſchrander meetkunstig voorstel oplost, de Aard. of Hemelloop tragt te weeten, wat is ons nader dan wy-zelve? Wat noodiger aan den Menſch, dan de Menſch, dan hemzelve, en die hem gelyk is te kennen? Wat heerlyker? De Menschkunde dan is alles: zy is verre boven alle die andere Weetenſchappen en Kunsten; en hoeveel nuttiger is zy! wat baaten ons zonder haar eene reeks van zoo veele andere kundigheden? Niets haalt 'er hoe meer ik zulks nagaa en begryp, by de Gelaadkennis, die doorzigtkunde onzer Ziel, die ons leert kennen het *innerlyke* door het *uiterlyke*, zoo wel van het ſchoone als 't gebrekkelyke van den Menſch; tot welke ik egter bemerk dat verſcheiden trappen zyn, naar het onderſcheid der natuurlyke, min

na-

natuurlyke, gebrekkignatuurlyke, en gantsch onëvenredige of om zoo te spreeken tegen-natuurlyke Standen van Hoofden en van Aangezigten: toon my nu weiders dat verschil aan als 't u belieft.

Aw. Men kan alle *Physiögnomiën* die van de natuurlyke Tronieſtelling afwyken, wat de omtrek en schors betreft, onder de vier klassen brengen die ik u voorstelde; en die ik hoor dat gy wel onthouden hebt: alléén, wat gy hier gantsch onëvenredig of tegennatuurlyk noemt als de twee uiterste plaatsen van afwyking, heb ik in tweeën gesplitst, in (3) gantsch onvolkomen, en (4) geheel gebrekkig, om woorden van onderscheidmaaking te vinden, in het zooveel doenlyk naauwkeurig schiften Hoofden van Hoofden in derzelver misstanden en wanvormigheden. Thans van *fig.* 5 af beginnen wy nu met de meer merkbaare afwykingen van de klasse der min volkomen Hoofd ſtanden, welke in 6 en 7 nog meer gerond, en daaröm ongelyk in verdeeling overkruis zyn, want men ziet hier in een geweeken of eenigzins omgewend Tronie, welke horisontaal gezien word, hoe de linie van 't *Ovaal* veranderd en bogtig geworden is, schoon anders de linie van het zigtëinderlyk rond, gestrekt blyft als vooren, te weeten geheel regt.

Vr. Wat wil dat zeggen horizontaal zien? en zigtëinderlyk rond, dat begryp ik niet.

Aw.

A w. Wanneer men een Aangezigt in zyn eigen proportie-maat, en al de deelen desselven in een natuurlyke Stand ziet, noemt men zulks *Horisontaal* ten aanzien van het Hoofd; en ten aanzien van een beschouwer gebruiken wy het woord *zigtëinderlyk rond* in betrekking tot dat Wezen, aangaande naamlyk de gezigtstand, als wanneer de oogen altyd moeten worden aangemerkt in de middenlyn of Cirkel van 't oppervlak des Ovaals. Tot nadere Verklaaring hier van, en teffens tot een algemeen denkbeeld en begrip, stel u voor een volkomen eironde bol welke gy by een handig werkman hebt laaten draajen, trek daar die lynen om, zoo als gy in deeze figuur ziet, zy zullen daar in behoorlyke stand een regt kruis maaken, welke stand gy niet onvoegzaam een horisontaal Hoofd zoud kunnen noemen; 't geen dan nog ligter uit de tegenstelling van onvolkomen bollen of Hoofden in onbehoorlyke of toevallige stand, te begrypen is, waar in wy de gezegde liniën afgewisseld zien, en daar dat kruis nooit volkomen in is, zoo min als de proportie der lengte tot de breedte om een juist Ovaal uit te leveren. Nu heeft die afwisseling by een volmaakt, natuurlyk Tronie dat in zyn proportie is, gelyk wy [*bladz.* 33] gezien hebben, geen plaats: Vergelyk nu daar by, en by onze volkomen Eironde bol, de Hoofden *fig.* 8, 9, 10 en 11, en gy zult, dat horisontaal onderscheid der Wezens,

en

en die verwisseling van het kruis derzelven, bevatten; in 10 en 11 bemerkt gy ligtlyk zelfs met het bloote zonder het meetkundige oog, de afwykende proportie van het waare Ovaal, in dat bolronde Hoofd u daar vertoond; nu, die linie van het Ovaal, en die van het zigtëinderlyke rond, is hier geheel gebogen, welke boog, indien het Hoofd in zyn stand is beneden de horisontaale linie, als dan zig naar boven ombuigt, doch indien boven die linie, dan vertoond zig zulks naar beneden.

Vr. Maar wat beduiden die twee dwarslynen in *fig.* 10 en 11 die als het oor en de neus in derzelver lengte schynen aftemeeten, en welke streeken ik in die ander Hoofdäfbeeldingen niet zie?

Aw. Die dienen om u ook een denkbeeld te geeven van de Aanzigtverdeeling in zyn vlakte; van het Voorhoofd af daar het hair eindigd (want in die stand beschouwen wy hier *fig.* 10 en 11) tot aan de neus en de oogen is het *eerste deel*; de plaats der neus tusschen beide de oogen, zulks dat yder oog zoo breed is, als derzelver afstand is van elkander, of als de hoeken wedezyds de neus, met haar lengte aan de oogen overlaat, is het *tweede*: 't welk u teffens aantoont, dat de ooren zoo lang zyn als de neus, wanneer beide evenredig aan elkander zyn, niet juist evenredig aan zig zelf, want beide kunnen buiten

ten de proportie groot, of klein zyn, doch heeft de neus haar evenredigheid, dan is zy de zetmaat van het geheele Aangezigt, gelyk, wy gezien hebben dat 't Hoofd zulks is van het gantſche Menſchelyk Lighaam, [zie ons hier voor *bladz.* 30 en 34.]

Vr. Zeer wel. Dit verſta ik nu; maar *fig.* 12, welk wonderlyk Kopſtuk is dat?

Aw. Mede het beeldtenis van een gebrekkig Hoofd, weder in een andere Tronieſtand, om u het wanvormige in alle manieren te vertoonen; de doorſnyding is hier gemaakt by de buitenzyde van de Wenkbraauw, en het oog, naar de kant van de ſlaap des Hoofds toe, nederwaarts. Gy bemerkt ligt dat die afſtand van deeze doorſnyding, tot aan het oor, veel te breed is, en wederöm, hier, aldus buiten de proportie; een Hoofdfatzoen dat ons voorkomt by lieden die anders menigmaal welgevormde Wezens hebben. — Dat u dit nu een denkbeeld geeve tot veele andere wanvormingen!

Vr. Kan een welgemaakt Aanzigt, een wanvormig Hoofd hebben;

Aw. O Ja; en omgekeerd, van gelyke, een evenredig Hoofd, een misvormd Aangezigt. Wy, de Schilders hier in navolgende, noemen dan die afwykingen, die wanſtallige en mismaakte Hoofden, uit ons gezigtpunt te rekenen, *toevallige ſtanden*, en *misſtanden*, met byvoeging *die*

wel getronied zyn, en anders in het tegengeſtelde, *natuurſtanden*, *die kwalyk getronied zyn.* Nu moet gy deeze kennis maar ten gebruike aanwenden, en zoo kunt gy dan onder de Menſchen, Hoofden met Hoofden vergelyken, zoo als door Vergelyking alle onze denkbeelden geboren worden; en uit dat verſchil, en uit het verſchil der deelen en derzelver onderſcheiden plaatzing, zult gy dan ligt al verder, een nader inzien bekomen in deeze Konst; en met u zal een yder moeten erkennen, dat ze waarägtig is: want immers daar moet een reeden voor zyn, betreffende dit verſchil, waaröm alle Hoofden der Menſchen in groote, lengte, breedte, maakſel, en vorm zoo van elkander onderſcheiden zyn; en dat zelfs ook zoo in de Dieren? alwaar die vergelyking in de *Phyſiögnomie der Omtrekken*, tuſſchen onze Hoofden, en de hunne, ook niet weinig licht geeft in deeze Weetenſchap.

Vr. Hoe! wat overëenkomst kan 'er zyn in de Hoofdvorm van een Menſch, met die der reedenlooze Dieren? gy gaat wel ver uit 't ſpoor in uwe toepaſſing!

Aw. Wees niet te voorbaarig in hen reedenloos te noemen; gy kent hen nog niet genoeg. Zyn zy niet bezield? zyn het geene denkende Wezens, zoo wel als wy? — Nu, en derhalven kan 'er zodanig een overëenkomst zyn, en zy is 'er welduidelyk; merk maar eens op, de rondste wel-

welgevormde Hoofden der Menſchen daar de Herſchenſchaal of het breede des Eironds volkomen is, bevatten het meeste brein, en hebben van natuure het meeste Verſtand: van 't zelfde die Dieren welke de rondste Hoofden hebben; de zulken die naast aan die der Menſchen komen; vooräl in het bolägtige van 't agterhoofd, gelyk de Leeuwen, de Paarden, de Aapen, de Honden, de Katten, enz. dat in zoo veele opzigten vernuftige en ſlimme Dieren zyn. Let; daar en tegen eens; op wanvormige Menſchenhoofden, 't zal niet misſen of verſtand en geest is 'er ook zoo geſteld; en hoe wanvormiger, hoe nader overëenſtemmende met de woestſte, de plompste en domste der Beesten; wier Hoofden ook mede de ſlegtste fatzoenen hebben, zig verre verwyderende van het Menſchelyk bol- en Ovaal, en het rond der volkomenheid. Die Vergelyking derhalven is noch wydgezogt, noch onnatuurlyk, in den daaglykſchen omgang zelf bedienen wy 'er ons van; en door gelykeniſſen van Beestenhoofden ontleend, onderſcheiden en kenmerken wy de lieden met wien wy omgaan in de uitdrukkingen b. v. van *Buffelskop* en *Stierskop* nopens lompe, onbeſchofte en bruske Menſchen; van *Ezelskop* en *Verkenskop* betreklyk tot lieden die dom en onguur zyn, weinig verſtand of heuſchheid bezitten, en van *Kalfs-* en *Schaapshoofd* om daar de eenvoudigen en onnozelen door te be-

tékenen: en als men 'er agt op geeft, en zulke Hoofden vergelykt met die van dat ſlach van Dieren, zal men in de fatzoenen, maakſels en vormingen eene aanmerklyke overëenkomst vinden; doch wy zullen daar zoo daadlyk breeder van handelen, als wy aan onze vyfde grond toe zyn: dan uwe Inworpen, maaken hier myne uitweidingen nu en dan noodzaaklyk.

VR. 't Is waar, hoe geduurig hooren wy die vergelykingen! Maar ik heb opgemerkt, dat wy goede hoedanigheden meest Menſchelyk, en ſlegte, in die ſmaak beestelyk vergelyken, zoo als b. v. aan *Wyshoofd* en *Norskop* blyken kan; en zulks is zeer goed, want het zou anders wat gemeenzaam zyn Menſchenhoofden en Beestenkoppen zoo onder elkander te verwarren. En Hoofden met koppen hebben dan evenwel zulk één naauwe bloedverwantſchap.....?

Aw. Gy boert. Maar inderdaad 'er is die overëenkomst in beiderlei Hoofden, (of koppen dan zoo als gy die noemen wild,) als men die vergelyking maakt; vooräl dan, wanneer men zulks Kunstmaatig doet, dat is volgens de hier gelegde gronden, en Teken-en Meetkundig. Letten wy naauwkeurig op de Hoofden, de Dierelyke naastbykomende, het zyn ook juist die welke wy onder deeze *vier Klaſſen* begreepen hebben, welke Klaſſen ook in het Dierenryk plaats vinden: juist die, welken wy onder de

ge-

gebrekkige Hoofden, met de onderſcheidingen van voor- en agteröverhangende, platte, ingevallene uitpuilende, ſpitze en driehoekige hebben opgeteld, welke, volgens dat Dier naar welker Hoofd zy gelyken, ook zeer veel hebben van het inwendige van dat Hoofd, zeer veel van de aart en natuur van dat Dier.

VR. Gy overtuigd my ten vollen van die overeenkomst: ik zou zulks uit myzelve, en zonder uw onderwys, nimmer zoo betragt hebben. Maar over die *figuuren* had ik u gaern wat omſtandiger gehad: gy breekt, even als by de *natuurlyke Hoofdſtanden* daar wat kort by af, dunkt my, in ze uitteleggen.

AW. Zy zullen ons in het *Practiſche* wel verder te pas komen. En wat zou ik 'er u hier meer van zeggen, dat niet te dor en droog zoude zyn! Meetkundige betoogen tog, zouden u niet ſmaaken, en ook voor uw begrip te duister zyn. Genoeg dan tot een voorbereiding: Ik meen u thans de Hoofdverſchillingen als de bron van het *Onderſcheid der Aangezigten*, en waarüit gy deeze afleiden kunt, (om dat ze 'er als uit ſpruiten en grootlyks van afhangen) genoegzaam aangetoond te hebben, ten minsten voor zoo ver u noodig is daar kennis van te hebben, ten gebruike voor de PHYSIÖGNOMIEKUNDE, en dat is alles wat ik my in deeze Afdeeling had voorgeſteld u te doen opmerken. Het weinige dat ik nog ten ſlotte

over het elftal Portretgeraamtens te zeggen zou hebben, zouhet onderſcheid betreffen van de afwisſeling Troniën, in veränderlyke ſtandsgelegenheden, by een vreemd maakſel der deelen, of eene buitenrégelige plaatzing van dezelven; dan dat behoord eigenlyk hier niet, maar zal verhandeld worden als wy over het Ve. Deel van ons PHYSIÖGNOMIESCH SYSTHEMA 't welk tot de Practyk behoord †, ſpreeken zullen. Hebt gy nog iets te vraagen.

VR. Niets, dan dit éénige: welk byzonder nut de Phyſiögnomiekunde toch trekt uit deeze Leer der Verſchillende Hoofden?

AW. Dat derzelver verſcheiden Fatzoenen, ook verſchillende Verſtanden en Geäartheden aanduiden. Zoo geeven de Ovaale en naastby Ovaale Hoofden, een gemaatigd Gemoedsgeſtel te kennen, en over 't algemeende de beste Menſchen; al wat meer naar het ronde trekt: is vrolyker, Hartstogtlyker, oprecht maar ook meer woest en lomp; wat zig verſmalt, ſnediger, doortrapter, of meer listig, geveinsder, en meer droefgeestig: dit gaat in het algemeen door. 't Geen hier meer over te zeggen valt, Gehoord tot de *Voorhoofdmeeting*, het 2e. Deel van ons Systhema. Heblykheden, Ziektens enz. gelyk wy gezien hebben, veränderen zomwylen de Hoofdvorm;

† Zie de indeeling van ons Leerbeeld, hier voor *blyde.* 24.

vorm: zoo verbreed zig het Aangezigt in een man van Studie, en het zet zig uit, wanneer hy zig tot een zwaaren arbeid begeeft; en het Wezen verſmalt, wanneer een Werkzaame, zig tot letterblokken en denken gewend. De Pasſiën doen het zelfde, in Troniën, waarin ze Veröuden: zoo doet de Gramſchap de Hoofden uitzetten; Verdriet krimpt die in Liefde; Nyd en Afgunst maaken ymand ſchraal en mager, en zoo ook de fatzoenen der Hoofden die het verſmalt en uitſtrekt; en gelyk SALOMON zegt dat *een droeve geest de beenderen* verdort, zoo ziet men ook de Treurigen, de Zwaarmoedigen en Droefgeestigen lange Wezens maaken; gelyk de Vrolykheid merendeels eigen is aan de breede: doch deeze Veränderingen ontvangen de Hoofden en Troniën meest van de Werkingen en de Indrukken der Spieren, waar van wy nu handelen zullen, als de DERDE GROND der Gelaadkunde; zelfs de *Afwisſelende Omtrekken* en *liniën* der Hoofden, en derzelver *veränderlyke Standsgelegenheden* raakt eenigzins die *derde* onzer gelegde gronden, de ſpanning of ontſpannig naamlyk en *tonus* onzer Zenuwen, en Muskelen, byzonder die van hals en wangen, en derzelver onderſcheiden' eigenbeweeging, waar toe de orde van ons Onderhoud, ons dan nu van zelve gebragt heeft.

XVe. AFDEELING.

VR. Welke is nu, die DERDE GROND deezer Weetenschap? want ik bemerk aan uwe reeden dat gy deeze dan nu afgehandelt hebt.

AW. Ik ga u die van gelyken betoogen. — afgehandelt! in waarheid, ik had daar nog zeer veel over aan te merken. Deeze nu, gelyk gy ziet, is aan de voorige ten naauwsten verknogt: zy betreft *de beweeging der Spieren, derzelver herhaalde werkingen en bepaalde gedaanteäanneeming, de Verschillende aandoeningen onzer Ziel in die verscheiden Aanzigten, Stemvormingen en geluidslaaningen, Oogbeweegingen en Wezenstrekkingen, uitdrukken*, als de derde grond dan der PHYSIÖGNOMIE. Ik zal u hier evenwel in geen wyder perk over omvoeren dan myn beftek lydt, want dan zou ik met u de geheele *Physiölogie*, *Anatomie* en *Semeiötica* moeten doorloopen; ik zal 'er u dan maar alleen dit weinige over doen opmerken, noodig in dit opzigt te weeten: dat naamlyk de werking der Spieren, van de Zenuwen afhangt, en deeze weder van de gesteldheid van het Vogt dat haar voedt; dat zy eigenlyk, alle die Zielsäandoeningen, werkzaame Geäartheden, Veröuderingen, Hartstogtbeweegingen en

Ge

Gemoedsdriften, Hebbelykheden en Gewoontens, werkelyk op onze Aangezigten tékenen, en 'er de kenmerken van yder in 't byzonder, alléén, of vermengt, als in graaven: en dat alzo van haar, de verborgen' hoofddeelen van onze geheele Kunst, de *Liniämenten* en *ſtreepen* op de WEZENS en in de HANDEN, (waar uit wy voornaamlyk, en dat Kunstmaatig oordeelen,) eeniglyk afhangen, en tot haar alléén behooren; want al het overige, hoe noodig ook betragt, is ſlegts het ruuwe deel van de Kunst. Dat de beweeging der rustende Spieren, altoos, aantoond de werkinge der Ziel op het Lighaam, zoo wel als de rust der werkzaame, of van die welke te vooren in beweeging waren: terwyl weder het Lighaam op de Ziel werkt door middel van de Zintuigen, wederöm beſtierd door haar Spieren, doch met welken wy minder te doen hebben; dat de Spieren zig nooit anders beweegen dan opgewekt door een vryë wil van de Ziel, uitgezondert in een tegennatuurlyke ſtaat van Beroerte en ſtuiptrekkingen by voorbeeld, en in den Slaap, in Dronkenſchap en in Bezwyming; en wat meer van diergelyke opmerkingen zyn, die tot onze *Theorie* behooren.

VR. Kunt gy my de werking onzer Musculen of Spieren, ook door Voorbeelden ophelderen? want dan bevat ik uwe leeringen beter.

AW. Ja ik. Dus verwekt de Toorn een he-

vige beweeging der geesten en van het Hart, en vermeerdert de kragten der Spieren, die zigtbaarlyk in het Aangezigt tékenen, onderſcheiden van alle andere tékenen; de Droefheid in tegendeel, verſlapt de Spieren, en breekt de ſterkte der Zenuwen; van gelyken, vermindert de Vrees, de vermoogens van het Hart, verzwakt de Spierägtige beweegingen, en ontbint de Sluitſpieren: voor een goed PHYSIÖGNOMIST ſcheidbaar kennelyk in alle Aangezigten. Dat de herhaalde Werking nu van alle deeze en zoo onëindige andere Spieren, ſteeds van haar heerſching iets in ons Aanſchyn overlaaten, 't welk 'er den Indruk van behoud, hebben wy aangetoond, en die, bepaalde, gezette, vastgemaakte (*gefixeerde*) trekken genoemt, daar dan voor het derde de *Aangezigtkunde* haar oorſprong van heeft. En dat is voor een Leerling genoeg betreffende deeze derde grond.

VR. Gy zyt over de Spierenwerking wel zeer kort. Ei, wat ik u bidden mag, is dit zoo een noodig deel van de PHYSIÖGNOMIA, leer my daar nog iets over.

AW. 't Zou maar noodeloos zyn, en u verwarren zoo ik daar veel breeder over was. Het overige moogt gy in het geene wat ik over de Hartstogten gezegd heb, nazoeken: onze Zintuigen zyn de bronäders van alle onze doeningen; wy zien, hooren, gevoelen, en zoo brengt het

het de voorwerpen van dezelven aan onze denkbeelden, waar door wy bevatten, oordeelen, willen; en zoo doen: en dit doen noemen wy Hartstogten, of werkingen der Hartstogten, en de reizingen van dien wil en die doening, noemen wy Driften, 't welk niet anders zyn dan heviger Hartstogtwerkingen. Gaan wy verder: nu weet men; dat het grootste deel der Zielsdriften, op die wys aangedaan door onze denking, eenige lighaamelyke beweegingen in ons veröorzaaken, die inzonderheid zigtbaar zyn in het Aangezigt, zigtbaar voor elk; maar alleen onderſcheidbaar voor kenners, voor Phyſiognomisten: deeze nu zyn niet anders dan een beweeging van eenig deel desſelfs, 't welke beſtaat in de verplaatzing der Muskelen of Spieren die door de topëindens der Zenuwen, welke dwars daar door heen ſchieten, bewoogen worden: en wederöm de Zenuwen worden, zoo als ook de Aderen alleen door die geesten aangezet welke in de holligheden der hersſenen beſlooten zyn; werwaards zy door het bloed worden aangevoerd 't geen onöphoudelyk door het hart vloeit, het zelve verhit; en van daar weder de fyndere deelen als geesten naar de hersſens zend, die opvuld, enze op nieuw van daar in alle Aderen als zoo veele buisjes ſtuuwt, waar door zy tot in de Spieren vloeien, en die zoo aan 't werken brengen.

VR. O dat verbaazend wondergeſtel van Menſch

en

en Dier! Beiden beweegen dat door zoo menigvuldige *organen*, willig als zy denken, en onwillig gelyk b. v. in den Slaap; en zulks naar de geschapenheid onzer Vogten? en.....

A w. Van daar dat de Spierbeweeging veel afhangt van ymands Temperament, Hebbelykheden, en Gewoontens: in Bloedryken, zyn die geesten meer overvloedig; in Galägtigen worden zy meer bewoogen, en hier door het hart derzulken, meer, en eerder verhit, en de hersenen vervuld: dus ook, de Spieren werkzaamer en meer bewoogen, en zyn gevolglyk mede die werkingen zigtbaarder in de Aangezigten, en aldaar vroeger en duidelyker waar te neemen. Van de Heblykheid en Gewoonte: gelyk wy zien dat ymand die veel denkt, of letterblokt, door berooving van die masa, of schielyken omloop van bloed, min kleuriger, zwakker, minder sterk en beweegbaar van Spieren is, zoo als VONDEL zegt in SALMONEUS:

> Uw peinzing, maakt u bleek, en 't Wezen stram en styf,
> Geen' Spieren werken meêr ——— ——— ———

Daar en tegen zy die meer, die veel met de handen arbeiden, ontvangen door die meerderen omloop, de meeste geesten, en worden by gevolg meer opgezet en gespannen dan die anderen die dezelven minder genieten; dus ook zyn ze Hartstogtelyker, en werkzaamer van Spieren, welk verschil, alleen in beider zoo zeer onderschei-

ſcheiden Wezens, *Liniämenten* en Verwe, met gemak te zien is. Gelyk dan ook de Spierenwerkingen, die allengs in de Aangezigten kenbaar worden, zig vermeerderen of verminderen, veelvuldiger of zeldzaamer worden naar de toeſtand of het beroep waar in wy zyn, naar de levenswyzen *Habitudes* die wy aanneemen, en naar dat wy veel in de gelegenheden ons bevinden om ons driftig te maaken, of tot deeze of geene neiging of lyding aangezet en vervoerd te worden.

Vr. Is het *Spiergeſtel* évengelyk in alle Menſchen?

Aw. Neen het, zeer ongelyk: in jonge lieden, in die welk ſchoon zyn, is het van Natuure en in die welke weinig werk doen, uit Heblykheid zwak, en flaauwwerkende. In vette Menſchen ziet men zelden ſterk verheven Spieren; en 't is by hen dat ze minst zigtbaar zyn in de Wezens, ten zy die, welke hevige Hartstogten of de Hoofdpasſiën aanwyzen; anders zyn ze altyd eenigermaate twyfelägtig, om dat zy onder het poezelige te veel wegwyken. In magere daar en tegen, kenlyk en meer werkzaam, het welk dezulken dan ook rasſer en vaardiger maakt, en ook de Wezenstrekken in meer *actie* brengt. Gevleesde, ſtaan tusſchen deeze beiden in, zy kunnen welgemuskeld zyn, doch ook het vleeſch houd die voor het oog eenigzins bezet. In oude lieden hebben de Spieren haar vastigheid, zy zyn

daar

daar volwasſen, zigtbaar, en best van allen waar te neemen.

Vr. Wat neemt een Physiögnomist dan nu uit de Spieren waar?

Aw. Hy ſlaat derzelver werking en plaatſing gade, en hy oordeelt uit 't geen zy aanwyzen: dus toonen de nederwaards geſpannen Spieren in een Aangezigt, een droefgeestig en opwaards geſpannen Voorhoofdsſpieren, een grammoedig Menſch aan; een Afgunstige, heeft de Spieren der wangen ingebogen en hol; een die ligt ſchrikt heeft die welke tot beweeging der Wenkbraauwen geſchikt zyn, heel zigtbaar, tegen elkander gedrukt, uitgezet, en nederhellende op de neus, en de Spieren aan den hals meer geſpannen of tot ſpanning geneigd dan in andere Menſchen; in de Bygeloovigen, de Nederigen en Ootmoedigen, vertoonen die des Voorhoofds zig wat gezwollen, die der Wangen ſlap nedergeſpannen. In Menſchen daar meer de *in-* dan de *uitwendige* Hartstogten, in beweeging zyn, kent men de Spierkarakters ſlegts aan byzonderheden; gelyk dus, in het Troniekenmerk der hoop, ymands Phyſiognomie zweevende gehouden word tusſchen de Verzekerdheid en de Vrees, zodanig, dat wanneer de Spieren van 't eene deel des Wenkbraauws de Vrees aanwyzen, die van het andere deel wederom de Verzekerdheid vertoonen; en dus by meer andere *vermengde* beweegingen: minst zigtbaar ge-

egter in de zagtste Hartstogten, en in luiden die zeedig zyn, door de reeden beſtierd worden, en een bezaadigdheid van geest hebben. Nu kome ik tot de VIERDE GROND van deeze Weetenſchap, en het zooveelde bewys tevens van haar *existentie*. Deeze is *de Phyſiögnomiſche Vergelyking onzer Leden en Proportiën onderling, en derzelver Verband over het algemeen*.

XVIe. AFDEELING.

VR. Wat valt daar omtrent op te merken?

AW. Dat men derzelver *overëenkomst* en *ſtryd* wel betragte; over het algemeen, in een enkelde zaamengevoegde Vergelyking, en zoo dan nopens yder deel of lid in 't byzonder. Dat men dan vervolgens dat maakſel van Lighaam of Leden, of die geſteldheid van eenig Lid, evenredig of onëvenredig, in vergelyking overbrenge tot de Hoofdſtand, Omtrek en Proportie van het Aangezigt: welke Overëenkomst dan *Ledenſtemming* in onze Weetenſchap genaamd word. Zo beſchryft ons ARISTOTELES (op dat wy voorëerst nog alleen by de Ouden blyven) zeer naauwkeurig (1) *enkelt*, (2) in *overëenkomst*, en (3) in *onderlinge ſtryd*, alle de tékenen in den Menſch uit de kouleur, Wezenstrekken, uit de

ſtem

stem, Vleesch- en Spiergestel en geheele Lighaamsgedaante van denzelve, over alle de Leden; waar uit hy dan elk byzonder, en ook naderhand door *Combinatie*, de Karakters opmaakt; dus om van de Verw te beginnen, de geene b. v. die donker van kouleur zyn, geeven een oploopend Gestel te kennen; die blond en roodkleurig zyn, een zeer goed en zagt Gestel; die fyn zagt hair hebben, zyn vreesägtig; die wreed hair hebben, zyn grootmoedig en stout, en wat dies meer is, want wy zyn nog zo verre niet om tot de toeëigening der Tékenen te komen, en van allen rekenschap te geeven; en nog weiniger om over de *Harmoniën* en *Combinatiën* te handelen, 't welk beneffens de *Liniämenten* het hoogste van de Kunst is. Immers, daar is een zekere harmonie tusschen onze Leden 't zy dan in ymands welgemaakte, of in zyn gebrekkige toestand, zelfs wanneer het eene Lid niet evenredig is aan het andere; gelyk als ymand is naar de maat van zyn Lighaam te kort van armen, maar ook teffens voor die maat wederöm te lang van dyën, zoo zullen, of zyn beenen, of handen, of voeten, gemeenlyk in proportie weder te kort of te lang zyn, om dus die harmonie uittemaaken: ik zeg gemeenlyk, want waar dit geen plaats heeft, daar is een Wanschepsel. Nu beduit te korte armen dit, te lange dyën dat, te korte beenen volgens ymands maat of reeden, iets zulks, en te lange voeten of handen; weder in de Kunst wat

an-

anders: om dit nu alles overëen te brengen, en met het Aangezigt, en ook met de partyën van het zelve te *Combineeren* en te *Compareeren*, of te verëenigen en te vergelyken, daar behooren kennis en bekwaamheden toe: daaröm is deeze Konst zwaarer dan men denkt, en van daar, dat 'er zoo weinigen meesters in zyn, of in uitmunten.

Vr. Gaat men nu verder in deeze Kunst voort op dien grond?

Aw. Van die vergelyking klimmen wy nu af van de Menſchen tot het Dierenryk: dit ſchynt wel een groote ſtap, maar die nabuurſchap is nader dan wy denken — Zoo volgt de eene regel of grond hier uit de andere, en zy allen hangen aan een, als de ſchakels in een keten. Ook is die overbrenging niet onëigen zelfs in opzigt van de twee algemeene hoofdëigenſchappen van den Menſch, *Deugden* naamlyk en *Ondeugden*: alle de eersten noemt men in hem redelyk en Menſchlyk, aangezien een Menſch een redelyk Wezen is; en daar en tegen alle de laatsten reedenloos en dierelyk, als van 't Menſchelyke ontäart: ſchoon Dieren ook niet ontbloot zyn van Deugden naar onze bepaaling die wy aan Deugd geeven, zoo min als van reeden en reedeneering. Deeze Vergelyking nu van Menſch, met Dier, in rangöpvolging van die van Menſch met Menſch,

is de bron onzer VYFDE GRONDSTELLING, zy ontleend haar zyn van de voorige.

Vr. Hoe! meent gy ook van dit Leerſtuk reeds afteſtappen? Gy begint nu wel zeer ingedrongen te worden; over de Spieren en Spierbeweeging van het Aangezigt, zoo weinig! en gy zegt my, dat dit de grond tot het *geheime deel* van de Konst is; en nu over die Ledenſtemming nog korter?

Aw. Zekerlyk: die kennis en Vergelyking betreft meer de *Geſtalte-* dan de *Aangezigt-* of *Gelaadkunde*, te zaamen het geheel der MENSCHKUNDE, waar van ten aanzien van de uitgebreidheid en groote, de Phyſiögnomia maar een gering-doch ten aanzien van de beſchouwkunde in onze Weetenſchap, wel het voornaamste deel is.

Vr. Dat begryp ik niet.

Aw. Het Hoofd hebben wy gezien (het éénig voorwerp der PHYSIÖGNOMIE) dat naar de proportiemaat, ſlegts het zevende deel uitmaakt van het Menſchelyk Lighaam: in gewigt is het zeer overtreffende, want een Menſchen Hoofd, en ook de Hoofden der Dieren zyn ongelooflyk zwaar, door het weegen der beenderen en der harsſenen, en om dat 'er niets ledigs in is, volgeſtuuwd zynde met brein, bloed, been enz. Maar het Lighaam, daar van is het maar een zeer klein deel in de uitgebreidheid. Om hier dan breeder

der over te zyn, zou ik u den gantſchen Menſch moeten beſchryven! ik zou hem van top tot teen moeten nagaan, ik zou myn beſtek overtreeden, en ook de paalen der Theorie te buiten gaan.

Vr. Geef 'er my ten minſten een beknopt denkbeeld van zoo ver my zulks *Phyſiögnomicé* van nut is: want hoe zal ik die Vergelyking maaken, die evenreedigheid of onëvenreedigheid, overëenkomst of ſtryd kennen en weeten, en die op het Aangezigt toepaſſen of daar mede overëenbrengen, zoo ik van dat *Verband* of die *Ledenſtemming* geen denkbeeld heb?

Aw. Gy hebt gelyk, en uw verzoek is billyk. Doch dan treede ik in een Weetenſchap die nu onze taak niet is.

Vr. Zy is het evenwel om Vergelykingen te maaken?

Aw. Ja ze: maar om die in orde en volledig optegeeven, wierd een geheel boek alléén vereiſcht. Beter dan dat ik 'er u geheel niets, als alles gebrekkig van zegge; ook komen wy 'er van zelve toe als wy aan de *Geſtaltekunde* zyn, 't welk de andere hand is der Phyſiögnomie — Thans hebben wy ons met deeze maar alléén te moeien; en 'er genoeg aan waarlyk! Het Hoofd, haar éénig Onderwerp, is al overgenoeg voor onze beſchouwing: nu is de Hals die party naast aan het Hoofd, welke dat Hoofd beweegt, (en als nog het voorwerp, of naaste voorwerp onzer

Kunst) die Hals nu is als de ſcheidpaal tusſchen, Hoofd en Lighaam; en in onze Kunst is het als de *Transporteur* of overbrenger van de PHYSIOGNOMIE - tot de GESTALTEKUNDE, van de *Hoofd* - tot de *Lighaambeſchouwing*; dat deel, het welk naar de gewoonte der Noordelyke Volken, alléén ten deele nog ontbloot, en aan de beſchouwing onzer oogen vry gegeeven, gelyk men weet, nevens Aanzigt en Handen het *éénige* gedeelte onzer Lighaamen is dat wy naakt vertoonen, en dat wy dus zien in zyn natuurſtand. Op de overige leden kunnen wy minder aan om dat ze bekleed zyn, wy kunnen 'er niet dan in het ruuwe van oordeelen, en maar ſlegts over het uitſtekende, gelyk wat groot of klein, wat gebrekkig, knobbelig of gebogchelt, ſcheef of krom, wat te lang of te kort, te breed of ſmal, dik of dun is enz. De *Aanzigtſchouwing* op zig zelve is dan veel zekerer, veel gewigtiger, veel gemaklyker en van meer gebruik.

VR. Zoo behoord dan de Hals nog tot de Phyſiögnomie, ten minsten meer daar toe als tot de Geſtaltekunde?

AW. Om dat zy even zeer tot het Hoofd als tot het Lighaam behoord, en als het *medicum*, en de beweeger uitmaakt van en tot beiden: te meer om dat ze by ons doorgaans half gedekt is; ſchoon men dat als toevallig moet aanzien, kan men haar daaröm billyk als het midden of tusſchen

ſchen van de Aanzigt- tot de Geſtaltekunde beſchouwen, en haar de overgang noemen van de eerste tot de laatste, in welke wy dan zoo van de Hals tot de ſchouderen en de borst komen als de *eerste Voorwerpen* der Geſtaltekunde. Wat nu een korte of lange, dikke of dunne, grove of kleine, dus of zoo gevormde, ſterk- of zwakgeſpierde Hals in den Menſch beduit, is zóo min hier myn taak, als dat aantewyzen betreklyk het Aangezigt, de neus, mond, oogen, ooren, wangen enz. En nog minder betreklyk de geſteldheid der andere deelen, leden, en partyën des Lighaams. Zulks volgt hier na. En wat tog zou u anders dat denkbeeld over de *Ledenſtemming* nutten? De ſchets u gegeeven, wegens de oppervlakkige Lighaamsproportie, en het geene ik nopens de verwe, en van 't hair enz. hier, en hier vóór gezegd heb, is aanvangelyk genoeg: Liever koome ik dan tot de *vyfde* Grondſtelling, die Theöretiſch nuttiger, en van meer gebruik is. — Ik ben dan over deeze VIERDE GROND in vergelyking van de anderen wat kort, om dat hy geheel en al tot het Practiſche deel der Gelaadkennis behoord, en naauwgenomen zelfs alleen tot de *Geſtaltekunde*, een Weetenſchap die men gemeenlyk van deeze afzondert. Maar ik zal dat vergoeden, door over de volgende des te langer wezen.

XVIIe. AFDEELING.

VR. Hoedanig is deeze *vyfde grond* der PHYSIÖGNOMIKUNDE van welken ik my erinner dat gy gezegd hebt, dat ze in zekere betrekking nog de ſterkſte en voornaamſte van allen is; en de oudſte weg van welken men zig bedient heeft om deeze Weetenſchap te kennen en voortteplanten.

AW. Zy is gelegen in *het vergelyken van het maakſel, de partyën of byzondere Lighaamsdeelen der Menſchen, met die der Dieren, 't zy dat ze die naby komen, of 'er van afwyken.* Met reeden ſtelt men die Leer tot een grond der Kunſt, wyl ze eigenäartig is; gy zult u de regel van ARISTOTELES nog te binnen kunnen brengen die ik u daaromtrent gaf, " dat de geheele kragt " der Phyſiögnomie, (zoo als hy zig daar by " uitdrukt,) alleenlyk legt in de Vergelyking van " de gedaante der Menſchen met die van onder- " ſcheidene Dieren."

VR. Op wat wyzen toont die uiterlyke gedaante van een Dier, onze innerlyke? want het komt my evenwel vreemd voor uit de Vergelyking met Dieren, ons inwendig Gemoedsgeſtel te willen afleiden.

AW. Ik ſta toe dat het in den eersten opſlag wonder-

derlyk voorkomt ; maar gy zult ophouden u te verwonderen als gy alles overwoogen zult hebben, wat ik u ga zeggen. — Wat niet een overeenkomst tuſchen Menſch en Dier, uiterlyk, en ook innerlyk! neem maar eens tot een Voorbeeld: de Oogen, hoe kenbaar is in een Dier, daarin het merktéken van Nyd, Jaloezy, Dronkenſchap, Verliefdheid enz. zoowel als in den Menſch! hoe duidelyk in beiden! — Dit alléén, leid ons op tot hooger betragting — en — gy moet de verknogtheid begrypen van deeze *vyfde* Grondſtelling met de *eerste*; gy moet nu de vereeniging tuſchen Ziel en Lighaam betragten in het Dier, gelyk wy die betragt hebben in den Menſch: en dan, zullen deeze beginſelen u verder brengen.

Vr. Hoe! heeft die ook plaats by de Beesten? — op welke gronden ſteunt die veréeniging?

Aw. Op zeer eenvoudige, en die u ligt zyn te bevatten, zoo gy de voorigen verſtaat. Ziet een Dier niet? hoort het niet, riekt, ſmaakt en gevoelt het niet, zoo wel als de Menſch? heeft het derhalven geene denkbeelden? — zoo wel als deezen? Nu, even zoo wel heeft het ook zyne driften, en..... alles gelyk met ons: 't verſtaat zelfs onderling elkander, en heeft een eigen Taal. Wel dégelyk heeft het Ziel, en Lighaam gelyk wy, en gelyke Veréeniging; maar

of die Ziel juist reedenloos en ſterfelyk zy, is buiten myn beſtek en laat ik de Theölogantenbeſlisſen. Dat het althans geene BLOOTE MACHINE is, weet hier de minste *Vrouw* van de *buurt* wel zonder *Logica* te verſtaan. Dieren dan, zyn gewerktuigde, denkende Wezens, zoo wel als wy Menſchen, die geheugen, oordeelen en willen; en over het *algemeen* hun Geſlacht betragt, in betrekking tot deeze Konst: men merkt op, *dat die Dieren, eene gelyke Ziel hebben, welke hebben een gelyk Lighaam*, en van daar trekt men dat zelfde gevolg tot den Menſch: " zulke „ Lighaamen, hebben alzulke eigenſchappen;" even gelyk wy van de Menſchen oordeelen, zoo als ik in de Natiönaale Karakters nader zal aanwyzen: " die Menſch is van zodanig een Land- „ aart of ſoort van Menſchen, dus van zodanig „ een Geäartheid" — Over het *byzondere*: men bemerkt in het Geſlacht van ſommige Dieren eene zonderlinge vorm en natuur, gelyk wy agten dat Menſchen, Engelſche of Franſche zeeden en manieren hebben, die een Engelſche of Franſche gedaante, Hoofd en Aangezigt hebben.

VR. Wat moet ik hier door verſtaan?

AW. Dat zelfs ten opzigte van de Dieren eene AANZIGTKUNDE plaats heeft: uit welken wy ook veel zelfs leeren kunnen. Want ook de Dieren verſchillen zoo wel (yder ſoort in zyn Geſlacht,) onderling van elkander, zoo in Hoofd,

Aan-

Aanzigt, gedaante en vorm, en alzo ook in natuur, zeeden en manieren, als wy Menſchen (yder in zyn ſoort of klaſſe) onderling daar in verſchillen. Evenwel is die overëenkomst niet altyd volkomen noch *algemeen*, Menſch tegen Dier geſteld in alle deelen; wel *byzonder*, in betrekking tot ſommigen: want dewyl niemand een Beesten lighaam zal vinden dat volkomen gelykenis heeft met 't lighaam van een Menſch, zoo kan men niet *altoos* en in *alle gevallen*, noodzaaklyk en met zekerheid oordeelen uit de gelykenisſe der Lighaamen, over de gelykenis der manieren; wél uit ſommige deelen der Lighaamen, gelyk Hoofd, Aanzigt, neus, mond, oogen, ooren enz. Om het welk behoorlyk waar te neemen, in het oog gehouden moeten worden, de onderſcheidingen van vaste, en losſe Tékenen of die welke veränderen, en de Regelen van *Combinatiën* en Vergelykingen, die ik hier na zal opgeeven.

Vr. Is het niet beter in deeze Konst, en in het beöordeelen der *Physiögnomiën*, te werk te gaan naar vaste, dan naar losſe en veränderlyke tékenen.

Aw. Gy begrypt my niet bemerk ik: maar zoo daadelyk zult gy het doen; thans zyn wy nog zoo ver niet. — Gy wild hier misſchien zeggen, beter dat men zeker te werk ga, dan onzeker: dat is iets anders en daar hebt gy gelyk in. Onze

Konst, zoekt in al haar werk vastigheid en zekerheid : nu die zekerheid in een Weetenſchap zal men niet vinden waar geen vaste grond is daar de geheele zaak op rust, daaröm moeten zoo wel die vaste, als de losſe Tékenen, door wier behulp wy in deeze Konst werken, volkomen zeker zyn. Tékenen nu, die alléén een Dier eigen zyn, zal men niet vinden, want een Beer is alleen niet ſterk, maar ook een Olifant, Paerd en Stier ; een Haas is alleen niet vreesägtig, maar ook een Aap, Kat en Muis enz. dies kan men ook geen *eigen Tékenen* vinden onder Beesten die gelyk zyn van manieren: men moet dan met omzigtigheid zyn voordeel doen en gebruik maaken van de Tékenen die gemeen zyn beide aan Menſchen en Dieren.

Vr. Op wat wyzen bedient men zig van deezen vyfden Grondregel, die gy zoo groot noemt, enzoo noodzaaklyk agt?

Aw. Op drie wyzen: de *eene* is, dat men vergelykt een Menſch met een Dier; de *andere* dat men een gelykenis maakt uit veele Beesten met zulke Menſchen; en de *derde*, dat men die maake uit derzelver afzonderlyke deelen, byëengevoegt en op den Menſch toegepast: gelyk die een Adelaars neus, een Paauwenhals, en hard en wreed hair gelyk een Leeuw hebben, zyn trots, hoogmoedig en ſtout; en zoo met anderen: tot welke overëenbrenging men alles uit de drie Klaſſen van

van het Dierryk zoo Aard-als Lugtdieren neemt: want ook de Menſch, als het luisterryk middenſlag van beiden, leeft op de Aarde en in de Lugt; men ontleend dus uit de Viervoetige Dieren, uit de Vogelen, en uit het kruipende Gedierte: want zoo is ymand wiens Lighaams Geſtel veel van de gedaante heeft van een Kikvorſch die de zyden van den buik en korte ribben ſterk uitgezet heeft, een babbelaar, die veel geraas maakt, morsſig en onbeſchaamt is in zyne uitdrukkingen, en overſtandig ſpreekt: alléén de vierde Klaſſe, die van het Water-Gedierte als bewooners van het voor ons vreemdäartig en doodlyk Element, blyft hier uitgezondert.

Vr. Maar wat moet ik verſtaan door die *gemeene* en *eigen Tékenen* daar gy zoo daadlyk van ſprakt?

Aw. Wanneer ik gemeene Tékenen noem, zoo verſta ik door dezelven, zodanige welke een gemeene zaak beduiden; dat is alhier, die in 't bezitten aan veele Dieren gemeen zyn: dus niet eenigerlei of ook aan één ſoort, maar wel betékenende een oorzaak; zoo als by voorbeeld men vind in veele Dieren (en dus ook in ſommige Menſchen) tékenen van kloekmoedigheid, welke evenwel tékenen kunnen zyn van onbeſchaamdheid: nu, kloekmoedigheid en onbeſchaamdheid is geenzins één ding, maar zyn 'er twee. Of gelykerwys: vier Perſoonen koopen

het

het Afbeeldſel van den Heer LAVATER, deeze hebben een gemeen beeld kan men zeggen, en ze hebben geen gemeen beeld: gemeen is het, om dat veele anderen met hen dat bezitten; maar niet gemeen, wanneer wy letten op de betékende zaak, dewyl het alléén LAVATER verbeeld. Ik twyfel niet of gy begrypt my nu, en verſtaat van gelyken myn mening door *eigen Tékenen*: benaamingen, die in de Konst, by een Aanvanger vooräl geweeten moeten worden. Elk Menſch, elk Dier, heeft zyn *eigen* Téken; en zoo zegt men, luid het gemeene Spreekwoord, *men kent den Leeuw uit zyn klaauw*, en *de Vogel aan zyne vederen.* Het zelfde gaat ook door in den Menſch, in zyn hair, Handen, Aanzigt, en in alles; neem maar alleen agt op een Menſch die bloedrood, en die pikzwart hair heeft, en zie wat beiden in hun ſchild voeren! bloedige en wreede voorneemens, woeste en verraaderlyke zeeden, de zwarte nyd, kwaadſpreekendheid, hovaardy en bedrog: dit zy over het algemeen gezegd, want zooveele toevallen, en ſcheidende Vergelykingen van Tékenen, veränderen die Geäartheden. Over het onderſcheiden en kennen van gemeene en eigen Tékenen in viervoetige Dieren en Vogelen, in Klaſſen, ſoorten en geſlachten, uit klaauwen, nebben enz. moet men LINŒNUS en inzonderheid *de* BUFFON naleezen: zy behooren tot myn beſtek niet.

VR.

Vr. Welke zyn eenige van die Tékenen tot den Menſch overgebragt, om 'er in de Physiögnomiekunde gebruik van te maaken?

Aw. Over het *algemeen*, (1) daar de geheele Menſch met een geheel Dier vergeleeken word, of zoo *è contra*, als tot een ſchets: Menſchen die de gedaante van een Schaap hebben, zyn zagtmoedig; van een Leeuw, ſtout en grootmoedig; van een Stier, zyn dom, en doordryvend; zulke die veel overëenkomst met een Verken hebben, vallen plomp, onrein, lui en wellustig enz. (2 van den Menſch met veele Dieren, gelyk by voorb. hy loopt als een Hond, ſlaapt als een Os, en maakt kuuren als een Aap; dus is hy yverig en getrouw, maar dom, doch grappig en vol potzen: bemerk hier teffens het gebruik der *Antitheſen* †, die te pas zullen komen als wy over de *Combinatiën* handelen. (3) in Vergelyking van deelen met deelen, als: de zulke die het zagte hair hebben van een Hart, Haas of Lam, zyn goedäartig maar vreesägtig; het wreede hair van een Leeuw of wild Zwyn, grootmoedig, hard, wreed en ſtout, die de boven-grooter dan de onderlip hebben, maar deeze

† Of *Tegenſtellingen*, daar, in ons Karakter, verſcheiden ſtrydende Geäartheden die in één en het zelfde Menſch zaamenloopen, byëengebragt, en onderling vergeleeken worden.

ze ook groot, zullen het Karakter eens Ezels hebben enz. Want ik geve u hier nog maar een ſchets van het geene de *Theorie* aangaat: het andere voornaamste komt te pas als wy de *Practyk* verhandelen, en dan zullen wy deezen aangaande, ook over het *byzondere* ſpreeken: daar wy ook in dit ſlach van Vergelykingen, alleen met de Aangezigten van Menſch en Dier, en derzelver Liniämenten te doen hebben.

Vr. Vinden wy ook als wy die Vergelyking beginnen te maaken, het zelfde onderſcheid in de Wezens der Dieren, als in dat van de Menſchen?

Aw. Wy beſpeuren daar eene gelyke *Verſcheidenheid* in, en neemen 'er het zelfde onëindig Verſchil in waar — maar ik houde my hier zeker weer wat lang by op, doch gy zult reeds gemerkt hebben dat ik over de noodzaakslykte Hoofdſtukken der Physiögnomie gelyk daar is de *Omtrekken*, *Verdeelingen* en *vormen* der *Hoofden*, de *Hartstogten*, de *onderſcheiden Wezenstrekken* enz. het omſtandigste ben, als waaröp het in de *Practicaale* AANZIGTKUNDE meest aankomt, en wat is zy anders dan Practyk? zy is dat geheel. Gy ziet zeg ik dat ik daar over, meer dan in andere deelen van minder Wezenlyken dienst of gebruik, breeder uitweide. Over de jongste grond der Kunst was ik zeer ingekort, maar thans zal ik over deze zoo veel langer zyn.

Vr.

Vr. De langheid verveelt my minst wanneer zy my leerzaam en nuttig is.

Aw. Gy zult u des ook niet beklaagen hoop ik. Als gy myne voorleezingen, in het geen ik u meermaalen daar zulks voegde over de Dieren gezegd heb, hier tegen houd. Kunt gy daar in uwe Physiögnomiſche aanvangen, nog den meesten dienst van allen van trekken. In de XIV Afdeeling zeiden wy ter loops iets over de Hoofdvorm der Dieren wanneer wy over de Hoofden handelden: nu, daar wy begonnen hebben over dat deel van dezelven te ſpreeken het welk wy 't *Aanſchyn* noemen, zullen wy ook dat deel der Dierenhoofden wat van naderby beſchouwen, als regelregt het onderwerp der *Aanzigtkunde*; en om de noodzaaklykheid van dit ſtuk, thans voornaamelyk tot de *Vergelykingen* in het byzonder overgaan, Menſch met Dier geduurig by en tegen elkander over ſtellende.

XVIII. AFDEELING.

Vr. Zou inderdaad die *Vergelyking* in het algemeen ſteek houden?

Aw. Wy hebben 'er de Onderwerpen zoo van het eene als andere Geſlacht daaglyks toe voor oogen, en kunnen daar geduurig proef op neemen

men; ja een yder kan het doen: immers dit deel der Konst, zoo noodzaaklyk als het ook is, vereiſcht in zyn betragting en beöefening, noch Meetkunde, noch Tékenkunde, noch Spieren- noch Liniämentkennis noch eenige diepe kundigheid van wat ſoort het zy; ja geen verſtand ter waereld, als enkel maar opmerking. Met het bloote oog, kunnen wy die Vergelykingen maaken. En, of die algemeen doorgaat, vraagt gy: o ja, over de geheele waereld. Om u zulks overtuiglyk te doen bevatten, ſlaa maar eens uwe oogen over de Gewesten der Aarde: in de heete Landen zyn de Dieren in het algemeen droog, verſchroeid van lyf, bruin van vel met rood vermengd, en grof, gekroest, of gewold van hair: de Menſchen zyn 'er ook zoo. In de koude Landſtreeken zyn ze meest zagt van lyf, en blank, weinig en week van hair; en Dieren van het zelfde geſlacht, vallen 'er langer als in de warme Gewesten: met de Menſchen is het van 't zelfde geſteld. De Landen daar zig veel wilde Dieren bevinden: daar zyn de Menſchen in 't gemeen ook wreed; en die veel van hun vleeſch eeten, by uitſtek wreed. In de Indiën daar de Buffels vallen: zyn de Inwoonders ook doorgaans buffelägtig, geheel onhandelbaar, plomp, en ruuw; Behalven dat meest allen ſterk op de Baviaanen en Aapen trekken, en in geſtalte vooräl in Wezen grootlyks daar mede overeën-

ëenkomen ; en naastby van allen, die Indiäanen, welke in de Bosſchen woonen daar dat Gedierte meest aanteeld en zig onthoud. En om weder van de heete naar de koude Landen te keeren: in het Noorden , in Deenemarken en Noorwegen, vallen gelyk een yder weet, veele Osſen; en immers de Menſchen aldaar, hebben 'er ook veel van het Osägtige, zy zyn in 't algemeen onvriendelyk, koppig , dom , en onbeſcheiden..... maar al Voorbeelden genoeg, om hier die Vergelyking volkomen te wettigen, van welke in dit opzigt, wy nog iets zullen zeggen, als wy daadlyk over de *Natiönaale Karakters* handelen.

Vr. Ik ben volkomen voldaan ; en ik verbaas my over die nieuwe Leer! — Maar hemel! Welk een aartig Plaatje legt gy my daar voor het gezigt. Dat bekoord my. Nu begryp ik zonder veel overreeding noodig te hebben, met een enkelde oogöpſlag, ook het wezenlyke van zulk een *Vergelyking* in 't byzondere. Goede Schepper van Menſchen en Dieren, die zooveele wonderen voortgebragt hebt, welk een vreemd Tafereel! Wat zie ik daar al? Een warande van Aangezigten daar ik op blyf ſtaröogen. Wat is dat toch?

Aw. Al wederöm maar tot een ſchets, veertien beeldkoppelingen van Menſchenhoofden en Dierenkoppen, die betrekking tot of overëen-

komst met elkander hebben: want om ze allen te geeven daar die Zweeming in is, zou meer prentverbeeldingen verëischen als hier *figuuren* op deeze ééne plaat zyn.

Vr. Wat wild gy door Zweeming te kennen geeven? ik heb u dat woord meermaalen hooren gebruiken, maar het nooit verstaan.

Aw. Toen ik over de *Verscheidenheid der Aangezigten* handelde, heb ik u getoond, hoe alle Menschelyke Wezens ten aanzien van derzelver partyën of wezenlyke deelen, en haar plaatzing, in 't algemeen gelyk zyn, maar hoe ze ook weder allen in 't byzondere verschillen; ik heb u dat verschil, uit de onderscheiden Hoofdvormen en de *Physiögnomie der* zoo veelvuldige *Omtrekken*, als de uitëindelyke oorsprongen dier verscheidenheid, doen opmerken: thans kome ik nu tot het binnenste, en de nog nadere bronnen van die verschillendheid, bestaande in de gelykenis der Menschelyke Troniën, met andere voorwerpen: en deeze gelykenis, betrekking, wydere of digtere aannadering, en overëenkomst, noemen wy in deeze Weetenschap Zweeming, die tweederlei is gelyk wy gezien hebben: *van Menschen tot Menschen onderling, in ons; en van Menschen tot Dieren, buiten ons.*

Vr. Verklaar my als het u gelieft, eerst het eene, en dan het andere.

Aw. Over die *van Menschen tot Menschen*, heb ik

ik reeds veel gezegd, maar ik zal u dat hier eenigermaate in een beter orde, verkort herhaalen, en 'er byvoegen wat ontbreekt. Eigenlyk is die Zweeming, driederlei: *Natuurlyk*, *Natiönaal*, *en Toevallig*; waar dan bykomt voor het vierde *Dierlyk*. Beſchouwen by yder in 't afzonderlyke.

De *Natuurzweeming*, is die der Geboorte door voortteeling, en bloedverwantſchap, waar door een kind op Vader of op Moeder, of op beiden gelykt, op Grootvader of Grootmoeder, of op Broeder of Zuster, van Vader of Moeder; en zoo erſt dikwyls 't Kroost der Ouderen in kinderen, in geheele Familiën over, dat zonder afwisſeling voort gezet word, en ſtandhoud tot ettelyke Geſlachten toe.

De *Natiezweeming*, is de algemeene, waar door yder Volk, zyn charaktefestiek onderſcheid heeft, het eene van het andere; in een verre afwyking, de Zwarten van de Blanken, de Chinezen van de Indiäanen, en de Jooden van de Kristenen; en in eene mindere of nadere, de Duitſchers van de Deenen, de Hollanders van de Italiäanen, de Engelſchen van de Franſchen, en zoo in meer andere Landäarten tegen elkander vergeleeken.

De *Toevallige Zweeming*, is die, waar door buiten Geboorte of Natie, de eene Menſch den anderen gelykt, beſtaande in een Wezensbetreklykheid die deeze heeft tot geenen: waaröver wy

het noodzaaklyke tot ons oogmerk bygebragt hebben, toen wy over de *Aanzigt Verſchilligheid* handelden.

Daar nu by komt voor het vierde de *Dierlyke Zweeming*, anders by de Phyſiögnomiſten ook bekend by den naam van *Bastaardbetrekking*, welke die is, die half van het Menſchelyk Kroost afwisſelt of ontäard, en geheel tot de Diergelykenis overhelt: die ZWEEMING van welke wy thans alléén zullen handelen; (en de andere die ons dan overblyven, tot onze XXIII Afdeeling enz. beſpaaren,) is dan het eigenlyk onderwerp van deeze: zy is het, waar van de Prentverbeelding welke ik u voorleg, u een ſchets opleverd.

VR. Hoe vermaaklyk zal deeze Studie my vallen! nu kryg ik eerst regt ſmaak voor de keurelyke Phyſiögnomiekunde. Zie daar nu een voornaame grond van de zelve die elk moet overtuigen! Ik kan van deeze Plaat met myn oogen niet afblyven, zoo verlustigen zy 'er zig in. Hoe veele Menſchen ken ik niet die naar deeze Menſchtroniën zweemen! en welke dan weder zweemen naar Dieren, O ja ik zie het; kan zulks mogelyk zyn? Ei, hoe veel heeft dat eerste Aangezigt van de Wezensgedaante van een Kat! mag ik ur bidden, zeg 'er my iets over.

AW. Ik ben ook voorneemens dat te doen, gelyk ik over alle *figuuren* gedaan heb, welke ik u hier heb vertoond, tot dat einde zal ik van de

A af

VI. PL. bl. 180.
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
L
M
N
O

A af beginnen. Alle de tusſchenvallende Dierenzweemingen nu, door onderlinge vermenginge malkanderen toegedaan, maaken wederöm alzulke vermengde Phyſiögnomiën uit, trekkende of gelykende naar die inëenwellingen van Dieren, welke daar als de modéllen van zyn. Gy hebt hier de voornaamste Dierzweemingen op den Menſch, die 'er zyn: daar is nog welke minder in aanmerking komen, die van den *Olifant*, van den *Beer*, de *Tyger*, de *Wolf*, het *Hart*, de *Rhee*, de *Geit* onder de viervoetige Dieren; want van niet allen trekt de Hoofdvorm naar de Menſchelyke, en dezelven moeten daar juist naar geſchikt wezen, 't welk op verre na in allen niet aangaat.

Vr. Te weeten in het ruuwe beloop denk ik? wel nu, dat *Kattenhoofd*! zeker, daar ontbreeken niet dan knevels aan, dat die Menſchelyke Aangezigtsverbeelding dit Dier gelyke — ja ik erinner my zulke Troniën wel gezien te hebben. En heeft de Ziel of het Gemoed dat onder zulke een ſchors verborgen legt, dan ook de aart en natuur der Katten?

Aw. Voor het minst veel daar van, naar dat de gelykheid nader of grooter is. Sommigen hebben maar alleen de kop van de Kat, en de oogen niet; andere hebben noch het een noch het ander, en enkel Kattenmanieren, of Wezenstrekkingen, *minen*, oognypingen en voorhoofd-

rimpelingen van de Katten: waar van de bekende Spreekwys komt van een *Kattenbakhuis geeven* wanneer ymand met hem een grynzend, verbitterd, vals en lelyk tronie te zetten, gelyk de Katten doen, word afgeweezen; en zeer veele die alléén de oogen van dat Dier hebben, 't welk zoo gemeen by ons is dat wy immers daaglyks van *Katöogen* hooren ſpreeken, ſchoon die ook al wederöm zoo verſchillig zyn als die der Katten zelve waaröp zy trekken.

Vr. En die hebben dan niettemin ook *iets* van het Katägtige?

Aw. Ongetwyfelt. In de jeugd, ongemeen ſpeels; en in laater ouderdom, veel van het valſche, het geile, en het hoofdige. Doch in 't algemeen is dit waar: die een Kattenzweeming hebben, vallen doorgaans wat diefägtig, en verraaderlyk. Zeer veel vind men deeze Dierzweeming onder de Vrouwen, en van daar, dat er zooveele Vrouwen zyn, die als Katten krabben, een eigenſchap deeze *Sexe* vry gemeen. Maar een volkomen Kattentronie duidt een heimelyke dief, en een vuile ſnoepert aan in beiderlei Geſlachten; als mede handgaauwe lieden, en die als men zegt, gaarn *Kattekwaad* doen, by de Mannen die ſtreeken hebben, en by de Vrouwen op wier eer weinig roem valt.

Vr. Misſchien dat men daaröm ook gewoon is de Hoeren den bynaam van *Katten* te geeven, en die

die ook gemeenlyk by onkuis en vuil, *Snoep*-ägtig, roofzugtig en valſch zyn.

A w. Vry zeker. Nu zyn wy aan de Aapen-menſchen, die het voorige geſlacht van Zweemingen zeer naby komen: en alzo ook naastby in aart en manieren. Een *Aapenhakhuis* van een Menſch, zoo als deeze *figuur* [B] u voorſtelt, vertoond inderdaad dat zelfde Hoofd vol grillen en kuuren, het welk dat Simmetronie daar naast waar uit het getrokken is, in waarheid heeft; ook doodverwt zodanig een Phyſiögnomie gemeenlyk een gelyk men zegt, grilzieke en klugtigen Aap: want zeker, agter dusdanig een Aapentronie, ſchuilt niet zelden een Potzenmaaker, een grappige ſnaak, een plaaggeest, een ſpotter, maar met eenen een veränderlyken en zeer wispeltuurigen Menſch, die daarby zoo wel als de Kat, valſch, wat dief-ägtig, en een heimelyke ſnoeper is. Het volgende beeldenkoppel *letter* C, toond u wederöm gantſch-lyk het tegenſtrydige van die aartigen aart, zoo wel in het eene als andere gedeelte van dat Karakter: gy ziet daar een *Stier* of *Bul*, en een *Menſchen-hoofd* gevormd naar dien bullenkop. Dat Dier weet gy is ontembaar, woest, wreed, wild, dom en lomp; het Menſch nu dat naar hem zweemt, zal ook zodanig zyn, van dat hy op de Waereld komt, tot aan zyn ſterfüur toe: zweemd een Jongelling in de Wezensvorm meer naar een *Kalf* dan naar een *Stier*, hy zal een goede dom-

oor worden ; doch meer naar een *Stier* dan *Kalf*, hy zal 'er een zyn die meer woest en kwaadäartig is: want een *Kalf* in 't gemeen wiens aart onbezuisdheid, woeste en dartele losheid is, deelt in zodanige jeugdigen altoos de Zweeming dier eigenschappen mede. Hoeveel volwasenen nu vind men niet, die zoo nors kyken als een Stier, en in hun' aart ook alles *Stierägtigs* hebben! wier jeugd egter Kalverägtig was. Een Menschvan eene Stierzweeming, is gemeenlyk styfkoppig, teffens geil en onkuis, woest en plomp, eigenzinnig en trots.

VR. My dunkt ik ken zulke Menschen — Ja waarlyk, hunne Physiögnomie treft ook volmaaktelyk in met dat Portret. O hoe gelyk is hier de aart, aan het Wezen! Men moet zig verbaazen. En die volgende *figuur*? ik kenne ook zulken, verschillen die wel veel van de voorigen?

AW. Zy paalen 'er aan. Gy ziet hier in [D] eene *Osfenzweeming*, langer van Tronie dan de Stierenzweeming. Zulke Osfen van Menschen vind men genoeg in de Zaamenleeving, die sterk tékenen, en eene boersche plompheid, met luiheid verzeld, het Osäartige, genoeg in hunne Physiögnomiën, in hunnen omgang, en in al hun gedrag vertoonen. Zoo eenen dan, wiens neus en wangen even hoog, en het Aanzigt breed en lang is, houdt dien met regt voor een Osfenkop, voor een brusk, onmenschlievend, onmede

delydend, wreed, plomp, dom, korzel en hoofdig Schepſel; een regte dryver, die eeuwig zyn Hoofd volgt, eigenzinnig en onverzetlyk is, en daar zoo als men zegt overäl mede door wil; een lomp ſtuk vleeſch, niet zelden waanwys; en altyd onbeſchoft; een' die nimmer naar raad luisteren wil, noch beleefdheid noch, welleevendheid heeft. Word dit Troniemaakſel reeds in ymands jeugd gezien, het zal dan naar het Kalverägtige zweemen; en men kan uit die Phyſiögnomie met alle verzékerdheid een botterrik voorſpellen. Op deeze Zweeming volgen nu de *Bokmenſchen*, *Rammen*, of *Bokken* [E] gelyk men gewoon is de Landnatie op Suriname te noemen, om derzelver in veele opzigten Bokägtigen aart en leefwyze: gelyk wy zelve alle onvriendelyke en ſtuurſe Menſchen, met veele recht dien bynaam geeven; en van daar ook onder ons de ſcheldwoorden van *vuile bok*, *taanbok*, *ſteege bok*, *traage bok*, *geile bok*, en wat dies meer is. Een Bokkenzweeming, toont ons gemeenlyk een wil den, losbandigen Vagebond, die veele wonderlyke nukken heeft, en die in zyn gedrag in veele opzigten, *ſtootende* is, en om dat men, weinig op hem vertrouwen kan veele zoo als men ſpreekt *Bokkenſprongen* maakt. *De Schimpgeest is hem ten oogen uit te zien*, zegt men ook wel eens van ymand die de Zweeming naar dat Dier heeft, en men vind 'er Spotters onder, zoo als ook deeze afbeelding eenigzins

charaktiſeerd; doch anders is de onvriendlykheid, onmenſchlievendheid, losheid, geilheid en ongezelligheid, hun gemeen kenmerk.

VR. Nu volgt een erentvester Phyſiögnomie. Dat ſchynt my een fraaie kop toe.

AW. Zy is het ook. Zy levert ons het breedste Voorhoofd van alle Afbeeldingen. *Leeuwenkoppen (fig.* F) die al zeer veel van het Menſchelyke hebben, geeven zeer ſchoone modéllen voor SIMSONS en HERKULESSEN. De gewoone benaamingen van een *grimmige Leeuw*, een *trotſche Leeuw* enz. van grootmoedigheid en erkenlykheid; van wreed, verſchriklyk en verſcheurend, kenmerken genoegzaam de aart, Deugden en Ondeugden die men van hen afleid, en in de Phyſiögnomiekunde op de Menſchleeuwen thuisbrengt: en zoo voorſpeld men dan kunstmaatig uit een Leeuwentronie, gemeenlyk een fors, geſtreng, moedig, onverzetlyk, toornig, ſtout, ſterk, gram of grimmig, onverſchrokken Man; wy zeggen Man, want de Leeuwenkop is inderdaad de charakterestike Hoofdvorm van den Man, gelyk wy gezien hebben dat het Kattenhoofd die is van de Vrouw. Een ouden grimmert niet zonder moed en verſtand, maakt ook niet zelden het Zweemſel naar den Leeuw uit, want in den vroegen ouderdom neemen zeer veele Mannen dat Hoofdzetſel aan, die het te vooren niet hadden.

VR.

Vr. Wat is daar de reeden van?

Aw, Ik zal u zulks op zyn' plaats nader verklaaren. Laat ons thans liever voortſpoeden. Nu zyn we aan *letter* G de zweeming naar het *Zwyn.* Ik behoef u den aart der Zwynen niet te zeggen; gy kent de ſpreekwyzen van een *bot Verken*, een *vuil*, een *morsſig*, een *lui Verken* enz. en dat zal genoeg zyn om u ook de Geäartheid van dit ſlach van Phyſiögnomiën in Menſchen, te vertoogen; onreinheid, luiheid en domheid, is de hoofdzakelyke; en Menſchverkens zyn doorgaans vuil en ſlegt van Gemoed, en by gebrek van Onderwyzing bot van geest, waar aan zy in hun gedrag gekend worden, gelyk hier aan derzelver Aangezigten. De oogen loom en vakerig in het Hoofd hebbende, en des zeer tot ſlaapen of ſluimeren, ronken en knorren genegen; daar en boven vetgemest, bol, dik en opdragtig van Tronie, met een waas van zweet op het Wezen, is het uiterste deezer Zweeming. Van het Verken ſtappen wy nu over tot den *Ezel* by *figuur* H. Ezelshoofden op Menſchen, zyn gemeenlyk van deeze of nabykomende vorm, daar het verſtand laag geplaatst is, en de geest ſlaafs en vads; en van daar ook de toeëigenende by woorden van *Ezelägtig*, van een *Ezelskop*, een *dommen Ezel* een *botten Ezel*, een *plompen Ezel* van een Menſch, naar die gelykenis. Zoo zien wy de oogen van ymand die naar een Ezel zweemt,

log

log en vakerig in het Hoofd ſtaan, welke hy loom en langzaam beweegt, even zoo traag als het Hoofd zelve; letten wy op de Ooren, die zullen ook gemeenlyk buiten de proportie groot of lang zyn; en op zyn gang, die zal meestendeels overëenkomen met diezelfde loomheid en traagheid, waaröm wy dien onder 't Menſchlyk Geſlacht ook gewoon zyn de *Ezelstred* te noemen. Daar en boven is het charakterestike van den Ezel gemeenlyk Lompheid en Dwaasheid: egter niet altoos, want die wel op zyn Zweeming let, zal ontwaaren dat 'er dikwyls een Verſtand in zweemt dat onderdrukt, of door veel arbeid afgeſlooft en ſtomp geworden is; ons ook wel eens' een Menſch ſchetzende, meer die zeer dom ſchynt dan het is. In tegenöverſtelling van *Schaapshoofden*, of Hoofden die meer de eenvoudigheid of onnozelheid uitbeelden; van ſlegthoofden van Menſchen zoo als men zegt, die nog geduldiger en nog ligter te verdrukken zyn. Een onnozel Schaapshoofd, en een plompe Ezelskop, zyn alzo zeer onderſcheiden Dierzweemingen in toepaſſing op een Menſch, ook in opzigt tot het Verſtand en de Zweeming van een zagtmoedig en goedäartig *Lam*, (de H. Schrift zelfs is daar zoo dikmaals het modél naar het welk de Gerechtigheid en Onbevlektheid word afgeſchilderd,) zeer in onderſcheiding van die van den Ezel.

VR. Wat Dier geeft *figuur* I te kennen ? een Paard, een Schaap, of wat is het?

Aw. Hoe! kend gy den *Windhond* niet! — en zyn nabuur [K] is de *Huishond*, die evenwel zal u kenlyker zyn. Beide, trekken op zeer veel Karakters van Menſchen. Zoo zal b. v. niets de vaardigheid, ſchranderheid en yver onder alle Zweemingen van Dieren, in den Menſch beter uitdrukken dan de Windhond; en de getrouwheid, oprechtheid en huisvaderlyke zorg, dan de Huishond: en dit zyn de hondſche goede eigenſchappen. Doch zy hebben ook haare kwaade, gelyk blykt aan een *gierigen Hond*, een *gulzigen Hond*, een *Rekel*, een *Hondsvot* enz. en andere ontleende Geäartheden, tot de Menſchen te huis gebragt: welke ſtryd van Eigenſchappen men in alle Dieren, maar in geene zodanig waarneemt als in den Hond: en ook gevolglyk in de Hondmenſchen. — Een opmerking, voor alle Phyſiognomisten van het uiterste gewigt. Zoo vind men Menſchen, die wel eens van haar byten, gelyk een Hond, agter uit ſlaan, kwispelstaarten en vleiën, ſpytig zyn, een Honds leeven leiden, ruuw en ongezellig, zoo als DIOGENES; kortom, gelyk wy met geen Dier meer gemeenzaam zyn, en meer omgaan als met de Hond, by ſommige Menſchdieren zelfs meer in agting dan de Menſch zelve, geen Dier dat ons gezelliger en meer aanverwant is dan de Hond, [waaröm wy ook

ook die dierelyke gebuur der Menschelykheid op onze *vyfde* Plaat [*blad.* 136] PHYSIOGNOMIA daar door een Meetkundig Wigtje, als het naaste voorwerp der Hoofdvormelyke Dierzweeming, afgebeeld, als haar Gezellin, in oprechtheid en getrouwheid toegevoegd hebben] zoo neemen wy vry wat van de Honden aan of liever hebben by onze Geboorte reeds zeer veel van het Hondsche verkreegen: want geen Dier 't welk onze Vrouwtjes meer voor oogen hebben, dat zy meer behandelen, troetelen en streelen, meer somwylen dan haare Mannen zelf, en daar zy derhalven meer een *imago* van maaken in haar zinnen als van de Hond, oneindig meer als van alle andere Dieren, het welk dan zyne uitwerking op de vrugt heeft.

VR. Gy verbaasd my. Zou hier dan de oorzaak zyn, waarom wy Menschen naar dit of dat Dier gelyken, of 'er op trekken in Wezen; in Lighaamsfatzoen; in beweeging, gang of tred; in manieren en heblykheden — en alzo ook in Geaartheid en Eigenschappen?

AW. Twyfel daar niet aan: ik zal u dat by de Menschenzweeming nader verklaaren. — Vervolgen wy thans onze stof! Wy gaan nu van de Viervoetige Dier-gelyken, tot het Gevogelte, en desselfs zweeming tot den Mensch over: hieromtrent spreeken wy in denzelfden zin, en handelen

delen gelyköveréenkomſtig in onze Vergelykingen, van *Papegaaizweemingen*, *Exterzweemingen*, *Kraaizweemingen*, enz. gelyk men zegt van Ramsvoorhoofden, Verkensſnuiten, platte Aapenneuzen, en diergelyke, hier meest in de verſchillend omgekromde neuzen afgebakend; en zoo zal een Soldaat, Roover of Vrybuiter, of in het algemeen ymand van een inhaaligen of hebzugtigen aart, door de zweeming van een *Kraai* of *Raaf* (*fig. L*) vry duidelyk gekenmerkt worden: en niet minder, met maar eenig weinig verſchil weêr in andere eigenſchappen, door alle andere zweemingen van kromgebekte Vogelen, die gelyk men weet alle Roofvogelen zyn, en die ook de gezegde grond-Geäartheid, min of meer in zodanige Menſchen kenmerken. Thans zyn wy aan *Afb.* M.....

Vr. Die is zeer zigtbaar de *Uilenkop*. Ei, wat een aartige overéenkomst! zulke *Origineelen* onder de Menſchen, ontmoeten my mede al in de Zaamenleeving. Wat valt daar goeds van te zeggen?

Aw. Niet te veel. Evenwel zyn zulke Zweemingen de ſlegste luiden niet. Men ſpreekt van *zoo effen kyken als een Uil*, welk dom en ſtemmig zien ook den Ezel toegeſchreeven word, en *van een botten* en *blooden Uil*, maar nooit van een boozen of ſnooden, die van kwaade eigenſchappen is. In de Phyſiögnomiekunde, zal een ſtil Menſch,

een

een zombere druilöor, een ſuffer, die eigenzinnig en by zig zelven wys is, door de Zweeming van een Uilskop, gemeenlyk uitgedrukt worden: althans lieden van zodanig een Uilägtig Wezen en Voorkomen, misſen zelden ook *regte Uilen* dat is te zeggen goede domöoren te zyn, die met hun zelf veel op hebben, zeer ingebeeld zyn, veel denken, maar zonder verſtand en zeer oppervlakkig.

Vr. Die *Haanenphyſiögnomie fig.* N), ſtaat my beter aan, en die ziet 'er ſnedig uit. Een *Haan*! Wat geeft zyn Zweemſel aan den Menſch?

Aw. Juist het tegengeſtelde van de voorige, van de Uilenzweeming. *Haanekoppen* zyn altoos vernuftige luiden, die ſcherpziende en ſcherpzinnig zyn. Menſchen van deeze Troniegelyking zyn doorgaans waakzaam, oplettend, milddaadig, en dapper. Geef ſlegts op de Zaamenleeving agt, gy zult altyd zien dat een naarstig en wakker man zeer veel trekt naar de Zweeming van een Haan; van ouds ook het Zinnebeeld der wakkerheid; en gy zult ondervinden dat hy goed maar ook moedig, ſchrander maar ook dapper en zeer Vrouwägtig is: gelyk de Spreekwoorden van *Hanig* en *kloek als een Haan*, genoeg te kennen geeven.

Vr. Wat wil nu de laatste *figuur* zeggen? zodanig een gelauwerd Hoofd!

Aw. Die vertoond u de Adelaarzweeming.

Gy

Gy hoort alle dagen ſpreeken van *Arendskoppen*, en *Arendsneuzen* onder de Menſchen, en die zyn van deeze Dierzweeming ontleend: immers men ontmoet geduurig zulke lieden, die uit haar oogen zien als Arenden, welke gelyk men weet een zeer helder en ſterk gezigt hebben; als mede die evengelyke omgeboogen neuzen draagen; en zoo heeft een ſneedig en gaauw Menſch die vaardig van begrip is, zeer veel van een Arend of Valk: indien meer van den eersten, dan is hy meer als anders moedig, trots en heerſchzugtig, gemengd met verwaandheid en bitsheid, roof- en baatzugt; indien meer van de laatste, dan overwind zyn reeden en verſtand die laakbaare eigenſchappen. — Zeer veelen der Romeinſche Keizeren, hadden Adelaarsphyſiögnomiën, en bezaten ook zeer veel van deeze Geäartheden: daaröm vertoond de Prent u dit Hoofd *gelauwerd*. Gy weet ook dat Romen een Arend in haar blazoen voerde; gelyk nog heden het wapen van 't Keizerryk.....

Vr. Gy zegt my veel nieuws. *fig.* K. hebt gy ook eenigzins getooid, met dat Hoofd, een hairband om de kruin te geeven, en het ſchynt my toe een Mannenbeeld te zyn! eêr ik het vergeet, mag ik u bidden wat beduid zulks?

Aw. Ik heb u daar door een oprecht, en getrouw, zorgelyk en waakzaam, vlytig en werkzaam, ſchrander en voorzigtig Huisvader willen

tafereelen, welke by de Ouden in zyne huisselyke bezigheden, niet anders zyn Hoofd dekte; om u in zyn Troniebeeld, den getrouwen waakzaamen Huishond te verbeelden — zulks heb ik ook zelve in 's Mans hair willen kenmerken, 't welk gy in alle deeze Hoofden zult zien waargenomen: zeer onderscheidbaar door een elkelde opslag van het oog in het veele en harde hair van het Menschelyk Stiershoofd, in het woeste van het Osenhoofd, in het hardwollige van het Ramshoofd, in het borstelägtige van het Zwyn; in kruin en baard beide, van't Hoofd van den Menseh-Ram of Bok, van den Mensch-Leeuw, en van den Menschhond: om daar door u, om daar door den Physiögnomicus, oplettend te maaken, om ook op die bytékenen in de Dierenzweemingen wel uitdruklyk by het doen van zyne Vergelykingen, agt te geeven; zoo als men dan ook om gelyke reeden ten aanzien der meest spreekende Aangezigtspartyën, by de zweemingen naar de Kat, de Aap, de Ram, het Verken, de Ezel, de Honden enz. in die Menschhoofden, de Ooren, als daar zoo zeer verschillende, teffens te zien krygt; en in sommigen ook een goed gedeelte van den Hals, in de Verkens-halzen (daaröm *Spekhalzen* genoemd) en in de Ezelshalzen (gelyk mede in de *Ezelsöoren*) zoo kenbaar en onderscheiden.

V R. Daar legt in dat alles, alzins zeer veel in begryp ik voor een opmerkzaam Physiögnomist. —

Kan

Kan het zyn dat wy zoo veel van het Dierlyke hebben? Waar blyft nu die edele Menſch, zoo veel heerlyker dan de Dieren! en wy zyn maar zaamenſtellen uit de Dieren, maar Dieren — mixta, maar Beestägtige Menſchen?

Aw. Noem ons anders Beestmenſchen of Menſchdieren, vermits wy altoos iets van het Dierägtige hebben; en die daar het meest van deelägtig zyn, hebben inderdaad beestägtige natuuren en manieren; en wel die van dat Dier, waar naar, of naar welker deelen zy zweemen: en wie heeft in de Zaamenleeving, onder zyns gelyken niet dikwyls *Oſſen* en *Bokken*, *Ezels* en *Uilen*, *Kalveren* en *Lammeren*, *Katten* en *Aapen* ontmoet!

Vr. Ik voor my daaglyks. Ja monsters zelve, waarvan de Waereld maar al te vol is: en dezulken meest altemaal lelyke koppen, affchuwelyke gezigten, ſlegte Wezens; 't is waar, ik heb dat dikwyls waargenomen. Maar toch hoedanig onderſcheiden zig deeze betrekkingen?

Aw. Naar het Geſlacht en ſoort van Dier, waar van onze Waarneemingen die ontleenen; want deels beſtaat die Zweeming in een gelykenis, of overëenkomst wanneer Menſch aan Dier zeer naby komt, in vernuft, in geest en bekwaamheden; deels van de Hartstogten, Deugden en Ondeugden, goede Geäartheden en Gebreken, die in beider Aangezigten en Geſtal-

tens, tot elkanderen over en weder zweemende, met kennelyke en gewoone, door de natuur ingeplante merken, daar afgebakend staan; en deels in manieren en hebbelykheden die dieräartig zyn: waarna men die dan ook in de Menschelyke Wezens onderscheid. De volmaakte vorm, en houding van den Mensch alléén, naar de juiste proportie maat van het waare schoon, u over de *Physiögnomie der Omtrekken* aangeweezen, en naar de gestalte van het onbehartstogte Voorbeeld, u in het einde der XIe. Afdeeling over de *Affecten* of *Passiën* afgemaald, is zuiver Mensch, en onvermengd; alle andere hebben geheel of ten deele de Zweeming naar dit of dat Dier.

Vr. En hebben ook alzo iets van desselfs aart en dierlykheid. — Reik my eens de Spiegel bidde ik u, dat ik zie naar welk Dier ik best gelyke; en dat ik dan zoo myn natuur kenne!

Aw. Gy kunt wel geen Zweeming hebben naar eenig Dier, en des egter zeer onvolkomen zyn: want hou in het oog dat deeze slegts één uit zooveele *gemeene plaatzen* der Physiögnomiekunde is.

Vr. Ik leg 'er deeze Plaat by — O neen, ik zie 'er myn Physiögnomie niet onder. Dat verwondert my.

Aw. Daar is ook niets van in deeze Prent dat op uw Wezen betrekking heeft. 't Is my niet mooglyk geweest alle Dierzweemingen u aftebeelden; ik moet des alles daarin vergoeden met reede-

denen en woorden, over die welke ontbreeken. Dit Onderwys is zeer ryk, en het rykste van allen in de Gelaadkunde. 't Is onüitputlyk, en ik heb daar nog veel over te zeggen, want de *Theorie* van dit stuk alléén is zeer gewigtig op zig zelve, en verëischt meer dan gy denkt; het jammert my dat myn beste my roept om 'er af te scheiden: ik vrees 'er te lang over te worden.

VR. Vrees dat niet: van zulke leerryke zaaken kan men niet te veel zeggen. En verre dat het my zou verveelen, is 'er in de geheele Aangezigtweetenschap geen stof daar ik meer vermaak in schep dan in deeze; als ik u maar niet verveel met myne lastige verzoeken. Hebt gy aan de Gelaatkundige beschouwing der Hartstogten, drie Afdeelingen toegeweid, zal deeze die gy neffens haar het noodzaaklykste deel der geheele Physiögnomiekunde betuigd te wezen, zulks niet even zeer verdienen? zal zy minder zyn? Wel aan, onderhou my nog eenigen tyd als 't u gelieft over dit Onderwerp, dat ik zoo zeer liefkoos en bemin. Deel my ook die *Toepassing* mede, en onthou my niets van een stuk van dat aanbelang, hetwelk my zoo leerzaam en bespiegelend is.

AW. Nu geeft het my plyzier u te onderrigten: inderdaad de Physiögnomia is zoo vermaaklyk, als zy nuttig en voordeelig is; en het gevalt

my dat uw' lust daar meer en meer in aanwakkerd Nu ga ik zelve met meer vermaak voort dan ik anders zou gedaan hebben, zoo ik niets op uwe toegeneigdheid gewonnen had. Weläan, ik bereide my om aan uw billyk verzoek te voldoen.

XIXe. AFDEELING.

VR. Wat zult gy my verder nadenklyks mededeelen? — O Wonderbaarlykste van alle beſpiegelingen der Natuurkunde! Menſch met Dier tegen elkander geſteld, en vergeleeken; Menſch aan Dier zoo nabykomende; zoo naby in *Wezensömtrek*, in *Tronietékening*, in *Kroostzweeming*; zoo naby in natuur, aart, en eigenſchappen. — Dat wy dus lang zoo nalaatig in deeze beöefening zyn geweest! — waarlyk het is ſchande, dat Menſchen meer de PHYSIÖGNOMIEKUNDE oefenen op de Dieren, dan over hun gelyken; ſchande is het, dat de Boeren, Jaagers, en Veehandelaars, beter Gelaad en Geſtaltekenners zyn dan de Geleerden, dat die zig onweetende op een Konst toeleggen en daar voordeel van genieten, welke de laatsten verägten en verwaarloozen, ja zoo ſchendig verwaarloozen; en dat nopens hun zelven en hun evengelyken, Voorwerpen van zooveel meer gewigt: Wat een oneer

eer doen zy de Natuur, en deeze Weetenſchap niet aan! Een Beestenkooper kent zyn Vee, hy beziet het aan alle kanten, hy neemt 'er alles in waar, eer hy het koopt; voldoet het niet, hy ziet 'er van af: en wy, de Menſchen, verkiezen zig een Vriend, koopen zig Vrienden, laaten zig met lieden in blindelings, zonder dat wy hen kennen; en verzuimen die middelen aan te wenden om hen te kennen; wy doorzien hen niet, onderzoeken hen niet, en doen daar door zeer ſlegte keuzen, winnen ons vrienden erger als die Dieren, en koopen ons Vyanden in Schynvrienden: daar door neemen wy zoo menig een Guit voor een braaf man, zoo menig een zotte Praater voor een verſtandig Redeneerkundige, zoo menig een bedrieglyk Vleiër, en Verraader, als tafelvriend voor een waar Vriend aan, misleid door derzelver uiterlykheid en fraai voorkomen, en bedroogen door het ſchynvernis van hun aangenomen Deugd, Wysheid en Oprechtheid: zonder dat het gros van Menſchen het vermoogen heeft door dat bedrogſloers heenen te zien, door het oog te zien in het hart, met één woord PHYSIOGNOMIST te wezen; minder zynde dan een Boer, die dat is omtrent zyn Vee: en wat ſchande! wy zyn dat niet over den Menſch, daar wy zooveel belang, zooveel meer belang by hebben; en daar wy dikwyls ten koste van onze eer, van onze bezitting, en van alle onze Welvaard,

zoo duur mede bekogt raaken. Is een Dier die Konst dan meerder waardig dan een Menſch?

A w. Gy moogt dat met reeden vraagen. Zekerlyk worden wy door haar Verönägtzaaming, en door Onkunde daar in, duizendmaal bedroogen, en dikwyls ongelukkig. Ondertusſchen ziet gy daar uit van welk een nut Zy is; en een ygelyk die oordeel heeft, ziet het met u. O Ja, wy leeren geduurig van de Dieren; de H. Schrift zelve wyst ons dikmaals tot haar, om nopens haar opmerkzaam te zyn, en leſſen van haar te neemen. — De Dieren zelve onderwyzen ons door haar Voorbeelden, en eiſchen van ons dat wy haarentwege niet agteloos zyn; zy noopen ons op haar te letten, en ſpooren ons aan, om PHYSIÖGNOMIEKUNDIGEN te worden, zoo wel, als het de Jaager, de Valkenaar, de Vogelhouder, de Boer en de Veehandelaar is, die ons in die Konst voorgaat omtrent het Vee: en wat ſchande zekerlyk, wy zouden hem daarin niet navolgen omtrent den Menſch! — Zoo koopt of verkiest zig een Ryder, Landman, Jaager of Slagter geen *Paard*, *Os*, *Koe*, *Kalf*, *Schaap*, *Hond* enz. of hy is over alles opmerkzaam, wat aangaat het Lichaam, de leden, en zelfs de Ziel en haar hoedanigheden, om uit dat uiterlyke van de eigenſchappen en innerlyke hoedanigheden te oordeelen. De Valkenaar en Vogelhouder doet desgelyks: en gelyk het Viervoetig Gedierte, uit deszelfs *ge-*

ſtalte

stalte, *kop*, *ledemaaten*, *proportie*, *maaksel*, *houding*, *huid*, *hair*, *muil* enz. zoo word ook de aart en natuur der Vogelen die men tot de Vogelvangst gebruikt, uit haar nebben enz. uit de gedaante van haar Lighaam, en inzonderheid uit de kleur van haar Vederen gekend: want een *Havik* en een *Valk*, die goudgeele en blinkende vederen heeft, word veel edeler en treflyker gehouden dan de andere, dewyl de Jaagers bevonden hebben, dat de zulken een moedige natuur hebben; de kleur die naar het witte trekt, is een bewys datze kloek en sterk zyn; de *Havikken* van een roode kleur (en zoo meest alle Vogelen die rood zyn, of veel roods aan haar hebben, gelyk de *Paauwen*, *Kalkoenen*, *Haanen* enz.) zyn hovaardig, stoutmoedig en toornig — en gaat dat ook niet dikmaals by de Menschen door? maar indien die roodheid naar het geele zweemt, zoo zyn zy handelbaar, gedwee, en zagtzinniger; en in Vederen naar het zwarte hellende, dan zy ze woest, hardnekkig en wrevelig, kwalyk te temmen, maar sterk; terwyl de bruine nog erger zyn. Diergelyke aanmerkingen en tékenen uit de *maanen*, *ooren*, *neusgaten* en andere gestaltenisfen en partyën des Lighaams, weet gy, heeft men en neemt men ook waar in de *Paarden*, desgelyks mede in de *Honden* enz. Dus, dit heeft zoo wel plaats by de Beesten als in de Menschen. De onderscheiden *Hoofden* en *Gestalten*, de *Verscheidenheid der Aangezigten*, de *Temperamenten*, de *Hartstogten*,

de *Hebbelykheden*, de *Manieren*, de *Gewoontens*, de *Neigingen*, alles wat *Ziel* en *Lighaam* mede brengt, is even zoo wel by hen, als by ons: en naar dat alles als het ware zyn wy gevormd. Want, als wy in verſchillende mengingen, de eigenſchap van dit, die van dat Dier, die van een derde, vierde, vyfde enz. zaamenvoegen, zoo onderſchillig en ſtrydende als ze ook mogen wezen, zie daar dan een Menſch!

Vr. Ach hoe wonderlyk is de Natuur! hoe groot, hoe onnavorſchelyk: Wat verborgenheden, en hoeveel onbegryplyks is'er niet nog, in haare vormingen en ſpeelingen!

A w. Gy ziet daar dat 'er zoowel eene Phyſiögnomie by de Dieren plaats heeft, als by ons: en veelligt dat deeze laatste van den Dieren ontleend is, gelyk wy verſcheiden Konsten, Uitvindingen, Gewoontens, Zeeden, Artzenymiddelen b. v. 't aderlaaten, klisteeren enz. van haar ontleend hebben. Jammer maar, dat Dierengelaadkundigen by ons menigvuldiger en gemeener zyn, dan Wysgeeren die zig op de Menſchkunde toeleggen; meer boeren Philoſoophen ten platten Lande nopens het Vee, dan gezellige Waarneemers in de Steden, die hun zelven, die den Menſch, die andere Menſchen gade ſlaan. "Hoeveel kun„nen wy niet van de Dieren leeren!" riep Diogenes eens uit; en in der daad, de Waereld heeft altoos gebrek aan Fedrussen en Ezo-

PHUS-

PHUSSEN, zoo nuttig voor het Menſchdom, maar die weinig navolgers hebben gehad.

VR. Geen dag, geen uur, of het overtuigd ons van het aanwezen der Menſchzweeming op de Dieren, en van de *Animale Physiögnomie* van het eene geſlacht tot het andere. Gy hebt dat nu volkomen aan myn begrip gebragt, en 'er my van overtuigd.

AW. De daaglykſche ondervinding zelve, overtuigd 'er ons van. Men zou een geheel boek kunnen opſtellen van *Phraſes*, Spreuken en Spreekwoorden van de Dieren ontleend, en op der Menſchen eigenſchappen toegepast; men zou die tot een baſis kunnen neemen om 'er de Physiögnomie der Beestenzweemingen naar te verklaaren: althans zy zyn, komt my voor, een toereiklyk bewys voor het Gemeen, die haar daagelyks hoort en gebruikt, om deeze Zweeming en gelykheid niet meer in twyfel te trekken, en alléén overtuiging genoeg voor de *reëeliteit* der Physiögnomiekunde. Lieden maar eenigzins boven het hef des Gemeens, en van de minste geleerdheid, weeten het uit de boeken, uit een PLINIUS, de BUFFON en anderen, behalven het geen zy ook hooren in den daaglykſchen omgang. Hoe geduurig zyn wy zelve gewoon de neigingen der Menſchen en inzonderheid derzelver gebreken, te vergelyken by de eigenſchappen en hoedanigheden der Dieren! ga wederöm

tot

tot de Gezelschappen! waar gy 'er komt, gy hoort 'er niet dan Dierlyke Gedaantekunde, zoo wel als van Menschelyke, daar ik u hier vóór Voorbeelden van opgaf; gy hoort daar geduurig *Jan* b. v. *ziet als een* Arend *uit zyn' oogen, hy kykt elk aan, Simon ziet zoo nors als een* Stier, *maar Karel ziet als een* Schaap *zoo eenvoudig. Jacob kykt zoo schrander als een* Valk, *Nicolaas zoo slim uit zyn oogen als een* Rot. *Pieter kykt zoo effen als een* Uil, *Hendrik zoo pynlyk als een* Eland. *Kristoffel zo bars als een* Bul. *Aaltje en Willem zo peinzende*, en zo men zegt als een Meerl —, 't is *een wreede* Tyger, *een regte* Buffel, *of Hy is een* rekel *van een Vent, een looze* Vos, *een lompe* Koe, *een botte* Ezel, *een hongerige* Wolf *van een jonge, door en door een gierige en verscheurende* Wolf, *een onnozele* Duif, *een zagtmoedig* Lam, en wat dies meer is; zoo zegt men ook van een Satyricus, *hy is een volmaakte Spotter, een* Spreeuw *aan alle kant*, om daar door zyn schertzende aart aan te duiden. — Hoe veele uitdrukkingen van Menschelyke eigenschappen, naar de Dierlyke afgemeeten! hoeveele Gelykenisen van Dieren ontleend! alle zooveel Physiognomische Zetrégelen, omze op de Troniezweemingen in beide de Sexen t'huis te brengen. *Zoo lui als een beest, zoo lomp als een Os, zoo dom als een Verken* zeggen wy daaglyks, maar vergeeten dan het Aangezigt van zoo ymand te zien welke inderdaad die doorslaande onheblykheid heeft,

wy

wy zouden daar anders altyd iets van een beest, Os of Verken in vinden. Dus is de *verſtandige* maar *ſchoonvoetende* en *ſchrokkige* den Olyfant gelyk; de *luïë* en *lompe* den Beer; de *kleinmoedige*, maar *verraaderlyke*, den Luipaard; de *dwaaze*, den Ezel; de *vreesägtige*, den Haas; de *dartele* de Geit; de *onbezuisde*, het Kalf; de *ſtraffe* den Raaven; de *milddaadige* den Haan; en de *oprechte* maar *onnozele*, in veele opzigten en overëenkomsten de Duif gelyk: en van daar dan ook dat men in de *Converſatie* zig van gelykenisſen bedient daar van ontleend, van *lompe Beer*, *zotte Ezel*, *dom Kalf*, *onnozele Duif* enz. Dit is tot dus verre over het geheel van het Dierlyk Tronie geſproken; maar nu tot de partyën, en van het geheel tot de deelen komende (2), daar heeft datzelfde, gelyk wy gezien hebben, insgelyks plaats; dus ſpreekt men daaglyks van *Ezelsöoren*, *Verkensſnuiten*, *Katöogen*, *Haviksneuzen* enz. wanneer eenig deel ſlegts van een Aanzigt naar zodanig een van een Dier zweemt.

Vr. En dan is de overëenkomst van eigenſchap ook zekerlyk maar ten deele: minder altoos dan wanneer het gantſche Wezen zweemt of gelykt?

Aw. Dat begrypt gy zeer wel. En ook meest is het gemengd. Zoo ontleend men verders (3) de betekenis van verſcheiden *Akties*, daaden en hebbelykheden van Dieren tot Menſchen, of past

ze

ze door Vergelyking van de Menſchen op de Dieren toe, zoo als men onder ons geduurig zegt: hy *ſtampt als een dol Paard, ſtoot als een Bul, byt als een Hond, krabt als een Kat, huppelt als een Exter, ja brieſcht als een Leeuw, ſlaapt als een Os, ſnorkt als een Verken* en zoo weiders; te kennen geevende, ſchoon ymand, geheel of deels de Wezenszweeming, noch ook eenige Aanzigtsparty van een Dier al niet mogt hebben, dat hy dan tog weder in dit deel daar aan grenst, en iets van zyne manieren heeft. Ja de Physiögnomiſche Vergelykingen daar ik van ſpreek, zyn de geheele Waereld door zoo gemeen, dat men overäl *Os* voor een plomp Menſch, *Kalf* voor een goede domöor, *Schaap* voor een zagte onnozele, *Vos* voor een listige, *Mol* voor een verblinde, *Raaf* voor een roofzugtige, *Paauw* voor een hovaardige, *Pappegaai* voor een praater, *Haan* voor een moedige of wakkere, *Gier* voor een Gierigäard (die zelfs van dat Dier zyn naam heeft) *Duif* voor een eenvoudige en onnozele, en *Kraai* voor een Verklikker zegt, als woorden van een gelyke betékenis. Zoo is ook byna de geheele Zinnebeeldkunst van de Dieren ontleend, en in derzelver Vergelykingen van haar genomen; welke gy inzonderheid ook beöefenen moet, zoo gy in dit gedeelte der PHYSIÖGNOMIEKUNDE, en waarlyk wel haar rykste en helderste bron, verder wild gaan, om meer ſchatten van kennis te putten.

VR.

Vr. Hebben de oude Kunstenaars zig daar ook van bedient? Geef my daar als 't u belieft eenige ſtaalen van.

Aw. Bereidwillig. Zoo heeft een Geduldig Menſch zeer veel van de *Kameel*, zyn zinnebeeld: de Devote niet weinig van het Wezensgelaad van een *Olyfant*; nu zal u het *Hert*, de Zweeming ſchetzen der Hartstogt van de Hoop en 't Verlangen; dan zal u de *Woudëzel* in zyn gang, voor-overbukking en manieren, een denkbeeld geeven van de Aardsgezindheidheid, en van Menſchen hem daar in gelyk, dien veel last drukt, die zwoegen en een ſlaafſchen geest en arbeid hebben; De Ydele bezit niet weinig van den *Enkhoorn*, zyn Zinnebeeld, in aart, beweegingen en manieren; een Onheuſch Menſch heeft in de trekken van zyn mond, en van zyn kaaken, zeer veel van de *Kikvorſch*; de Nydige en Afkeerige, zeer veel van den *Bever*, wat het Wezen betreft; en de Wreede, Moorddaadige en Diefägtige van het uitzigt van de *Bonzing*, die daar het Zinnebeeld van is. En zoo zal het *Paard*, u in zyn houding, moed, vryheid en tugt; en de *Krokodil* met haar geveinsde traanen en ſchyngeſchrei u een Zinnebeeld verſchaffen van het tegendeel, van verraaderlykheid, ſlaafsheid en ontugt, het gemeene Karakter der Vleiërs en Hoeren: want niet altoos behoeven Wezen, Lighaam of Leden, Zweeming van overëenkomst te hebben; enkel de houding,

ding, de manieren, en gesten van beweegen, gaan, lagchen, weenen, zien, oog- en tronievertrekken enz. kunnen ook die Zweeming geeven om 'er uit te oordeelen.

Vr. Ik bevatte u volkomen; bevatte u flegts een yder. Daar dit *Systhema* nog nieuw is, zult gy werk hebben, 'er de Waereld van te overtuigen. Hoe zult gy dit ooit het ongeloof en de onkunde aan het verſtand brengen?

Aw. Ik zou my tegen haar op de Ondervinding beroepen; ik zou zeggen: leer de Dieren kennen, en gy zult ook den Menſch kennen; deeze kennis is de inleiding der *Physiögnomiſche Menſchkunde.* Ga in de Zaamenleeving, in den burgercirkel, in den omgang, wie heeft 'er niet menigmaalen de origineelen van alle zulke Physiognomiën ontmoet? Wie heeft 'er niet dikwyls Kattenkoppen, Aapenbakhuizen, Stieren- en Oſſenkoppen, Ramskoppen, Leeuwenhoofden, Verkensſnuiten, Paardshoofden, Schaapshoofden, Ezelskoppen, Hondenkoppen, Uilenbakhuizen, Papegaais- en Arendsneuzen, en veele andere Beestenzweemingen in opzigten van Menſchen, gezien? Wie niet dikmaals Hondſche behandelingen, Vossen ſtreeken, Aapenkuuren, Buffelägtige manieren, en diergelyke Dierſche ontmoetingen en beestägtigheden ondervonden? en ik geloof niemand zou meer twyfelen aan myn Leerſtelsſel, het

het welk dat is van het gezond verſtand, van de waarheid, en van de daaglykſche ervaarenis.

Vr. Wat leering trek ik nu, en trekt een *beſchouwend* Physiögnomicus in het byzonder uit deeze ſtelling aangaande dat ſlach van Dierenzweeming, en aangaande deeze in het Algemeen?

Aw. Gy bekoomt 'er een gróot licht door tot de *Zelfkennis*, alzins gegrond op de Natuur. Gy bemerkt, dat de neigingen der Ziel, in Menſch en Dier, de gemaatigdheid (*Temperamentum*) des Lighaams opvolgd, en dat de *uitwendige* Tékenen daar ik u van ſpreek, en welken ik u deels heb geweezen en nog zal wyzen, gantſch zekere kenmerken zyn van de *inwendige* geneigdheden der Ziel, welke men beſpeurd zelfs in de gedaante, de houding, gebaarden en den aart van yder Dier. Gy ziet deeze kleine afbeelding voor u, daar Physiögnomica die de Spiegel der Zelfkennis houd, aan haare voeten omringt is van dat viertal Dieren welke de algemeene Hoofdäarten der Menſchen best charactriſeeren †: om welk Zinnebeeld verſtaanbaarder te maaken de Ouden reeds dat hebben thuisgebragt uit alle Menſchelyke Daaden en Ondaaden, eeniglyk op de ondaad van Dronkenſchap, om dat het enkel daar in is, dat de Menſchelyke natuur zig het oprechtst en ongeveinst ver-

† Zie het Tytel Vignet voor dit Werkje.

vertoond; waaröm de Oude Wyzen, wanneer zy over het tweede deel van de *Zelfkennis*, om *ook anderen te kennen*, handelden, ten opzigte van het proëfondervindelyk onderzoek, hunne Leerlingen raadden, ook onder anderen, derzelver Vrienden en bekenden te beproeven by den Wyn, om dat de meeste Menſchen wanneer de drank haare werking op de harsſenen doet, wezenlyk laaten zien wie zy zyn, het hart op de tong hebben, en ſpreeken zoo als zy denken; 't welk ten allen tyden zoo is geweest, gelyk by ons daar van de Spreekwoorden zyn, *een dronken mond, zegt 's harten grond*, en *kinderen, zotten, en dronke lieden ſpreeken de waarheid;* en inderdaad, nooit toont ymand ongeblanketter zyn aart, als dan wanneer hy dronken is: Welke aart, de Ouden naar het getal en de orde de vier oorſpronglyke Hartstogten, bron van alle de anderen, hebben gebragt tot de Vrolykheid, de Onheblykheid, de Grootmoedigheid en Ernsthaftigheid, en de Onnozelheid; en ons die afgeſchaduwt door de Dieren die gy daar ziet, de *Aap*, het *Verken*, de *Leeuw*, en 't *Schaap*.

VR. Die orde bevalt my niet al te wél. De Aap en 't Verken hier boven de Leeuw en Schaap den voorrang te geeven! komt my niet zeer gepast voor.

AW. Wy zullen over de orde niet twisten. —

Let

Let ſlegts op een dronken Menſch: gy zult hem, of zien een koddige nar, die alle kuuren en grillen maakt; of een vuilik, die in woorden en daaden morsſig en onheblyk is; of een moeitenmaaker en vegter, die twistzoekt en elk lastig is; of een zagtzinnige eenvoudige, die de rust bemind. Gy zult hem of woelig en vrolyk, of onguur en lui, of ernstig en woest, of ſlaaperig en ſtil vinden: en naar die vier ſoorten van Geäartheden, kunt gy meest het geheele Menſchdom afmeeten. Uit de ongeveinsde Dronkäard kan men gevolgen trekken zelfs tot alle nugteren Menſchen in den gemeenen zin, doch die even gelyk dronken zyn geworden door den zwymelwyn haarer geliefde Hartstogten en Hebbelykheden.

Vr. Nu bevat ik den zin van uw Voorſtel. Daar is dan ook een Zeedelyk dronkenſchap?

Aw. Gewisſelyk — O wat een verſtand is 'er by de Oudheid! alles is 'er om zoo te ſpreeken Phyſiögnomiekunde. De gewyde Schryvers zelve leveren 'er in deeze klaſſe, voorbeelden van: Ezechiël beelt ons der Menſchen aart in het algemeen af, door een *Menſch;* door een *Leeuw*, *Os*, en *Arend* †, welk viertal wederöm, het Hoofdzaakelyke onzer Karakters en Zweemingen

† *Cap.* 1 v. 15. weinig, helaas! van de Uitleggers begreepen.

gen kenſchetst. Maar ik zal 'er, om u het begrip daar van meer op te helderen, hier nog vier andere byvoegen, om uit het *uitwendige* (de PHYSIÖGNOMIE en Gedaantekunde betreffende) van het *inwendige* (de Zielskennis aangaande) te oordeelen, en zulks toepaslyk te maaken op den Menſch; betragt met my eens de *Stier*, de *Luipaard*, de *Beer*, en de *Wolf*: de *Stier* is grof van leden, en ſterk van Zenuwen — om die reeden is hy dapper en ſterk: zal de Menſch het ook niet zyn die naar hem gelykt, hoewel teffens plomp? en de *Luipaard* daar en tegen, is zwak en teder — ook juist daaröm, listig en bedrieglyk: zyn de tedere Menſchen zulks doorgaans mede niet, veel meer althans, dan de grofgebeende en die groot en zwaar van leden zyn? de *Beer* is ruuw, wild, opſtuivend en verſchriklyk — alles wat hy doet, evenaard ook zyne vertooning, hy is onbeſuisd, wreed en woest: nu hebben wy gezegd:" „ dat de Ziel en gemoedsgeſteldheid van den „ Menſch, grootendeels zigtbaar is in den per„ ſoon"; dus is een beerägtige of ruuwe gedaante doorgaans zeer zeker de bast of ſchil van een woeste en ruuwe Ziel, welke, wat men ook doe, zelden of nooit door oefening beſchaafd kan worden, doorgaans het onbedrieglyk kentéken van een lomp, driest en menigmaal vuil en wreed Menſch: en als men al eens eenige lieflykheid in de kern van zulk een ruuwe bast gewaar mogt wor-

worden, zoo is het ſlegts eene ontveinzing van dien dierlyken aart, of op zyn best een günstige nuk. Met de *Stier*, *Luipaard*, en *Wolf* is het even zoo gelegen. Wy hebben haar, gelyk ook den *Leeuw*, *Os* en *Arend* reeds verklaard.

Vr, Wat leert een Phyſiögnomie minnaar nu uit dit viervoudig drietal van diergelyke Gelykenisſen?

Aw. Zoo ook alle andere insgelyks toepaſſen op het *uiterlyke*, en het *innerlyke* van den Menſch. Gy ziet daar uit, dat de uitwendige gedaante, den aart van yder Dier te kennen geeft: pas dit nu op den Menſch toe, en gy hebt u meester gemaakt ook van dit deel der Physiögnomiekunde. Zyn grove onheblyke geſtalte, overeenkomstig met de ruuwe geſtalte der woeſtſte Dieren, kenmerkt altoos de ruuwheid en woestheid van het *inwendige*, de ongevoeligheid van zyn hart, de onbeſchaafdheid en het vuige van zyn Ziel; munten daar en tegen de hoedanigheden van Ziel in den Menſch uit, doorgaans word zulks ook door het gelaad aangetoond, vermits, gelyk ik reeds gezegd heb, de trekken of hoedanigheden der Ziel gewoonlyk die van het Gelaad of Aangezigt verzellen of daar mede overëenkomen, gelyk de natuur van de meeste Dieren wier Karakters ſterk zyn, zeide ik, door hun gedaante uitgedrukt word.

Vr. Wanneer men een Menſch ziet, zoo kent men hem dan al daadlyk, enkel op het zien, en

dit is het geheel der Aanzigtkunde, zonder dat men dan eens het geheime deel deezer Weeſchap, de Studie der *Liniämenten* noodig hebbe?

A w. *Oppervlakkig* ja. Door de vergelyking naar welk een Dier hy Zweemt en teffens met welk zyn Wezen, of eenige deelen desſelven, meest overeenſtemmen, nog *beter*; door het daar beneffens waarneemen der Gronden en Regelen die ik u voorgelegd heb, *allerbest*; maar door het kennen van de beweeging en werking der Spieren, en het beöefenen der Aangezigt-Liniämenten, eerst *volkomen*. Gy onderſcheid immers een grof, plomp Menſch, daadlyk met het oog van een tederen, heuſchen; een Wanſtallingen van een Welgemaakten? wel nu, en zou u dat ook derzelver verſchillende aart niet leeren onderſcheiden! Schoon men nooit iets gezien of gehoord had van een *Leeuw*, een *Tyger*, *Serpent* of *Krokodil*, is het vry zeker, dat een yder op het eerste aanzien van dezelven, veel meer daar van verſchrikt zou wezen als voor een *Paerd*, *Koe* of *Ezel*, die wel groot maar niet verſchriklyk zyn, en die niets affchuwelyks hebben; Dieren wier vertooning iemand eerder om derzelver grootte, dan gedaante of maakſel vreeslyk zouden voorkomen. Zonder verdere betragting, valt ons dat onderſcheid daadlyk in 't oog: blootelyk de uiterlyke leest, leert ons bereids veel.

VR. Zoo ziet men ook affchuwelyke geſtaltens van Menſchen, en gedrogtelyke Wezensvormen: maar als de Wanſtalligheid ſlegts in een gedeelte of in eenige party van het Wezen is, dan bemerk ik dikwyls misſtaat het zooveel niet. Wat duidt dat onderſcheid aan?

Aw. Ook eene mindere misſtand hier of daar in den Geest, en in de Geäartheid. Tot dus verre hebbe ik nu met u het *geheel* van het Dier betragt, nu kome ik ook tot de betragting der *deelen*. Zie hier de Leer der Ouden daar over, waarlyk zy moet ons dierbaar zyn: „ Wanneer „ een Menſch *eenig deel* des Lighaams heeft, „ het welk Zweemt naar *dat deel* van een of „ ander Dier, zoo kan men daar uit gevolgen „ trekken, welke ons met reeden van zyne ge„ neigdheden doen oordeelen." Die Zweemingen noemt men als dan *Gelykvormigheden*; en wanneer het eene dus overëenſtemt, en het andere afwykt, noemt men die afwykingen *Strydigheden*; en het is in het oefenen deezer Gelykvormigheden en Strydigheden, dat deeze tak van kennis beſtaat. In het eerstegeval, moet men om van de kenmerken van kragten te oordeelen op alle ſterke ſoorten van Dieren letten, als daar is de *Leeuw*, de *Stier*, het *Paerd* enz. de overeenſtemming nu der grove en groote Ledemaaten in den Menſch die welgeſpierd en zenuwägtig is, gelykende naar alzulke Ledematen van

zodanig een Dier, zyn onwankelbaare tékenen van kragt in zoodanig een lid dat die gesteldheid heeft; en zoo zy allen die hebben, als dan ook over het geheel van den Mensch.

Vr. En hoe met die soorten van Dieren welke zoo sterk niet zyn?

Aw. Al wat aan de zagte en zwakke Dieren ontbreekt, is een téken van sterkte in den Mensch die daar van voorzien is. De kenmerken van zwakte in den Mensch, zal men kunnen afleiden, uit die vorm of ledemaaten van hem, in vergelyking naastby overëenkomende, met Dieren die zoo sterk niet zyn; Zoo worden de sterktetékenen van den *Leeuw*, mede gevonden aan de *Stier*, de *Tyger*, het *Paerd*, de *Wolf*, het *Zwyn* enz. welke aan de zwakke Dieren ontbreeken: en in tegendeel, aan eene reeks zwakke Dieren, zelfs in het Hoofdmaaksel en de Tronie, tékenen gevonden, die de sterke nooit hebben: gestel en schikking van deelen, van beenderen en van spieren is geheel anders; en zoo ook in de Menschen haar gelyken: niettemin tog bewyzen de grootheden, grove en ruuwe gedaante van deelen of Ledematen in Mensch of Dier, minder derzelver kragt en sterkte, dan wel de Zenuägtigheid en het Spiergestel dat doen: de *Tyger* is zoo grof van leden niet als het *Paerd*, noch de *Wolf* als de *Stier* of *Leeuw*, en niettemin is *Tyger* en *Wolf* zoowel vaer-

dig

dig, ſterk en kragtig; en van aart wreed, listig en verſcheurend.

Vr. Hier bemerk ik een ſtryd van Geäartheden by dat ſterke, in één en hetzelfde Dier. Ik bidde u hoe bevat ik dat?

Aw. Diezelfde ſtryd heeft immers mede even zeer by ons Menſchen plaats. Men moet weeten, dat ook de Dieren verſcheidene geneigdheden hebben, gelyk als de *Leeuw* en *Stier*, die zoo wel grammoedig en dapper als ſterk is; om nu Phyſiögnomicé het téken van dapperheid in de *Theorie* onzer Weetenſchap te kennen, moet men onderſcheiden, of de *Stieren* en andere ſterke beesten de beide tékenen daar af niet hebben? by voorb. de *Leeuw* heeft als gezegd, groote leden, en daar by een verheven groot voorhoofd: wanneer nu andere Dieren geen groot voorhoofd hebben, zoo brengt men zulks over tot den Menſch: en trekt tot een beſluit, dat een hoog en groot voorhoofd, een téken is van Moed en Dapperheid; maar de groote leden, alleen van ſterkte: zyn nu beiden verëent, dan bezit hy alle die eigenſchappen te zaamen. En zoo in alle andere Phyſiögnomiën.

Vr. Die verſcheiden genegenheden, overëenkomsten en ſtryden, moeten een Gedaantekenner verwarren. — En is die ſtryd zeer gemeen?

Aw. Alle Menſchen [veel meer dan de Dieren] zyn van gemengde Geäartheid, en de *ſtrydigheden* maaken in Menſch en Dier zulke ge-

mengde Naturellen uit. Om de deelen en kentékenen der Dieren te leeren kennen, moet men wel onderſcheiden, dat de eene daar toe eigene, en de andere maar gemeene zyn; de *eerste* dienen zonderling tot één éénig ſoort, daar de *andere* tot veele dingen bekwaam zyn, gelyk als de Ongeſtadigheid b. v., hoewel deeze den *Ezels*, *Bokken*, *Verkens* en *Aapen* meest eigen zyn, niettemin zyn de andere Dieren ook daar mede behebt: dus is het Tronie van een Menſch dat naar dat van een *Ezel*, *Bok* of *Aap* zweemt, niet altyd een kentéken van Ongeſtadigheid in dien Menſch. Om dan onvermengt de Strydigheden, de waare tékenmerken te vinden, zoo moet gy één éénig ſoort van Dieren u voorſtellen, geheellyk aan een zelve aart of hartstogt onderworpen; dan weder een ander ſoort waarin die aart en hartstogt in 't byzonder méér gevonden word, daar by dan uw Menſch vergelyken, en zoo uw beſluit opmaaken, agtervolgens het geene ik zoo even over de tékenen van kragten in Leeuw, Stier, Tyger, Paerd enz. gezegd heb. Zeer gemeen zyn alzulke *ſtrydigheden* by den Menſch, men vind 'er zigtbaarlyk, die wel het eene hebben van een Dier, maar wederöm het andere niet, gelyk b. v. de hoofdömtrek en de grove leden van den *Stier*, maar het dunne zagte en wollige hair van het *Lam*; de oogen en de vaardige beweeging van den *Tyger*, maar weder de Troniezweeming

ming van den *Ezel;* en het zwakke en tedere wezen van een *Aap*, met het uitzigt daar en tegen van een *Arend.* Gelyk in de GESTALTEKUNDE, daar men op meer deelen in let dan enkel op de Aangezigten, wanneer hard en wreed lyfs hair het kentéken is van een moeielyken aart, zoo is zulks weder by die het zagt hebben, dat van een gemaklyken en goedäardigen inborst; is de borst ruig, en met lang en hard hair begroeit, dan is het een kenmerk van een heeten en grammoedigen aart: terwyl die welke zonder hair zyn, doorgans een zagtzinnigen aart en inborst hebben; maar veel en zagt hair toont weder een onkuischen, goedäardigen, zwakken Mensch. En zoo by alle *vermengingen*, *ongelykvormig*· en *strydigheden*, gelyk aan de Spiertrekken en Wezenslinïamenten by vermengde en strydende Hartstogten.

VR. Zou men die, ook niet enkel naar het Tronie kunnen afmeete?

A w. O Ja. Nu kome ik van zelve weder van het *geheel* der Dieren tot derzelver *deelen*, en zoo tot *dat deel*'t welk wy zoo by hen, als by ons het HOOFD noemen. In de eerste plaats van Vergelyking zouden wy hier te doen hebben met de tegenëlkanderhouding van de vormen het fatzoen derzelven, Dier met Mensch, welke tot de *Physiögnomie der Omtrekken* behoord, waaröver wy in onze VIe Afdeeling gehandeld hebben betreffende de evenredige, en in de Xe betreffende de onëvenredige Hoofd

maak-

ſels: maar om dat die te moeielyk en ook te langwylig zoude vallen, komen wy liever daadlyk tot de tweede plaats, die ook van meer gebruik is, en regtſtreeks het onderſcheid toont onzer beſchouwing naamlyk tot het *Aangezigt*; immers het is aldaar, even zoowel in Dier als Menſch, dat zig de beweeging des gantſchen lighaams, zoowel als de geſtaltenis des geheelen geests, gelyk als in een kort begrip, en toonbeeld van beiden vertoond: dus, wy behoeven het gantſche lyf niet eens te zien; enkel naar het Tronie, kunnen wy zwakte, ſterkte, woestheid, zagtzinnigheid enz. van het geheele Machine afmeeten. Menſch en Dier, gelyk wy in onze *Physiögnomie der Pasſiën* getoond hebben, hebben Hartstogten, en wel even dezelfde of gelyke Hartstogten: zy beminnen, zy toornen, zy verwonderden zig, zy ſchrikken, vreezen en ſchreiën gelyk wy; zy zyn hoogmoedig, ſchaamteloos, geil, wreed, *goed* en *kwaad* niet anders dan de Menſch; zy zyn vleiërs, zy ſchaamen zig, zy onderwerpen zig, zy begeeren, zy hebben een afkeer, zy zyn vrolyk, treuren, hebben blygeestige en zombere nukken en kuuren, zyn zagtmoedig en onbarmhartig, vergenoegd en koppig, moedig en verſlaagen, alles gelyk de Menſch. Zie hen elkander Liefde betoonen, zie hen Grammoedig worden, zie hen Pyn lyden, gy ziet de zelfde *akties* in hen, dezelfde Wezenſtrekken van den Menſch; en ik

voor

voor my geloof dat de Vraag *of zy dan ook geen Zonden hebben, gelyk wy* ? voor een Godgeleerde ruim zoo moeielyk zou vallen te beäntwoorden als voor een Natuurkundige : gemerkt de Zonden ontſtaan uit de denkbeelden, welke weder haar oorſprong hebben uit en gevormd worden door de geſteldheid en menging der Vogten, van ons *bloed*, *gal*, *water* enz. zoowel in Dier als Menſch; uit welke Temperamenten gelyk wy gezien hebben, weder de Hartstogten ontſtaan in beiden, dus de Dieren zoo verſchillende in hunne geneigdheden zyn als de Menſchen dat zyn in derzelver Hartstogten en neigingen. De volkomen Menſch zekerlyk is gevormd naar Gods gelykenis; en hoe meer hy volkomen is, hoe veel nader daaröm aan de Godheid: maar de gebrekkige hier en tegen, naar der Dieren gelykenis, die volgens de *Theöſophie*, van Moses geſteld word ook náá de Dieren geſchapen te zyn.

Vr. Gy doet my wondere dingen hooren. — Maar hoe maakt men zig zulks nu ten nutte in deeze Weetenſchap? hoe maakt men 'er gebruik van tot den Menſch?

Aw. Eerst moet men waarneemen de *natuurlyke* neigingen welke yder Dier in zyn byzonderen aart heeft; dan moet men in de trekken van haar gelaad letten op die welke byzonderlyk zekere heerſchende neigingen, van de algemeene natuurlyke afgezonderd, te kennen geeven: wy heb-

hebben deezen in onze Phyſiögnomiſche beſchouwing der Hartstogten, de *Prædomineerende Paſſie* in den Menſch genoemd; en over derzelver algemeen, die met den naam van *Hoofdpaſſiën* beſtempeld; en vervolgens, moet men, ten derde, dat dan van het Dier, tot de Menſch betrekkelyk maaken. Aangaande nu die algemeene, en die byzondere neiging: gy zult die best begrypen, geloof ik, als ik ze u door een Voorbeeld ophelder. Begeef u met my weder tot die *vier Dieren*, welke ik u tot een characterſtiek modél voor alle anderen heb voorgeſteld, om dat zy de vier hoofdkenmerken van 's Menſchen algemeenen aart best afbeelden: beſchouwen wy enkel het Zwyn; deeze Dieren, weet men, zyn morsſig, gulzig, geil en lui; nu moet een PHYSIÖGNOMICUS letten, welk deel het een of ander te kennen geeft? vermits een Menſch, dit of dat deel, zeer overëenkomstig met een Verken kan hebben, die egter aan alle die Wangeäartheden niet onderworpen zal wezen; en op die wyze, moet men onderzoeken, welke aan zekere byzondere Hartstogten eigen zyn? — Gy bemerkt ligtelyk dat ik hier niet over de geheele *Troniezweeming* ſpreek, maar ſlegts over een deel derzelve.

VR. Ja ik. En dus b. v. zal een Verkens neus of ſnuit op een Menſchenhoofd zweemende naar een Os, met Katöogen, Ezelsöoren

ren, en een Zwaanenhals, iets gemeen, van alle vyf hebben.

A w. Juist; en het zal een zeer lelyke Physiögnomie, en dus een Menſch van een zeer ſlegten aart geeven. Dit dan nu betragt hebbende, moet men in de derde plaats komen tot de overeenkomst tusſchen het gelaad der Menſchen, en dat der Dieren, en die wel te zaamen vergelyken, en ze overweegen, om dus eindelyk die tekenen onderſcheidenlyk te leeren kennen, welke de anderen verwisſelen doen, en hunne kragt vermeerderen of verminderen. Om by *Voorbeelden* te blyven, die neffens *Aftékeningen*, het kortste en beste onderwys in deeze Weetenſchap zyn: men weet en de ondervinding leert het, dat Dieren welke een ronde verheven neus hebben, hoogmoedig zyn; men ziet die Hoogmoed allerblykbaarst wanneer eenig Dier den ſtryd begint met een ander Dier, en dat het geene genoegzaame kragten heeft om die uittevoeren; welke *Paſſie* in Dapperheid verändert naar dat het ſoort van Dier is, gelyk dus het geene in een *Lam* hoogmoedigheid is, wederöm in een *Leeuw* voor Dapperheid word gehouden; en wat in een *Haan* kloekmoédigheid is, is wreedheid in een *Arend* of *Havik*: dit verſchil, zelfs in het onderſcheiden en benaamen van elkander aanverwante en egter onderſchillige eigenſchappen en neigingen, moet een Physiögnomist ook niet minder

der gade ſlaan, om zig in de uitduidingen en beſchryvingen niet te verwarren. Men noemt dat in onze Konst, de *Ontwikkeling der Karakters*, en dit is de groote helft van de Praktyk der Phyſiögnomiekunde.

Vr. Zyn die *Affecten* of *Paſſiën* dan ook zigtbaar op de Wezens der Dieren?

Aw. Zeer zeker, maar wy letten 'er niet op. Zy hebben 'er haar' tékenen, haar' trappen; Zelfs *hebben de Hartstogten verſchillende uitwerkingen naar mate van de verſcheidene aart der Voorwerpen die haar aandoen*, zeide ik u, en dit heeft plaats zoo wel in Dier als Menſch: één éénige Hartstogt, yder Hartstogt werkt dus onderſcheiden; en yder Hartstogt drukt door verſchillende geſtaltenis, haare beweegingen uit by de een egter meer als by de ander: want yder, zoo Menſch als Dier vormt op zyn wys zyn Hartstogt, en zoo ook zyne Wezenstrekken welke daar naar geſchikt zyn, en die Hartstogt te kennen geeven; zoo ook zyne heblykheid in denken of doen, en zyn geäartheid, humeur en gemoedsgeſtel daar van afgeleid: alles op het Wezen geſchildert, door omtrekken, koloriet, liniën en penſeelſtreeken, zoowel van Dier als Menſch door die wonderbaarelyke Natuur, van den Schepper, alle Wezens ingeplant; die *alles naar zyn aart gemaakt heeft*, en welke aart op de Aanzigten van alle die Wezens zigtbaar, doch alleen voor den Wysgeer

geer kenbaar en onderscheidbaar zyn. — Nu kome ik van de Dieren, daar ik my zoo lang by opgehouden heb, om dat de PHYSIOGNOMIEKUNDE daar heur hoofdgrond van ontleend, wederöm tot den Mensch op zig zelve, en tot de veränderingen welke zyn *Ziel* en *Lighaams vereeniging* (de basis van ons gantsch *Systhema*) ondergaan door natuurlyke oorzaaken van buiten, waar toe myn ZESDE GROND u het spoor wyst.

XX. AFDEELING.

VR. Erinner my zoo 't u gelieft, die ZESDE GROND. Welke is zy?

AW. Zy is gelegen *in de verscheiden gewoone gangen die de Natuur met ons Menschen gaat*; en deeze zyn *Geregelde*, of *Ongeregelde*.

VR. Wat moet ik daar door verstaan?

AW. Mensch en Dier beiden, dit weet gy, zyn onderworpen aan de Natuur, gelyk de Natuur weder aan God. De Natuur, door zyn alwyze beschikking, doet ons geboren worden, werkt van de geboorte aan, in ons, doet ons opwassen, geeft ons den geest, het vernuft, vermoogen en onvermoogen, schoonheid en lelykheid, sterkheid en zwakheid, zoogt ons, voed ons op, vormt onze stem,

doet ons volkomen of gebrekkig volgroeijen, geeft ons vaardigheid of loomheid in de verſcheiden bewerkingen van ons Verſtand of Lighaamsdeelen; doet ons door Ouderdom vervallen, en eindelyk daar door, of door Ziekte, Zwakheid, door geweld of een toeval ſterven.

Vr. Zyn dit de gangen der Natuur, en zyn ze in de Kunst van gebruik?

Aw. Wel van een zeer groot gebruik. Laat ons thans verder gaan. De Natuur nu werkt in de Menſchen, zoowel als in de Dieren allengs tot volkomenheid; en dit punt zoo naa als mooglyk is te bereiken, is haar oogmerk; wy zien dit aan de Opvoeding en Wasdom van den Menſch, die eindelyk door langheid van tyd volvolmaakt, of voor het minst zoo verre volmaakt word, als zyn klasſe toelaat; zoo geſchied dat in zyn Lighaam, 't welk ſteeds in groote en ſterkte toeneemt, van de jeugd tot in de volgroeying toe, en even zoo ook in zyn geest en verſtand, welke allengs grooter, opgeſcherpt en verbeterd worden: tien ponden gewigt ſtillen wy eerst met moeite, en naderhand honderd en meer ponden met gemak; eenvoudige en gemeene dingen begrypen wy eerst, en daarna komen wy zelfs met minder moeite tot de kennis van hooge zaaken. Niet anders gaat het ook met de Phyſiögnomie, met deeze zesde grond van dezelve, en zelfs met de geheele Leering en het onderwys van de Konst:

ge-

gelyk de Natuur, voortgaat by trappen, zoo gaat ook de Kunstkennis by trappen; zy steunt op de Natuur, komt overëen met ons verstand en begrip, en is zoo een natuurlyke en wezenlyke zaak als alle het geene is wat de alwyze Schepper lighaamelyk gemaakt heeft: want de Konst is een navolgster der Natuur, en daaröm, hoe meerder de Konst gelykenis heeft met het werk van de Natuur, en die naby komt, hoe meer die waardig is. Nu bevind men in alle werken der Natuur, dat die altyd by trappen tot derzelver volmaaktheid werden gebragt; en dat het geene wat eerst en schielykst gemaakt word, het grofste, onvolkomenste en minst waardigste is, en 't welk dan ook in meerder overvloed gevonden word, gelyk in de Steenen de Kyën, het Marmer, Kristal, en den Diamant, by voorb. en in de Metaalen, het Lood, Tin, Yzer en Koper, dat 'er minder is en dat ook onzuiverer is dan Zilver en Goud, de verfynde, volkomene, en meerwaardige Metaalen wyl ze schaars zyn †, — alles in eene

† Hy, die deeze trapswyze verbetering en zuivering der Wezens begreep, zou de Leer der *Quint Esſenſen* (de hoogste trap van zuivering) niet meer harsſenſchimmig, noch de zogenaamde *Tranſmutatio Metallorum per L. P.* voor onmooglyk houden; hy zou vinden, dat 'er zoowel een zaad van aanteeling in de Metaalen als Dieren of Planten was: maar het is hier de plaats niet daar verder van te ſpreeken.

eene zeer naauwe gelykenis met onze Konst, en met derzelver Leerbeleed: want by trappen komen wy ook in dezelve ten toppunt; en niemand kan grondiglyk verſtaan het *geheel* ten zy hy eerst begrype de leden of deelen, eerst moet men weeten de beginſelen, en zo nadert men dan tot de volkomenheid: daaröm heb ik dit hier in myn gantſch Onderwys, alzins in 't oog gehouden.

VR. Welke zyn die deelen? hoe ſchift men die? waarin beſtaan ze?

AW. De werking der Natuur heeft verſcheiden leeden of deelen, en deeze zyn ten opzigte van den Menſch, de verſcheiden gangen die zy met hem gaat; en weder deeze zyn, zeide ik u, *geregeld* of *ongerégeld*. *Gerégelde* zyn zulken welke een vasten loop hebben en nooit misſen, gelyk opwasſen, vormen, ontvormen enz. want de Menſch word geboren om te ſterven, en hy houd niet op te leeven en beweegen, van zyn aanbegin tot die ouderdom dat de dood hem ontbind: en die *gerégelde* werkingen, graveeren van die werking de *bepaalde* tékenen in onze Aangezigten en gantſchen vorm. *Ongerégelde* zyn de zodanigen die wel eens misſen, en geen zekeren loop houden, gelyk daar is Volgroeijng, Ziekte, en Ouderdom by voorbeeld, deeze graveeren wel de kenmerken daar van in onze Aangezigten, maar doen het *onbepaald* en ſteeds verände-

ren.

rende. Het eerste kan men, zyn gezigt van het Aardsche tot het Hemelsche verheffende, vergelyken by den loop der vaste sterren; en het andere by dien der Planeeten of Dwaalsterren.

Vr. Wat nut geeft ons de betragting van deezen zesden Grondrégel?

Aw. Dat wy volgens denzelven, den Mensch naar de Natuur, volkomen kennen. Een Physiognomiekundige moet dan uit al het voorgaande wel onderscheiden en betragten 's Menschen *onveränderlyken*, en zyn *veränderlyken staat*. Zyn onveränderlyke staat, is die welke gevormt is naar de gangen der gerégelde Natuur; en zyn veränderlyke, derhalven is ongerégeld, houd geen' vasten loop, treft somwylen in, en somwylen niet: gelyk alle Menschen niet groot, schoon, volwassen, welgevormd, ziek, zwak, of oud worden.

Vr. Hoe onderscheide ik zulks in de Kunst? Deeze Leer, is my nog zeer nieuw!

Aw. Die Tékenen welke ik *bepaald* noem, zyn onveränderlyk het gantsche Leeven van den Mensch door, om dat de Natuur hier zéker werkt volgens vaste régelen: maar men moet weeten dat in deezen overänderlyken staat, worden gevonden trappen zoo als in de geheele Natuur, gelyk wy daadlyk betoogden: dus kan men van een en denzelfden Mensch op den eenen tyd meer

zeggen dat hy deeze of geene natuur of aart bezit dan op een' anderen tyd, hoewel hy om zoo te spreeken zyn natuur eigenlyk niet verändert, wel zyn leven en hebbelykheden, want zyn leven zelf is de geduurige veränderlykheid; en van daar het spreekwoord *niets veränderlyker dan de Mensch.* Zoo wassen wy allen op, verkrygen een gestalte, gebruiken ons verstand, onze kragt, zintuigen, stem enz. maar doen dat alles in zeer onderscheiden manieren, en hier in zyn wy veranderlyk: doch, dat wy opwassen, een vorm, verstand, kragten enz. hebben, zyn onveränderlyke Wetten van de Natuur.

Vr. Kunnen wy ook van eene natuur overgaan tot een andere natuur?

Aw. Zekerlyk. Onze natuur is veränderlyk; en van die veränderingen ontstaan de *ongerégelde* Tékenen in onze Aangezigten, welke die veranderingen aanwyzen, telkens wanneer ze geschieden. Wy worden alle geboren met een zekere aart, yder afzonderlyk van zyn medemensch: die wy (1) of veränderen, of die (2) in ons verändert word buiten ons, 't zy dan tot verbetering of verslimmering, of die wy (3) ontveinzen te bezitten, wanneer wy onze natuur bedekken, en ons anders toonen dan wy zyn: hoewel wy daar door onze aangeboren aart en geneigtheid wezenlyk en in der daad niet veränderen, ten zy dat vermaskeren in ons zodanig tot

eene

eene hebbelykheid worde, dat wy daar door ongevoelig ons zelven veränderen. Alle die kenmerken in onze Geſtalte en Vorm nu, in onze aart van beweegen, en byzonder in ons Aanſchyn, en deszelfs kouleur, gladheid, rompeligheid en verdere zigtbaare hoedanigheden, moet een PHYSIÖGNOMICUS hier ſcherpzinnig gadeſlaan: niet enkellyk om ymands tegenwoordige natuur en geäartheid uit de figuur en de trekken van zyn Wezen te kennen, maar ook om te weeten of die hem aangeboren, dan in hem verändert is; en of hy die wezenlyk toont gelyk die is, dan ze veinst of ontveinst. Hy moet kunnen zien, *zelfs of ymand een andere natuur* heeft *aangenomen:* en in dit opzigt, beging de Aanzigtskenner die van SOCRATES oordeelde, een misſlag, ten minſten hy moet niet tot het hoogste van de Kunst gekomen zyn, wanneer hy enkeld zyn *aangeboren-* en niet zyn *verbeterden aart* zeide, die hy natuurlyk nog duidelyker had behooren te zien dan de eerste, want hy zag het tegenwoordig Aanzigtsgeſtel van dien Wysgeer zoo als het toenmaals was in desſelfs verbeterde zetting: hy zag het niet zoo als het voor jaaren was geweest, toen SOCRATES nog een boos Menſch, een Onverlaat en Wellustige was — hy bereikte dan het toppunt van deeze Kunst niet: eerder had hy zyn hervormde toeſtand moeten zien dan dat laatste, doch hier ſprak hy niets van.

Vr. Op welke wyzen tog neemen wy eene andere natuur aan, of anders veränderen wy ons, en worden wy verändert? — Want hoe het Menſchdom in het algemeen (3) veinst en ontveinst, weet ik, en heb dat tot mynſchade genoeg moeten leeren.

Aw. Dat is te zeggen door ondervinding *van agteren*; dewyl, om het ook *van vooren* te weeten 't welk ons voor zulke ſchadelydingen bewaaren zou, éénigliyk deeze Konst dient, en daar wist gy toen mooglyk nog *niets* af. Maar om u op uw vraag te dienen: jaaren, gewoontens, rampſpoeden, ziektens, ſmerten, veränderde bezigheden, een hooger ſtaat, omgang met zekere lieden, zorg en kommer, verdriet, enz. veränderen onze natuur op die beide wyzen; en zoo dan ook teffens onze Aangezigten. Een goedäartig Menſch verändert in eenen wreveligen door het gevoel van aanhoudende ſmerten, of het duurzaam knaagen eener Kwaal gelyk Borſtziekte, Teering enz. Een nederig Menſch word een hoogmoedige door het éénsklaps grootworden in de Waereld, rampſpoeden, kommer en verdriet, vernederigen ymand, maaken hem neerſlagtig, blode, verzuft, en maaken zelfs de Wyzen wel eens dol; de omgang met wie en hoe, de kring daar wy hier op Aarde in geplaatst zyn, en de toeneemende jaaren inzonderheid, veränderen onze Natuur en Geſtel aanmerklyk. — En naar *dat alles* verändert ook ons Wezen.

Vr.

XXIe. AFDEELING.

Vr. Zyn deeze opgenoemde, alle de Hoofdveränderingen welke de Natuur in ons werkt?

Aw, Neen: want zoo zyn 'er ten opzigte van ons Menſchen, veränderingen die wy *algemeene* noemen, en die in zekere betrekking gerégeld en ongerégeld, bepaald en onbepaald zyn, gelyk by voorb. daar ik van ſpreek, onze toeneemende Jaaren. Elk weet dat wy met de Jaaren veränderen; voorzigtiger, ernſtiger, ſtroever en bedaarder worden: en ook dat ons Wezen ernſtiger, en ſtroever ſtaat, en dat wy in meest al ons Gelaad een ſtyver en bedaarder houding aanneemen; hier uit nu ontſtaan voor een aanvanger in de Physiönomiekunde, regelregt betreklyk tot deeze van ons gelegde zesde grond, even zoo veele *Karakters* als Phyſique *Variätiën.*

Vr. Nu, en welke zyn de zulken?

Aw. Wy kunnen die tot deeze vier hoofdzaakelyke Waarneemingen brengen: tot de Leeftyd, (2) de Saizoenen (3) de Luchtſtreeken, en (4) tot de Landäarten. *Vooreerst* wat onzen Leeftyd of Ouderdom betreft: hier ömtrent zyn de *gewoone gangen* welke de Natuur met ons houd,

deezen, I dat de *Jeugdelyke ſtand* of jonge lieden van natuuren zyn warm en vogtig, en uit dien hoofde zoo als HORATIUS die beſchryft:

Een eerst aankomeling, nu eindlyk van 't bedil
En de onderdaanigheid zyns Pedagoogs ontſlaagen,
Is graag in 't veld; heeft zin in 't visſchen, vliegen, jaagen,
Is buigelyk als waſch, tot ondeugd; en word kwaad
Als hem een wyzer tot de deugd, en 't weldoen raadt;
Bezorgt zyn oorbaar traag, als ſtond hem niet te vreezen
Voor de ouden dag; en acht het geld geen' waar te wezen.
Is trots; in alles maakt hy gading; maar, zoo dra
Hy 't lang gehoopte heeft, taalt hy 'er niet meêr naa.

Welke zaamenſtemt met het *Bloedryk Temperament.*

II De *Middenſtand*, of manbaare lieden, zyn warm en droog; van aart minder los, minder blygeestig, meer bedaart en beſtendig, ernſtig en toornig; of zoo als die Dichter de Zeeden der rype Jaaren beſchryft:

Een man die zyn verſtand en jaaren heeft, wiens zinnen
't Gewoonlyk tydverdryf der Jeugd niet meêr beminnen,
Zoekt geld, en vrienden aan te kweeken, doelt op ſtaat,
En aanzien; wagt zig wel, dat hy niet aan en ſlaat
Het geen hem ligtlyk zou berouwen naa 't volënden.

Overëenkomende met het *Galägtig Temperament.*

III De *ſtaat des Ouderdoms*, droog en koud, uit

uit welke gesteltenis voortkoomt, de geemelykheid, klaagzugt, te onvreedenheid, inhaaligheid, en traagheid; of volgens HORATIUS:

> Veel ongemak omringt den Ouden, veel elenden
> Verteeren hem; het zy hy altyd spaart, en 't goed
> Niet durft gebruiken, 't geen hy gaêrt In overvloed.
> Schroomvallig, suffende, en een knorrepot; een pryzer
> Zyns kinderlyken tyds, als was men toen veel wyzer,
> Een, dien men 't nooit van pas kan maaken; die de jeugd
> Gestadelyk bestraft, en haat vermaak en vreugd.
>
> HORAT. *de Art. Poët.*

Gelyk aan het *Zwartgallig* en het *Waterig Temperament.*

Met één woord" het *opgaan* van onzen tyd baart ons gemak en blydschap, het *afklimmen* ongemak en droefheid; en het *midden* is een mengsel van beiden.

Dit is nu voorzoo verre de *jaaren* betreft. Zy alléén brengen de grootste veränderingen in onze Troniën te weeg, en zoo vervolgens ook in onze gestellen, kragten, vorming en verstyving van leden; aart en inborst, waar van de Aanzigtsrimpels, en de vastere en zigtbaarder Spieren zoo getrouwe tolken zyn wanneer wy oud worden.

VR. Ja maar deeze afneeming van kragten en vermoogens, deeze verstyving en zetting heeft alleen plaats by die afklimming? denk ik.

Aw. By de meesten ja, maar niet by allen. In een Kind is alles zagt, teder, ledig, en onmerk-

merkbaar, wat de schors aangaat; de Ziel is ook zoodanig, en wat de denktrant aangaat, die is even zwak en ledig. Van Jaar tot Jaar worden de trekken van zyn Wezen, en in gelyken van zyn Karakter duidelyker: zyn geäartheid ook veränderd daar na, met het beloop en de trekken teffens van dat Wezen; alles word meer spreekend, en min zagt en teêr.

Vr. Ach dat alle Ouders hier agt op gaven! welk een verlustigende beschiegeling voor hen; en hoe leerryk, hoe nuttig! Op die wyze zou elk Vader ligt Gedaantekenner kunnen worden zonder veel andere studie of bekwaammaaking, noodig te hebben. Zoo ik ooit huuw, en Kinderen voorbreng, ik verzeker u ik zal 'er van hun tederste Jaaren af, myne opmerking over maaken: ik zal hen met vermaak daaglyks zien hun Karakter veränderen, en van tyd tot tyd ook zoo hunne Wezenstrekken zien veränderen, altoos in een gerégelden voortgang, en aan elkanderen gelyk. — en zie daar het denkbeeld tot een nieuw Plan van Opvoeding! door een verstandige leiding kunnen Ouders immers de Karakters in derzelver Kinderen verbéteren, en dan zoo ook hunne Wezenstrekken verédelen, en hun schoon vermeerderen: wanneer in ryper jaaren, die beiden, dus in ééns gevormt dan onveränderlyk blyven, zelfs wanneer de Jonge-

geling nu een man geworden is, tot in de *afklimmende Jaaren* toe, of de *ſtaat des Ouderdoms*, wanneer de Wezensrimpeling, dan de Gelaadstolk is der beenderenverharding, der ledenververſtyving, der vermoogensvermindering, en zoo van de Temperamentsverändering die dan ook veränderende Geäartheden baart, overſlaande tot het ſuffende en traage, het ernſtige en geemelyke. Maar welk voordeel doet men in onze Konst eigenlyk met deeze kennis?

A w. Gy ziet hoe ons Aangezigt verſchillend geſteld is naar de trap van jaaren welken wy bereiken; en dan zoo ook onze inborst en denktrant. Gy moet dan weeten, wat Ouderdom uw voorwerp van beſchouwing bereikt 't, welk gy Phyſiognomicé zult betragten: en daar na moet gy de verſterking of verzwakking van zyn *Temperament* uitvinden; tot een voorbeeld: gy zaagt een Amerikaan, van Portugeeſche Ouders geboo-ren, in den middenſtand van zyn leeven, die is aller zekerst bruinrood van verwe en in den *hoogſten trap* Galägtig; want zie daar alles by een om hem dat toppunt van Temperament te geeven — op deeze wyze moet gy over allen, in *overëenkomſten* en *ſtryden* uwe *Combinatiën* maaken; en zoo zal ymand van een Zwartgallige en Waterige bloedmenging, in zyn Ouderdom, onëindig knorriger en ongemaklyker, ontevreedener en ſtug-

ger

ger zyn dan den *Songuinus* of *Pletoricus* enz. En dan eindelyk is die kennis (omgekeerd) zeer noodwendig om uit ymands Aanzien en gezigt, zyn jaaren of Ouderdom te raamen, om ons in ons oordeel daar naa te gedraagen.

Vr. Zyn 'er nog meer dingen dan de *jaaren* welke ymands Temperament en Karakter veränderen?

Aw. O Ja verscheiden, gelyk de wyze van opvoeding, de leeftrant, de stand, de omgangde heblykheden enz. zeide ik u en die alzo ook ons Gelaad veränderen, en onze *aart* mede, wylze gelyklyk invloed op Lighaam en Ziel hebben: doch deeze behooren niet tot de hoofdsoorten. Zien wy nu vervolgens voor het *tweede*, welke veränderingen ook de Jaarstyden (*Saisoenen*) volgens den loop der Natuur in ons te weeg brengen:

Volgens de leeringen van onzen Meester Hipocrates† maakt de *Lente* den Mensch in het algemeen, meer bloedryk: dus lugthartiger, vrolyker, wellustiger; de *Zomer* baart meer gal: dus maakt zy den Mensch oploopender, ernstiger, minder onmaatig; in den *Herfst* is die gal meer verdroogt, en eenigermaate verzengt, wy geraaken overlaaden in 't algemeen gerékent van grove, aardägtige, drooge en koude vogtigheden: deeze veröorzaaken dat de Mensch getemperd

† Hipocrat. *Lib. de natura Humana.*

perd vrolyk en driftig, wellustig en gemaatigd is; eindelyk de *Winter* doet ons overvloeijen van waterige humeuren, die koud en taai zyn: de omloop van bloed en overige vogten, is traager, wy hebben minder warmte, onze driften zyn koelder; en die aannadering die 'er in ons is tusſchen de eenigermaate overëenkomende werking van *Lente* en *Herfst*, op onze Lighaamen, Bloed en Gal, Denkbeelden en Geäartheden, die verwydering en ſtryd wederöm in ons, is 'er tusſchen de zoo zeer verſchillende uitwerkingen van den *Zomer*, en van den *Winter* op onze Vogten, die magtige, en geheel van den anderen onderſcheiden Veränderingen in onze Menſchelyke natuur te weeg brengen. — De Phyſiögnomist moet dit al mede wel in 't oog houden, ymands *Geboorteſaiſoen* weeten, en ook het *tegenwoordige* in 't welk hy hem beöordeelt.

Nu koomt *voor het derde* in aanmerking het LUGTGESTEL (*Climaat*) immers dat ook dit den Menſch zeer onderſcheidt in kleur, geſtalte, grootheid, Wezensvorm — en alzo ook in geaartheid, gemoedsgeſtel en Karakter, bemerkt een yder, ſpreekt en volgt van zelve; en dat zulks zoo wel in Verplaatzing veränderingen in hem veröorzaakt, als hem verändert naar de Paats is, leerde ons diezelfde HIPOCRATES reeds, als hy zeide: " hoedanig de Lugt is, zodanig zyn „ ook de natuurlyke humeuren en geesten §. "

Waar

§ HIPOCRAT. *Lib. de Aëre, Locis en Aquis.*

Waar van ook, ten opzigte van de *Verplaatzing* dit Vaersje by een van onze Hoofddichters:

Verändering van Land, verwisſeling van zwieren;
Verändering van Lugt; verändring van manieren.

Zonder hier van de Artzen te ſpreeken, die in verſcheiden Ziektens raad geeven aan hunne Lyders om van Lugt te veränderen ter geneezing: uit welk alles op te maaken is, hoeveel invloed het Lugtgeſtel op ons heeft, en wat verändering het in onze geäartheden baart, kenbaar wederöm in die kunſtſpiegel ons Aangezigt, die alleen in het vertrekken of verſchikken van kouleur, en aart en manieren, zelfs dat toont voor Onkundigen in deeze Weetenſchap. Naar de plaats is, naamlyk het Geboorteclimaat, of het verplaatste Woongewest, is de eene Menſch ook geheel anders dan den andere, uiterlyk; en alzo ook innerlyk.

Vr. Komen die onderſcheidingen hier ook al te pas?

Aw. Noodwendig: vooräl om ze van andere kentekens te ſchiften; en op deeze Waarneeming moet een Phyſiögnomicus ook wel inzonderheid letten; op dat hy uit *kouleur*, *Wezenstrekken*, *oogen*, *hair*, *maakſel* van ſommige *Aanzigtsdeelen*, *charakterestike lynen*, *evenredigheden* van deeze of geene *Lighaamspartyën* en derzelver hou-

houding en aart van *beweegen* niet flegts raamen, maar voorzeker weeten mag, van welk eene Lugt- of Landäart de perſoon is die hy voor heeft; en dat hy diezelfde tekens van kouleur, Aanzigtstrëkken, charakterestike lynen enz. wel onderſcheide van andere gelyke, die geene natiekenmerken zyn; want meer als een Indiäan heeft een ingedrukte neus, meer dan Engelſchen hebben platte Wezens, meer dan Italiäanen draagen zwart hair enz.

Vr. Maakt de Lugt alléén die verſchillende uitwerkſelen? brengt zy alléén die menigerlei Veränderingen in den Menſch te weeg?

Atw. Niet zy alléén, maar ook de Zon, de Dampkring, Bergen en Mynen, Poelen en Moerasſen Boſſchen enz. wier uitdampingen, *Climaat* en Lugtgeſtel, veel veränderen; en voorts het voedſel dat wy genieten; het beroep dat men in zulk een Land doet, gelyk in een 't zelfde Land de Bergwerkers 'er gantſch anders uitzien, dan de Tuinders, de Kleêrenmakers dan de Schippers enz. Veel doet het 'er toe in yder Land, ten aanzien van onze gezondheid, kragt, vlugheid, aart en zeeden, (maar daar het hier op aankomt, in verw gedaante, hair, Liniämenten en andere *Sigmata* onzer Konst waar uit wy oordeelen,) of ymand veel of weinig en welke Lugt hy inädemt, waar naar alle die tekenen inderdaad meer

of min, en eenige wel zeer aanmerkelyke Veränderingen ondergaan.

XXIIe. AFDEELING.

Vr. Wat heeft een Physiögnomiekundige uit de *Natiönaale Karakters* te leeren? want naar ik bemerk zult gy daar toe overſtappen.

Aw. Zooveel als uit al het andere; meer dan gy denkt. Hy leert het onderſcheid opmaaken tusſchen Menſch en Menſch, hy leert dat *nog meer*, hy leert het kennelyk opmaaken. Let eens, op de onderſcheiden merktékenen ſlegts van de Zuidelyke en Oosſterſche, met de Noordſche Volken, die ik u, hier vóór deed opmerken §. — En om van de hoofdſoorten te beginnen, bepaal uw oplettendheid eens tot de Europeäanen: in het algemeen zyn zy blank van vel, lyvig, en vrolyk van geſtel, geelägtig van hair en meerendeels blaauw van oogen; hun *aart* is meer dan de Volkeren van andere Waerelddeelen, vernuftig, bekwaam tot Uitvindingen, maar met een wispeltuurig. De Aſiäanen vallen groot, bruin van vel, fraai van leeden, zwart van hair, en graauw van

§ Bladz. 176.

van oogen; zy zyn ſtreng van *aart*, beminnen de pragt en prael, maar zyn trots, vadzig en geldgierig. De Amerikaanen zyn doorgaans rood van huid, regt van geſtalte, zwart en dik van hair, kloek van Aangezigt maar ſproetig, wyd van neusgaten, en baardeloos van kin; derzelver *aart* is hardnekkig maar ook vrolyk, en driftig. De Afrikaanen zyn meest zwart maar zagt van huid, met zwart gekronkelt wollig hair, dikke lippen, en platte opſtaande neuzen; van *aart* zyn zy boos, lui, en agteloos, onbeſchaafd en wreed, zeer naby aan de Wilden komende.

Vr. Deeze rangſchikking komt weinig overeen met de Aardrykskundige orde van beſchryven —— en nu, de Wilde Menſchen?

Aw. Ik heb de Gelaadkundige orde gebruikt; en van de beste en beſchaafdste beginnende, ben ik zoo tot de mindere, en tot de allerſlegtste naast by aan de Wilden komende, afgeklommen: welke Wilden wederöm zeer naby aan de Beesten komen, — zy zyn 'er, meer dan in één Waereldeel, zy hebben 'er alle overëenkomst mede, ſlaan geheel geen of niet dan een zeer verward geluid, zyn ruighairig over 't gantſche Lighaam, gaan op handen en voeten, en hebben dierlyke manieren en zeeden.

Vr. Dus dan met regt zeer naa aan de Beesten

ten paalende. Zie daar weder een nieuw bewys voor de *Dierenzweeming*. Welk een onderſcheid van Geäartheden, in deeze, of in geene Waereldbewooners! valt 'er niet meer over hun Karakter te zeggen?

A w. Nog zeer veel, maar ik ſchets ſlegts. Ik heb u alléén derzelver Uitzonderingen willen aantoonen; andere heblykheden en onheblykheden, hebben alle, voor het overige met elkander gemeen. Maar het is zeer opmerklyk, dat die verdeeling zig zoo juist ſchikt naar den rang der Geäartheden: geef eens agt op het geen ik u daar van hier vóór zeide †, vergelyk elks aart daar by, en gy zult bevinden dat de Europeäan meer *bloedryk* van Temperament, de Aſiäan *zwartgallig*, de Amerikaan *galägtig*, en de Afrikaan *waterig* van Temperament is. Lieden nu onder alle Natiën, welke meest op het uiterlyke van een deezer zweemen, zullen ook over het algemeen van gelyk een Gemoedsgeſtel zyn: en dit is een der voornaamſte nuttigheden, welke een Phyſiögnomist, in zyne opmerkingen uit de *Natiezweeming* trekken kan. Alle deeze Menſchen, de Wilden uitgenomen, zyn met verſtand begaafd, en redeneeren: en alle derzelver hier gekenmerkte onderſcheidingen, ſpruiten ſlegts uit de Lugtſtreek waaronder en het Land waar in zy geboren zyn, en dan wei-

† Bladz. 42.

weiders uit derzelver verschillende oefeningen en voedsels; waar naa dan ook hunne Leefwyzen en Zeeden verschillen, kenbaar gelyk alle andere, op derzelver Aangezigten, in het hair, in de kleur van de huid, in de oogen, neuzen enz. — Komen wy nu tot de mindere soorten van *Natiezweemingen*, uit deezen afgeleid. — Blyven wy egter om niet te ver te loopen, by de Europeaanen.

Vr. Wel nu, wat heeft een Physiögnomist daarömtrent op te merken?

Aw. Dat hy tot zyn byzondere beöefening, van die karakters welke ik u hier schetzen zal, een Lyst in zyn geheugen maake, en dat hy ze zig vertégenwoordige telkens wanneer hy Physiögnomizeert. Zy dienen hem tot tweederlei gebruik: It. om den den Mensch welken hy beschouwd, daadlyk met één oogöpslag te onderkennen, van wat Landäart hy zy; en ten IIe. om in ymand de betrekking te ontdekken welke hy heeft tot deeze of geene Landäart, zonder tot dezelve te behooren: om dan vervolgens zoo uit het eene, als andere, van het Lighaams en Zielsgestel te oordeelen. In die Natiönaale onderscheidingen, nu moet men om naauwkeurig te zyn, alle de *gronden* en *gemeene plaatzen* der Physiögnomiekunde doorloopen en aanwenden. Hoofdzaaklyk evenwel kan men op de Proportie, het maaksel, en de verwe letten — men heeft

wel meer waar te neemen ; doch dat alles laat zig zoo niet zeggen of beſchryven, zonder zeer omſtandig te worden en zig in veele zaaken in te wikkelen.

VR. O Van welk een uitbreiding is deeze Weetenſchap in al haar deelen! hoe verder ik in dezelve koom, hoe meer ik haar gewigt gevoel. Waar zult gy met uwe onderſcheidingen beginnen?

AW. By de gemaatigdste Landen, en die welke de beste Menſchen opléveren: ik zal daar in de zoo even gebruikte rangſchikking van *Getemperdheden* volgen. Maar ik kan u yder Natie niet meer dan aanstippen. Beginnen wy met den Duitſcher: die is doorgaans blank van vel, ſchoon en mannelyk van Lighaam, langzaam en fors van ſpraak; van *aart* moedig maar hardnekkig, beraaden maar koel. De Hollander — door zoo veele vreemde Natiën onder ons, is al te vermengd van Karakter om hem in één pennetrek te beſchryven: zyn Lighaam, en ook zyn Ziel, zoowel als zyn klederdragt en opſchik, heeft *iets* van *alle* Landäarten. De Batavieren zyn uitgeſtorven, en met de geboorte van het Koopbelang, de Baatzugt en de daar uit ſpruitende overdaad, ook te gelyk de oude, eenvoudige, eerlyke en getrouwe Hollander; zyn *aart* is meeſt ſtug, onherbergzaam, doch Vreemdelinglievend, en —

VR.

Vr. Uw ſchildery is niet vleiënd, maar het is getroffen, en naar waarheid. Wie volgt thans?

Aw. De Engellander: deeze is ſchoon in Man, en in Vrouw, daar de Duitſche en de Hollandſche Vrouwen op dit laatste dien roem niet hebben te draagen; hy is ſtaatig van Wezen, effen en geſtrekt, ſterk en gedrongen van Lyf, iets meer bruin. Zyn Hoofdkarakter is verägting voor alle andere Natiën, en liefde tot zig zelf: dat in hem zoo natuurlyk is, als regt het tegengeſtelde is in de onze; voorts is zyn *aart* diepdenkend maar eigenwys, moedig maar wreed, mistrouwend, diefägtig, fier, hardnekkig, en zonder beſluit in zyn beraading. De Franſchman, is meer bevallig van opzigt dan ſchoon; nog bruiner van verw, ras van ſpraak, en beweeging, van *aart* is hy lugthartig maar ook wispeltuurig, ſchielyk van onderneeming, ligtvaerdig in trouw en liefde, meer vernuftig dan verſtandig. De Italiäan, is ſchoon en kloek van geſtalte, nog meer bruin van vel, meest zwart van hair en oogen; zyn *aart* is loos maar verraaderlyk, meer trouw voor zig zelve dan voor anderen, ſpitsvinnig en ſchrander met een bedekte bezadigdheid; alles zoo kenbaar in zyn Aangezigt. De Spanjaard, is zwart bruin van verwe, hard van hair, zwaar van ſtem, lelyk van oog, bars en laatdunkend, maar dom van gelaad; van *aart* is hy bedrieglyk, ontrouw in zyn woord, deftig maar

wraakgierig, diepzinnig maar bygeloovig, ſtil maar vol verborgen aanſlagen, zwetzende, trots lui, en zoo als PAULUS de Kretenzers beſchreef: *leugenägtig, kwaade Beesten en luië buiken* †

VR. Zie daar alles by een, en ook in de gewyde bladeren een zweemſel beide van de *Natiezweeming* en van de *Dierenzweeming*. Paulus was dan ook reeds een Natiönaal Karakter beſchryver. — Nu de Noordelyke Natiën? de Deenen, Zweeden enz.

AW. Die vind gy hier vóór reeds getékend, en hun Karakter geſchetst met één pennetrek *, Wy hebben het by dit zestal willen laaten. Een Phyſiögnomicus, die, by zig zelve te oefenen, ook hier in verder moet gaan, moet de Werken koopen welke daar weiders, over handelen §; en hy dient zulks wel te doen in alle de klaſſen van Weetenſchap tot deeze ééne Weetenſchap behoorende, zoo hy zig volmaaken wil; en zonder die uitgebreide Studie, by de Kunst der Phyſiögnömie te voegen, die zig 'er onäffcheidelyk aan

† Tit. I. v. 12.

* Zie Bladz. 177 en 184.

§ Gelyk daar is de *Aart der Volkeren, bevattende de Karakters van de meeste bewoonderen der Waereld*, 1766 te Leiden by C. v. Hoogeveen Jr. uitgegeeven; en *Beſchouwing van den Aart en Inhorst der beroemdste Volkeren in Europa*, te Amſt. by de Erven Houttuin 1773 in gr. 8vo.

aan verknogt, moet hy zig nooit verbeelden een groot Gelaadkenner te zullen worden.

Vr. Maar over ons Hollanders, over onze eigen Landgenooten zyt gy allerkortst geweest!

Aw. Ik heb u met één woord gezegd dat die allerlei Landäarten aanneemen; en om u van de *Kroostzweeming* teffens met de *Natiezweeming* een denkbeeld te geeven, let onder ons maar eens op Kinderen uit Duitsche, Engelsche, Fransche, Italiäansche of Spaansche Ouderen gebooren, die zelfs zullen veel, en ook weder deeze hunne Kinderen ja Kindskinderen iets van de gedaante en vooräl ook van de Natiönaalen *aart* der Duitschers, Engelschen enz. hebben: maar zyn die Huwelyken geheel vermengd, dan begint zig de Natipehysiögnomie geheel te verliezen, en word onnaganglyk. Anders is dit onderscheid kenmerklyk in alle Landen hoe klein ook, en zelfs in de Steden. Zoo vind men Burgers die zig vry kenbaar onderscheiden van Burgers zelfs van nabuurige Steden, niet slegts in houding en manieren, spraak, lengte en gestalte; maar zelfs in Physiögnomiën. In grootheid, kleinheid, grofste en synte, gebaarden, driften en heblykheden, is zulks egter meergemeen.

Vr. En dan ook in schoon en wanstallig? — O rykdom van Physiögnomische Waarheden! —

En van daar dan ook de onderſcheiden Gemoedsgeſtellen?

A w. Onbetwistbaar. Alles volgens eeuwige Natuurwetten. Zoo waren de Abderiten by de Ouden, en by de laateren de Grieken in 't gemeen zeer vermaard voor *ſchoon*, en de Scyten en Sermaaten voor afſchuwelyk *lelyk*, de Romeinen voor *kloek*, en de oude Scotten voor *klein* en *bultig*. Alle welke eigenſchappen van Geſtaltens, en zoo ook van Geäartheden welke deeze altoos volgen, door vermenging van zulke, van onderſcheiden en ongelyke Landäarten, zig dan afwisſelen, verbasteren, en de Kroostzweeming der Natiën vervolgens onkenbaar maaken. — Eindelyk, om die Natiezweeming volkomen te begrypen: gaa maar eens op onze Beurs, zie 'er verſcheiden Landäarten by elkander ſtaan, hoe kennelyk zullen zy alle, en zullen de hoofdſoorten zig van elkander onderſcheiden! Zie hun ſtatuur of Lighaamsvorm en Proportie, maakſel van Ledemaaten, kleur enz. ja, wat zegge ik? beſchouw alléén hun Aangezigt, daar zig beide Lighaam en Ziel op ééns in vertoond; welk een verſchil tusſchen een Deen en een Spanjaard by voorb. of tusſchen een Hollander en een Italiäan, een Brit en een Franschman; en allergrootst tusſchen een Mooren een Blanke, zoowel in algemeene geſtalte als byzondere vorming van deeze en geene deelen!

en

en welk een verschil ook in derzelver Karakter en eigenschappen. HIPOCRATES zei al in zyn tyd: „ alle dingen zyn fraaier en groo„ ter in *Asia* dan in *Europa*" en een zyner Commentariisten heeft 'er bygevoegt: „ gevolglyk „ en dit wil HIPOCRATES hier ook te kennen „ geeven, de Mensch ook; en dat is waar, „ doch zuidelyker op in Asia vallen zy kleiner, „ en geheel Zuidelyk zeer groot, daar en tegen „ Noord aan in Europa zyn ze grooter, maar „ gantsch Noordelyk weder zeer klein". Voeg hier by het zeggen van ARISTOTELES: „ die in „ het Zuiden woonen, zyn zagt en week, en „ bloodäarts, integendeel die van het Noorden „ zyn strydbaar, manhaftig, hard en sterk;" en laatstelyk, onze gemeene Waarneeming: dat Menschen in warme Landen gebooren, bruin van Wezen, met een weinig rood vermengt, meest bruin of zwart van oogen en hair, en van natuure droog en hittig zyn, in de *Saisoenen* overëenkomstig met den Zomer en Herfst; en dat zy die in koude Landen geteeld zyn, langer vallen, wit of blank zyn, zagt van lyf, en niet zoo hard of wreed van hair, ook van aart en natuur vogtig en koelder, overëenkomende in de *Saisoenen* met de Lente en Winter, die weder in den loop der Leevensjaaren met den Ouderdom worden vergeleeken, gelyk de voorigen met de Jeugd.

Vr. Wat nutten ons nu alle deeze Leeringen ten aanzien van de Kunst? en hoe dienen wy'er ons best van?

Aw. Dit gantſche betoog ſtrekt daar toe, op dat men door *uiterlyk* den Menſch te kennen, hem ook *innerlyk*, dat is zyn hart kenne; immers uit gedagte Grondſtellingen word in deeze Weetenſchap de Regel gebooren die alle Physiögnomisten wel in het oog moeten houden, „ *den* „ *Menſch in alles wél te beſtudeeren*; *op kleinigheden zelfs agt te geeven*; *te letten op den Ouderdom welken hy bereikt*, *en vervolgens dan te rug* „ *te gaan op den tyd van zyn Geboorte*; *aan te merken in welk Gewest of onder welk een Lugtſtreek* „ *hy gebooren is*; en eindelyk, *agting te neemen* „ *zelfs op het Jaarſaiſoen en het Land daar hy in is*, „ *en wy inzyn*, *wanneer wy hem* Physiögnomicé *betragten.*" Een Regel welken wy hier vooráf laaten gaan, als een der noodwendigſte van allen; want deeze *vier* dingen moet een Physiögnomicus altoos voor 't gezigt hebben; zy maaken de hoofdſtreeken van het kompas uit, waar op hy moet voortzeilen,

Vr. Is de onderkenning van alle die zoo onderſcheiden kenmerken van Natiönaale Physiögnomiën niet zeer moeielyk? of is dat verſchil niet zoo groot? en beeld het Aangezigt die altoos uit?

Aw. Toen ik u van de *Verſcheidenheid der Aange-*

gezigten ſprak, heb ik u dat algemeen Verſchil doen opmerken. Alle Landäarten verſchillen, en zelfs de Provinciäalen in een en het zelfde Land, zonder dat men eens op het *diälekt* van derzelver Spraak behoefd te letten. Natiönaale Karakters van een geheel Volk egter zyn kenbaarder; en onkundigen zelfs onderſcheiden die, daar behoeft niet eens een Phyſiögnomist toe. Zwarten van Blanken onderſcheiden zig ligt; Mulatten van Mistiſen enz. minder gemaklyk; en Noordelyke van Zuidelyke Blanken, moeielyker; enz. Jooden die onder de Chriſtenen leeven, worden door eenige tékenen van malkanderen onderſcheiden, alléén uit de Aangezigten: overige merktékenen van ſchifting, welken die ook zyn mogen, kunnen verändert worden, en ophouden, doch zoo gaat het niet met het verſchil der Aangezigten, dat toont eeuwig aan een Kenner, van wat Geboortegewest ymand is. Ik ſpreek hier niet van het onderſcheid der ſtem, der gebaarden, gewoontens of houdingen; noch ook van de verſchillende Taalen en Spreekmanieren die de eene Natie van de andere altyd onderſcheid, gelyk dus onder de Hebreërs ſommigen *Shibbolith*, en anderen daar en tegen *Sibboleth* zeiden*, en zoo als Petrus voor een Galileër erkent wierd, *want* zeiden zy *uw ſpraak maakt u openbaar*

* *Jud.* 12 vs. 6.

baar; alle deeze verſchillen nu kunnen uitgewisſcht of te niet gedaan en verleerd worden, maar het Aangezigt liegt nooit; dat wyst altoos de Natie, en zoo de Geäartheid aan.

Vr. Als een Menſch nu van Lugtſtreek verânderd, zyn Geboorteland verlaat, een ander omhelsd, en 'er met 'er woon blyft, behoud hy dan meer het merk der eersten, of der laatsten?

Aw. Dan ook verändert zyn Karakter ten deele, maar nooit geheel: daar blyft altoos iets van het Natiönaale in over, gelyk wy daaglyks kunnen waarneemen in zoo eene menigte Vreemdelingen die onder ons verkeeren als in geen Land van de Waereld †. En dit is het dat hen altoos een aart en trek naar hun Landnatie doet behouden: daaröm moet een goed Physiögnomist, in de Aangezigten zoowel het natuurëigene en *voorleedene*, als het ver-

† Ook daaröm is 'er geen Land in de Waereld waar de *Physiögnomiekunde* in 't algemeen, en de *terminative Physiögnomie* in 't byzonder, moeielyker te beöefenen is. Wy hebben by ons in Holland enz. geen eigen Natie meer, maar om zoo te ſpreeken *een Natie uit alle Natiën zaamengeſteld*; alles is 'er mengelmoes, en verbastering: van daar ook dat wy zoo Vreemdelingminnend, zoo weinig Natiönaal, en tegen onze mede-Landgenooten zoo liefdeloos zyn. Brittanje, een beſlooten Eiland, is juiſt om die reeden hier gelukkiger in.

veränderde en *tegenwoordige* betragten : waaromtrent zeer veelen geſtruikelt hebben, die in deeze Kunst altyd uit het *tegenwoordige* gingen oordeelen ; gevolgen trekkende uit het Aanſchyn van ymand zoo als het op dat oogenblik ſtond als zy 't zagen, als van veröuderd, door de Zon verbrand en verbruint enz. zonder te letten of zulks ook door kranktens, hartzeer of pyn, of door een verre reistogt, de jagt en buiten lucht enz. konde veröorzaakt zyn ; of van droevig, vergramt, vreesägtig en wat dies meer is, om dat de tegenwoordige geſtalte des Aangezigts zulks ſcheen aantekondigen, daar zodanig een Menſch toen, juist op dat oogenblik droefgeestig, toornig en in vrees was, daar veelligt zyn doorſtaand Karakter over 't algemeen het tegendeel is. Aan het onderrigt van dit verſchil is niet weinig gelegen. 't is de *basis* der Kunst, zonder welke alles onzeker en onvast zou zyn, en aan geduurige misgreepen onderhevig. Nu dunkt my, kunnen wy tot de andere *Zweemingen* overgaan.....

Vr. Ja maar nog één Vraag als 't u belieft : gy zeide my daar zoo daadlyk, betreklyk de Jooden welke onder ons leeven, „ dat die egter, zoo „ ke merklyk, in Aangezigt van ons verſchil„ len ;" Daar in der daad had gy wel wat meer over mogen zeggen, want *voor eerst* is zulks waarlyk zeer opmerkzaam, en dat kenmerkende in hunne

ne Gelaadstrekken, iets zonderlings; my altoos is het altyd verbaazend voorgekomen.....

Aw. En my nooit. Zulks is niet dan zeer natuurelyk — En *ten tweede*.....

Vr. Komt het my voor als een der gewigtigste pasſagiën in de *Natiezweeming* of *Natiönaale Physiögnomie*, is het die niet?

Aw. Voorzeker ja. Maar het eerste betreffende: zie daar een oude éénzydige dwaaling, die uit liefde voor ons zelve, en uit min agting tegen de Jooden gebooren, eeuwen lang de waarheid verduisterd heeft. Niets zeg ik is natuurlyker, wat men ook voorgeeve van Godlyke ſtraf of bezoeking, dan dat een Natie, die zig met geen andere Natie vermengd, *eeuwig* haar eigen kenlyke *Kreostzweeming* bewaard, en van die andere Natiën onderſcheiden blyft: zoo wel als dat zy (omgekeert) 'er van *ontäart door Vermenging* gelyk wy alzins getoond, en door het ſterkste voorbeeld 't welk wy ſteeds voor oogen hebben, *onze* Hollandsche Landäart naamlyk, aangedrongen hebben. De Jooden nu vermengen zig met geen' Natie: en zie daar waarom zy zig zoo zeer van de Kristenen onderſcheiden, en 'er zig zoo lang van zullen blyven onderſcheiden als die afzondering zal duuren. Indien men hen eens aan Kristen Familien door Huwelyk vermaagſchapte, ſchoon zy Joods

blee-

bleven, hoe ras zou die onderscheiding, dat wonder en die gewaande straf of bezoeking ophouden *!

Al-

* Vreemd en onbegrypelyk is de dwaaling en onkunde in de Natuurkennis, nopens dit stuk, van Physiognomisten die immers de Natuur behoorden te kennen. Het is voor de Heer LAVATER zonderling, „ dat de Jooden hun „ Oostersch Natietéken, zoo in alle de vier Waereldsdeelen „ met zig omdraagen. " Een ander, „ kan op geen „ wyze dit raadzelwonder van hunne zoo gelykvormige „ op zig zelven staande en zoo voortduurende Physiog„ nomiën ontknoopen." Een derde zoekt de oplosing in de lucht, „ 'er is geen Volk zegt hy, waar de byzondere „ Luchtstreek na zooveel eeuwen haaren eersten indruk „ zoo langduurig en zoo ongeschonden behouden heeft." En een groot Godgeleerde, „ zag gaerne dit gantsche „ stuk, zoo een *wonderlyk Geheim*, voor de Natuurkunde „ en de Gelaadkennis zoo gewigtig, eens door een' eers„ ten Natuurkenner, en door een Man in de Oosterse „ geleerdheid ervaaren, naauwkeurig onderzogt en beant„ woord, "En het *mirakel* van verharding en straf op hun Voorhoofd ziende, roept hy in zyn heiligen yver daar over uit: „ Triomf, het Kristendom heeft verwonnen " — Armzalige Natuurkenners! wat zoekt gy haar wonderen, daar 'er geene zyn? Dat kenmerkelyke ziet gy, is minder een raadzel dan uw gezonde Oordeelkunde 'er een is. Noch met de Lucht, noch de Oosterse geleerdheid hebben wy hier iets te doen. Ik heb u de éénige oorzaak hier getoond, en die is zoo eenvoudig! *Wy Kristenen vermengen ons in Echt met allen, maar niet met de Jooden, en daarom blyven de Jooden onvermengt, en op zig zelve*; gelyk yder Natie onder ons, ook in het zelfde geval zoude blyven. Bedroefde Menschkundigen! die Triomf roept over een

Alle andere Natiën zouden op dezelfde wyze haar kenlyk Kroost bewaaren, zoo ze elk op zig zelf bleeven: maar zig met andere vermengende, zou ook die verbastering ras gebeuren. Wy zien het aan de Mooren, zoo lang die in hun Land blyven, en zig aan en onder elkanderen huuwen en vermengen, zynze zwart: maar zoo dra die vermenging met Blanken geſchied, ontäarden zy tot het bruine, het geele, het getaande, en eindelyk tot het blanke zelfs. Wat meer is, wy zien zulks door de geheele Natuur; in de overige twee Ryken van de Natuur; wy zien het in Dieren, Boomen, Planten, ja Metaalen en Mineraalen, met één woord in alles — Hier mede, hoop ik, zult gy voldaan zyn.

een harsſenſchim, wat tast gy in den blinden om! en geen van u allen denkt aan de eenvoudige Natuur. —— *Het Joodendom blyft een Menſchteeling op zig zelf.* En ontbreekt hier nu nog iets aan? voeg 'er het *Baarddraagen*, *hun Spraakdiälekt*, *gesten* en *manieren*, en dan nog, *ons Vooröordeel* by; en ſtraf en Mirakel houden op — Wat een Wanbegrip! — Dit heeft nu niet ſlegts plaats in dit ééne, maar in zóó véële andere ſtukken van de Phyſiögnomiekennis, dat ik 'er my over bedroeven moet; en het jammert my in een LAVATER en ZIMMERMAN —— Dat tog Dweepers van de Natuurkunde, en van deeze edele Weetenſchap afblyven! zoo niet, zy bederven alles. O Dooling! ô Bygeloof! hoelang zal men u, uwe dwaasheden geduurig moeten aantoonen?

XXIII. A F-

XXIIIe. AFDEELING.

Wy hebben dan nu de *Dierlyke Zweeming*, en de *Natiezweeming* afgehandeld; gy hebt derzelver gewigt begreepen; engy zyt het met my eens dat de eerste een der voornaamſte Hoofdgronden uitmaakt der GELAADKUNDE, zonder ook de tweede uit het oog te verliezen, die gelyk ik u getoond heb zelfs de eerste moet zyn in de *beöefening*, ſchoon zy het niet is in de *beſchouwing*. Thans blyven ons nog twee over, welke insgelyks onze bemerking verdienen. Ik twyfel niet of gy zult ze u nog wel te binnen kunnen brengen.

VR. Is het niet zo ik 't wel heb, de *Familie-Phyſiögnomie*, en dan de *Menſchbetrekking van Vreemden*, welken gy nog moet verklaaren?

Aw. Juist. Wy noemen die in onze Weetenſchap *Natuur-of Kroost Zweeming*, en *Toevallige Zweeming*. Wy maaken dat onderſcheid, om ons te beter te doen verſtaan, maar eigenlyk behooren beiden tot de gemeene betrekking of het gelyken van Menſch met Menſch, zonder aanzien van vreemdeling-of bloedverwantſchap: doch geen van beiden zyn van heel veel gebruik voor de Phyſiögnomiekunde, en maaken 'er ook

geene Gronden van uit; want deeze, enkeld tot de *Menſchelyke Zweeming* gebragt zynde, en daar toe bepaald, heeft minder te doen met de *gelykheid* als met de *Ongelykheid*, dan wat het eerste betreft voorzoo verre de *Dierlyke Zweeming* aangaat: want gelyk wy gezien hebben. „ *het Verſchil of de Ongelykheid der Aangezigten*" is alléén het uitgebreide voorwerp der Gelaadkennis.

Vr. Tot wat byzonder einde, dient een Phyſiögnomicus kennis te hebben van deeze *Zweeming*?

Aw. Enkellyk om in die *gelykheid*, de *ongelykheid*, te vinden, welke niet elk een maar de Phyſiognomist altoos ziet; en juist dat Verſchil, moet hem ook het verſchil van Inborsten en Karakters leeren — Zien wy niet dat in een *gelyke Tweeling*, of in Menſchen die van Tronie byzonder op elkander aarten, de Geäartheden egter meermaals zeer verſchillen? wel nu, dan ontſtaat dat innerlyk verſchil, ook altoos uit eenig uiterlyk, waar op niet yder merkt, want gy houd die Zweemingen voor *gelyke*, doch de Gelaadkenner bemerkt alléén het ongelyke; en zoo hy beiden by een ziet, ziet hy de eigenlyke afwykingen: want juiste overëenkomst weet hy, is 'er niet. De Wezens kunnen gelyk zyn in het gezigtpunt van het gemeen, maar hoe ſchyngelykende ook, de Phyſiögnomicus ziet de afwyking of ſtryd, het zy enkel in het Oog, dan reeds maakt het al eene verbaa-

zen-

zende verändering in het Karakter; of het zy aan het Voorhoofd, dan ook is het verſchil van aart en denkwyze zeer aanmerklyk; of het zy aan de wenkbraauw, neus, mond, kin en kinſpatie enz. dan, in alle die omſtandens veränderen ook de verſchillendheden van het innerlyke. — Zie daar waaröm een Gelaadbeöefenaar enkeld met deeze *Verſchillendheden*, met de *Ongelykheid* in die *gelykheid* te doen heeft, en tot dit einde alléén is hem de *Zweeming* der Natiephyſiögnomiën noodig, verder niet; om die reeden ben ik haar zoowel als de *Natuurzweeming* en de gewoone *Menſchzweeming* door *toeval*, in de afzonderlyke Kunsteigening voorby gegaan, en heb haar met alle recht niet tot gronden van deeze Weetenſchap gebragt, dan voor zoo ver die *Verſcheidenheid* (GRONDR. II) in 't algemeen aangaat. *

VR. Ik ben des al in 't onzekere by my zelf geweest: ik begreep eerst dat ze elk afzonderlyk ook tot derzelver baſis behoorden; en zulks is zoo niet?

AW. Inderdaad niet dan de *Dierenzweeming* is onder alle de *Zweemingen* een grond der Phyſiognomiekunde, dergelyk wy haar dan ook behandeld en verklaard hebben — Nu laat ik dan hier ook iets betreklyk de *Kroostzweeming* of *Familiephyſiögno-*

* Zie onze XIIIe. Afdeeling, *Bladz.* 122.

ögnomiën zeggen, voor zoo verre u dat in onze Weetenschap van nut is.

V R. Welke evenwel zou de eigenlyke oorzaak zyn deezer overëenkomsten?

A w. Enkelyk de Natuur, die zeer vast houd en getrouwblyft in haars gelyken voorttebrengen, daar zy eeuwen dikwyls mede voortgaat, terwyl de Konst haar in één éénige eeuw, en menigmaal nog veel schielyker verbasterd: die beftendigheid grypt ftand in alle dingen, in alle Natuurryken, in het Metaal- en Dierenryk langst van allen; in de Menschen, onder 't Dierryk, weder het langst, is het zigtbaarste, en gaat het zekerst in de Tronie-zweeming, zoo wel van *Menfch* tot *Menfch* als van *Dier* tot *Menfch*; en onder deeze weder in de Krooftroniezweeming: welke Zweeming, zonder dat wy 'er opletten, menigmaal langst van allen voortgezet blyft — byzonder dan, als eene naauwe hegting van Liefde, Vriendfchap, en famieliegenegenheid, Broederen en Zusteren aan elkanderen verbind, waar door in de Menschmaaking, de verbeeldingskragt werkzaam geworden, die Gelykenis uit de *Idéën* doet overgaan tot de Vrugt, welke Idéën voortkomen uit de Eigen Liefde, Verwantfchapsliefde, en de daaglykfche befchouwing van zig zelve, van Man en Vrouw, en van de gelykzweemende Familie, welk alles een grooten indruk inmengt in de Voortteeling. Dus kenne ik in ons Gemeenbeft

ge-

geheele Familiën, die tot in Kindskinderen en Neeven, zig van alle andere Geſlachten van Menſchen onderſcheiden door zonderlinge dikke lippen, door zwartbruine, en door groenägtige oogen, platte neuzen of Aangezigten enz. Andere doen zulks door de geheele Wezensvorm, door Noordſche of Joodſche Phyſiögnomiën die Familieönderſcheidingen zyn; zeer gemeen in breede hoofden, lange ſmalle Aangezigten, wyde monden, groote neuzen, bolronde Voorhoofden, groote en zeer kleine oogen, byzonder in de hoogbruine en bleekblaauwe; zelfs vind menze in de kleur van de huid, en van daar geheele Familiën van bruinetten en blonden, van opdragtige, en bleeke getaande Wezens. Alléén in de geſtalte en proportie van klein en groot over den geheelen leest, gaat zulks minst door; want beide Vader en Moeder zyn dikwyls klein, en brengen reizige Kinderen voort, en weder in het tegendeel groote lieden, teelen Dwergen, gelyk Welgemaakte, zomwyl gebrekkige; en Wanſtallige Ouders, goede geſtaltens van Kinderen voortbrengen. — De Overëenkomsten nu, paaren ook de Geäartheden, en doen die insgelyks overzweemen: hier nu is de bron der *Famielikwaalen* en *Erfgebreeken* zoo van Lighaam, als van Ziel; en wat die laatste betreffen — Zie daar de ERFZONDEN. Uit deeze beſchryving alleen, zult gy het ſoort van gebruik dat gy van deeze aart van *Zweeming*,

Phyſiögnomicé in onze Weetenſchap kunt trekken, genoegzaam kunnen opmaaken geloof ik: enkelyk by het aanwenden derzelve, u dan nog maar te binnenbrengende onzen Stelrégel: „ gelykheid van Aanzigtsparty of Wezenstrek, „ ook gelykheid hier in; en afwyking of ſtryd, „ ook *innerlyk* daar in." — Waar van gy dan Vergelykingen en *Combinaties* maaken moet, wanneer gy gaat phyſiögnomizeeren. Nu ſtappen wy van de Zweeming der Geboorte of Bloedverwantſchap, tot de Gelykwezenheid by toeval over, ik heb u die hier vóór de *toevallige Zweeming* genoemd, en de *gewoone Menſchzweeming*, welke naam wy in onze Konst liefst gebruiken, om dat zy de gemeenste en bekendste is.

Vr. Geef my daar ook een nader denkbeeld van als het u belieft. Hoedanig is zy?

Aw. Tweederhande, (1) in betrekking tot het *gemengde*- en (2) tot het *charakterestike* Wezen van ymands Evenmenſch. Zoo gelykt in het eerste geval, (en de daaglykſche omgang zelfs, al wederöm leert het ons,) volgens de uitdrukking van het gemeen, *Pieter volkomen op Klaas* zonder dat zy elkander menigmaal ooit gezien hebben, *Jan op Wilhelmina*, en *Wilhelmina op Johanna*, want Wezensgelykheid heeft plaats zoo wel in de eene als andere Sexe, en ook tot elkaêr, even gelyk in de Familiephyſiögnomie, *Pieter gelykt op zyn Vader* of *Oom*, *Klaas op zyn Broeder*, *en weder op geen' van zyn Ouderen*, *Jan enkeld op*

zyn

zyn Grootmoeder, *Wilhelmina op haar Broeder en niets op haar Moeder*, *en Johanna alléén op haar Vader en Voorvaderen*, *en in niets op haar Moeder of Voormoederen*; of *alle op elkanderen*, in geheele Erfphyſiögnomiën van Familiezweemingen. En zoo heeft in het tweede geval, *Pieter de volkomen Zweeming naar een boos*, *vuil en kwaadäartig Menſch*, *Klaas naar een gek of ſimpele*, *Jan naar een Spotter*, *Wilhelmina naar een laatdunkend Wysneusje*, *Johanna naar een bedaarde zagtzinnige*, *haar Zuster naar een ſcherpzinnige*, *ſchrandere en looze* enz. Welke laatste, gelyk ook de Zweeming van Klaas en Jan, als charakterestiken van het Verſtand, en den Geest, geheel zyn oorſprong en voedſel trekt, 't welk zeer aanmerklyk is, uit het Beestenkroost of de *Dierenzweeming* — een omſtandigheid vry vernéderende voor den Menſch: maar zeer verwonderlyk, zeer gewigtig, en van een ryke nabetragting. Het ſterkste *contradicens* tegen doolende Theölogánten, die in de Godkunde wel moeten doolen en onkundig zyn, daar ze in de Natuurkunde zoo grof doolen en zoo onkundig zyn, houdende de Dieren voor *bloot Werktuigen*, en de Menſchelyke Harsſenen en Zielen zoo zeer van de haare verſchillende, onderſcheiden in aart en onaart, heblykheid, en onheblykheid, werking en onwerking, ſterflykheid en onſterflykheid, zonder te letten (ik erken, 't is zeldzaam opgemerkt) dat onze Vernuftäbelheid en Verſtandzweeming

alléén uit de Dieren is; hoewel dit een verſchriklyk geheim blyft, 't welk de oude Phyöſignomisten zoo verborgen en bedekt gehouden hebben in onze Kunst als de Liniämentkennis en de Maatkundige betrekkingen; zonder te letten op het zeggen van den wysſten Menſch, *dat ze wys zyn, met wysheid wél verzien* †, en dat *wat de Kinderen der Menſchen wedervaart, ook den Beesten wedervaart; dat hen beiden éénerlei wedervaart; dat gelyk die ſterven, ook deeze ſterven; dat zy alle éénerlei Geest hebben; en dat de uitneemendheid der Menſchen geene is boven de Beesten* *. Waar by men moet voegen wat ik hier boven heb aangemerkt §. Zonder te letten, op de eenvoudige, maar voor Onkundigen zoo verholene Natuur.

Vr. Ik verbaas my — wat een rykdom van verborgen kennis is 'er niet nog in de Natuur, in de Schepſelkunde, en in de Phyſiögnomie! En de oorzaak dier gelykenisërving is .....?

Aw. De gedagten der Moeder op dat oogenblik als het Aangezigt van het Kind zig zet en formeert, 't welk zig het juiſtſte formeert als die denkingswerking geſchied, teffens onder, of kort naa de minnelyke Omhelzing. Nu is geene deezer vier Zweemingen, enkeld en op haar zelve: al-

† Salomon in Proverbia 30 v. 24.
* ——— in Prediker 3 v. 19.
§ Bladz. 167 en 202.

allen zyn gemengd, zelfs in de Zweeming by toeval, en juist dit maakt het verſchil uit, of de *Ongelykheid* in die gelykheid; dus elks Physiögnomie of *uitwendig* vertoonbeeld is een Zweeming, maar ook teffens een gemengde Zweeming, zoowel als elks *inwendig* Geſtel een *gemengd Temperament* is. Het allergrootste verſchil nu dat men kan bedenken, ligt in de verſcheidenheid der *Menſchzweemingen*; en het is daar door dat 'er onder zooveel milliöenen Menſchen als 'er te gelyk leeven, zoo eindeloos verſchillende Zweemingen van Aangezigten gevonden worden, welke Verſcheidenheid zoo groot is als 'er gebrokens tusſchen twee getallen bedagt kunnen worden.

Vr. En gevolglyk onëindig. Die gelykenis vinde ik zeer eigenäartig; yder Man en Vrouw maakt zodanig een getal van twee, zy winnen Kinderen, en deeze weder Kinderen enz. van tak tot tak, als zooveele gebrokens in dat Geſlacht; en dan zoo met alle Geſlachten over den Aardbodem, en van daar dan die Physiögnomiſche Verſcheidenheid, welke gy de toevallige noemt. Wat nut trekt nu de Physiögnomiekunde uit deeze Leering betreffende die Zweeming?

Aw. Hetzelfde nut datze uit de *Natiezweeming* trekt. Erinner u wat ik zoo even zeide we-

wegens de Familiephyſiögnomiën; Het is aldaar dat ik u deeze vraag beäntwoord heb. Doch dat nut geniet men niet, dan in beöefening deezer zoo veel beduidende Natuurſpraak.

VR. Welk een wonder! de Verbeeldingskragt onder de Phyſique zaamenſtelling van dat wonder aller wonderen *de Menſch*, werkzaam over *Dier* en *Menſch*, brengt Menſchen voort die naar een of meer van die beide Geſlachten zweemen! de Moeder beelt zig een Wezen, een Phyſiögnomie in van Menſch of Dier, of van Menſchen of Dieren, zulks heeft indruk op de Vrugt, en die is dan zodanig gevormd als dat *imago* was, enkeld of gemengd overëenkomſtig met het zelve! En zoo komen wy aan die Zweemingen, welke alle, verſcheidenlyk gemengd zyn?

AW. O Ja — En om evenwel in die *eindelooze Verſcheidenheid* derzelve geheele Verſtrooying te verhoeden, brengt de Kunst haar weder onder klasſen; en zie daar de oorſprong en bron der *Systhematiſche* MENSCHKUNDE en der GEDAANTE en GESTALTEKENNIS tot Régelen gebragt.

XXIV. AFDEELING.

GY zyt dan nu overtuigd van het aanwezen der PHYSIÖGNOMIEKUNDE; van derzelver nut, en noodwendigheid; van

van de kennis die men behoeft om gebruik van haar te maaken; van het onöntbeerlyke dat men haar beöefene —

Vr. O Ja, Maar *op wat wyze zal ik nu deeze Weetenſchap best aanleeren, om dan die zooveel beduidende Natuurſpraak te verſtaan?* — mag ik u bidden geef my daar een beknopte handleiding toe.

Aw. Alle deeze 23 afgedeelde Onderwyzingen zyn daar reeds zooveel Lesſen van; gy moet die byëentrekken, en ze ſlegts oefenen. Niettemin is het byna onmooglyk u van alles Regelen te geeven, en nog onmooglyker, om alles wat een geöefend Waarneemer opmerkt, met woorden uittedrukken; zoo min als men met woorden een ſchoon Schildery, of een treffend Muzyk beſchryft, kort alles wat de Ziel aandoet en gevoelt. Het is in deeze Kunst dat de *Genie* alleen zomwylen zooveel doet als alle de Regelen te zaamen, gelyk aan het werktuiglyke van de Poëzy, 't welk minder de Dichter uitmaakt als de Geest en Vinding: en van daar dat zomwylen ongeleerden, dat Vrouwen zonder Studie of Lecture, zoo wonderlyk de Phyſiögnomiën treffen, en enkel door Natuur inderdaad groote Gelaadkenners zyn, waar van ik voorbeelden weet tot verbaazens toe — De zulken is zulks aangebooren; zy denken bepaalder, dieper, afgetrokkener, en hebben een

naauw

naauwkeuriger oog, een fyner smaak en gevoel.

Vr. Hoe gaerne had ik egter eenige Regelen, om deeze in onze Kunst hier naa te vormen!

Aw. Wel aan. — Openen wy ons Onderwys, met deeze weinige:

1. Wy moeten de *extrema*, de uiterstens of hoogste punten en tékenen in ymands Wezen en Karakter, voor alle dingen ons bekend maaken, en wel in ons begrip prenten: tot dat einde moeten wy in de Hartstogtbeelden de *dominante Passie*, in de Dierenzweeming de *hoofddeugd* of *Ondeugd*, in de algemeene Tronieschouwing de *meest spreekende Geäartheid*, allerëerst betragten, en voornaamlyk in het oog houden.

2. Moeten wy het vaste, van het minder zekere, en weder dit van het geheel zekere, het gegronde en bepaalde van het toevallige, wel onderscheiden. Wy moeten vergelykingen maaken, tusschen Evenredigheden, en Afwykingen.

3. Moeten wy den Mensch aan alle zyden beschouwen, in alles wat hem opmerkzaam maakt. Wy moeten stilstaan, en raadpleegen by yder waarneeming; eerst ymands hoofdkarakter b. v. Verstand, Stuursheid, Boosheid enz. tragten te ontdekken; en dan moeten wy, ten

4 Daar uit, de andere, en mindere afleiden, uit één Karakter, veelen: welke wy wel moeten

wee.

weeten te ontwikkelen en uit elkander te ſchiften, zonder daar by de *Combinatiën* en *Antitheſen* te vergeeten. Ons laatste werk moet dan zyn de trap van hoogte uittevinden van zodanig een Geestneiging, Humeur, Hartsgeſtel, en Karakter.

5. Wy moeten wel agt geeven, dat één Menſch niet altoos heeft hetzelfde Karakter: byna daaglyks verändert een yder van bykarakter in zyn hoofdkarakter, ja dikwyls by yder nieuwe daad of ontmoeting; zoo ook verändert hy geduurig van Wezen, is veeläl zig zelven ongelyk, heeft in zyn hoofdäart en hoofdtemperament zomwylen elken dag, een Aart en Temperament byzonder.

6. Wy moeten waarneemen, en weder waarneemen; vergelyken en weder vergelyken; ſcheiden en zaamenſtellen, waar zulks behoord; en ons met ons oordeel en beſlisſing, niet overylen, maar met de uitſpraak, lang te rug blyven: zonder ons te laaten misleiden door verbeeldingskragt of vooringenomenheid.

7 Moeten wy tyden van tyden, en het voorige, van het tegenwoordig verbéterd of verſlegterd Karakter wél weeten te onderſcheiden — de Man van de Vrouw — de Jeugd van den Ouderdom — Wy moeten op meer dan het Aangezigt letten: doch evenwel blyft dat altoos het voornaamste — En beginnende met ymand te phyſiögnomizeeren, volgt men dan deeze handleiding:

1 Uit

1 Uit de Kouleur moet men dan zyn *Temperament* en zoo daar uit zyn Naturel enz. leeren opmaaken.

2 — Hoofdvorm / Omtrek — — — — zyn nadering aan of afwyking van het *volkomene* van Geest en Vernuft enz.

3 — Maakſel / Schikking — — — — — zyn *Dierenzweeming* en daarmede overëenkomſtige Geaartheid.

4 — Afzonderlyke Partyën, — — zyn *Neiging* en *byzonder* Gemoedsgeſtel.

5 — Wezens-trekken — — — — — zyn *Hartstogten*, *Driften*, en de inborst van zyn Hart.

6 — Liniämenten — — — — — zyn *Denktrant*, Voorneemens en de *geheimen* van zyn Ziel.

Zie daar de zes kanaalen, welke gy alle kennen en bevaaren moet hebben, om naar de verſchillende gelegenheden van winden en ſtroomen, over de gevaarlyke Zee der Gelaadkunde, op meer dan één wyze beproeft in de haven der kennis van het Menſchelyk Hart, met vermyding van alle klippen en ongelukken, veilig binnen te loopen: waar toe onze *Gemeene Plaatzen*, *Physiögnomiſche Gronden*, en verdere *Regelen* u de

Kaar-

Kaarten en Zeilkompasſen kunnen zyn; welke laatsten men brengen kan tot (1 Régelen van waarneeming, van (2 opvolging, en van (3 beöefening.

Vr. Trek die Régelen als het u gelieft, in één, pastze op het Aanzigt zelve toe, en onderwys my dit door een voorbeeld, op dat ik u beter begryp.

Aw. Met bereidwilligheid. — alléén zy zyn in de voorige zéven meestendeel reeds vervat. Ook moet gy wél overweegen, dat deeze Konst meer een Weetenſchap is van ſmaak en gevoel, dan van Régelen: zy eiſcht Genie, een naauwkeurig oog, een fijne waarneeming, verſtandskragt, en doorzigtkunde van de Ziel. Men moet 'er aanvang in maaken met de Zelfkennis en de Zelfbeöefening — herroép hier, wat ik u over de Spiegels gezegd heb: "let op u zelve het eerst, „ en dan op anderen, en past die kennis daar op „ toe — en verryk ze door Waereld kennis." Al het overige wat gy nog te weeten hebt, behoord meer tot *Aphorismen* dan tot Régelen, die alle in onze laatste hoofdgrond, waar toe ik u thans voorberei, als te zaamenloopen.

Vr. Dewyl gy begonnen hebt met my de manier *hoe ik de* Physiögnomikunde *ſtudeëren moet*, te onderwyzen, ga dan voort, als het u geliefd, met uwe handleiding, op deeze Régelen

len gebouwd; op dat ik myne Kunstöefeningen, en deeze Kunst tot eenige zekerheid breng': is zulks niet mogelyk?

A w. Gy kunt ze zelfs tot eene Wiskundige Zekerheid brengen — mits Teken en Meetkunde de grondflag van uw *Studie* worde, en dat gy haar Theorie van deeze zyde aanvangt — Laat ons hier eene proeve op neemen: 't is die der *maatrédige Tronieſtelling* — Slaa dan met my uw oog eens op deeze neffensleggende Plaat, die zal beginnen met u de voorige Gronden, Meetkundig te verklaaren; en eindigen met u in te leiden tot de ZEVENDE wegens de *Liniämenten of betrekkingen*: zy is genomen uit de vier Natuurlyke Tronieſtanden welke ik u in onze VIe. Afdeeling verklaard heb; zy vervolgt die maatrégelig. — Gy ziet daar dezelfde horizontaale, wélgeproportioneerde Hoofden en Wezens, (*fig.* I) vlak van vooren; in profil (*fig.* II) of op zyde: in hunne maaten en lynen verdeeld; regt van agteren (*fig.* III) minder verdeeld, om dat daar die opmerking minder, en half van vooren of op zyde (*fig.* IV.) minst verdeeld, om dat ze daar nog minder te pas komt.

V R. Ik begryp u, en met eenen verkryg ik een denkbeeld van het maatrégelige van oog en van mond

Maat-redige Tronie-ſtellingh

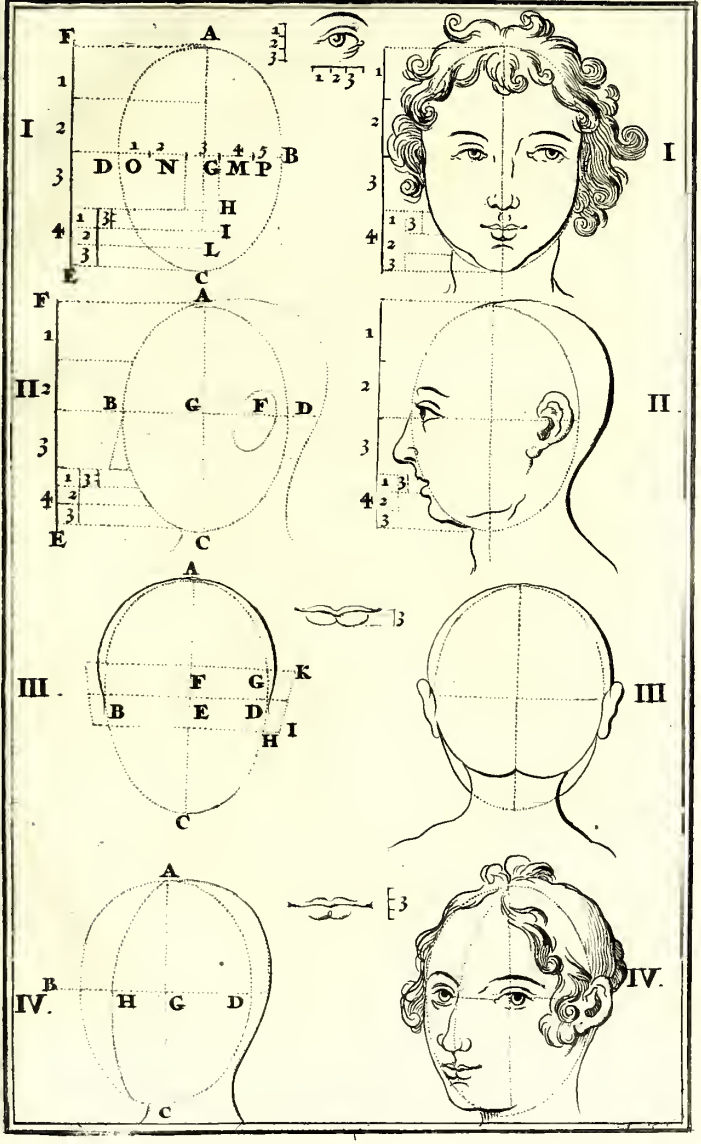

mond en lippen afzonderlyk. Welk gebruik maak ik daar nu van?

Aw. Naar die *volkomene* Aanzigtſtellingen kunt gy nu die *welke hier van afwyken*, en de *gebrekkige*, te ligter bevatten, en alzo in uw *Phyſiögnomie der Omtrekken*, van Hoofdvorm, Omkreits, Maakſel, algemeene en afzonderlyke ſchikking, beter oordeelen. Met de Kouleur hebben wy hier niets te doen; en van de *Wezens-trekken* en *Liniämenten* zult gy nu uit deeze gelynde Tronieſtellingen (als gy 'er Afdeeling VI, IX tot XI, en XIV en XV inzonderheid by nagaat) in voorraad reeds een denkbeeld verkrygen, een teken- en maatkundig denkbeeld, dat best inprent, om u tot onze volgende Les voorbereid, die als dan te bevatlyker te maaken.

Vr. Zie daar ook een ſoort van voorbeeld 't welk meest onderwyst! door afbeelding naamlyk; gelyk gy my de noodigste Gronden deezer Kunst gedaan hebt; en my nu ook uwe laatſte begint te doen. Deeze proeve welke gy met my neemt, geeft my veel licht. Nu zie ik wel uit deeze Prentverbeelding, hoe noodwendig het voor een Phyſiögnomicus is dat hy de Tekenkunde verſtaat — en die aan de Meetkunde huuwt.

Aw. Hy moet yder Menſch of voorwerp van zyn beſchouwing, dus in zyn verbeelding aftekenen

en verdeelen — Uit de lynen der omtrekken, der indeelingen en der proportie van partyën, die *bepaald* — en dan uit die der Spierbeweeging en Gemoedswerking die *toevallig* zyn, leert men dan op eene Wiskundige wyze, Dierenzweeming, Natiezweeming, Hartstogten, Heblykheden, en daarüit wederöm Geäartheid, Inborſt, en byzonderlyk de Zielskragten, (gelyk uit de Voorhoofdslynen de Verſtandskragten) opmaaken: Die Wiskundige maatneeming is als de ſleutel van alle deezen, en van alle onze gronden; waar zy allen zig werktuiglyk in veréenigen. Daar hebt gy het gebruik dat gy daar van trekken kunt.

Vr. Hetzelve is dan wel zeer groot. — Nu *fig.* I. Ik zie daar een geſtipt langwerpig rond, in zyn kruis verdeeld; maar wat beduiden die andere Stiplynen, de letters, die genummerde diämeter en lyn voor aan, met haar benedenſte genummerde en geletterde Stipverdeeling?

Aw. Ik zal u die een voor een verklaaren: doch in de *Matheſis* gelyk gy weet, zyn reedenen en woorden minder van gebruik, en voor 't begrip, dan een figuur, die daadlyk inprent, en met een opſlag van 't oog een volledig denkbeeld van de zaak geeft; Letters, lynen en çyffers zyn de *Argumenten* der Wiskunſtenaars. — Gy ziet hier een opſtaande lyn [F E] de lengtemaat van het voorgeſtelde Hoofd, verdeeld in 4 gelyke deelen, [1, 2, 3, 4] welke de juiſte proportie aantoonen

van

van Hoofd en Aanzigt, zoo als dat behoord te zyn om het volkomenste te wezen. Het *Vak*

1 Toont het gehairde boven deel des Hoofds, zoo als wy dat Physiögnomicé zien, in zyn vlakte beſchouwd.

2 Levert ons het Voorhoofd uit. Het eerste voorwerp der *Liniämenten*, en het Onderwerp van dat deel der Practicale Physiögnomiekunde het welk wy met de Ouden, METOPOSCOPIA of Sterneſchouwing noemen.

3e. Wyst aan de ſtand van de *Neus*, en de vlakte der *Wangen*, waar het tweede voorwerp der *Liniämenten* zyn aanvang neemt, het welk voortgaat en eindigt in het

4e. Dat *Mond* en *Kin*, of de ruimte voor dezelven aantoont.

In de doorſneede van de *Oogen* is alzo de breedte helft, en in de topſnyding langs over de *Neus*, door de ſplyting der *lippen* en *Kin* heen, de lengte helft van het Aangezigt.

Het Voorhoofd, van daar het hair eindigt af tot aan de *Oogen* (2), is juist zoo lang als de *Neus* (3), en de ſpatie van *Mond* en *Kin* (4), wederöm beſlaat dezelfde lengte van de *Neus*.

Naar deeze maatlyn nu, is het gegeeven *Ovaal* [ABCD] getrokken. AC is de perpendikulaarlyn welke dit Tronie in de lengte door-

snyd, en de gelykheid der twee helften, van A tot 3 daar het Eirondscentrum is, en van 3 tot C, aan elkanderen gelyk, aanwyst; terwyl D B de diämeter is die het in de breedte doorsnyd, en de breedte helft van D tot 3, en van 3 tot B aan elkanderen gelyk maakt: in welk punt (3) die twee lynen, in gelyke hoeken malkanderen doorsnyden, en een kruis vormen, dat juist het beginstip van de *Neus* aantoont.

Vr. En nu die Diämeter, met zyne doorsnydingen, die hem in vyven deelen, en de letters O N G M P?

Aw. Dezelve geeft u een Meetkundig begrip van een der voornaamste deelen van de werktuiglyke Physiögnomiekunde der Proportiemaat, naamlyk de Evenredigheid der Oogen. Die gestipte linie, is de Oogenlyn, op welke, derzelver waare standplaats word aangeweezen, die in een gelykmaatig Aangezigt, in de kassen of vakken 2 en 4 moeten staan; terwyl 1 en 5 de geëvenrédigde ruimte aantoont, van de ooghoeken tot aan de beide *slaapen* des Hoofds, aan het uiterste der omtrek. De punten M N nu zyn de Ooghoeken naar de *Neus* gaande, door welke als men een regte lyn naar beneden tot in H trekt, de juiste breedtemaat van de *Mond* word aangetoont; gelyk dan M P, en N O de plaats en breedte der *Oogen* aanwyst. Uit welke proportie des Oogstands tot het geheele Menschelyk Wezen, wy

dan

dan deeze gevolgen trekken, daar de verdere Leer der Maatkonstige Gelaadkennis gantſch en al op rust:

1 Dat de *Oogen* zoo breed zyn als de *Mond*, te weeten het vyfde deel der geheele breedte van het Eirond des Hoofds, by de geſtipte nederdaalende lyn M N te zien.

2 Dat de ruimte tuſchen de *Oogen* een vyfde, en wederzyds een vyfde der geheele breedte van dat gantſche Hoofdrond, begrypt.

3 Dat het opene der *Oogen* half boven en half beneden de horizontaallinie geſteld, de vierde part van de Neuslengte uitmaakt.

4 Dat yder Oog zoo breed is, als ze van elkander ſtaan, of als de hoeken wederzyds de *Neus* met haar lengte overlaat aan de Oogen.

5 Dat de *Wenkbraauwen* drie vierden van de lengte der *Neus* beſlaan, of de geheele Neuslengte als men die meet uit het Neuspunt (3). Welke drievierde of lengte van yder *Wenkbraauw*, de vyfde part uitmaakt van het gantſche Hoofd in desſelfs hoogte gemeeten. — Nu komen wy aan het *vierde Vak*. H I L C. . . . . .

VR. Dat zie ik wederöm door twee lynen verdeeld, die vier kleine tuſchen ruimtens uitléveren. — Maar gy vergeet het *eerste* en *tweede Vak*, wat is my deswegens noodig te weeten?

Aw. Vooreerst nog niets; wy zyn nog zoo verre niet in ons Onderwys. Die beiden betreffen de Voorhoofdmeeting (*Metoposcopia*) waar van de naastkomende Afdeeling u een schets, en het vervolg, 't noodwendige zal geeven. Dit onderste vak nu H I L C, ziet gy hier in drie gelyke deelen verdeelt. De tusschenwydte

(1) Loopende van H tot I, is de hoogte die 'er tusschen de bovenlip of mondöpening is tot aan het Neusbeen, daar Menschen Dier een sleuf of uitholing heeft welke de *Neus* met de *Opperlip* vereenigt; wier breedte in het vierkantje [3] word aangetoont, welks hoogte weder de régelmatige dikte der *lippen* wyst.

(2) Loopt van I tot L, en is de tusschenruimte van het begin der Mondöpeninge tot aan de holligheid boven de Kin.

(3) Van L tot C loopende, wyst aan de hoogte van de *Kin*. Uit welke Verdeeling dan nu wederom deeze gevolgen getrokken worden:

1 Dat yder van deeze *drie* deelen, uitmaakt de twaalfdepart des geheels van een regtschapen Aanzigt.

2 Dat een kleine *Mond*, uitmaakende in lengte der *lippen* niet boven het vyfde part der Tronie

nie breedte, in het punt I uitloopende, is wélge-proportiöneert, en dus wezenlyk ſchoon.

3. Dat de *Neus* in breedte en lengte, is de bekwaame Zetmaat van het Aangezigt, en van het gantſche Lighaam; derzelver proportiönaale breedte, moet het zesdedeel des *Ovaals*, gelyk de lengte, desſelfs vierdendeel beſlaan. In een juistgevormd Lighaam, maakt haar lengte, het agt en twintigste gedeelte van desſelfs geheel uit.

Men moet egter wel aanmerken dat wy hier enkel van Volwasſene Menſchen ſpreeken: 't welk by onze Maatrégeling alzins in het oog gehouden is, want 'er heeft een groot verſchil plaats in de proportie tusſchen deezen, en Kinderen of Stokouden — Thans zyn wy aan *Fig. II.* Gy ziet daar een Aangezigt op zyde, diergelyke maar ongetroniet de *Schaduwbeelden* zyn. Ik zal u hier niets over zeggen, van het geene gy uit myne voorige beſchryving, zelve deswegen ligt op kunt maaken, zy zal 'er u verſcheiden' omſtandigheden in opheldéren: alleen, gy zult zien wanneer gy oplettend zyt, dat de buiten het langrond uitſteekende Neushoek, krek de derde uitmaakt van derzelver lengte; en dat zy op haar helft even zoo ver daar buiten verheven is, als het onderste van de *Kin* buiten hetzelve gezien word; dat de binnenste hoek van het *Oor* naby een vyfde deel van de middenlyn A C, afſtaat,

Oor de lengte heeft of moet hebben van de *Neus*: terwyl de *lippen* by [1, 3] alleen hebben de vierdepart van de *Neus*, en alle het overige, voorts volgens de Liniën van *Fig.* 1, en naar dezelfde lengtemaat vooràan, gerigt is.....

VR Nu het Agterhoofd van dat tweede Troniebeeld, het welk by D uit dat langrond afwykt? — en dan *Fig.* III? — en IV? .....

AW. Gy ſchynt u te willen verhaasten: Ik ſta toe, dit deel der Physiögnomiſche Weetenſchap, is vry dróog, maar het is by uitſtek nuttig; meer dan ik met woorden kan uitdrukken. Veele Schryvers hebben haar verönägtzaamd, en daar door zeer onvolkomen geöordeelt, ja zelfs voornaame Physiögnomisten van deeze eeuw; en alle derzelver begaane Misſlagen komen voort van hunne onkunde in deeze tak van kennis. Daar in niet vast te zyn, is in alles gebrekkig te wezen. — Maar nu van het *Agterhoofd* of *bekkeneel*; daar hebben wy nog niets mede te doen. En over *Fig*, 3 heb ik u weinig meer aan te wyzen dan de volkomenheid der Hoofdbol A B D, uit het punt *F*, met de paſſer in een juiste halve cirkel getrokken, als de behoorlyke proportie van het bekkeneel aantoonende; en dan de bepaalde lengte, en boven en onderbreedte van het *Oor*, in H I K aangeweezen, om ook dit deel of lid, in desſelfs gevoeglyke groote waarteneemen, tot het

het welk ik even zooveel reeden heb u aan te ſpooren als om zulks te doen nopens de *Oogen*, *Mond*, *Neus* en verdere Aangezigtspartyën, zoo noodwendig teffens tot nadere verklaaring en begrip van onze TWEEDE GROND†, en zelve eenigermaate van onze DERDE*. — *Fig.* IV nu kan dienen om u een denkbeeld van het bolägtige of ronde van het Aangezigt te geeven, 't welk ook tot de goede proportie behoord; want men vind *platte* en *uitpuilende* of *al te verhevene*, welke daar buiten zyn: welk denkbeeld u te klaarer zal worden, als gy de Troniën 8, 9, 10 en 11 van Plaat V [*bladz.* 136] hier eens by vergelykt. Ook zoo geweeken, of half op zyde, moet yder Hoofd en Wezen in desſelfs partyën voldoen aan de régelmaat; ook zodanig op zy' moet de Phyſiögnomist het waarneemen of toetzen; en op welke drie wyzen van beſchouwing, het in eenig deel of party van die proportie of evengelykheid (die alzins overëenſtemmende zyn moet) afwykt, te weeten, en vlak van vooren, en in *profil*, en zoo omgewend of ten deele op zyde bezien, daar naa moet hy ook zyn beſluit trekken, en zyn oordeel inrigten. Meer wil ik met opzet hier niet over zeggen, om u niet te verdrietelyk te worden; een weinig Tékenkunde, kan u het overige, kan u alles leeren.

VR.

† Afdeeling XVIII en XIV.
* Afdeeling XV.

Vr. Maar nu die eene *Oog-Figuur* boven aan, en die twee *Mond Figuuren* onder?

Aw De eerste wyst de bepaaling der Oogruimte in haar hoogte van de Wenkbraauw tot aan het oogbeen, welke u in *Fig.* 1 niet heeft kunnen vertoond worden; haar breedtemaat dient tot eene begryplyker verklaaring van het geen ik daar reeds over gezegd heb, gelyk die Mondfiguuren tot nader uitleg van 't gunt dat ik *u bladz.* 178 onder aan, deswegen betoogde: aanwyzende, hoe een evenmaatig en regtſchapen *Oog*, *Mond* enz. in een welgeſchikt Tronie altoos is.....

Vr. Of zyn moet, voor het minst? En zoo geeven dan alle afwykingen van die proportie, by yder party, als te *groote Mond*, *lange Neus* enz. iets te kennen, en ook de *trekken* dan vervolgens daar van afgeleid: die trekken naamlyk welke in deeze plaats tot het éven-of onëvenrédige behooren? en zoo dan ook de andere, de *Losſe*, de *Toevallige*, — en zy toonen ymands Karakter?

Aw. Zoo zeker als ſchrik, ontſteltenis of vrees een Menſch doen verbleeken; en als verlegenheid, en bloôheid, ſchaamte, of ſchuld ymand doen bloozen; en ons vastelyk een van die zeven welk in zyn binnenste huisvest, te kennen geeft: zoo volzeker ook, toonen *trekken* van Schelmägtigheid, en van Wreedheid, aan een' meer ervaarene dat 'er een ſnoode Guit en een

Moor-

Moordenaar ſchuilt agter het Aangezigt 't welk die tékenen *'t ſterkst* draagt: in de eerste gevallen op de Wangen, en in de tweede inzonderheid op het Voorhoofd, en in de Oogen *meest* kenbaar. Ga maar al weder tot de Zaamenleeving! yder is 'er min of meer Physiönomist; hoe dikwyls zult gy 'er hooren nopens ymand, die, gelyk men ſpreekt, weinig ſtuit: *"ik weet 'er* geen *reeden van te geeven, maar 'er is* „ *iets in zyn Physiögnomie dat my niet aanſtaat!"* niet zelden zal die argwaan by zeer veelen door de Ondervinding bekragtigt worden.

Vr. Ik heb my meer als eens in dat geval bevonden, en zelve dat oordeel geſlaakt. Nooit byna ben ik in myn meening bedroogen geweest, toen ik zelfs, nog geen het minste denkbeeld van de Physiögnomia had, of eens wist dat ze een kunst was. 'Er is iets, ik beken het, waar door men b. v. Eerlykheid, van het Schelmſe, in 't Gelaad onderſcheid: maar hoe doet een Onkundige zulks, zonder dat hy zelfs weet hoe, of volgens welk een' régel?

Aw. Op dezelfde wyze als ymand die een goed gehoor heeft zonder evenwel de Muzyk te kennen, een disäccoord of valſche toon bemerkt welke hy niet weet te noemen, om dat hy niets van de kunstrégelen weet; of gelyk een vernuftig Menſch zonder de Tékenkunst of Poëzy te verſtaan, elders in een ſchildery eenige misſtand, of in een Vaers hapering ontwaard, zonder te wee-

ten

ten waar het ſchort: terwyl evenwel de Muzykant, de Dichter en de Schilderkundige dat weeten, en het Kunstmaatig en naar de regelen weeten — En even zoo gaat het ook in de Physiögnomiſche oordeelvellingen. *'Er is iets* zegt gy, waar door naamlyk, zelfs ongeöefenden die van een ſcherpzinnig oog en vernuft zyn, *den Eerlyken Man, van den Huichelaar, en volſlagen Schurk, kunnen onderſcheiden*; en inderdaad niets kenbaarder in de Physiögnomiën, dan de *trekken* van bedrog, en van kwaadäartigheid en wreedheid. Om van de eene ſoort begrip te krygen: ga ſlegts tot verſcheiden Beroepsſtanden, tot een oud Woekeraar, Advokaat, Paardenkooper, Kwakzalver enz. en beſtudeer ter deege hun Physiögnomiën; en van de laatste, ga tot die welke uit hoofde van kostwinning met Menſchen of Beeſtenmoorden, pynelyke of bekommerende behandelingen, omgaan; zie een oud Krygsman die verſcheiden batailjes heeft bygewoond, en nog niet veel jaaren geleeden de de laatſte: zie een Scherpregter, zie een oud Heelmeester, een Ledenzetter die veele operatiën heeft gedaan, ga tot de Slagters, zie een Vilder, een' die veel met het temmen of dooden van Dieren omgaat, en verjaard is in zyn beroep; ja wat het zonderlingſte is, let ſlegts eens op het gros der Dienders of Dievenleiders in de meeste groote Steden, welk een kwaadärtig en heerſchend oog, wat al trekken van boosheid in die allen! meer en

by

by uitstek boven alle andere Menschen: welke trekken, in de snoodsten van alle die Beroepen, het sterkst zullen tékenen. Zie daar ook dit deel van de Physiögnomie der *Toevalligheden* u verklaard.

Vr. Wie zou denken dat ook de Beroepen en Levensäarten invloed hadden op de Physiögnomiën der Menschen?

Aw. O Ja, en wel een yder — Zelfs in de *Trekken* en *Liniämenten*, waar van ik u by elk een Hoofdgrond, en in yder Afdeeling iets aangeweezen heb. Immers gy zult my toestaan dat de Man van studie gantsch andere Wezenslynen heeft dan de Kok, de Schoolmeester dan de Officier, de Koopman dan de Boer, de Geestelyke dan de Gochelaar, de Professor, dan de Komediant, de Advokaat dan de Dansmeester, de Kantoorknegt dan de Schipper, of de gemeene Handwerker dan de Regent, Arts of Dichter, buiten het verschil in Aanzigtskleur, leden, houding en manieren; Maar de Wezensproportie kan onderling overëenkomen of gelyk zyn: en zie daar het onderscheid tusschen het *Toevallige* of *losse*, en het Maatrégelige.

Vr. Nu komt het slegts op de *Studeerwyze* aan. Hoe kan ik my zulks best eigen maken?

Aw. Door alle takken van beöefening. In 't byzonder leeren wy die Natuurspraak hoofdzaaklyk

lyk op twee wyzen verſtaan, *leevend* en *leevenloos*, *Leevend* door 't gebruik der Spiegels, door den omgang en door veel met Menſchen te verkeeren; door op hunne Hoofden, Wezenspartyën en Physiögnomiën te letten, op derzelver houding, manieën geſten — op hunne Geäartheden, Hume ien, Woorden en Daaden: over en weder, van de een tot den ander, beſluiten maakende; op de Menſchelyke *exceſſen* van voorvallen en bedryven in de Zamenleeving; en op de *exceſſen* van Physiögnomiën, waer mede elk Leerling beginnen moet. *Leevenloos* door woorden en Schriften, door Schaduwbeelden, door Portretten in Schildery, Tekening of Prent, in Medailles en afdrukken, in ſtandbeelden en andere voortbrengſelen der Beeldhoukunst, door de Kunſtſpraak der Troniemeetingen, Proportieſchetzen, Hartstogtbeelden, Dierenvergelykingen, ſchatteeringen en kolorieten: welk *dood* Onderwys, zeer veel agter legt gelyk gy ligt kunt bevroeden, by het eerste, of daar men proeven maakt op het leeven, op den Menſch zelve, den leevenden Menſch; en niet op zyn Afbeelding, een model, dat van alle kopyën van dingen 't allerflaauwste is en meest verliest by het origineel, gelyk gy daadlyk uit Beroepen en Leevensſtanden hebt kunnen zien; want het is daarin dat de Menſchen meest werkzaam zyn, en dat zelfs de door de dryfveer van het

het belang, in zoo verschillende belangens en doeningen en bewoogen, zig kennelykst op de Wezens en in de Oogen laat zien, waar Hart en Brein, Neigingen en Denkbeelden zig geduurig vertoonen.

Vr. Zyn 'er niet nog andere wegen om deeze Kunst aan te leeren, en zig in die Betreklykheden te oefenen, om zodanig een Physiognomische heblykheid te eerder te verkrygen?

Aw. De kennis der *Tronieneeting* en *verdeeling*, die der *Proportielynen* en der *bepaalde trekken*, Teken- en Meetkunst moet altyd vooráf gaan. Streef dan verder. Begin eens, met de zoo onderscheiden' merktekenen van Domheid en een doordringend Verstand naar te vorschen. Ga in een Gekkenhuis, hier weet gy vast dat gy met niets dan Zotten van allerlei aart te doen hebt; bespiegel derzelver uiterlyke, onderzoek eens yders charakterestiek; en vraag u zelve: waar in onderscheiden deeze ongelukkigen zig van anderen, en van wyze Menschen? zeer plomp zoud gy moeten zyn, zoo gy 'er niet veel uit leerde. Ga dan in een Genootschap van lieden van Geest en Vernuft — van Wysgeeren, Wiskunstenaars en Natuurönderzoekers; laat een Onkundige, van een anders maar tamelyk verstand of begrip u verzellen, en hy zal wel hardnekkig moeten zyn zoo hy u de reëeliteit der Physiognomie onderscheidin-

gen en kunde niet toeſtaat. Ga in de Oefening der Fynen, treed op de Plytzaal, op de Ontleedekamer, in 't Conſert, op de Beurs, in de Vergadering der Schippers en Schuitenvoerders; in het Gezelſchap der Petit Maitres, in het Tugthuis — bezie 'er de Aangezigten, let ver op de Physiögnomiën, onderſcheid ze, en merk op derzelver verſchil, en zoo op elks Karakter —

VR. Mag ik u bidden, Schilder my daar eenige Karakters uit af.

AW. Van de laatste twee plaatzen alleen zal ik u een voorbeeld geeven: ik wil niet eens zeggen een jonge lustige knaap, maar gy ziet een Man van een ongeſtadig Wezen, met leevendige vlugtige oogen, een opene lagchende mond, die het hoofd nu gints dan derwaard beweegt, die in zig zelf neuriet, die in zyn gang trippeld, geen oogenblik ſtil kan ſtaan, alles aangaapt, en niets met opmerking betragt: deeze Man, geloof, ik zal by geen eenig Menſch in 't vermoeden vallen dat hy beſtendig, en van een ernsthaftig en gezet Karakter is. Gy beſchouwt ymand van een ernstiger Aangezigt, maar met ſchalke oogen, omtrent als het regter oog van het Hartstogtbeeld K in Plaat III, of die van F in Plaat II. een die u niet regt in de oogen durft zien als gy met hem ſpreekt, maar dieze telkens weder neêrslaat, die met de halve mond lagcht zelfs wanneer hy

over

over iets ernſtigs ſpreekt, en wiens eene wang en oogrimpels gantſch anders geſteld zyn dan de andere, wiens houding, toon en ſpreektrant iets onzékers heeft, wiens reeden afgebroken en verſtrooit, en de ſtem nu langzaam dan ſnel, nu luide dan zagt, dan diepädemende dan regtuit, en dan weder te rughoudend, nu angstig en als weenend, dan vleiënd en vriendelyk is.....

VR. Die nooit iets van de Phyſiögnomie gehoord had, zou zulk eenen onmooglyk voor een oprecht Menſch kunnen houden. In de ſterkste kouleuren is zulk eenen een regte Tugthuisboef; in de zwakste, zulk eenen als wy daaglyks in alle ſtanden ontmoeten, want waar is onbevlekte Trouwe en Eerlykheid! waar is geen guitery, waar is de Menſch zonder Bedrog! Laat zulk eenen met ons redeneeren zoo als hy wil, laaten zyn woorden en betuigingen nog zoo welmeenend ſchynen, wy zullen bezwaarlyk, overreed worden dat Oprechtheid, zuivere Eerlykheid en Eenvoudigheid zyn Karakter uitmaaken, en dat zyne oogmerken voor de vuist zyn. — Verſcheeld dat Karakterbeeld veel van den Huichelaar, van den Geveinsde?

Aw. Nog zeer aanmerklyk * — maar het is eerst

* Zie dat met een losſe trek, eenigermaate geſchetst, hier voor *Bladz.* 115. houdt dit daar tegen, en let op het onderſcheid.

eerst in de Praktyk dat ik u Karakters moet geeven, hier hebt gy die twee slegts tot een proeve van de *wyze hoe gy de Gelaadkennis studeeren moet*, naamlyk *op het leeven*; en nu hebben wy de *Harmoniën*, de *Antitheſen*, de *Combinatiën*, *Liniämenten*, enz. hier nog niet eens bygebragt.

Vr. Nu nog iets over de andere Methode van Onderwys en beöefening, als het u gelieft?

Aw. Te weeten de *leevenlooze*, of die der stomme Menschbeelden: maar hier mist gy zeer veel, de kragt en beweeging der Oogen, de werking der Spieren, de verändering der Wezenstrekken, de Stem, en alles; evenwel is zy u een groot behulp, en gy moet haar niet verwaarloozen. Gy hebt dan uwe opmerkingen over alle soorten en klasſen van Menschen gemaakt, uit alle Menschvergaderingen van het Dolhuis af, tot op de Beurs, de Plytzaal, en zoo tot in het Tugthuis toe: gy hebt nu op uw Kamer ook u zelve beſtudeert voor uw' Spiegel — Beſtudeer 'er nu ook andere in *effigie*. Ga in eenzaamheid tot de Medailles- en Beeldzuilwerken der Antiken, beöefen 'er Verzaamelingen van Afbeeldſels van voornaame Mannen van allerlei ſtanden, van Helden, Wetgeevers, Geleerden, Dichters, Sektariſen, Avanturiers, Roovers, berugte Gaaudieven enz. zoo zult gy ligt het ſchoone en grootſche in uwen Medemenſch ontdekken; maar ook met een het laa-

laage, woeste, eerlooze en slegte. Neem dan uw tékentuig, téken naar de natuur, en gewin op die wyze de gelegenheid tot het waarneemen en afmeeten der Aangezigten, om dat vervolgens op de *leevenden* over te brengen; oefen u ook in het profil — Ontwerp zelve Karakterportretten, Dierzweemingen, en allerlei Menschelyke figuuren, Hartstogtbeelden en werkzaame Troniën, leer de *tonus* der Spieren kennen, en derzelver *aktive* beweegingen beöefenen — En zoo ook beoefen dan alle de hier door verkreegen kundigheden, en myne gelegde *Theöretische Gronden*, op het leeven, op den Mensch zelve, door de *practicale* PHYSIÖGNOMIE KUNDE.

VR. Maar ik bidde u, hoe neemt men dit alles waar in deeze Weetenschap? hoe maakt men dit gemaklyk?

AW. Door de enkele beöefening tot *Liniën* gebragt. Gy ziet hoe alles als een schakel hier aan elkanderen hangt: uit *de naauwe* en zoo *zonderlinge Veréeniging van Ziel en Lighaam*, en *derzelver verschillende Getemperdheden*, *en Werkingen op elkander* (1e *Grond* en de grond van alles,) onstaat die verscheidenheid van Aangezigten, die ons Mensch van Mensch (2e. *Grond*) doet onderkennen; welke verscheidenheid in yder Mensch nog vermeerderd word door de werking onzer Spieren (3e *Grond*), die deeze verschillende aandoeningen en werkingen van onze Ziel, in yder

Aanzigt prenten, en zoo uitdrukken; tot wier nadere kennis wy gebragt worden, door vergelyking van deezen Spiegel der Phyſiögnomiekunde met de overige partyën en deelen (4e. *Grond*) van ons Lighaam; en (5e. *Grond*) met die der Dieren, die ook *gelyke Vereeniging*, Getemperdheden, Gelaadverſchil, Spiergeſtel en Zielsäandoeningen met ons hebben: en in welke kundigheden wy ons verder volmaaken, door het naauwkeurig betragten van den weg welke de Natuur (6e *Grond*) met ons houd; alle welke verkreegen kundigheden in beſchouwing, wy eindelyk te zaamen brengen in het tafereel dat ons daaglyks voor oogen is, om het te bezien en te bewonderen, naamlyk *'s Menſchen Aanſchyn*, tot het welk wy nu bepaald wederkeeren, als het middenpunt daar zig alle onze Kunst verëenigt, om ze daar, (in beöefening,) met den anderen te vergelyken, en dan zoo uit véélen, één éénig beſluit te trekken, 't welk wy *het wél kennen, en juist beöordeelen van den Menſch* noemen.

XXVe. AFDEELING.

VR. Hoe geſchied zulks? — Ik bemerk nu, dat wy een grooten ſtap gaan doen, van de beſchouwende *Theorie* tot de *Theorie*.

orie Practyk ! is die overgang niet wat ſchielyk?

Aw. In 't minst niet: wy zyn daar trapswyze aan toe gekomen. Alles wat ik u hier in beſchouwing gezegd en voorgeſchreeven heb, moet gy wel in uw geheugen prenten, en dikmaals herleezen, en dan in der daad zal u de beöefening van deeze gantſche Kunst zoo ligt en gemaklyk vallen, zegge ik, dat u geene Régelen meer lastig zullen zyn.

Vr. Wat heeft dan nu de volgende grond van deeze Weetenſchap in?

Aw. In deeze ZEVENDE GRONDREGEL loopen alle de zes voorigen te zaamen. Zy bepaald zig tot ons Aangezigt alléén. Wy — alle ſpiegelen ons onderling daar in; wy verlangen alle elkander te zien, en waar? in het Aangezigt. Hoe gaarne wenſchen wy te zien dien wy agten of beminnen! hoe ongaarne, dien wy haaten of vreezen! van Luiden die met de dood of eenige Ziekte worstelen, yzen wy; en misvormde Wezens beſchouwen wy met afkeer. PAULUS was in het afweezen van zyn beste Vrienden onrustig, *wenſchende* gelyk hy ons verhaald *hun Aangezigte te zien.*

Vr. Welke zaaken hebben wy naar deezen Grond dan in het Aangezigt waarteneemen.

Aw. *Delosſe, vastere, en volkomen bepaalde plooijingen van het zelve.* Nu, de vroege Ouden

kenden in deeze Kunst het oordeelvellen uit de Wezenstrekken niet; en wy vinden noch by ARISTOTELES, noch PYTHAGORAS etc. het geringste over de *Liniamenten*: die uitvinding schoon zeer oud, is van laater oorsprong, zoo wel als de *Temperamenten*, die te zaamen vereënt toen de gemengde bron uitmaakten om nog zekerer de karakters te kunnen ontdekken: verder evenwel was men toen nog niet, men bleef onkundig van die andere bronnen welke ik u aangeweezen heb. Maar wat de Oudheid betreft, die kende niet dan onze 2e. 4e. en 5e. bron, de 1e. en 6e. niet dan zeer gebrekkig, en slegts ten deele, maar de 3e. genoegzaam geheel niet, en aan deeze 7e. hadden zy geen kennis ter waereld.

VR. Is deeze tak van kunde dan van zooveel aanbelang, en zoo verborgen?

AW. Ja zy waarlyk. Zy is een der geheimdeelen van de innigste Natuurkennis — en o wat een eigenschappen rusten 'er niet nog in 't verborgen door de geheele Natuur, die niemand dan de Wysgeer ziet, en dan nog maar een deel daar van! Alles heeft daar zyn *Physiognomiën* en *Signatuuren*; yder Gewas, yder Mineraal heeft zyn eigen kenmerk; en alle kragten in dezelven, (en met één woord in alle natuurlyke dingen), worden door de naamen en tekenen aan yder betekende zaak eigen, uitgedrukt en onderkent, nadien diezelfde milde moeder, alle voortbrengselen

die

die van haar uitgaan, bestemt, doopt en tekent waar toe ze goed zyn: gelyk dan in de Oudsteof Heilige Spraak (nog te hervinden in de *Concordantie* van wortelwoorden der oorspronglykste Oosterſche Taalen) de kragt en deugd van een ygeling ding, en tot welk einde het nuttig is, in zyn naam en letteren *mystice* verborgen legt, en voor *waare* Taalkenners aangeduid word: de waare grondslag der CABALA. Waaruit dan volgt, dat de Physiognomie en Chiromantie der Natuurlyke dingen, de innige Liniamentkunde en het charaktereſtike van al 't Geſchapene is, die van yder Arts verſtaan behoorde te worden: want de Natuur brengt niets voort, of zy betekend het om te ſpreeken, met het kenmerk van dat geene wat in hetzelve is: en hoeveel te eerder dan niet de Menſch, dat grootste kunſtſtuk en wonderwerk van de geheele Natuur! zou zy deezen vergeeten hebben? — verre van daar: zy is zoo agteloos niet als de beuzelnatuurkundigen en de waandoktooren van onze eeuw zyn, die de Natuur niet kennen, den Menſch vergeeten, en blind zyn voor het verwonderlyke in beiden, daar de Wysgeer alleen de ſtomme taal der Beeldſpraaken, en de geheimſleutel der ſchatöntſluiting van heeft. Niets laat de Natuur van zig gaan daar zy haar zegel en *Signatuuren* niet in drukt; een voorbeeld ziet men aan ons Menſchen, en wel het zigtbaarste voorbeeld van allen voor een yder, wat het hart

in den Menſch denkt en wilt, ziet men hem in de oogen aan, het zy dan het goede of kwade, zelfs zyne aanſlagen en voorneemens in het toekomende; en zulks mist niet; ja daar is niets zoo heimelyk in den Menſch 't welk niet zyn uitwendig teken aan hem heeft, byzonderlyk in 't AANGEZIGT: en dat is het fundament onzer Kunst.

VR. Wat moet ik begrypen door de Gelaatkunde der Natuurlyke dingen? gaat de PHYSIÖGNOMIE en CHIROMANTIE dan over de geheele Natuur? — dit ſchynt my een *Paradox* te wezen.

AW. 't Is 'er egter in de daad geene. De groote MAIMONIDES zegt elders: " de groote en „ kleine waereld harmoniëren: wat in de eene „ is, is ook in de andere, en zy voeden en helpen „ elkaêr. — De gantſche Natuur is vol Aange„ zigten en Handen die ons Gods wonderen doen „ zien, en die die wonderen bewerken". En zoo ſpreekt ook de H. Schrift op verſcheiden plaatzen van het *Aangezigt* der *Aarde*, het *Aangezigt* der *Bergen*, der *Wateren* en wat dies meer is; 't welk zoo onëigen niet is als het in den eersten opſlag ſchynt: want zoowel als wy *Aangezigt* noemen, het voortreflykste en ſchoonste deel van ons gantſch Lighaam, en dat 't welk wy aan een ygelyk ontdekken, waaröm zou men ook alle die wonderwezens die ons de Natuur ſteeds ontdekt,

waar

waar alles zoo vervuld van voortreflykheid en ſchoonheid is, geene Aangezigten mogen noemen? Met waarheid, alles wat in der drie ryken der Natuur is, yder ſchepſel, yder ding, zelfs de voor veele oogen onbezielde, alles heeft zyn Aanzigt, en in dit Aanſchyn, de *eeuwige* Tekenen, de *gefixeerde* Tekenen en *Signatuuren* der Natuur: en dit is de *Physiögnomie der Natuur.*

VR Heeft het Aangezigt van den Menſch ook iets voortreflyks boven die andere, die dan wel zeer menigvuldig moeten zyn? Zeker, gy verkondigt my een nieuwe Leer!

AW. Een Leer die de alleroudſte is en de waarachtigſte: te bejammeren maar, dat ze niet van eeuw tot eeuw voortgezet is, dan zou het Menſch lom meer gelukkig, minder elendig zyn. Gy weet, de Menſch is het puikſtuk van de geheele Natuur: zou zyn Aangezigt daar dan ook niet, onder alle die anderen, het puikſtuk van wezen! daar MOSES zegt, *dat wy naar Gods beeld geſchapen zyn*, en DAVID, *dat God ons ingedrukt heeft, een ſtraal van de glans zyns Aangezigts.* Gelyk wy dan in 't begin van ons Onderhoud ook het Aangezigt de ſpiegel en het beeld der Ziel genoemd hebben. Zoo veel dan als het Aanzigt der Dieren die der leevenlooze Geſchapenheden overtreft, zoo ver overtreft ook het Aangezigt der Menſchen, dat der Dieren;

ren, en der gantsche Natuur..... Maar laat ik van deeze Uitweiding wederkeeren tot die laatste van onze *Gronden*, waar in om zoo te spreeken alle, en teffens onze *Gemeene Plaatzen*, als in één éénig punt zeide ik u zaamenloopen; even gelyk in het Aanzigt alle de beweegingen, werkingen en lydingen van de Ziel en van het geheele Lighaam zaamenloopen, 't welk daar als het kort begrip van is: want zoo als wy zien dat de gesten des Lighaams de gestaltenis der Ziel ontdekken, ook zoo ontdekt Hoofd en Aangezigt die beiden, volgens de stelling van APULEUS, zeggende zeer aartig: „dat de Mensch zig geheel in zyn „Hoofd vertoond.

VR. Myne gedagten waren daar verrukt in uwe zeldzaame en zoo nadenkelyke bespiegeling over de algemeene Natuur — Nu weläan, wy zyn thans aan het geheime deel der Gelaadkunde: ik ga dan myn aandagt op nieuw weer inspannen, om ze éénigly hier op te vestigen. Wat hebben wy dan in dat Aangezigt volgens deezen zevenden Grondslag der Physiognomiekunde te beschouwen?

AW. Als het kort begrip dan van Hoofd en Lighaam; hebben wy 'er ook het geheele begrip des *inwendigen* van den Mensch in te beschouwen: en de kern nu van dat inwendige wyzen ons de *Liniämenten* alléén aan; het ruuwe word

ons

ons door de ruuwe schors de Huid, het stelsel en maaksel der Beenderen, de Omtrekken, de Verdeeling en Proportie, de plaatzing en vorming der Partyën en Aanzigtsdeelen aangetoond en open gelegd.

VR. Hoe! ook door het stelsel der *Beenderen*; daar hebt gy my nog niets over onderweezen. Wat is my daar noodigs van te weeten?

AW. Weinig, dan dat zy de Omtrek en Vorm onzer Weezens maaken, welks grofheid of fynheid, lengte of breedte enz. afhangt van onze beenderen: gemerkt ons Aangezigt zaamengezet is uit verscheiden stukken beens, die begreepen worden onder twee voornaame deelen de Kaaken genoemt, die van de Kaakbeenderen haar naam, vorm en gedaante ontvangen; de onderkaak alléén beweeglyk, bestaat maar uit één stuk beens, gelykende naar een boog wiens enden opwaard ryzen, waar mede zy zeer konstig gewrigt word aan de slaapbeenderen; de bovenkaak bestaat uit dertien beenen waar van de twee eigenlyk genaamde Kaakbeenderen de grootsten zyn: doch waar mede wy niet verder te doen hebben, dan dat ik u hier mede heb willen beduiden, dat zy te zaamen gevoegt de omtrek uitmaaken van ons Aangezigt, van welker gestel dus afhangt de vorm van het zelve; en zoo ook die der Dieren, 't welk te pas komt in de Vergelyking der *Dierenzweemingen*

meer

meer dan in de schikking en het opmaaken der *Liniämenten* of Aangezigtslynen.

Vr. Wel nu dan tot deeze kern van de Kunst, wat moet ik door *Liniämenten* onzes Aangezigts verstaan?

Aw. Zekere vouwen, kreuken of rimpels, door onderscheiden beweegingen van Lighaam en Gemoed, door middel van de Spieren daar voortgebragt, welke dan alzo wederöm die Gemoedseigenschappen in ymand aantoonen. 't Zyn die Trekken welke men in 't gezigt des Menschen waarneemt, waar uit men zyn aart, Zielsneiging, driften, denktrant — zelfs zyne Hartsgeheimen — en nog al hooger in deeze Weetenschap gaande, zelfs zyn Geluk en Ongeluk, met volkomen zekerheid voorspeld.

Vr En die vouwen of kreuken gebooren uit ons *inwendige*, of uit de werkinge van onze Ziel en van onze Denkbeelden op ons Lighaam en zoo op ons Aangezigt, formeeren daar dan lynen?.....

Aw. Wy noemen die zoo, wyl ze dus aan ons oog voorkomen. Gy weet dat in de Geometrie een lyn eene grootheid is die alleenlyk uitgestrekt is in de lengte, zonder eenige breedte of dikte, en dat ze gevormd word door de vloeying (*fluxio*,) of beweeging van een punt; en ook niet anders moet gy u dezelven hier verbeelden. Zulke

ke lynen nu moet gy hier tweevoudig betragten: als die welke de buitenste omtrek van het Aangezigt uitmaakt, *Contour* by de Tekenkundigen genaamd; en (2) als de Liniën of ſtreeken welke de inhoud of vlakte van hetzelve betreffen; die beiden weder tweezins moeten waargenomen worden: de *Contours* welke den gantſchen omvang des Wezens beſchryven, waar van ik met u reeds gehandelt heb; en die des Agter- en des Voorhoofds in 't byzonder, waar van wy nog moeten handelen.

Vr. Wel nu van het *Voorhoofd?* ik erinner my dat gy de Phyſiönomiſche beſtudeering van hetzelve, een voornaam deel deezer Weetenſchap noemde.

Aw. Voorzeker; en zy is dat ook. De Ouden noemden die kennis Metoposcopia, of de beſchouwing der *Trekken* en *Liniämenten* die van de Oogen en Wenkbraauwen af, opwaards tot aan het hair in den Menſch zigtbaar zyn: zy behandelden die Kunst zeer geheimzinnig, en hebben 'er nooit anders dan duister en bedekt over geſchreeven. *Ciro Spontonius* ſtrekke hier ten voorbeeld van, die uitdrukkelyk de Aangezigtswiccheläary in een groot boek verhandelt heeft, en die volgens de wyze der Alöuden, *zeven Liniën* in het Voorhoofd, waarneemt, welke hy yder haar byzondere Planeet geeft, naar Astronomiſche rangſchikking van elks hemelſtand; zoo is de eerste de

Li-

Linie van *Saturnus*, de tweede die van *Jupiter*, de derde van *Mars* enz.

Vr. En wat doen de *Planeeten* daar toe? hebben die hier ook eenige beduidenis?

Aw. Geen de minste, dan voor zoo verre die naamen dienen tot onderscheiding; 't welk wy even goed doen kunnen door de letters A, B, C enz. Doch zy deeden zulks om te verbeisteren en deeze Weetenschap zwaarer te maaken. En daarom is zy zooveele eeuwen verdonkert gebleeven: dan het is deeze, welke begint met haare omzwagtelingen te ontdoen. En thans staat de *Metoposcopia* eene gantsch andere gedaante aan te neemen.

Vr. En zou inderdaad ons Voorhoofd, de innerlyke gesteldheden en Zeden te kennen geeven, of zou ons Karakter daar in 't byzonder geprent staan?

Aw. Twyfel daar niet aan. Momus wenschte eertyds „ dat de Menschen een klein vengs„ tertje in de borst hadden, waar door men hun „ hart mogt kennen." Die begeerte was zoo uitspoorig niet; in plaats van één, heeft de Mensch 'er wel twee, en die staan nog zigtbaarder, naamlyk in het *Voorhoofd*, in plaats van in de borst: deeze zyn in de Oogen, welke daar als de hartenvengsters zyn, om nevens dat *Voorhoofd* zelve, en de trekken en gebaarden in 't Aangezigt, ons het inzien te verleenen tot het

bin-

binnenſte, tot het gemoed; en laat ymand zig verſtellen, veinzen of zig in zyn Troniehouding door kunst vermommen, zo blyven die neigingen tog ſtand houden in de geſtalte des Voorhoofds en Aangezigts, indien de muskelen die werkingen gewoon zyn, waar door de zulken evenwel wederwillens verraaden worden, daar de *Affecten* of *Pasiën* nooit bedriegen in haar aantooning, en alzo ook niet in het aantoonen der Ondeugden en Geaartheden welke uit haar voortſpruiten. Geen waarſpreuk daaröm die algemeener en gewisſer is, en die meer het weezenlyke deezer Weetenſchap bevestigd, dan deeze, *Frons animæ ſanua eſt*, „ Het Gelaad is de deur der „ Ziel;" zy zelvè is ontleend van de Grondzaak der Kunst, want die *Frons* of by verbastering *Fronteſpiets*, ons Voorhoofd of *Stern*, by de Ouden *Metoscopia* genaamd, was voortyds haar voornaamste Zetel. *Al ons noodlot, doen en laaten* zegt HALI *ſtaat voor ons Voorhoofd geſchreeven.* Dat Voorhoofd, en dan ons geheele Aangezigt is de Gedaanteſpiegel der Ziel; 't is dan een dwaaling, die Spiegel vals of misleidend te noemen; zy is dat nooit, maar onze oogen zyn het, wanneer zy in denzelve zien, of liever niet wél zien, by gebrek van kennis en ervaring in deeze Weetenſchap. De Oosterſche Volkeren inzonderheid zyn hier zoo wel van overtuigd dat de Turken gewoon zyn hunnen

middenſte vinger regt voor hun *Voorhoofd* te zetten, en te zeggen *dat hun fortuin en ſoort van dood daar geprent ſtaat.*

Vr. Waar heeft dan het zeggen zyn oorſprong van, dat het Gelaad van den Menſch een valſche Spiegel is, die bedriegt en miswyst, vleid en ontveinsd?

Aw. Uit de onkunde en de doolingen der gebrekkelyke Aangezigtbeſchouwers; en van de weinige uitzonderingen die daar nu en dan plaats by vinden, niet in de Kunst zelve maar in het onvolkomen verſtaan of gebruiken van de Kunst. Met reeden zal een halfbekwaame, die in het oordeelen over ymands Gelaad mistast, tot zyn veröntſchulding bybrengen, *dat allen niet even ervaaren in die Weetenſchap zyn*; en dit alléén is genoeg om het geen ik zeg te bewyzen. In der daad het is ook zoo: een ervaarene tast nooit mis, voor hem is die Spiegel altoos *aminæ Janua* het deurzigt tot de Ziel. Wel is waar dat de natuur voor het gemeene gros van Menſchen wel eenig bedrog ten voorſchyn brengt, dat ſommige erger, andere beter voor hen ſchynen dan zy in der daad zyn, doch waar dit plaats heeft, is zulks voornaamlyk ingerigt, om niet elk het Voorrecht te geeven van Gedaantekenner te zyn of alles te kunnen zien, en om het vermoeden van het gemeene gros Menſchen in te ſchielyk over een ander te oordeelen, in te toomen en te beteugelen; want niet elk

heeft

heeft de toegangen tot dit heiligdom van Wysbegeerte, daar, buiten gronden, kennis en ervaaring, en alles wat Onderwys, Oefening en Onvinding aan de hand kunnen doen, nog een zeker iets toe behoord, dat niet aan een yder gegeeven is, en daar ik geene andere uitdrukkingen voor weet te vinden dan die van *genie*, *habilitatis oculationis*, *een net en vaardig oog*, of gelyk men in andere Kunsten ſpreekt *manupulatiën* of zekere handgreepen die ſlegts aan ſommigen eigen, maar aan weinigen natuurlyk zyn. Oefening weet men beſchaaft, dan het is Natuur die begaaft, en deeze gunt weinigen, ook in deeze Weetenſchap dat Voorrecht waar van ik ſpreek.

V R. En dit oog, moet in onze Kunst, inzonderheid over de *Oogen*, en over het *Voorhoofd* gerigt zyn?

A w. Volſtrekt; en dat met naauwkeurigheid en kunde. En dan zal men zien dat het Gelaad, nooit een valſche Spiegel is; en zoo dit gebeurd, dan is de misſlag by den beſchouwer: intégendeel, daar is altoos in alle Menſchen eene gelykheid en overëenkomst van de Perſoon, met desſelfs Geäartheid; en het uitmuntende van de Ziel, in goede of kwaade hoedanigheden, toont zig ook beiderlei in het gunstig of ongunstig Aanzigt of Voorhoofd, 't welk men dan noemt eene *goede*, of *kwaade Physiögnomie* hebben, vermits dan de Trekken of hoedanigheden van de Ziel, ook die van

het Wezen verzellen: maar niet elk ziet die overeenkomst, niet elk merkt 'er op. Deeze Trekken nu, worden het eerst betragt in het Voorhoofd; vervolgens in het overige van het Tronie of Gelaad; en dan komt men tot de *Combinatiën* — Hier uit nu oordeelt men volgens deezen zevenden Grond: en men doet dat met alle zékerheid, vooräl wanneer alle *Tekenen* en *Liniamenten* te zaamen genomen worden, en dat men die onderling vergelykt; en ze met het Oogge-ſtel vergelykt; en dan eerst kan men met gewisheid beſluiten. Daaröm verdeelden de laatere Ouden, de Physiögnomiekunde in twee deelen: in de METOPOSCOPIE welke alléén de *Stern* of het *Voorhoofd* betragt, en in de OPHTALMOSCOPIE die uit de Oogen en de wending der Oogen de Affecten en derzelver Gemoedsbeweegingen leert ontdekken: de gemeene Tekenen van welke beiden, zy onder een vermengd, *Signa Physiögnomica* noemden; en ook *Physiögnomonici*, dan naamlyk, wanneer zy gefixeert waren, en bepaalde kenmerken wierden.

VR. Zoo dat men uit het *Voorhoofd* op zig zelve, (zoo min als uit *Oogen*, *Wenkbraauwen*, *Omtrek*, *Zweeming* enz. afzonderlyk) dan alléén niet wel kan Physiögnomizeeren, en dat de laatere Ouden niet minder dan de vroege hier in zeer gebrekkig waren?

Aw. Men moet alle Wezens liniämenten, zoo van het geheele Aanzigt als het Voorhoofd alléén

léén, elk tot zyn ſoort te zaamen brengen, gelyk ik daadlyk aan zal wyzen; en ze dan in parallel ſtellen. Maar zekerlyk dan ook daar by betragten en waarneemen de Tekenen der Oogen, de Oogbeweegingen, en de Oogen zelve, dat is haar geſtel, even of onëvenredige Standplaats, uitpuiling of diepte, groot- of kleinheid, maakſel en kleur, Dierenzweeming enz. — Mitsgaders dan nog de Omtrek van het geheele Hoofd; desſelfs verdere Partyën en Deelen; en eindelyk alles wat hier tot *Signatuuren* gebragt kan worden uit de andere zes Gronden welke u verklaard zyn. Want hou in 't oog dat wy hier met één éénige Grond op zig zelve te doen hebben, doch waar in alle andere als zig verëenigen, en hen tot figuuren en ſtreeklynen brengt, zoo klaar en ſpreekende zelfs, dat een in dit opzigt wél onderweezen Schilder ymand op die manier naar verëiſch tékenende, wanneer dat Afbeeldſel dan naar een kundig Phyſiögnomist gezonden werd, deeze daar uit als dan, zonder te misſen het *volkomene Karakter* zou opmaaken; gelyk wy van HIRODACTIS en zommige andere leezen — en op deeze wyze alléén kan men een Portret beöordeelen.

VR. Zyn die zaamenloopende *Signatuuren* of Tékenen nu onderſcheidbaar? — Zyn ze van een merkelyk verſchillende aart? — en zyn ze, van wat natuur ze ook zyn, in het gemeene Menſchdom bepaald?

A w. Schoon wy ze alle bepaald noemen, onderscheiden wy die ten gebruike voor de Konst, gemeenlyk in (1) losse, (2) vastere, en (3) volkomen vaste Trekken, die derzelver *fixe* gedaante hebben aangenomen, haar zetting en vestiging verkreegen hebben: ik zeg *alle bepaald*, ten aanzien naamlyk der Troniën in het algemeen; want uiterstens van Driften, uiterstens van Ondaaden, uiterstens van een kwaad Humeur, of slegte Geäartheid, van verjaarde Heblykheden, Toevallen en Ouderdom, bepaalen haar in 't bygonder. Deeze alle maaken derzelver verschillende aart uit; en ze blyven bepaald over het gemeene Menschdom: ten zy alléén wanneer toevallige omstandigheden haar eenigermaate onnut maaken, gelyk, als ymand die Trekken door Konst verändert, wanneer hy ten Hove het veinzen leert, zig op de Kunstgebaarden toelegt †, en ook

† Gelyk de onderwyzers in de Gebaarden doen, (het andere deel der Uiterlyke Welspreekendheid), wanneer zy Predikanten, Redenaars en Toonelisten willen vormen; en behoord dit deel tot de *bestiering der Gesten* in de *Oratoria*. Zoo leert *le* FAUCHEUR, de *Aangezigten* door de Kunst „ voor den Spiegel régelen en *in hun plooi zetten*, ten einde „ de Hartstogten in anderen gaande te maaken, of de hoe „ danigheden der Menschen te beweegen, om een bly „ gelaad te vertoonen daar het te passe koomt, een droe„ vig gelaad waar het treuren voegt, om de *Passiën* van „ Liefde en Vrolykheid, of van Haat en Smarte uittedruk„ ken

ook in ymand b. v. die Byziende is, want ook dan verliezen de Wezenstrekken haar kragt — Anders zynze voor het overige in alle Menſchen ſtandvastig dezelfde.

VR. Dus feilen zy in die gelegenheden. Welke ſtaat is daar dan op te maaken?

AW. Juist toont de Phyſiögnomie dan ook die veinzery of veränderde toeſtand aan. En men neemt zyn toevlugt als dan tot andere Gronden zeide ik u §: terwyl tog het voorleedene, altoos in het tegenwoordige blyft doorſtraalen. Gy weet wat ik u nopens SOCRATES gezegd heb. Men kan zyne Gemoedsneiging door de reeden verbéteren — ook verſlimmeren: en dus, men zou kunnen misleid worden ook wanneer ymand zyn Gemoedsgeſtalte behield en zyn Trekken veränderde.....

VR. Of ook wanneer hy met dezelfde Trekken zyn gemoedsgeſtel veränderde?.....

AW. Zulks kan onmooglyk zyn: dan het eerſte

„ ken, om het te ſtellen en verſtellen, minzaam in Ver-
„ troostingen; geſtreng in Beſtraffingen; deftig en ont-
„ zaglyk als men tot zyn minder, en nederig en eerbiedig
„ wanneer men tot zyn meerder ſpreekt." Zou 'er wel een fraaier Inleiding tot het leeren van de *Kunst van te veinzen* bedagt kunnen worden? — alléén de Phyſiögnomiekunde is haar éénigst *Antidoot*, zy leert den Menſch kennen zoo als hy *waarlyk* is.

§ Zie mede bladz. 110, 116. enz.

ste kan door Konst geschieden. Alle die geenen welke voor het Publyk anders moeten spreeken dan zy denken, die zig ernstiger, vroomer, oprechter en eerlyker moeten vertoonen dan zy zyn, wier Beroep de Veinskunst, of het aanneemen van verscheiden Gedaantens medebrengt, gelyke zeker slach van Redenaars, de Akteurs en diergelyke, welke in dat zelfde geval zyn met de Hovelingen, behouden *deels* hun aart, al veränderen de Wezenstrekken; want (omgekeerd) als ymand zyn aart verändert, dan ook schikken zig zyne Trekken en Liniämenten daar naar: zoo dat hy met *dezelfde* Trekken, onmooglyk zyn gemoedsgestalte kan veränderen. Daaröm zegge ik aangaande die Veinsäards uit Beroep of om belang, (door de gewoonte in onze bedorven Waereld als gewettigt, zoo dat niemand 'er meer op let,) zy *behouden* deels *hun aart*, vermits het grootste gedeelte van hun *inwendige* en zoo ook van het *uitwendige*, ontäart tot Huichelaary, Bedrog, en streeken; en zulks noodzaaklyk gelyk de Ondervinding dat dan ook in hen bekragtigt.

Vr. Hier waren al zeldzaame aanmerkingen over te maaken, aangaande de Karakters van zulke lieden. — Ik begryp u: het aanleeren van Kunstgebaarden en kunstige Aangezigtsveränderingen, om het te plooien en te voegen naar de ernst van zyn Ampt, naar zyn inzigten en oogmer-

merken, moet dit noodwendig ten gevolge hebben. Maar mag ik u iets vraagen: mengt gy hier niet de Voorhoofdslynen met de gemeene Aangezigtslynen te zeer onderëen?

Aw. Wy zullen die doorgaans aan elkander verknogten, om dat ze de naauwste betrekking met elkander hebben, en dus in dit opzigt, zoo wy ons verbeelden de Ouden verbéteren, die gelyk wy gezien hebben, van elk eene afzonderlyke Weetenschap maakten. Zonder meer van haar te zeggen dan het geene ik reeds hier en daar aangestipt heb, zal ik my maar daadlyk tot derzelver bronnen wenden.

Vr. Naamlyk waar uit die Trekken of Liniämenten haar oorsprong hebben: treflyk. Waaruit ontleenen zy haar beginsel?

Aw. Inzonderheid uit de *tweede*, *derde* en *zesde* onzer gelegde Gronden; vooräl die *derde*. En weiders uit de *gemeene Plaatzen* der Gelaadkundige Variätiën.

Vr. Ei ja, gy hebt my de Lyst en Verklaaring dier gemeene Plaatzen beloofd, welke eigenlyk zyn die?

Aw. Deels heb ik u daar reeds verslag van gedaan §, maar ik zal u de overigen die onmerkbaar voor u door myn Onderwys heenen gevloeid zyn,

§ Bladz. 98.

zyn, hier ook optellen. Eigenlyk zyn die Gemeene Plaatzen als de laaden en vlakken van ons Kunstkabinet om zoo te ſpreeken, of als de kameren van ons Magazyn van Phyſiögnomiekunde, waar uit wy alle Karaktertékenen, alle die *gefixeerde* Trekken en *Liniämenten* van het Aangezigt ontleenen en haalen. De laatſten bevat gy: onder Karaktertékenen nu begryp ik in de *eerste plaats*, de fynheid of grofheid van de huid, de kleur of verwe, plekken, geboorte wratten enz. in de *tweede*, vetheid of magerheid van het Aangezigt, langheid of ſmalheid, breed- of dikheid, platte vorm of uitpuiling; in de *derde*, ſchikking der deelen, en proportie tot elkander; en in de *vierde*, vorm en maakſel van yder deel in zyn eigen proportie.

Vr. En tot welk gebruik nu, dient ons dit alles?

Aw. Tot dat van alle onze Gronden te zaamen: want uit deezen nu leiden wy af, maaken wy op en trekken wy gevolgen beneffens ook uit die *Liniämenten*, vouwen, plooien of rimpels, tot het beſluit en de ontzwagteling van die Veränderingen in het Gemoed, en derzelver onderſcheiding en oorzaaken, waar van die Karakter- en Liniämenttekenen de kenmerken in het Aanzigt drukken; Veränderingen die wy tot het getal van XX gebragt hebben, als zooveel Gemeene

meene Plaatzen dan van *Physiögnomische betrekkingen* tot het Aangezigt — en zoo dan tot de Ziel.

Vr. Steunende dan op deezen grond, „ dat de „ Neigingen van de Ziel, het gestel en de trekken des Lighaams in het Aanzigt afgebeeld, be„ stendig volgen". Maar hoedanig tot beiden?

Aw. Tot het Aangezigt: door alle die aangeweezen Karaktertékenen van verwe, vlekken, verlenging, verschikking enz. Tot de Ziel: door blyken van gebaarden, woorden en daaden, gelyk men onder anderen bewyzen kan uit de Dronkenschap en uit de Ziektens, welke beide de Karakters der Menschen zòò aanmerklyk veränderen, *uitwendig*, en zoo dan ook *inwendig*, rood of bleek van kleur, vlakkerig, uitgezet of verlengt van Wezen; verward of zwak in gebaarden, woorden en bedryven — ook verward en ontsteld, zwak, en bedwelmt in 't Gemoed. Deeze *gemeene Plaatzen* [Loci Communes] nu zyn in rangschikking de volgende:

1 de *Temperamenten* of aangebooren Gestellen.
2 de onderlinge Menschbetrekking, van { Kroost Natie en Toevallige } Zweeming
3 de Jaaren en Ouderdommen.
4 het Land en *Climaat* waar in wy zyn.
5 het tegenwoordig *Saizoen.*
6 veränderde Leefstand, Leevenswyzen en bezigheden.
7 al te groote *Studiën* of Letteröefeningen.
8 Veel zorge en bekommeringen.
9 Ziektens, Kwaalen.
10 Ongemakken en Zwakheden.

11 Hart-

11 Hartzeer en Verdriet.
12 Uitgestaane Rampen en Gevaaren.
13 *Fatigues*, en vooral Dronkenschap.
14 Tegenspoeden, des fortuin.
15 de Minnehandel.
16 het te veel waaken.
17 Ontsteltenisen.
18 koitstondige Hebbelykheden.
19 *Habitudes*, of geduurzaamheden van Aanwendsélen — Gewoontens van doen.
20 de *Idées* of gemeene denkbeelden, en gewoontens van denken.

Alle deezen, veränderen, stellen en verstellen, gelyk wy gezien hebben, het Menschelyke Aangezigt ongemeen, plooien en rimpelen het, geeven het een *bepaalde* en eindelyk eene *vaste* houding, *vaste Liniämenten* en *Trekken* waar van deeze GEMEENE PLAATZEN aldus de bronnen zyn, en loopen zoo alle in de 3e plaats zaamen, wyl zy ons veröudelyken, en alle tot Trekken of Streeklynen van Ouderdom worden, waar van eene verbruinde kouleur, ruuwer huid, en de rimpelen des Voorhoofds zoo kenbaare tékenen zyn, buiten de toevallige van de stem, het hair, de gang enz. — En deeze plooijingen zyn zeer verschillende.

VR. Goed. Maar is het mooglyk die uit elkanderen te kennen?

AW. ô Ja. Zy allen onderscheiden zig voor een Kenner; dat is, yder van deeze Gemeene Plaatzen heeft haare byzondere plooien, welke

aan

aan haar alléén eigen zyn, zonder met de anderen iets gemeen te hebben. Sta my toe dat een verdrietlyk Mensch door aanhoudend Hartzeer veroudert, gantsch andere plooien en *Liniämenten* heeft dan een bejaard Ligtmis die door *Debauches* veröud is; een zieke Student, dan een oud verzwakt Zeeman; een Generaal, dan een Kruiër, de Man van zorg, bezigheden en tegenspoeden, dan die welke onbekommert en op zyn gemak leeft; en zoo met alle anderen. Inderdaad gy zult 'er een zigtbaar verschil in vinden: en ook dan, my het onderscheid en de waarheid der Wezens liniämenten toestemmen.

Vr. Ik twyfel reeds aan derzelver wezenlykheid niet meer. — Maar dat onderscheiden begryp ik, is dan wel zeer noodig, doch ook teffens ongemeen moeielyk en zwaar. Wat valt hier in te doen?

Aw. Een Physiögnomicus moet die verschillendheden, Tékenkundig beöefenen; hy moet van deeze Lyst die wy hy hem *a priori* voorstellen om dat wy hier onderwyzen en niet oefenen, *a posteriori* gebruik maaken, dat is hy moet *eerst* de Wezens- en *dan* de Gemoedskenmerken (daar uit afgeleid) beschouwen, en naspooren; want de Praktyk volgt hier alzins de omgekeerde orde der Theörie: Dan voor zoover eenige van die gemeene Plaatzen, gronden of bronnen onzer Weetenschap, en bewysgronden teffens

van

van dezelve zyn, kunnen zy, ook in haar verband, *a priori* van gebruik zyn ook in het practicaale deel. Een Leerling moet beginnen met Aangezigten te tékenen en verdeelen, ze te plooijen en 'er lynen over te trekken — en dan vervolgens moet hy zodanige Trekken, met zékere Karakters leeren verbinden, met Karakters, Denkäarten en Zielsgeheimen aan zulke Trekken eigen.

Vr. Maar ik zie u in deeze Lyst verſcheiden Veränderingsbewerkingen die my voorkomen van één aart te zyn, afzonderlyk voorſtellen; ik zie u hier onderſcheid maaken tusſchen *Zorg* en *Hartzeer*, *Ziektens* en *Ongemakken*, *Rampen* en *Tegenſpoeden;* gy ſpreekt van *Ontſteltenisſen* die ik zou meenen dat tot de Hartstogten van *Vrees* en *Schrik* behoorden, en van *te veel waaken* b. v. dat ik zou agten tot de *Fatigues* te behooren: Zeg my tog, kenmerken zig die alle onderſcheidelyk in de Troniën?

Aw. Volſtrekt onderſcheidenlyk kenmerken ze die, de Leer der *Liniämenten* verklaard zulks, en toont dat onderſcheid klaarblyklyk aan. — Die onderſcheidingen behooren tot de *Intellectuëele Physiögnomia*, daar men wel duidelyk onderſcheid maakt, tusſchen de Humeuren en toeſtanden, — de karaktereſtike gewrogten van Harsſenen, en Hart, — Verſtand, en Geest — ſlegte, en beste Denktrant, — Deugden en goede eigenſchappen, met niet volkomenheden en Ondeugden, —

den, — Hartstogten, en Gemoedstoeſtanden, — Temperamentsgeäartheden, en Zielsneigingen, — Denkbeelden, en Daadlykheden, of werklyke goede Voorneemens, en kwaade, goede Feitelykheden, en Wandaaden. Men moet dan weeten in welk een klaſſe van Phyſiögnomie men gaat, en welke men, dan of men ze alle verëenigt: en daar in de Regelen zig weeten toe te paſſen en ze aan te wenden, neffens het gebruik der aangeweezen *Grondſtellingen* en *Gemeene Plaatzen;* en dan daaruit beginnende te Phyſiögnomizeeren of te oordeelvellen, moet men naar aanleiding van deezen laatſten Regel, de *ontwikkeling des Karakters* wèl verſtaan: Want die onderſcheidingen in 't byzonder betreffende, om u nader op uw Vraag te dienen, zoo weet, dat Zorg gantsch andere Trekken in het Aanzigt etst, dan Hartzeer of Verdriet; wezenlyke uitgeſtaane Rampen en Gevaaren, dan enkel Tegenſpoeden van des fortuin of goederenverlies enz. En zoo ook kentékenen van Ziektens, gantsch onderſcheidenlyk van byzondere Ongemakken; even gelyk Ontſteltenisſen geheel iets anders zyn dan Vrees of Schrik is, welke (zie *bladz.* 71 en 85.) *Hartstogten* zyn, en dus tot de GRONDEN van onze Kunst zelve behooren. En dus is mede te veel waaken een gantsch ander ſlach van *Fatigue* dan Dronkenſchap, en deeze weder dan het Minneſpel, die gantsch onderſcheiden lynen formeeren. Gelyk

een

een verſchil grypt ook ſtand by de drie laatſte *Gemeene Plaatzen.* Erinner u, dat ik u zeide „ dat elk Gemeene Plaats haar byzonder charak„ tereſtiek van plooien of lynen heeft, haar al„ léén eigen, en welke zig van andere onder„ ſcheidt." En weet dat deeze bemerking zoo noodig is in de *Phyſiögnomie der Liniämenten*, als die der verſchillende Hoofdvormen zulks is in de *Phyſiögnomie der Omtrekken.*

Vr. En zoo wyst dan eene algemeene ontzwagteling van Wezenstrekkingen, 's Menſchen doorgaande Geäartheid, en die van elk byzondere Trek in zyn Gelaadsvoorkomen, een zekere eigenſchap, doening of lyding, Denkbeeld of Zielsgeheim aan?

Aw. Onbetwistbaar; en zulks is het doelwit van deeze gantſche zevende Grond. Want de Phyſiögnomia is niet enkeld eene ontzwagteling van Wezenstrekken door de natuur alrede eenigzins geöpenbaard, maar ook eene naſpooring van de gangen waar door die Wezenstrekken zig ongevoelig komen te vervormen; en waar door ze de *Phyſiögnomie* om zoo te ſpreeken beginnen aan te neemen door het menigvuldige en daaglykſche indrukſel van de aandoeningen der Ziel, van welke zy ontſtaan: want die aandoeningen, gebóren uit de Gedagten, de Hartstogten en de Daaden, gelyk wy getoond hebben, openbaaren zig op het Wezen; en openbaaren 'er zig op in alle

der-

derzelver verwisselingen en veränderingen. Wanneer ze nu, gelyk wy zagen, tot hebbelykheden (*habitudes*) overgaan, moeten zy 'er duurzaame indrukselen nalaaten, dewyl ze als verjaaren — en dus te kennelyker ontzwagteling.

Vr. Op die wyze geeft dan de Physiögnomie ymands Karakter te kennen, en maakt dat men het een door het andere kan beöordeelen — En die tékenen of lynen gaan dóór, en hebben grond?

Aw. Gelyk ik u overtuiglyk heb doen zien, ja grond niet alleen in de *Physica*, en de geheele *Anthoropologia* †, maar zelfs in de Schrift: zoo leezen wy, *dat God een téken ftelde aan Kaïn*, op dat hy kenbaar werd, *en dat hem niet dood ftóeg al wie hem vond* *. Die Tékenen zyn 'er nog; yder Godlooze is een Kaïn, en aan yder Kaïn ftelt God nog daaglyks Tékenen; wien wy door de Gelaadkunde leeren kennen en vermyden, en die de Wysgeer, de onbehartstogte, wanneer deeze van hem belédigt word, aan de Godlyke Wraak overgeeft, om hem-zelve door zig te wreeken niet ongelukkig te maaken.

Vr.

† Of *Menschkunde*, waarin Gelaad- en Geftaltekennis, &c. zig verëenigen; want zoo noemt men dat byzondere deel der Natuurkunde, Menschenleer geheeten, 't welk ons de Phyficque geftaldheid, toeftand en eigenfchappen van den Mensch onderwyst: waar van alzo de Physiögnomiekunde een onderdeel is.

* Geneſis IV vs. 15.

Vr. Wel nu, dewyl gy begonnen hebt my in te leiden tot de Leerwyze der Phyſiögnomie-kunde, *hoe ik* naamlyk *deeze Weetenſchap beſtudeeren moet*, geef my daar als ik 't u verzoeken mag eenig verder licht in?

Aw. Gaerne; maar bedenk dat dit het geheime en ook met eenen het moeielykſte deel van de geheele Kunst is, en dat gy eerst nog meerder gevordert dient te wezen, bevoorens gy ééns zult kunnen begrypen de Régelen welke die Leerwys en deeze zevende grond alléén betreffen.

Vr. Is die Kunst, in dit opzigt dan zoo zwaar? — deel my van haar régelmaatige voor het minst een denkbeeld mede.

Aw. Haar *Theörie* is afgetrokken, en haar *Praktyk* hier in, zal u lastig genoeg vallen; zy ſteunt op Meetkundige gronden, en wy zyn met ons Theöretieſch Onderwys nog zoo ver niet, om daadlyk tot die hoogte te komen. — Daar behooren Plaaten en Figuuren toe.— Zie 'er hier egter een ſchets van, genomen uit die brok der Redevoering van den Ridder LE BRUN *d'activité des Paſſions*, waar van men tot ſchade der Konst, kwalyk zeven bladzyden in handen heeft, wordende het overſchot onder de geheime Handſchriften in de Konstkamer des Konings van Vrankryk, als een dierbaar Juweel, opgeſloten gehouden:" het verſchil dat 'er tusſchen eens

Men-

Menſchen Aanzigt, en het *Wezensgelaad* van een *Beest* is, (zie hier deeze Leer maar uit één Grond ontleend, maar tog wel uit de voornaamſte,) beſtaat daar in, dat de Oogen van een Menſch, op een zelve lyn met de Ooren ſtaan, welke lyn dwars door gaat tot aan de muskelen der Ooren; die tot aan het gehoor ſtrekken: de Dieren in tegendeel, hebben het Oog aan de kant der Neus min of meer neêrwaards trekkende. Ten tweede, zoo wendt de Menſch zyne oogäppelen hoog, dat door geen Dier dat ik weet gedaan kan worden; zonder de Neus tevens op te beuren; keerende zy dezelve wel nederwaards; tot zoo ver dat men zomtyds het wit boven dezelve heen ziet, maar nooit wenden zy die naar om hoog. Ten derde, nooit ſtrekken de Wenkbraauwen der Dieren zig na of tot malkander; haar punten trekken zig altyd neerwaards, maar die der Menſchen komen in 't midden des Voorhoofds tot malkander, en worden aan de zyden der Neus opgetrokken.

„ Men wyst door een driehoek aan, dat de indruk der gevoelens in een Dier, door de Neus tot het gehoor, en van daar tot het hart gebragt worden, welkers onderſte lyn, met die op de Neus eindigd, en de volle driehoek maakt; en wanneer nu deeze lyn door het Oog gaat, en de beneden lyn door de keel, zulks wyst aan dat die Dieren wreed en verſlindend zyn.

„ Daar en boven maakt men nog een kleine driehoek, welkers eene punt aan de uiterſte hoek des Oogs geſteld word, welkers lyn, het beloop volgende van het bovenſte Ooglid, met die trek die van de Neus komt, een driehoek maakt.

„ Wanneer nu de punt deezes driehoeks in 't Voorhoofd komt te vallen, dat is een teken van verſtand, gelyk 'er in de Olyfanten, in de Kameelen, en de Aapen beſpeurd word; en wanneer dezelve op de Neus komt te vallen, zulks geeft een domheid en plompheid te kennen, gelyk in de Ezels en Schaapen: doch dit is min of meer naar dat deeze driehoek hooger of laager in 't een of ander valt."....

Vr. Maar zagt! ik beſpeur daar weinig in over de *Liniämenten*, en daar wenſchte ik wel iets over te weeten?

Aw. Begrypt gy alrede wat hier gezegd word? — Gy ſchudt uw Hoofd. Wel nu, dat is ſlegts een begin van deeze Leerwyze, en hoe zult gy dan het overige, dat nog wyd moeilyker is, begrypen! Dit is nu nog maar het ruuwe Maatregelige, den leest betreffende, en de *imaginaire* Lyntrekkingen over het Aanzigt, waar op ik zoude willen dat gy u eerst oefende; en die zyn genomen uit maar één der Gronden waaröp wy deeze Weetenſchap geſtigt hebben: nu zyn 'er ons nog *vyf* overig, en dan zoo een aantal Gemeene Plaatzen. . . . . .

Vr.

VR. Ik erken, zulks bevat ik nog niet; en nu kryg ik 'er eerst een inzien in, dat dit deel der Kunst alleen zeer zwaar en zeer uitgebreid is. Het *fyn* dier Kunst is dan nog iets meerder?

AW. Voorzeker ja: en verre, van een meerder gewigt en studie, alzo wy door haar

uit losse en vaste trekken,
't Kortstondige, en ook het duurzaam van elks Aart,
Zyn Zielsgeheimen, doel, en denkwys klaar ontdekken,
Wat strydigs in hem is, en wat zig zaamen paart;
Zoo leert men, daar de Kunst ons oordeel komt geleiden,
De *waare* Vroome van den Booswigt onderscheiden.

gelyk HELVETIUS hier van in een Latyns Vaers opzingt. Dat fyn betreft enkeld de *Liniämenten* gelyk wy die streeken zoo noemen welke wezenlyk op ons Voorhoofd en in ons Aangezigt zyn, tot onderscheidmaaking van de *Contoursen* of omtreklynen, van de lynen van verdeeling die Meetkundig over de Wezensvlakte of inhoud gaan, en van de *imaginaire* lyntrekkingen om zig op *Ideälen* en Tronietékeningen of *leevenlooze* modèllen te oefenen: welke laatsten alléén opzigt hebben tot de *Studie der Physiognomie.*

VR. Van die streeken dan welke men wezenlyk in de Aangezigten vind! Is daar geen verschil in? en welk?

AW. Wy onderscheiden die in Trekken en Liniämenten: want met Omtrekken hebben wy hier nu niets te doen, die zyn hier vóór afge-

handelt †. De *Trekken* nu ontstaan uit de Toevallen en gewoonlyke Gebreken, [zie *bladz.* 103, enz.] die zig eindelyk ook *fixeeren*, en het Aangezigt een bepaalde houding geeven, zoo wel als de *Liniamenten*, die eigenlyk veröorzaakt worden door de werking onzer Spieren bewerkt door onze Denkbeelden, Hartstogten en Driften, Handelwyzen, Hebbelykheden en Gewoontens, hoofzaaklyk ontleend uit onze *derde* grond, zoo naa verknogt aan de *eerste* aan *de zoo naauwe Vereeniging en Overeenstemming van Ziel en Lighaam.*

Vr. En deeze *Liniamenten* zyn zoo zigtbaar als die Trekken uit aangewende vertrekkingen en *Decentia* geboren? en zy wyzen den kundige ymands Aart en Karakter, en nog zoo veel meer?

Aw. o Ja, uit yder kunnen wy eene byzondere Geäartheid die persoon eigen, en uit haar allen te zaamen, zyn gantsch Gemoedsgestel afleiden. De byéénvoeging van die *Liniën* noemen wy *Combinatiën*; de strydigheden, welke zig daar in opdoen, en die wy tegen elkander stellen en vergelyken, *Antithésen*; en dan, de charaktereistike Overëenkomsten, welke dan overblyven, *Harmoniën*; en dan zoo ook welke daar uit volgen, *Combinatiën*, *Antithésen* en *Harmoniën* van Karakters: welke alle gemengt zyn in de Menschen; en geene zyn 'er, welke daar geene strydigheden in hebben; zoo is 'er geen sterveling, hoe

† In de Vde. XIVde. en XXIVste. Afdeeling.

hoe deugdzaam zonder eenige ondeugd, zoo wys zonder ergens in dwaas te zyn, of zoo goed van aart, zonder ook zyne nukken te hebben; en uit die mengeling ontſtaan deeze ſtryden. Dit alles nu toonen de *Liniämenten* voor Gelaadkundigen even zoo zigtbaar aan als de Trekken, of als kleur, zweeming, proportie, vorm, ſchikking, enz. het haare doen; zy toonen dat zoo getrouw als de Spieren zelve, welke haar formeeren, de aandoeningen van de Ziel uitdrukken, zoo zelfs, dat ze door een Schilder afgebeeld kunnen worden: want van daar het juistgelykende en ſpreekende in een Portret. Dus, kan een Schilder die uitbeelden, zy zyn 'er, en wy kunnen ze even goed zien, zoo ſlegts de *Kunst* en een *waarneemend Oog*, ons oplettend op dezelven maaken.

Vr. Nu verſpreid gy my een groot licht; die gaan dan zoo zeker als de Voorhoofdslynen en rimpels, ons ymands Ouderdom aanwyzen? — Maar gy ſprakt my van Liniën, welke de Wezens inhoud of vlakte betreffen, en die gy zeide dat tweezins moeten waargenomen worden, welke zyn die?

Aw. Met de eerſten hebben wy hier niet te doen, die raaken het Maatkonſtige; zoo min als met de *imaginaire* lyntrekkingen zegge ik u, die enkeld de Gelaadsſtudie betreffen. De tweede nu zyn de *Liniämenten* van welken ik hier

spreek, en welker gebruik, en verschillende afleiding, u hier voor [*bl.* 110 en 158] schetswyze reeds aangeweezen is. Zy zyn en worden waargenomen in alle Aangezigten, in de werkzaamste, ondeugendste, pasieusste, in oude, in magere, en in lelyke lieden het meest en best. Duurzaame Hartstogten, Hebbelykheden, en Veränderingen *fixeeren* 'er zig toe, en jaaren *fixeeren* alle de overigen; ook alle daaden en denkbeelden, tot Gewoontens geworden, doen zulks; en hoe meer zig die inwortelen, of hoe vaster zy worden, hoe meer zig het Aanschyn naar dezelven zet, en hoe kennelyker zy te zien zyn. Nu heeft yder Hartstogt, Hebbelykheid, enz. haar eigen Liniäment, gelyk yder uitwerking of toeval zyn eigen Trek in het Aangezigt heeft: waar van elk afzonderlyk, van anderen onderscheiden, iets te kennen geeft, naar welk een eigenschap, men zodanig een *lyn* of *trek* dan zyn charaktereistieken naam kan geeven.

V. R. Wat ik nog op u te verzoeken heb, helder my dit wederöm, als het u gelieft, met eenig Voorbeeld op; en dan, geef my een Lyst van die onderscheiden *Liniämenten*, met de Karakters 'er by aan yder verbonden.

Aw. Voorbeelden komen eerst in de Praktyk te pas, en voegen best by yder Karakterbeeld.— *Lysten van Liniämenten*, moet gy u uit uwe beoefe-

oefeningen zelf formeeren, wanneer gy waarneemt, natékent, en Karakters ontzwagtelt; diergelyke is deeze tot een ſchets; want men heeft in de Aangezigten

Liniën van Omtrek, en van Verdeeling; en voorts	Liniën van Menschlievenheid
—— der Idéën.	—— — Zagtmoedigheid.
—— van Studie.	—— — Trouwhartigheid.
—— — Kwaadäartigheid.	—— — Valschheid.
—— — Hoofdigheid.	—— — Onbeſcheidenheid
—— — Domheid.	—— — Gruwzaamheid, enz. en
	—— van yder Hartstogt op zig zelve.

behalven veele andere. Ga ſlegts tot de Zaamenleeving: gy zult 'er in het koddig Vernuft, in de Snaak, gantsch andere *Liniämenten* waarneemen, dan in de Gierigäard of ſombere Kniezer; in de gelaatene, dan in de ongeduldige; in de Held, dan in de lafhartige; in de Vriend, dan in de Vyänd. En gy moet die plaatzelyk opmerken in het *Voorhoofd*, en in het *midden-* en *beneden deel* van het *Aangezigt*, gelyk gy de Man van denkbeelden en inzigten, van ſcherpzinnigheid en verſtand tot een voorbeeld, zoo onderſcheidbaar voor elk, kennen kunt aan de vouwen in zyn benedenvoorhoofd, aan zyn wenkbraauwtrekkingen en de plooien boven zyn neus — en zoo in andere deelen weder met anderen .....

V n. En nu van het *Agterhoofd*, en de profile

beſchouwing van 's Menſchen Hoofdömloop tot aan de neus toe . . . . .

Aw. Ik moest daar nog van handelen, maar dewyl zulks reeds tot de Beginſelen der Phyſiögnomie behoord, ook daar beter voegt, en alrede aan de Praktyk grenſt, zullen wy dat tot het vervolg ſpaaren: want zulks komt by de *ſchaduwbeelden* te pas, en daar verëiſchen Prenttékeningen toe, zonder welke u dat Onderwys zeer duiſter zou zyn. Thans hebben wy ſlegts de Gronden willen afhandelen om een *baſis* te leggen, waaröp wy ons Phyſiögnomisch Gebouw verder ſtigten willen. Verg my voor het tegenwoordige niets meer. Dan laat ik u enkelyk ten ſlotte van deeze Afdeeling nog doen opmerken, dat gelyk 'er zyn:

Onëindige
Vermengingen

van Hoofdvormen en omtrekken.

— Verdeelingen, maakſels en ſchikkingen van byzondere Partyën.
— Temperamenten en By-temperamenten.
— Hartstogten en Driften.
— Mutatien, Habitudes en Decentia, of aangeweezen Werkvermoogens uit ons twintigtal van *Loci Communes.*
— Verbanden en Ledenſtemmingen.
— Menſch- en Dierzweemingen.

En

On-

Onëindige
Vermengingen
van Natuurverwisſelingen, en hoofdvariätiën, of gewoone en ongewoone gangen der Natuur met ons.

Dat 'er ook alzo zyn onëindige Mengelingen van *Trekken* en *Liniämenten*, die door onderſcheiden *betrekkingen*, *ongelykvormig-* en *ſtrydigheden*, 's Menſchen Aart tot in het bynaönnaſpoorlyke verſchillend maaken, en veränderen; van welke eindeloos verſchillende ſplisſingen en zaamenvoegingen, ook alzo die magtige Aangezichtsverſcheidenheid, en die onëindige Wezensfatzoenen ontſtaan. En gevolglyk dan ook die oneindig verſcheiden Hartsgeheimen, Gemoedsgeſtellen, Geäartheden en Karakters. Yder GROND en GEMEENE PLAATS nu geeft ons zyne afzonderlyke *Liniämenten*, welke alle door de Phyſiögnomist vergeleeken, en te zaamen gebragt moeten worden: gelyk hy dan (omgekeerd) alle Voorhoofds- en Wezenslynen, elk tot zyn ſoort, op zyn Lyst of Register moet brengen, en die met Karakters verbinden; en dit is de Inleiding tot de *Ontwikkeling der Karakters* in de zaamenbrenging van die eindelooze reekſen van Geäartheden.

VR. Dus moet zig een beöefenaar der Phyſiögnomiekunde dan meer als één Register van die natuur formeeren. . . . .

A w. Of Lyst van Gemeene Plaatzen ook van andere deelen, en van het geene tot de Praktyk behoord: ja zekerlyk. Zoo heeft hy 'er een van de *Mutatiën* welke ik u hier gegeeven heb; een 2de. van de *Liniämenten*, een 3de. van de *Vermengingen* der Gelaadkundige Hoofdplaatzen volgens de Gronden der Kunst, daar ik u zoo aanstonds een schets van gaf, een 4de. van de Karakters en bykarakters, Eigenschappen, Deugden en Ondeugden, neffens de onderscheidingen en de ontzwagteling derzelve; welke hy dan te zaamen vergelykt en *combineert*; Hoofdplaatzen, en Gemeene Plaatzen, Tékenen en Trekken met zekere Karakters en Geärtheden, verbind; en zoo dan tot een practicaale Handleiding [naar *bl.* 272] en tot een *Balans van Harmoniën* komt, daar wy in onze BEGINSELEN het model van zullen opgeeven, als de *Thema* volgens welke de *Physiögnomische Horoscopen* getrokken moeten worden, het eindöogmerk der gantsche *Gelaadsstudie*.

XXVIe. AFDEELING.

VR. Wat legt gy my daar voor een aartig Plaatje voor oogen? is het volgens dit modèl dat ik de kennis der Physiögnomie beöefenen moet?

A w. Naar dit douzyn en het volgende, uit dui-

Tronie schouwing.

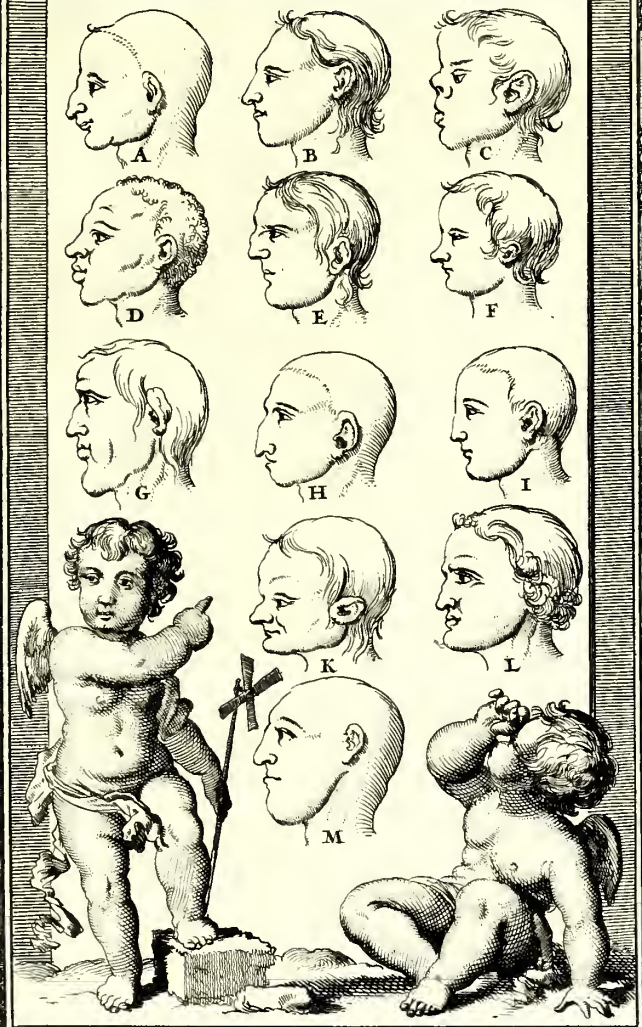

duizend douzynen van zoo veele verſchillendheden vol veränderlykheid, u door het zinnebeeldig Wigtje met zyn wiekjes en windmolentje afgebeeld, dat op die *veränderlykheid van Wezens* in de Troniebeſchouwing met den vinger wyst. Gy ziet hier de ongelykſte; het zyn *Profilen* of *getroniede* ſchaduwbeelden, waar in gy zoo wel het beloop der Hoofden, de Voor- en Agterhoofden, als de Aanzigtspartyën in derzelver doorſneede of helft zien kunt.

Vr. Eer gy verder gaat, wat zyn *Schaduwbeelden*, en van welk gebruik zyn zy in de Phyſiögnomiekunde?

Aw. Wy hebben ze van de Schilders ontleend, wanneer ze ymand in profil, in de ſchaduw en in de omtrekken portretteeren. Die Mode is in deeze eeuw eerst opgekomen, of liever vernieuwd dewyl ze de Ouden gantſch niet onbekend was, die vroegtyds enkelyk in omtrek konterfytten. Men geeft ze nu den naam van *ſtilhouëtten*, en zy ſtrekken buiten de *Physiögnomie der Omtrekken* tot weinig gebruik.

Vr. Ten welken einde dienen zy dan tot de Gelaadkundige Studie?

Aw. Eigenlyk zyn zy hoofdzaaklyk, maar van dienst in deeze Kunst, tot de Agter- en Voorhoofdmeeting, dat deel derzelve, dat by de Ouden *Metoposcopia* genaamd werd, en tot al het overige zyn zy van geen nut, ten uiterſte

terfte onvolkomen, gebrekkig en misleidende; te meer, vermits by het konterfyten in de fchaduw, omftandigheden plaats hebben die het overige bederven of verdonkeren. Misleidende naamlyk, wanneer men daar alléén op zou willen aangaan. Maar om het meetkundig hoofdftel van de bol of 't bekkeneel, en dat van de ftern, volkomen te hebben, en het naar *lynen* te verdeelen, daar toe zyn die afbeeldingen op zy *in omtrek* of *fchaduw*, voor de beöefenende Physiögnomie, alleen van gebruik: om dat men zulks niet waar kan neemen in de afbeeldfels van vooren, zoo als gy in dit Wigtje kunt zien, wanneer gy dat vergelykt by deeze zydelingfe Hoofden. Doch zyn die Schaduwbeelden of liever zydelingfe Hoofden, *getronied* zoo als hier, dan zyn zy van een meerder en drievoudig gebruik voor de Physiögnomiekunde.

Vr. Ei lieve, deze Prentverbelding!—Ik befpeur daar alrede iets in van het *grove* der *Liniämenten*.

Aw. Maar van het *fyne* nog niets. Gy ziet daar voorëerst een twaalftal onderfcheiden Portretten; gy bemerkt teffens ligtlyk denk ik, derzelver onderfcheiden hoofdvorm, hairfchedeling, loop en kronkeling, weinig of veelheid van hair, en zoowel de verfchillende maakfels van zoo onderfcheiden Ooren, als Neuzen, Monden, Kaaken, Kinnen en Halzen in die Portretten, als Voorhoofden en gantfche beloopen van Aangezigten:

zigten: alleen de Oogen kan men in zulke kleine afbeeldingen niet juist genoeg vertoonen; en in dit deel, daar het zoo zeer op aankomt, zyn alle Phyſiögnomiſche Schryvers en Beeldtenistékenaars nog gebrekkig. Verders ziet gy hier door enkelde *arſeeringen*, iets van de charaktereſtike Wezenstrekken in elk Hoofd, eigen aan yder Aangezigtsmaakſel of Karakterbeeld.

Vr. Ik noemde die in myn Onkunde *grove Liniämenten*. . . . . .

Aw. Dat hebt gy zoo zeer niet mis. Zulke zyn zy ook inderdaad; en deeze maaken (neffens de omtrekken en fatzoenen der Troniën, het maakſel en de ſchikking der deelen en partyën) dat zy Karakterbeelden teffens zyn. Zoo kunt gy in D de *Liniämentstrek* van Ootmoed en eene goelyke Domheid, in G die van eene eenvoudige Oprechtheid, in K die van Denkingskragt maar Nételigheid, in L die van een zagte Toorn en Nyd; en in het tweede Tafereel, in N, de trek van Bruskheid, in O die van Bekrompenheid, in Q van Bedilzugt, in R van Overheerſching en Wreedheid, en in Y die van Onbeſcheidenheid, waarneemen: terwyl de Wenkbraauwen van V u List, die van B B Hoofdigheid en Eigenwysheid, die van C C Schranderheid en Opletendheid, en die van D D u Waan te kennen geeft; zoo als die in A van Dwaasheid, in C van Onvriendlykheid, in E van Bedrieglykheid,

en

en in P en S van Minägting en Onreedelykheid. Zie daar de ſchakeling van de *Liniämentkunde* aan de *algemeene Tronieſchouwing*, welke u een gevoeglyke overgang maakt van de voorige Afdeeling tot deeze; en met eenen een ſchets van die Voorbeelden, welke gy op my begeerde.

Vr. Zyn dan die Liniämentſtreeken waarlyk aantemerken als de zigtbaare ſpringäders der bronnen van Deugd en Ondeugd, goede en kwaade Geäartheid, zoo als ik ze in deeze Portretten zie?

Aw. Zy behooren tot het zelfde Geſlacht. Uit de *Ideën* of Denkbeelden, en uit de Driften der *Hartstogten*, komen de Ondeugden voort; en uit de Overëenkomst der *Dierenzweemingen*, de aangebooren Onheblykheden; de Moeders heb ik u in Plaat vertoond*, maar nu moet ik u de Kinderen ook nog vertoonen: derzelver Kindskinderen waar in die Karakters veräart zyn, het doorgaande Menschdom in elks meest gewoone houding, zende ik hier voor uit; naderhand zullen wy tot de uiterſtens komen. Alle beſchouwen wy ze in één Tafereel, in dat der Aangezigts Liniämenten.

Vr. Maar ik zie hier deeze Portretten alleen op zy, en ſommigen ongelynt en ongetronied: ik meende dat die in de Kunst weinig van dienst waren?

Aw.

* Plaat II, III, IV en VI.

Aw. Tot dit einde, 't welk wy ons hier voorſtellen, zyn ze van een noodig gebruik; maar anders hebben *Profile Troniën*, altoos dat gebrek, dat men, om dat ze flegts de helft van het Aangezigt vertoonen, nooit veel op hen aan kan, vermits de eene helft van een Wezen, niet altyd gelyk is aan de andere, nu is de wenkbraauw meer opgeſchort, dan het oog laager of grooter, hier is de wangvlakte grooter of platter, daar weder zyn andere trekken of plooyen enz. behalven dat meest by alle Menſchen de eene helft der Kaak by de andere verſchild, of de eene Wang dikker of boller is dan de andere, gelyk gy hier in dit Wigtje voor u ziet. *Schaduwbeelden* misſen de juiste ſnede niet flegts der omtrekken, byzonder van Neusſcheiding, Mond en Kin, maar ook van de ſchikking der Partyën: dus om het Voorhoofd te kennen, zyn ze goed, doch als men haar verder opmaakt, en tot *getroniede Hoofdbeelden* maakt, dan zyn ze van een uitgebreider nut: egter haalen zy niet by de *facie a fronte* of het Wezensbeeld van vooren — dat evenwel ook zyn gebreken heeft; en daaröm moet een Phyſiögnomicus, in zyn beſchouwing van het levendig Voorwerp (ingevolge van onze VIe. *Les*) den Mensch van alle zyden, en in verſchillende Hoofdſtanden bezien, inzonderheid vlak op zyde, en regt van vooren, en paaren

alzo het *a fronte* met het *profile*, op dat ons niets ontſlippe, en dat onze Tronieſchouwing volkomen zy: van het eerſte, hebt gy hier dan nu wederom een twaalftal Voorbeelden.

Vr. Dat ik op nieuw eens dit Plaatje bezie! — Wel nu, verklaar my thans ook deeze *Phyſiögnomiſche modèllen* als 't u gelieft. Wat geeven zy te kennen?

Aw. Zeer veel. Egter hebben alle deeze Schetzen geene breede Verklaaringen noodig, dewyl ze, en altoos voor ymand die nu reeds in de kennis deezer Weetenſchap zoo verre gevorderd is als gy, om zoo te ſpreeken haar eigen uitleg medebrengen. Voor een Phyſiögnomicus, ja flegts voor een opmerkzaam beſchouwer, brengt yder zyn kennelyk Karakter mede, en toont te zigtbaar in yder Lighaamsüithangbord wat in de Winkel van de Ziel woont. Niettemin kunnen u deeze Afbeeldingen tot een dubbeld gebruik ſtrekken: 1.) ten aanzien van de algemeene *Menſchelyke Zweeming*, en 2.) in opzigt van de *Natiezweeming*, tot welk einde gy u van haar kunt dienen, wanneer gy te rug gaat tot onze XVIIIe, XXIIIe. en XXIIe. Afdeeling of Les.— Vooreerst dan van de *Menschzweeming* . . . . . .

Vr. Nu, beginnen wy wederöm met A, want ik verlang al wat gy van deeze getroniede halfwezens zeggen zult.

Aw. Zy verklaaren zig zelve, en daaröm zal myn

myn verklaaring over haar flegts strekken om een weinig aan uw begrip en erinnering te gemoet te komen, en ze zal kort afloopen: daar en boven hebt gy de beschryving gantsch niet noodig, die heeft de Graveur in yder Aangezigtsbeeld, voor my reeds duidelyk genoeg gedaan.— Neem het Plaatje eens voor u —

In A bemerkt gy zeer kennelyk, de Onkunde, de Zotheid, laagheid van Geest, en eene laffe, gekke Schertzery of Spotzugt.

In B daar en tegen de Schranderheid, Beschei-denheid, edeläartigheid van Gemoed, en goed-willigheid van Hart.

In C ziet gy het Portret der Waanwysheid, Plompheid, en Buffelägtigheid; met Domheid, meer ten kwaade dan ten goede overhellende; oprecht, maar anders op verre na niet het beste *humeur*.

In D hebt gy het Karakter der meer ten goede dan kwaade neigende Domheid, en eener kruipende Onderdaanigheid.

In E vind gy iets van het looze, maar stout-onbezonnene, en vry veel van het spitsvinnige vernuftige, maar het Trotsche; gy ziet daar een bedekte Bezaadigdheid, gemengt met het boertige, maar voor het overige niet de beste Geäart-heid.

In F bemerkt gy zeer ligt een goedäartig Mensch, die meer eenvoudig dan schrander is, zagtzin-

nig, meêgaande, en van een geſchikte aart.

In G ziet gy een Slaafägtige geest, eenvoudig, flegt, arbeidzaam, nederig en onderworpen, van goede Zeeden; eene groote Oprechtheid, maar klein verſtand.

In H hebt gy vry duidelyk het Karakter van een Bitzig Mensch, die plomp, ſteeg, en dom, maar waanwys en Bedillende, hooghartig, fier, ligtgeloovig en wreed is.

In I word u een goedige inborst vertoond, meer verſtandig dan eenvoudig, maar egter minder ſchrander dan de volgende twee.

In K bemerkt gy ligtelyk een Mensch van oordeel en overdenking, die opmerkzaam, iets verdrietig, maar medelydend is, oprecht en welmeenend.

In L ontmoet gy het modèl van een verſtandig, Beſcheiden, vrolyk en lugthartig, mannelyk, Ernſtig, vaardig, maar ligt toornig, nieuwsgierig en geſpraakzaam Mensch, zeer Menſchelyk in omgang, maar niet vry van nyd en afgunst.

In M vind gy het echte beeld der Laatdunkendheid, der bruskheid, en ſtoute onbezonnen Onderneemzugt, wiens lange ſtompe Kin, en geronde Hals weinig goeds beduiden.

Zie daar een Vertoogſchets, van de wyze, om uit een gegeeven beeld, de Paſſiën en Humeuren, Deugden en Ondeugden, Heblykheden en geſteldheden des Gemoeds te leezen — daadlyk

in

in eene oppervlakkige beſchouwing reeds —— Niettemin, volgens de Regelen doch van onze Kunst, die hier wel waargenomen, maar verzwegen zyn; en die in derzelver vergelyking en toepaſſing, eerst by de Praktyk te pas komen.

Vr. Wat al verſchillende Wezens!— van alles deeze *zevende Grond* betreffende, en nu de beöefenende toepaſſing op dezelve, heb ik een begrip; maar gy zeide my: „ dat de plaats der „ Liniämenten, *inzonderheid* ymands Denktrant, „ en de Voorneemens van zyn Ziel ontdekte; „ en de Weezenstrekken doorgaans zyn Inborst, „ Hartstogten en Driften, toevallen en gebre„ ken," hoe nu bevat en onderſcheide ik zulks?

Aw. De laatſte moet gy volgens Plaat II, III en IV beſtudeeren; en die tegen deeze houdende, zult gy van zelve leeren onderſcheid maaken. Paſſiën en Affecten doen alleen Wezenstrekken, de Spierbeweegingen, Trekken en Liniämenten teffens; maar Denkbeelden of Gedagten enkellyk Liniämenten geboren worden; en Hebbelykheden en Gewoontens bepaalen. En fixeeren alle die drie ſoorten. Daar kunt gy nu dat verſchil genoegzaam uit afmeeten: want het is zeer moeielyk, zonder veel omſchryvens u dat nader te verklaaren. Hier naa zult gy alles te ligter en van zelve begrypen. Yder Grond, en inzonderheid de plaats (1. der Ideën of Denkbeelden, (2. der Hartstogten en Driften, (3. der Mensch- en

Dierzweemingen, en (4. der Daaden, of Deugden en Ondeugden, heeft zyne Liniämenten hem eigen, die zoo zeker ymands Aart, Hart- en Zielsgestel aantoonen, als de Kouleur ymands *Temperament* of Bloedmenging en aangeboren Naturel aantoont; en als Vorm, Omtrek, Maaksel, schikking, proportie, en fatzoen van Afzonderlyke Partyën Oogen, Neus, Mond aantoonen. . . . . .

Vr. Is 'er dan ook een betrekking, van *Dierelyke Liniämenten*, tot de Menschelyke Wezens?

Aw. Zoo zeker als van Omtrek en Vorm, welke slegts de *ruuwe* Zweeming of Gedaante uitdrukt. Let slegts met aandagt op onze VIe. Prentverbeelding: allerklaarst zal u dat by *Fig.* A, B, C, D, E, F, en byna overäl in het oog vallen. Spoor die trek na in een Kat, Aap, Stier, Os, Bok, Leeuw enz. verbind die yder met haar Zielskarakter in dat Dier, zulk een Dier eigen; zoek dan de overëenkomst in uw Mensch; vind gy daar die trek, breng 'er dat Karakter aan over, en vergelyk zulks dan met uwe overige plaatzen van Liniämenten en van Karakters, en waar zy zaamenstemmen, zal het u niet misfen tot verbaazens toe diep in te zien in de geheimen van ymands Ziel en Hart. Spoor zelve de Overëenkomsten en Verschillen na, in

Fig. C aldaar*, met 't *Port.* R alhier, en weiders met M, O, enz.

D — — — — Y — — — — N, Q.

H — — — — G — — — — D, BB,

Fig.

* By Bladz. 180.

Fig. K aldaar, met 't *Port.* B alhier, en weiders met I, T. Z, DD.

L — — — — — CC — — — — — A, H, S.
M — — — — — X — — — — — D, F.
N — — — — — V — — — — — E, K, L.

en de onderlinge ſtryden in de overigen; en gy zult even overtuiglyk zien ook de *Harmonie* in het *fyn* der Zweemingen, en dus ook de zaamenſtemmende oogmerken en Zielsneigingen in Dier en Mensch.

Vr. Welk onderſcheid van Portretten! *Ik* bemerk nu het *goede* en *ſlegte* der *Liniämenten* duidelyk; en in de ſlegtſte Geäartheden, de ſchikkingen en maakſels van Aanzigtspartyën, (gelyk b. v. in A, C, E, H en M alhier) ook niet zeer fraaie Hoofdvormen. Nu begin ik de waarheid der Gelaadkunde, van alle zyden, hoe langs hoe meer te zien en te erkennen. Van waar toch die Gebrekkige Hoofden, daar dan altoos de ſlegte verdeeling en vorming van byzondere Partyën als Neus, Mond enz. neffens de niet veel goeds beduidende Liniämenten, wel mede gepaard ſchynen te gaan?

Aw. Wy verkrygen die van de Geboorte, doch niet alle; en de Liniämenten vormen wy zelve. Onze Hoofden en Troniën worden gebrekkig, en deeze Gebreken welke zig in de Natuur, of in het eenvoudig Leeven, van zelve opdoen, zyn driederlei, als

I. *Natuurlyke* te weeten een misvormd Hoofd,

misvormde Hoofdstand, scheef Aangezigt, scheeve Mond, Neus, enz.

II. *Toevallige*, welke zyn, wanneer ymand een Oog verlooren heeft, een Lidtéken draagt, of een Wezen vol Pokputten, Wratten en diergelyke heeft.

III. *Gewoonlyke*, die ymand van der Jeugd af aanwend, gelyk vertrekkinge van Oogen, Mond, Neus, Kin of Voorhoofd, hangende Lippen, enz.

Van welke *laatste* ik reeds in onze XIIe. Afdeeling, gelyk van de *eerste* in onze XIVe. en XVIe. gesproken heb . . . . . .

VR. Maar egter wat deezen betreft, zeer kort; en de *middenste* aangaande, daar van hebt gy dat my voorstaat, nog in 't geheel niet gehandelt; één Vraag: indien het *waare schoon* [bladz. 33.] „ in de juiste proportie, in de welgemaaktheid „ der deelen, en derzelver evenredige onder„ schikking tot het geheel bestaat," kan dan, b. v. een éé öogig pokdaalig Mensch, die vol Lidtékenen, Wratten, en Sproeten is, als *schoon* aangemerkt worden, schoon hy al voor het overige wel geproportioneert is?

AW. Wel waaröm niet! — Zie daar wederöm het onderscheid tusschen een onkundig en gemeen oog, met dat van een Physiögnomist: die zeer verschillend zien. Alle die Gebreken zyn slegts by-eigenschappen, en bevlekken het *waare schoon*

— en

Tronie Schouwing.

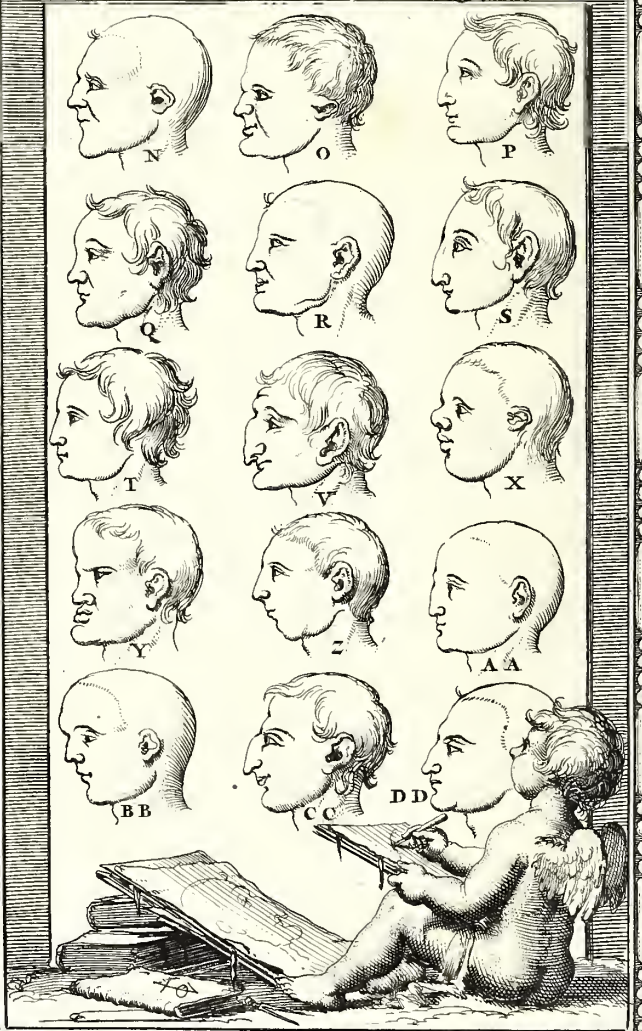

— en dus ook de Deugd, of het *waare schoon* der Ziel [bl. 97.] niets; wanneer slegts geene kwaade Geaartheid- Hartstogts- of Ondeugdstrekken dat misvormen of ontluisteren. Een zeer braaf Mensch kan door de Kinderenziekte geschonden worden, voor het behoud van zyn Vaderland in den Oorlog gaan, 'er lidtekenen en een oog verliezen, en 'er niettemin niets van zyn braaf Karakter verliezen, niets van zyn goede Proportie, gelukkig Oogstel, en schikking en welgevormdheid van deelen; en niets alzo van het *waare schoon:* hoewel in dit geval, zyne *Liniamenten* veel van het zagte en menschlievende zouden verliezen; en iets van het wreede, en van de 6e. 8e. 9e. 10e. 12e. of 19e. onzer Gemeene Plaatzen zouden aanneemen. — Maar laat ons voortgaan in onze *Tronieschouwing.* Zie daar myn tweede Tafereel van Portretten, bestaande in een stel van vyf maal drie getroniede Hoofden: laaten wy die aan de voorige koppelen.

Vr. Och ja, zy zyn het even waardig. Doch eer ik nog van dit Plaatje afstap: dat Wigtje met zyn molentje was aartig gevonden, en het toont door 't zetten van zyn voet op dien steen, dat 'er in weerwil van zoo veel veränderingen en verschil van Aangezigten, egter eene vastigheid in de Kunst is? — maar nu dat andere Wigtje dat dat door zyn vuist kykt? . . . . . .

Aw. Geeft een voornaam verëischte der Ge-

laadkunde te kennen, „dat men naamlyk zyn Aanzigtsvoorwerp *in verſcheiden afſtanden* beſchouwe, gelyk Plaat I. en Afd. VI. ons leerde dat in verſcheiden Hoofdſtanden opzigtelyk de *Omtrek*, en Plaat VII. en Afd. XXIV. opzigtlyk de *Verdeeling* en *Schikking* te beſchouwen: 't welk vooräl in het oefenen op het *leeven* te pas komt, waaröm men in onze Weetenſchap vooräl een Teken- en Meetkundig oog hebben moet," in deeze onze laatſte Plaat nu afgeſchaduwt door het Wigtje dat . . . . .

VR. ô Ja, ik begryp u nu volkomen.— Thans deeze Prent dan!— Al weder onderſcheid van Aangezigten..... Nu mag elk hier zyn Spiegel, (dat werkdaadig Kunſtſtuk der *Physiögnomiſche Zelfkennis*) † waar gy u zoo dikmaals op beroept, by in de hand neemen, en zien hoe naa zyn gelykenis aan deeze Portretten paalt. Wat een verſchiet! — die eerſte Kop met zyn opſtaande hairlok, en vieze trek byna als Q en R, belooft my weinig goeds van zodanig een *Origineel*. Ei lieve ſchilder my dat Wezenskarakter.

AW. Ik zal u dat allen, een voor een doen.— Zie daar:

In deeze N ziet gy het Portret van een Stuurskop, een Mensch van een brusken en ſtuggen aart en een bekrompen hart, Laag en ſlaafs van geest, ſtil en ſtroef in den omgang.

In

† Hier voor bladz. 7, 50, 63; enz.

In O bemerkt gy ymand van een bekrompen Ziel, Onbeſcheiden, by laag van Hart; evenwel meer Menſchenvriend dan de twee voorgaande en vier volgenden.

In P hebt gy de Afbeelding van een groots en verwaand Mensch, die niemand veel acht, weinig Menschliefde heeft, Onmélydend is, en zyn minder niet dán met veröntwaardiging behandelt.

In Q zult gy de norſche Plompheid, by de ingebeelde Wysheid vinden, en het kenteken van ymand die zig laat voorſtaan dat alles wat hy doet wèl, en wat een ander doet kwalyk is.

In R ziet gy een brusk, onbezonnen, hard en hardnekkig Mensch, Overheerſchende en onbeſcheiden, onder een anders mannelyk en ernſtig voorkomen.

In S kunt gy de Laatdunkendheid, Onvriendlykheid, Minächting voor anderen, en de Domheid leezen, nevens de eenvoudige ſlegtheid; niettemin van bedekte trotsheid en wreedheid verzeld.

In T word u regt het tegendeel vertoond, naamlyk een bezadigt gemoed, van een goede geaartheid, meer eenvoudig dan listig; meest de wooning van een welgebooren Ziel en oprecht Hart.

In V vind gy een bezadigde Trotsheid, van Domheid en Plompheid verzeld, egter listig en bedrieglyk, geil, onguur en ſpotägtig.

In X vind gy een onnozel Mensch, die wel-

mee-

weenende, en zoo min verſtandig als kwaadaartig is, goedig-vrolyk, maar wysneuzig, ootmoedig en bloode.

In Y ziet gy allerkenbaarst een ſtuurs, onvriendlyk en onbeſcheiden Mensch, die koppig, dom, hardnekkig, meesterägtig, loom, traag, en weinig Menschlyk is.

In Z kunt gy gierigheid en wrok beſpiegelen, in een anders welgeſteld, vriendelyk maar Vleiënd, ingetoogen maar naauwgezet, knibbelig en bedilzugtig Perſoon.

In AA ontmoet gy een effen en uitgeſtrekt Tronieüithangbord, egter van een onwelleevend, mistrouwend, hovaardig, eigenwys, Twistzugtig, en veeläl boos Mensch.

In BB bemerkt gy ligt de Domheid en Steegheid, de onverzetlykheid, Onbeſchaamdheid en Koppigheid; de egte afbeelding van zodanig een Mensch, die doordryvend, onömzetlyk en ſtootende is, en die overäl zoo als men zegt met zyn hoofd door wil, en dat volgt, zonder ligt door reeden te winnen te weezen.

In CC bemerkt gy even ligt een ſchrander en ſcherpzinnig, maar eerzugtig Mensch, die hoog van geest is, maar goedwillig van Hart, bedekt, in zyn aanſlaagen, oordeelkundig maar listig, lieſhebber van ſcherts; doch vuil, Wellustig en inhaalig.

In DD ziet gy het Portret van zagtmoedigheid

en

en een gerust geweeten, goed van aart en edel van inborst, maar niet vry van verwaandheid.....

Vr. En ook zoo 't my dunkt niet van bitsheid. — Van *Fig.* N tot S zyn hier weder gantsch niet de beste Physiögnomiën, en dan Y, AA, en BB ook niet; doch zie daar, in T, X, en DD komt my ook tevenseen juister Hoofdproportie en schikking voor . . . . .

Aw. Maar in V, Z, en CC, is die zoo goed niet. Ik bemerk reeds met genoegen uwe vorderingen en toeneemende oplettenheid. Streef nu voort op dit spoor. Toets deeze Troniemodellen eens met de proportiemaat der Hoofdvormen in de *Physiögnomie der Omtrekken*; met de *Hartstogtelyke Wezenstrekken*; en eindelyk met de *Tronieschouwing* der *Dierenzweemingen*, en gy zult zien dat ze op gronden steunen; toets die aan de daaglykſche Aangezigten welke gy in de Zaamenleeving ziet, en gy zult ondervinden, dat en die Gronden, en deeze Beeldtenisſen volkomen met de ervaaring overëenstemmen.— Wie nu in den omgang, in Hoofd en Wezen, in deelen en schikking, naast komen aan deeze Physiögnomiën, die zullen ook onfeilbaar naast bykomen aan deeze Gemoedsgestellen en Geäartheden: mits de oogen, de kouleur, en eenige byzondere trekken en *Liniämenten*, die hier niet vertoond hebben kunnen worden, die Aart niet temperen of veränderen; doen zy zulks, dan verschieten ook de

Ka-

Karacters. Zoo kan by voorb. F, I en T en DD een kwaadäartig, en B, E, L, V, en CC een nog veel kwaadäartiger, C, H, M, P, Q, R of Y in tegendeel een goedäartig Oog en uitzien hebben, 't welk hun innig geſtel veel verändert, verſlegterd of verbeterd; ja enkeld het maakſel en de beweeging, en 't optrekken der Wenkbraauwen, kan veel verſchil te weeg brengen in elks Karakter, buiten nog de werking der ſpieren, de mondvertrekkingen, wangen en lippenbeweegingen, welke geen Graveur kan uitdrukken; buiten het ongeryf dan nog, dat wy op deeze wyze ſlegts de helft der Wezensfiguuren zien. En geeft men ons de Afbeelding vlak van vooren, dan miſſen wy weder aan den anderen kant 't beloop en de nette ſnyding der deelen: daaröm niets beter, dan ons op de Menſchen zelve te leggen, en *leevende modèllen* voor onze Onderwerpen van Tronieſchouwing te kiezen; en by gebrek van dien, of daar men naar Afbeeldſels oordeelen moet, dat men ons die geeve in derzelver vier Natuurlyke Tronieſtanden, zoo als in *Plaat* I en VII te zien is, maar dan opgemaakt en getroniet, wèl gekaraktriſeert, en kan het zyn gekouleurt.

Vr. Hebt gy my nu betrekkelyk deeze gegeeven *Portretten*, niets verders aan te wyzen?

Aw. Niets, dan u te herzeggen dat ze u van een tweevoudige dienst kunnen zyn: de eerſte is u getoond; en de tweede betreft de *Natiönaa-*

le

le Karakters en *Landäarten.* Neem hier eens onze XXIIe. Afdeeling weder voor u, leg 'er deeze twee Prentverbeeldingen by, en gy zult zonder veel moeite, uit het Aanzigtsbeeld

D en X, een Moor,
uit B en DD, — Duitſcher,
— F en I, — *Natiönaale* Hollander,
— AA, — Engellander,
— L en T, — Franschman,
— E en CC, — Italiäan,
— H en V, — Spanjaard,
en R en Y, een Zweed, Deen of Noorman, herkennen, vooräl, wanneer gy derzelver Natieſchets [*bladz.* 246] hier by deeze Troniefiguuren houd, en 'er dan onze tegenwoordige beſchryving by vergelykt.

Ga nu verder. Toets deeze Troniemodellen aan ons Maatkonſtig Onderwys by *Plaat* I, V en VII. Haal een regte lootlyn voor ieder deezer Portretten, en gy zult zien hoe aanmerklyk zy in vorm van elkanderen verſchillen. Vergelyk eens onderling die onderſcheiden ſchikkingen van Hoofden en Aangezigten, en trekken wy 'er deze gevolgen uit:

1. Dat die verſchillendheid van het geheel, noodwendig ontſtaat uit de verſchillendheid der deelen; dat (gelyk wy geleerd hebben, yder Wezen volgens de Proportiemaat, verdeeld wordende in *drie* deelen, naamlyk in Voorhoofd, Neus, en de ruimte van Mond en Kin,) elk deel by het *algemeene*

meene Onderſcheid der Aangezigten, in het eene Wezen, ook alzo verſchild van dat in het andere.

2. Dat by die getrokken lootlyn, het eene *Voorhoofd*, regt, en geheel naby dezelve komt, terwyl het andere daar gantſchelyk van afwykt, zoo als in de Portretten A, C, E, F, I, L, T, AA en BB, zelfs overhellende in E en BB, als men die met B, D, H en DD vergelykt, te zien is: ten blyke van het verſchil dat'er is in de Voorhoofden, tot bewys van de Waarheid der METOPOSCOPIE.

3. Dat by ſommige Troniën, het *Voorhoofd* alléén, zoo groot is als de beide onderdeelen van *Neus* en *Mond*, gelyk in de modellen K en O. En in tegendeel by G en V, daar de twee andere deelen, en de *Neus*, zoo veel lengte alléén heeft als het *Voorhoofd*, of als *Voorhoofd*, *Mond* en *Kin* te zaamen: dus geheellyk *buiten* de *proportie*.

4. Dat van die *drie* deelen, het Portret C, beneffens K, X, en BB het deel voor de *Neus* het kleinſte heeft, gelyk wederöm A, H en V het grootſte.

5. Dat alzo het derde deel aan B, C, E, G, M, N, Q, X, en BB in *onderſcheiden ſchikking* zeer ruim gegeeven, maar wederöm aan A, F, H, K, S, en V zeer ſchaars bedeeld is: terwyl de zoo verſchillende *Monden* in C, D, M, S en V, en de zoo onderſcheide voorüitkomende *Kin-*

nen

nen in BB tegen DD, en Y tegen Z vergeleeken ons die verſcheidenheid even duidelyk aanwyst.

Vr. En alle die verſcheidenheden hebben haar beduidenis in de Gelaadkunde?

Aw. ô Ja, gelyk wy uit de *Phyſiögnomiſche Aphorismen* leeren kunnen. Elk verſchillend deel verändert ook de Geäartheid. Gelyk de Dichter zingt:

zoo toont ons elks Gelaad,
In Wezensdeelen die 't Gemoed te kennen geeven,
Waar in het groot geheim der Weetenſchap beſtaat,
Wat Togten in den Mensch door bloed en adren zweeven,
Ja hoe de Ziel ſteeds werkt door hersſenen en hert,
Wat Drift, verborgen, in het Lighaam werd gedreeven,
En hoe zulks in de Kunst door 't oog' ons kenlyk werd.

Vr. Tot welk einde dienen my nu deeze *Tronieſchouwingen*, zoo een klein getal dan ſlegts, uit zooveele duizenden?

Aw. Om 'er Menſchen die u voorkomen, om 'er Phyſiögnomiſche Voorwerpen, daar gy uwe proeven van beſchouwing op doen wilt, by te vergelyken; en om hun getal verder te vermeerderen en daardoor uwe kennis uittebreiden: want om u allen die 'er zyn te geeven, begrypt gy ligt dat duizende foliänten met Afbeeldingen niet genoeg waren. En weiders kunt gy nu uit vergelyking van deeze twee Plaaten met de Ie. Ve. en VIe. als de *Theorie*, en de IIe. IIIe. IVe. en VIe. als meer de *Praktyk* betreffende, in het algemeen de gantſche Gelaadkunde leeren, of ten minſte het

voornaamſte daar van, zonder veel omſlag, wa althans de inprenting der beeldtenisſen aangaat en in 't byzonder u kundig maaken in het wèl kennen, onderſcheiden en verdeelen der Hoofden, die noodzaaklyke en zoo zeer verönägtzaamde hoofdgrond deezer geheele Weetenſchap, waarop ik, myn gantsch Onderwys dóór, dan ook in het byzonder heb aangedrongen.

Vr. En die heeft zyn beginzel in de Wiskunde, en vind zyn bron in de Dierenzweeming....?

Aw. Juist. Gy kunt u hier herïnneren, wat ik hier voor uit de *Redevoering* van den Hoogleeraar Camper, en zoo even uit die van den Ridder le Brun aanvoerde: beide in dit opzigt ontleend uit het Werk van Albert Durer over de *Proportie* van het Menſchelyk Lighaam, die ons voor eeuwen reeds zyn Afbeeldingen van Mensch- en Dierenhoofden gaf, naar verſchillende lynen of hoeken van graaden getékend.

Vr. Zoo is die Vinding by den Heer Camper dan niet oorſpronglyk! — ei, wat ik u bidden mag, geef my van die Maatregelige *Vergelyking* ook een ſchets.

Aw. Gaerne. Dus maakt een zodanigen hoek op het papier getrokken zoo als ik u hier naa zal aanwyzen, van 95, a 100 Graaden in Man en Vrouw eene uiterſte ſchoonheid: doch al wat verre daar over is, loopt weder tot het mismaakte; van 95 tot 90 Graaden levert een minder ſchoon

Men-

Menſchenbeeld: dusdanig waren de *Apollo's* en *Icoöns*, die Kunstmodèllen der Ouden, welke Maat de Grieken en Romeinen voor hunne ſchoone beelden hielden; van 90 tot 80, geeft ons een Europeäan; van 80 tot 70, een Afrikaan, Moor en Kalmuk; van 70 tot 60 een wanſchapen Hoofd onder deezen; van 60 tot 50, een *Ourang Outang*, of Wezen naast aan den Mensch komende; en van 50 tot 45 Graaden is dat van een Aap; alles wat beneden de 45 is, behoord tot de Proportie van Dieren die van den Mensch, meer en meer, afwyken, en waar men zulks in Menſchen vind, zyn het Wanſchepſels; terwyl in de Maat van 80 tot 100 Graaden de gewoone Menschlyke, en trapswyze goede, en volkomen Proportie gelegen is. Verſchoon my dat ik u ditmaal hier over niets meerder zeg; om u in deeze grond vast te maaken, heb ik 'er u alzins myn geheel onderwys dóór reeds genoeg ten aanvang over geweezen, ſlaa dat naar, en beöefen het eerst, dan zullen wy verder gaan.

Vr. Ja waarlyk, te over genoeg om 'er myn aandagt op te vestigen, en 'er werkzaam in te zyn. Alléén het Menſchelyk Hoofd regt te kennen, verëischt meer hoofdbreekens zie ik wel, dan men zig in 't begin zou voorſtellen. Dat uitmuntend Opperdeel van den Mensch, 't naast aan den Hemel, en naar 't fatzoen van den

Hemel zelve gevormt, verdient wel dat men 'er een afzonderlyke Studie van maake.

Aw. Gy oordeelt zeer wèl. ô Wat al Konst, en wat al verrukkends bevat dat Hoofd! zyn beenderenſtelling levert ons het allerſchoonst modèl van Bouw- en Werktuigkunst; deszelfs beweeglykheid op den *atlas* of eerſte Wervel van den Hals (zie Afd. XVI.) is juist in het middenpunt van zwaarte, 't welk onze verheven ſchoonheid uitmaakt. Dat Hoofd zoo edel en uitmuntend, door de werkingen der *Ziel* die in het zelve verrigt worden, welke daar als haar *Veréeniging* aangaat met het *Lighaam*, dat beide zoo kennelyk, op het Aangezigt ten toon geſpreid word, de *origine* en natuurbron der Phyſiögnomiekunde (Afd. VII.) — dat Hoofd, hoe roekeloos word het niet behandelt, hoe niet verönägtzaamd door zyn bezitter! en ten hoogſte aanmerklyk is het, dat juist die verönägtzaaming en mishandeling, als ware het ter byzondere ſtraf onzer beledigingen aan zoo edel een deel, meest onze Ziel bezoedelt, meest ons Lighaam en onze Gezondheid bederft, meest onze Aart en Gemoedsgeſtel verſlegtert, en ook meest en ſterkst van allen tekend op ons Aanſchyn of in onze Phyſiögnomiën: van deeze natuur is by voorb. de *Zelfbeledíging* door Overdaad en eene ongerégelde Leefwyze, zoo als (1.) de Veelheid van Drank, van Wyn en Sterke Geesten, maakt het Hoofd onbruikbaar,

doet

doet al het reedelyke eensklaps verdwynen; misvormt ons Wezen en Gestalte verschriklyk; (2.) Veelheid van Eeten, doet het lang pyn gevoelen, verdoofd 'er het Verstand in, bederft onze Vogten, en dus ook onze denkbeelden, brengt ons Aangezigt, zelve ook het Lighaam uit zyn proportie, en maakt het onbekwaam; en (3) de toomelooze Verkwisting van het Voedsel dat beide ons geeft, in vuile Hoerery, is de Moeder van Kwaalen welke daar meest haar verderfelykste zitplaats neemen, dat Hoofd door Etterbuilen en Beenschilferingen als vermolmt; Oogen, Verhemelte en Neus wegëet, de Harsenen zelfs besmet, daar door ons Gezigt, Spraak, Reuk, en zelfs Verstand wegneemt, eindelyk onze beenderen en vaste deelen verrot en verbryzelt, en zoo den geheelen Mensch vernietigt: van al het welke ons Aangezigt de eerste tékenen draagt; tot een Waereldverbaazende bevestiging in alle drie, van de Waarheid der Gelaadkennis. Drie Hoofdbronnen van alle Ziektens onder het Menschdom. Drie Hoofdbronnen ook teffens van alle Zonden, ook in de tweede Klasses van *Andere belédiging;* waarôm de H. Schrift niet zónder reeden leert dat *Overdaad de Wortel van alle Kwaad* is. Dat Hoofd, zoo wel de schatkamer van goede als het magazyn van slegte en den Mensch onwaardige denkbeelden, hoe schendig word het niet verder ontëert door allerhande opzet-

lyke misvormingen, inzonderheid de Kunstgebaarden, in onze bedorven Waereld een Weetenſchap geworden! die Huichelaars en Valsäards teelt, die het Hart leert bedriegen, Veinzery tot een Deugd, en tot een Misdaad maakt in Deugdzaamen, om te ſpreeken zoo als zy denken. Dat Hoofd, het eenig deel, begin en einde onzer Kunst, hoe veele leggen daar niet meer aan te koste van buiten, dan van binnen! van buiten door een dwaazen optooi, blanketzel en allerlei verſierſelen, in plaats van het van binnen te verſieren met kennis en verſtand, en met deeze allernoodigſte tak van beiden, de beöefening van het Menſchelyk Hoofd, teffens die van het Hart, welke de Hoofdſtudie behoorde te zyn van alle Menſchen, om dat zy ons den geheelen Mensch leert kennen, en gelyk wy gezien hebben, de inleiding is tot de *Zelfkennis* en de *Kennis van anderen.* Laaten wy met deeze naabetragting ons Onderwys beſluiten; en dat deeze Lesſen u voorbereiden tot de BEGINSELEN deezer noodige Weetenſchap, welke ik voorheb u van gelyken open te leggen! Maak een verſtandig gebruik van alles, en verlies de gegeeven Régelen niet uit het oog, noch ook de reeden, om nimmer Phyſiögnomies te oordeelen, zonder 'er u zelf reeden van te kunnen geeven.

VR. Ik ben u verpligt voor uwe gelegde GRONDEN, en hoope my naar deeze Vermaaning

ning te gedraagen.— Ik neem myn' Spiegel, om te beginnen deeze onvergelykelyke Konst eerst op my zelve te beöefenen. Hebt gy my ook nog iets te erinneren.

Aw. Deeze tyd niet. Dan voor het laatst nog één raad: Waag u in dit veld niet te ſchielyk met uwe beöordeelingen; neem uw toevlugt en voorál ſtel uw vertrouwen niet op deeze Kunst, vóór gy ze wèl verſtaat; en dan nog, wees 'er niet te mild mede; zyt omzigtig; ſpaart gy de waarheid, dan zal men u houden voor een' die de Konst niet kent, en zegt gy die, men zal verbleeken, lochenen, en u haaten, want *Waarheid baart haat.* Wilt gy de Gelaadkunde voor uwen Spiegel beöefenen, blyf daarby, beöefen meest u zelve, en ſpiegel u aan myn voorbeeld: Doch hebt gy ook anderen leeren kennen, hou die kennis voor u, en doe 'er uw voordeel mede: zeg niets; maar vermyd de boozen, de geveinsden en dwaazen, en zoek en bemin de deugdzaamen, de oprechten, en de verſtandigen: dan, en niet anders zal u deeze Weetenſchap alléén nuttig, en nooit ſchaadlyk zyn.

EINDE

VAN DE

GRONDEN DER GELAADKENNIS.

ZAMENSPRAAK

TUSSCHEN

JAN PHYSIONOMIST

EN

ZIJN VRIEND

PIETER LEERGRAAG,

WAAR IN DE

WETENSCHAP

DER

PHYSIONOMIE

OP KORTE, KLAARE, EN GEHEEL NIEUWE REGELEN GEGROND, DEN LEEZER IN STAAT GESTELD WORD DEZELVE MINDER DAN EEN UUR VOLKOMEN TE KUNNEN VERSTAAN EN BEOEFFENEN.

Alom te bekomen.

AAN DEN

LEEZER.

Het volgende geſprek tuſſchen twee vrienden hoorende, heb ik het dermaate waardig geoordeeld het zelve na mijn beste geheugen op ſchrift te ſtellen, wen-

ſchende dat het UE zoo veel zal vermaaken in het te leezen, als het mij vermaakt heeft in het te hooren.

ZAMENSPRAAK

TUSSCHEN

JAN PHYSIONOMIST

EN

PIETER LEERGRAAG.

PIETER. Gij hebt mij belooft vriend eenige dingen aangaande de Phyſionomie kunde te zeggen, ik kom thans hier in verwachting dat gij U van deeze beloften kwijten zult.

JAN. Gij had nooit beter kunnen koomen ——— juijst heb ik deeze week een nieuw plan voor mij zelve gemaakt om deeze wetenſchap te beoeffenen ——— en daarin zal ik bijzonder moeten ſlaagen, alzoo ik dezelve zoo klaar en bevattelijk gemaakt hebbe, dat men in een enkelde dag een Profeſſor daarin kan zijn.

P. Dat verheugt mij ——— ik verlang zeer Uw onderwijs te genieten ——— laat ons beginnen! ——— Wat is eigentlijk de Phyſionomiekunde?

J. Het is die verheve Wetenſchap, welke ons uit iemands aangezicht leert zien of hij een eerlijk man of een ſchobbejak ——— een wijze of een gek is ——— met een woord zij leerd ons uit ie-

mands gelaat de inwendige neiging des harten kennen.

P. Dat is de voortreffelijkſte wetenſchap waarvan ik immer gehoord hebbe. ——— Wij zullen nu niet langer genoodzaakt zijn met ſchelmen en ſchobbejakken om te gaan ——— hun gelaat zal hun aanſtonds beklappen, en daarom zullen zij uit het gezelſchap van alle brave menſchen verbannen worden ——— dus vrieńd zullen wij haast een hemel op aarde genieten.

J. Men kan veel voor en veel tegen deeze wetenſchap inbrengen ——— intuſſchen maak ik mij ſterk alle tegenwerpingen die men op mijne wijze van dezelve te beoeffenen maaken kan, op te losſen. ——— Wij mogen deeze weetenſchap als het voortbrengſel van een verlichte eeuw beſchouwen; twee of drie honderd jaaren vroeger zou men dezelve voor toverij en duivelkunst gehouden hebben en deszelfs beoeffenaars hadden met geen mogelijkheid den brandſtapel kunnen ontſnappèn —— gelukkige eeuw! ——— thans zijn wij veel wijzer! ——— wij belachen hartelijk de dwaasheeden der voorige eeuwen en behouden met blijdſchap de onze. ———

P. Ik wenschte wel te weeten of de Phyſionomie altoos aan het Caracter beantwoorde?

J. Daar zijn ſpeelingen in de Natuur: het ſchijnt dat zij zomwijlen iets voorbrengt het geen zij niet had willen voortbrengen. Anders weet gij

heeft

heeft ieder zaak ieder voorwerp zijn vaste kenmerken en eigenſchappen om het van andre van zijn zoort of geſlacht te kunnen onderſcheiden gij zult best doen de boeken die over deeze wetenſchap handelen daar op na te zien ——— het zou buiten mijn beſtek zijn uw hier over te onderhouden.

P. Het komt mij tog voor dat deeze wetenſchap op geen vaste grondregels ſteunen kan ——— hoe zal men uit het beoordeelen der wezenstrekken op iemands caracter kunnen aangaan. Als ik bij voorbeeld zie, dat men zich verſcheide maalen vergist: Gij ziet Adrast en beoordeelt hem als het allerwellustigſte mensch zijn wezenstrekken, houding en gelaat alles geeft u grond om dit van hem te denken; en nogthans is hij een matig en zeer deugdzaam man ——— het zelfde gebeurt u met Erast ——— gij beſchouwd hem als een nors en buffelachtig menſch en nogthans is hij in de zamenleving een menschlievend en elk ten dienst ſtaande man ——— wat moet ik van deeze wetenſchap oordeelen, wanneer ik van diergelijke tegenſtrijdigheeden ooggetuigen ben?

J. Ik zeg u nogmaal dat ik alle zwarigheeden die gij teegen mijne wijze van beoeffenen maaken zult grondig zal oplosſen ——— hoewel het niet tot mijn taak behoord uw de zoo even geopperde zwarigheid op te losſen. ——— Wil ik u echter dit onder 't oog brengen: ——— Vraag Adrast in ge-

moede af, of wellustige geneigtheid zijn hoofdgebrek niet is waar tegen hij te vuur en te zwaard waaken moet; ——— vraag Erast of hij van natuure niet ſtuurs en buffelachtig is; ——— laaten zij voor de vuist antwoorden, en gij zult zien dat zij door de reden en een goede opvoeding beide deeze natuurgebreeken overwinnen: ——— het tegendeel kan plaats hebben in andere voorwerpen, ——— bij voorbeeld: het beste hart van natuure tot deugd geneigd kan door weelde en wellust bedorven worden.

P. Dus mijn vriend is deeze wetenſchap geheel onnut als zij mij niet de menſchen leerd kennen zoo als zij wezentlijk zijn ——— maar zoo als zij zouden geweest zijn indien niet een zeeker dit of dat had plaats gehad.

J. Geen wetenſchap welke zijn zwarigheeden niet heeft, en geen regel die ſomwijle geen uitzondering lijd ——— men kan vrij grooter zwarigheden maaken als deeze: bij voorb. ——— toond ons iemands gelaat dat hij een zeer bedorven en kwaadaartig hart moet hebben. Dan heeft hij zoodanige trekken en liniamenten van welke hij bij zijn geboorte reeds de plooijen, hoe wel flaauw met zich draagt, of bij meer gevorderde jaaren moeten zich dezen bij hem opdoen: —— het laatſte is onwaarſchijnlijk; (de mensch aan zulke geſtadige veranderingen van hoofd gelaatstrekken, onderhevig, zou op het laast geheel onkenbaar moeten worden,)

waar-

waarom deeze dan de ſchuld van zijn kwade bedrijven gegeeven die niet anders als natuurlijke gevolgen van zijn kwade geſteldheid zijn —— die zaaden van zijn hoofd ondeugd brengt hij bij zijn geboorte reeds met zich ter wereld ——— naar mate zijn krachten toenemen, ontwikkelen zich zijn gelaatstrekken en drukken zich ſterker en ſterker op zijn aangezicht ——— eindelijk word dezen mensch het geen hij uit zijn natuurlijke zamenſtelling worden moest en waar toe hij uit hoofde zijner Phyſionomie beſtemd is. ———

P. Als men een wetenſchap beoeffent diend men zich in ſtaat te ſtellen alle mogelijke zwarigheeden die er tegen gemaakt kunnen worden op te losſen ?

J. Ons geſprek zou te ernstig worden anders wilde ik u mijn gedachte hier omtrent wel meede deelen ?

P. Als dezelve dienstig zijn om eenige zwarigheeden op te losſen kunnen zij tot nut verſtrekken. Wel aan! laat mij dezelve hooren.

J. Ik zal dan zeer kort hier over zijn. Want ik heb u ſtraks andre dingen te zeggen: onderſteld, dat de mensch met zoodanige wezenstrekken en liniamenten ter wereld komt dewelke een alderſlegt caracter moeten te kennen geeven. Zoo geloov ik voor mij —— dat d' algoedheid hem een grooter maat van reden en oordeel ſchenkt naar mate hij van natuure aan groter zwakheeden en gebreeken

onderhevig zal zijn ——— zie daar dan weder een verrukkelijk evenwicht! en den Schepper van alles vrijgepleit ——— want deeze grootere maat van oordeel en reede ſtelt hem in ſtaat zijn zwakheeden en gebreeken te overwinnen.

P. Deeze gedachte voldoet mij ——— doch gij onderſteld dit ſlegts, is het dan wezentlijk niet zoo, dat den mensch met zulke trekken ter wereld komt: of ten minste de grondbeginzels daar van bij zich heeft.

J. Men ziet al vroeg in een kind welk een geaartheid het hebben zal; zoo ten kwade —— dan wort het de zaak der ouderen naauwkeurig toe te zien, en in dit opzicht zou de phyſionomiekunde een bijzondere nuttigheid hebben. Als namentlijk de ouderen in deze wetenſchap kundig, naauwkeurig achtgaaven; welke wezenstrekken zich bij hunne kindren op doen. Wanneer de reeden begint te ontluijken, zoo kwade ——— kunnen zij voor zulk een ondeugd waar aan zij oordeelen dat het wigtje bij meerder Jaaren het meest onderhevig zal zijn den grootſte affchrik inboezemen. — om nu volkomen uw vraag te beantwoorden: ik geloof ja! er zijn bij de geboorte reeds grondbeginſelen van zekere trekken die zommige neiginge, moeten aantoonen, doch die trekken worden veel zichtbaarder en ſterker na mate zulk een geneigdheid ſterker word. ——— Zij worden zwakker, wanneer de geneigheid zwakker word ———

op zekeren ouderdom, wanneer het caracter gevestigd is, worden ook de trekken gefixeerd 't zij ten goede of ten kwade. —— De hartstochtelijke trekken geeven het grootſte bewijs dat de aandoeningen en geneigheeden der ziele zich op het gelaat uijtdrukken, ſterker of zwakker na evenredigheid der aandoening of hartstocht. ——— Dan laat ons nu van dit ernstige afſtappen ——— de wijze waarop ik mijne wetenſchap beoeffene is niets minder dan ernstig.

P. Welk Syſthema volgt gij dan mijn vriend?

J. Onder veele ſchrijvers die over de Phyſionomie gedacht hebben, heeft Porta zich bijzonder onderſcheiden doch de opmerkzaame Lavater heeft deeze wetenſchap bij uitſtek verbeterd en hij overtreft alle die voor zijn tijd over deeze wetenſchap geſchreeven hebben. ———

P. Gij volgt dan zekerlijk de leerwijze van dien grooten man?

J. Om de waarheid te zeggen vriend ——— ik heb veel korter weg uitgevonden: ——— en ik vleije mij dat ik de maatſchappij daar mede geen ondienst zal doen. ——— Zoo ver ik weet is deeze leerwijze geheel nieuw, eene les kan uw in ſtaat ſtellen verbazende vorderingen te maaken.

P. Dewijl gij zegt dat uwe leerwijze geheel nieuw is. Twijffel ik niet of gij zult een grooten opgang met uwe wetenſchap maken. ——— Alles wat nieuw is ſmaakt de wereld in 't algemeen.

J.

J. Daar zijn nog genoeg liefhebbers van oudheden mijn vriend, die noit al wierden zij ouder als Methuſalem van hunne gevoelens en denkbeelden in de kindsheid verkregen zullen afſtappen. ——— Die kinderlijke denkbeelden zitten zoo vast in het harſenpan gemetſeld dat er een wonderwerk vereischt word om er dezelve uit te krijgen; ——— en zoo zij dwaalen zijn geen overtuigende bewijzen nog zonne klaare betoogingen daar toe in ſtaat.

P. Ik ben niet van die geene die al te ſterk aan het oude verknogt nog te veel met het nieuwe ingenoomen zijn ——— de middelweg is de veiligſte. ——— Schoon ik u moet toeſtemmen dat er wondre makelijen van kopſtukken in de wereld zijn, harder dan metaal, zonder het minste gevoel, die het licht der reden niet tot het breinvat kunnen doorlaten, denk ik echter niet dat gij veele beſtrijders hebben zult.

J. Ik heb vooral getracht mijne wetenſchap op zulke vaste fondementen te bouwen dat dezelve door geen beſtrijders om ver geworpen kan worden.

P. Ik verlang zeer dat wij ter zaake overgaan, op dat ik volgens uw beloften nog deezen dag een goed Phyſionomist worde.

J. Alle wetenſchappen zijn op onwederſprekelijke ſtikregels (*axiomata*) gegrond. —— En daar ik een groot liefhebber van order ben, heb ik er mij ook gemaakt waar op mijn gantſche wetenſchap

rust ——— en wel zoodanige die zedert onheugelijke tijden door de ſtale ondervinding bewaarheid zijn.

P. Als men deeze *axiomata* weet, heeft men de beginſelen van uwe wetenſchap reeds opgedaan?

J. Ik beloof uw de grootſte vorderingen, een weinig oplettendheid en menschkunde is er ſlegts nodig. ——— Mijn wetenſchap beoeffene ik op tweederlij wijze. ——— Voor eerst: om een ander te leeren kennen, daar na om u zelve met een ander te gelijk te leeren kennen. ———

P. Dat hebben misſchien nog geen andre Phyſionomisten gedaan. ——— De zelfskennis is een voorname zaak.

J. Voor beide heb ik mijn *axioma* zijnde de een zoo onwederſpreekelijk als den andre. ———

P. Laat hooren?

J. De eerſte is. *Ieder wil altoos vertoonen te zijn, het geen hij in der daad niet is.* ———

P. Wat wilt gij daar mede uitvoeren? dat kan ik mij niet begrijpen, ſchoon ik zeggen moet dat het waarheid is.

J. Daar door zult gij niet alleen uit de houding en wezenstrekken, maar zelfs uit de kleeren, hoeden en paruijken kunnen zien wat er van den man is, die gij beoordeelen wilt.

P. Gij maakt mij thans nieuwsgieriger dan ooit.

J. Vooraf dient gij nog te weeten dat er geen regel zonder uitzondering is. Mist men derhal-

ven

ven eens voor een enkele keer, zoo heb ik dit met de andre phyſionomisten en beoeffenaaren der wetenſchappen gemeen —— doch wijt zulks niet aan de wetenſchap, maar aan dat oude ſpreekwoord geen regel zonder uitzondering.

P. Zeer wel.

J. Ik zal met eenige voorbeelden uw een denkbeeld van de zaak trachte te geeven —— vervolgens zult gij uw zelfs oeffenende in 't kort uw meester overtreffen. ——— Laat ik vragender wijze uw mijn leertrant bekend maaken ——— gij moet mij na uw gedachten antwoorden ——— dit zal de leerzaamſte weg zijn. ———

P. Ik ben bereid uw te antwoorden, zoo goed ik kan. ———

J. Wat zoud gij zeggen of maken van een perſoon, wiens hoofd in een ter deegen weldoortimmerde paruijk van 10 of 12 verdiepingen zoo geſlooten is dat gij zweeren zoud, hij had een gantſche ſchapenvacht op het hoofd zitten?

P. Terwijl men in deeze 18de Eeuw ſchijnt van gevoelen te zijn dat de rechtzinnigheid in de paruijk huijsvest. ——— Ja zelfs dat men den graad der rechtzinnigheid afmeet na het getal der verdiepingen die er in gevonden worden zoo zou ik en ieder die over de zaak wel oordeelen wil moeten zeggen: ——— dat dit een pijlaar van de kerk, een zeer ortodoxen broeder is van welke gezindheid gij wilt.

J.

J. Na uw gedachten hebt gij verwonderlijk wel geantwoord en echter is het tegenſtelde de waarheid ——— herinner uw mijn *axioma*, en gij zult zulk een man voor een aartsketter en dwaalgeest houden. ——— Want, kan er grooter dwaaling zijn? dan te gelooven, dat de ware Godvrugt en rechtzinnigheid niet door deugdzame daaden, niet uit het hart maar uit de paruijk moet getoond worden. ———

P. Als gij zoo te werk gaat in het opmaaken van uwe caracters, dan geloof ik zeeker de kunst al ſchielijk weg te zullen hebben. —— Nog meer voorbeelden als het uw belieft?

J. Zoo veel gij wilt. ——— Wat zoud gij maaken van een perſoon die altoos, bij alle omſtandigheeden in ſchuijten en wagens, het komt te pas of niet uit den bijbel ſpreekt over onbegrijpelijke bevindingen redeneeren wil, en daar onophoudelijk de mond vol van heeft.

P. Dewijl volgens uw *axioma:* ieder altoos vertoonen wil te zijn het geen hij in der daad niet is. Moet ik dit patroon voor het tegengeſtelde houden van het geen hij vertoond.

J. Zeer wel ——— gij zult zelden mis hebben wanneer gij zulk eenen als een huijchelaar beſchouwd, die zich in het vertrouwen der menſchen zoekt te dringen om daar door de beste gelegentheid te kunnen krijgen, hun den een of ander tijd van den huig te ligten. ——— De waare God-

Godvrugt woont in de ſtille binnenkameren, en houd zich met zulke geeſtelijke kwakzalverijen niet op.

P. Zie daar waarlijk de kortſten weg om de menſchen te leeren kennen ——— hebt gij nog meer voorbeelden, gij zult mij verplichten?

J. Wat zegt gij van een ſchepſeltje, zoo nedrig, zoo ſtemmig gekleed, dat niets, dan een zeer eenvoudig bruijn kleurtje de poezele leeden bedekken mag; welkers oogen beſtendig naar het aardrijk geſlaagen, met de ernſtigſte houding als zeggen wilden: ——— van hier ben ik voortgekoomen, en daar zal ik eindelijk weder naar toe gaan? ——— wel nu wat is uw antwoord? ——— ſtaat gij bedremmeld —— lugtig uit de borst. —— Weet gij niets hier van te maaken? ——— is dit origineeltje zulk een raadſel voor uw? ——— geen wonder ——— ik zou ook nooit geweeten hebben wat hier van te maaken indien mijn *axioma* mij hier in gelukkig geen licht gegeeven had.

P. Uw Syſthema van onderwijs volgende, zou ik zeggen: onder dat nedrig en eenvoudig kleedje klopt een zeer hoogmoedig hartje, zoo gevoelig voor de eigenliefde en lof der wereld als iemand. ———

J. Voortreffelijk geantwoord. ——— De waare nedrigheid heeft haar zetel in het hart. ——— Een bedelaar kan grootſer zijn op zijn pije rok als een marquis op zijn gegaloneerd kleed ——— deeze

ze zoogenaamde nedrige ſchepſeltjes zouden om geen werelds goed anders gekleed willen gaan. —— Niet uit nedrigheid, ——— maar om dat het onder hunlieden zoo de mode is, en daarom zijn zij zoo puntig dat zij zich zoo wel ſchuldig maaken aan het ijdel ſpiegelkijken, wanneer zij het zoogenaamde kleed der nedrigheid aanſchieten, als de beste Hofdame die op een bal of Asſemblee, moet gaan, en van te vooren naauwkeurig wil verzekert zijn, dat zij ſchitterende overwinningen zal maaken; boven dat zou men van deeze ſchepzeltjes zeggen kunnen: hun lighaam ſchijnt alleen laag en nedrig te zijn om den geest daar door te trotſer en opgeblazener te maaken.

P. Gij zult een onſterfelijken roem verwerven, dat gij de regels van deze wetenſchap dus verligt hebt ——— niets is gemakkelijker als op deeze wijs iemands caracter op te maaken. ———

J. De verdre voorbeelden die ik uw gaa geeven zullen niet minder overtuijgend zijn. ———

Wat zult gij zeggen van iemand die bij cris en cras, hoog en laag, ziel en zaligheid uw verzekert, dat het geen hij uw verteld de zuivre waarheid is.

P. Volgens uw axioma moet hij een aartsleugenaar zijn, die terwijl hij liegt zelfs denkt de waarheid te ſpreeken.

J. Gij wort een Profesſor in het antwoorden —— en ſlaat den ſpijker juist op den kop ——— de

waarheid wil niet door geweldige middelen in 't hart der ſtervelingen dringen, en hij die daar van gebruik maakt, heeft bijzondre oogmerken waar meede hij tot uw nadeel zijn voordeel zoekt.

P. Schoon ik nu ſlegts een phyſionomist van een half uur ben, zou men mij in deeze wetenſchap al evenwel geen knol voor een Citroen meer kunnen verkoopen.

J. Wat zoud gij zeggen, vriend Pieter! van iemand die bij alle gelegentheeden op zijne mildadigheid en liefdegiften roemt jegens den armen?

P. Om kort te gaan: dat hij alle zondagen een duit in 't zakje legt.

J. Ik had die vraag niet beter kunnen beantwoorden ——— gij begint reeds achter 't fijne van de zaak te koomen: nog een voorbeeld of drie zal genoeg zijn, uw tot perfectie te brengen.

P. Dit komt niet bij mijne ſchranderheid toe —— aan uwe gemakkelijke grondbeginſelen en leerſtellingen heb ik dit te danken. ——— —— Waaren dezelve in alle wetenſchappen zoo klaar en duidelijk, ik verzeker uw, daar zouden andre vorderingen onder 't menschdom gemaakt worden. ———

J. Dit is een aanmerking, een Philoſooph waardig; ——— maar laat ons verder gaan, —— Wat zoud gij maaken van eene, die uw geſtadig van zijn landgoederen, geldmiddelen, obligatien, en verbazende winsten aan de ooren lelt?

P.

P. Dat hij 't huijs beſchimmeld roggenbrood en water voor zijn daagelijks voedzel heeft.

J. Uw antwoorden zijn kort maar zinrijk, en overeenkomstig de waarheid. Welgeſtelde lieden of zij die grove winsten doen, verkiezen veel liever te klagen over de ſlegte tijden, als dat zij dankbaar zijn, voor het voorrecht dat hun gegund word ——— de ſchranderſte willen in ſtilheid de vrugten van Fortunaas boom ſmaaken. Thans kom ik natuurlijk op een andre vraag die een gevolg van de voorgaande is: wat zult gij maaken van een ouden druipneus die uw bitter klaagt over het verval van 't Vaderland, dewijl de winsten veel minder, en de levensmiddelen veel duurder worden, die uw zijn vrees te kennen geeft, of hij wel aan zijn eindje komen zal.

P. Dat is een vrekkige woekeraar, die zijn geld nog teegen 5. of 6. per Cent aan behoeftigen uit zuivre medeleidendheid opſchiet. ——— Die reeds een half millioen bij een vergaderd heeft, voor Nichtjes en Neevjes, die na zijn dood, waarom zij alle daagen hartelijk bidden, het zelve weder onder de menſchen zullen brengen, in een vierde gedeelte van den tijd die hij nodig had om het uit de bijzondere beurſen in zijn wel geſlote ijſere kisten te gaaren. Met een woord het is een originneel, die alle jaren een quart-ton oplegd.

J. Ik zou het zeer gemakkelijk hier bij kunnen laaten, want gij antwoord zoo ſnedig en voldoen-

de dat ik er over verwondert ſtaa. ——— Echter heb ik nog twee voorbeelden, waar over ik uwe gedachten moet hooren. ———

P. Welke zullen die zijn?

J. Wat zegt gij van een man, die na zijn glaasje geleegt te hebben, een verſchrikkelijke bange zucht geevt, onder het uitroepen van een geweldig *BA!* en het optrekken van een vieſe neus.

P. Dat hij in 't geniep wel een paar vlesjes achter zijn kiezen zou duuwen.

J. Voortreffelijk! ——— en wat van een die voor het oog een achter kleinzoon van *Minerva*, ſchijnt te zijn, door zijn geleerde, deftige ſombre en ik weet niet welke pedante houding.

P. Dat hij direct in een rechte linie niet van Pallas, maar van haar ſchoon gevederde nagtvogel afſtamd. ———

J. Zeer wel! ——— achter de vertooning van geleerdheid ſchuilt dikwijls de grootſte weetniet. — Mij dunkt deeze proefjes zullen zoo wel gaan. —— Zij zijn voldoende om uw te doen zien, hoe ik mijne wetenſchap beoeffene, ik geev uw nu aan de ondervinding over, volg mijn voetſtappen gij zult grote vorderingen maaken.

P. Ik meen in korte tijd aan de Phyſionomiſche Hemel, als een ſter van de eerſte groote te flonkeren ——— ik ben ten uijtersten voldaan over de ſtaaltjes die gij mij hebt opgegeeven ——— echter herinner ik mij, dat gij nog niets van de

hoe

hoeden en andre dingen gezegt hebt ——— dit was nogtans uwe belofte (†).

J. De Phyſionomie der hoeden is weer een bijzondre ſtudie, die gansch niet van de makkelijkſte is. ——— Elke hoed geevt de caracters te kennen, van de perſoonen die dezelve draagen: —— van den oudſten af, tot aan den hedendaagſchen Henriquatre toe; elk heeft zijn betekenis. Doch door de menigvuldige verwisſeling der modes wort deeze wetenſchap ongemakkelijk gemaakt. ——— Met het veranderen der denkbeelden en begrippen, veranderen ook de hoeden, —— daar zijn nationale hoeden, Famillie hoeden, —— hoeden van geleerdheid, en hoeden van negotie, —— doch ik kan voor eerst uw hoofd daar niet mede breeken, wij zullen wagten tot een andre les, dan zult gij een dag ouder in ſtudie, ook vatbaarder voor deeze verhevene zaaken zijn.

P. Ik wenschte evenwel een weinig daar van te weeten, geev mij maar een kort denkbeeld van de zaak.

J. Wel vriend dit gaat zoo gemakkelijk niet: van een uitgebreide wetenſchap een kort en klaar begrip te geeven dat is mannen werk, ——— 't is daarom dat veel beroemde geleerden korte en klaare begrippen, van uitgebreide wetenſchappen ſchrijven. Doch de laster zegt dat deeze klaare be-

(†) Zie pag. 13.

begrippen veel duisterder zijn als het werk waar uit zij dezelve getrokken hebben; ——— ik voor mij zie daar geen kans toe, ——— of ik zou veel moeten overslaan, of zeer oppervlakkig de zaaken verhandelen, een van beide kan ik niet vermeiden. ———

P. Ik zal mij met een oppervlakkig denkbeeld voor eerst te vreeden houden, ——— duizenden zijn er die de wetenschappen zoo beoeffenen.

J. Om uw dan genoegen te geeven, zal ik kort hier over iets zeggen. ——— Daar zijn verscheide zoorten van hoeden, —— grote, middelmatige, en kleine, —— elk geevt een bijzondre zaak van desselfs draager te kennen. ——— De eerste zoort worden doorgaans gedraagen op hoofden daar niet extra veel harsens in zijn; ——— ook zijn het ploerte hoeden die van lieden van een laage conditie gedraagen worden, want onder fatsoenlijke lieden vind men geen ploerten. —— De Henriquatre hoed behoort mede onder de groote, wie dezelve draagen ——— daar op kunt gij de fabelen en vertelsels van Schonk na zien, 't welk mij dus veel moeite bespaard om het uw uit te leggen. De tweede soort strekt doorgaans tot dekking van bedaarde en schrandere breinen, als die in alles de middelmaat houdende; de derde zoort zullen wij het best plaatsen op de kopstukken der jonge pedante geestelijken, indien er zulke onder gevonden mochten worden ——— van de hoeden der

ge-

geleerden valt zoo veel te zeggen, dat ik daar tegenswoordig niet van melden zal: 't zij genoeg u te verzekeren dat ik aan dezelve zien kan tot welke faculteit zij behooren. ——— Ja zelfs gaat dit zoo zeker dat ik ze dan nog deelen en onderdeelen kan na mijn welgevallen.

P. Ik ben uw verplicht voor dit nuttig onderderwijs —— gij hebt gezeid dat de hoeden ook met de denkwijze en gedachten veranderen. Hoe moet ik dit begrijpen?

J. Ik zal u dit zoo kort en klaar voorſtellen als het mij mogelijk is. ——— Bij voorbeeld: een ploert met zijn hooggerande hoed, waar mede hij bijna aan de ſterren ſtoot, zal zoo dwaas niet zijn wanneer hij van levensgedrag en denkwijze veranderd dezelve op zijn hoofd te houden. ——— ô Neen hij wort veragtelijk weggeſmeeten, als of de goddeloosheid in den hoed alleen gehuistvest had. ——— Een andre komt zijn plaats vervangen, en hij blijft voor altoos verſtooten.

P. En welke vervangt dan zijn plaats?

J. Een dweepers hoed, —— welke om zijn zonderling voorkomen wel verdiend wat nader beſchouwd te worden. ——— Verbeeld u een hoed, met drie zoodanige ſcherpe punten, dat men daar mede in een belegering zeer gemakkelijk een bres in de muur zou kunnen loopen; ——— 't is zeer gevaarlijk deeze van nabij op te neemen, en ik zou uw nooit raden uw zelve aan zulk een hoed

te waagen, ——— hoe dat gij hem beſchouwd gij vind overal een ſcherpe punt die uw zou kunnen kwetſen, ——— men draagt doorgaans een knoop boven op den bol, om aan te toonen dat het den draager daar niet al te vast heeft. ——— Ik denk gij zult nu wel een klaar denkbeeld van de zaak hebben.

Ik ſta verwonder, dat men uit zulke kleinigheeden, zulke groote zaaken trekken kan.

J, 't Is zekerlijk meer de gewoonte dat men uit grootſche voorwerpen en zaaken, niets waardige kleinigheeden trekt. ———

Thans zijn wij halver weg mijn vriend; ——— gij hebt nu het middel geleerd om andren te leeren kennen: nu wil ik volgens mijn belofte uw het recept aan de hand geeven, om andren en u zelven te gelijk te leeren kennen, dit heeft een dubble nuttigheid en men ſlaat hier twee vliegen in eene ſlag.

P. En gaat dit zoo zeker als het vorige?

J. Daar over zult gij zelfs moeten oordeelen ——— ten minſten leert gij een ander door dit middel perfect kennen, ——— het gantſche geheim beſtaat daarin: ——— dat men altoos een zekre tegenſtelling (Contrast) tuſſchen zich en andren weet te maaken, ——— en het rust op dit *axioma* als op een onwrikbare ſteunpijlaar: *de menſchen houden uw altoos voor het geen zij zelfs zijn.* Een deugniet houd ieder voor een ſchobbejak en ſtelt

ſtelt dus in niemand vertrouwen; een eerlijk man daar en tegen vertrouwd ieder als zich zelve.

Willen wij de zaak kort met eenige voorbeelden ophelderen?

P. Niers zal mij aangenamer zijn.

J. Wel aan! ——— ik hore iemand over zaaken van weinig aanbelang met een meesterachtige houding redenkavelen, ſchoon ik tot lof van mijn eige Landgenooten zeggen moet dat dit zeldzaam hier gebeurd. ——— 't Zij dan dat het geſprek over weer of wind, koetjes of kalfjes, of diergelijke Staatszaaken rouleert; ik vat hem op een beuzeling. ——— Aanſtonds raaken wij aan't twisten zonder iets in het minſte te vorderen ——— hij houd zijn ſtuk ſtijf en ſterk ſtaande, ik laat van mijn kant niets glippen; altoos mijn contrast voor oogen houdende —— ſomwijle raakt ons geſchil geen mindre zaak, als welk kleed de jonge Antonette op haar trouwdag (die onlangs was,) heeft aangehad, hij zegt 't was gewaterd moor, ik zeg 't was geblomd damast, ——— wij twisten daar over twee volle uuren; eindelijk begint het bloed te gisten, ——— hij ſcheld mij voor een eige wijze gek, een beuzelaar zonder oordeel, het zelfde zeg ik hem, en dus leeren wij malkander in een ogenblik van het hoofd tot de voeten voor gekken en beuzelaars kennen, ——— gekken en beuzelaars zeg ik, om dat alle beuzelaars geen gekken zijn; daar zijn ook geleerde beuzelaars en

alle geleerden zijn luiden van verſtand. Die wel onderſcheid leerd wel zegt het ſpreekwoord, en dus was deeze aanmerking hier hoogst nodig.

P. Dat alles is wel, ——— maar op die wijze zult gij met uw contrast de gantſche wereld aan uw hals krijgen.

J. Wat zwarigheid —— daar zijn er zoo veel die elkandren om kleinigheeden in het haair zitten, en wel zoo ſterk dat er de drukpers zelfs van kraakt, met andre heb ik dit dan ſlegts gemeen. ———

P. Laat mij nog eenige voorbeelden hooren.

J. Ik hoor in eenig gezelſchap de eene of andre ſcherpzinnige vrouw die de gebreeken van de gantſche weereld op een prik weet te bemerken, ſchoon zij nogtans haer eigene over 't hoofd ziet, de gantſche buurt bedillen en belachelijk affchilderen, ——— ſluks ſtel ik mij door mijn contrast, vlak teegen haar aan, en zeg dus, dat de gantſche buurt het zelfde en wel met grond van haar zegt ——— aanſtonds vat zij vuur en ik krijg het oordeel kundig en wel beſpraakt wijfje aan den hals ——— wij raaken aan 't kibbelen en hakketeeren dat het een vermaak is om te hooren. —— Eindelijk komt het op een ſchelden, en ik krijg den naam van kwaadſpreeker, bitſe kwaadſpreeker na mijn ooren, ——— ik ſchiet uit mijn kartouwen met dezelfde bommen, en dus begrijpt gij, leeren wij elkandren in een oogenblik des tijds als bitſe kwaadſpreekers kennen.

P.

P. Teld gij de vriendſchap van de wijfjes zoo gering, dat gij door uw Contrast uw met hun in oneenigheeden helpt, gij weet welk een invloed zij op ons aardsch geluk hebben, 't is dus niet edelmoedig aan uwe kant, dat gij haar in den grond wilt leeren kennen. ——— Daer toe moet gij nimmer uw wetenſchap bezigen, ——— behalven dat het vergeefs zou zijn, zult gij de gantſche ſexe daar door aan uwen hals krijgen; ——— het vrouwelijk hert is het doolhof van Creta gelijk, die zich durft onderwinden daar in te gaan, mag met *Theſeus* verheugd zijn, daar zonder kleerſcheuren uit te komen. ———

J. Echter ben ik voornemens in mijn derde les, het vrouwelijk hart tot mijn onderwerp te neemen, ——— waarin ik dan alleenlijk handelen zal van de Phyſionomie der wijfjes. ———

P. Daar is gewis veel in 't vrouwenhart te beſtudeeren. Doch ik raad u nogmaal, laat dit werk je ſteeken, of uw wetenſchap zal geen opgang maaken, ——— de vrouwen willen niet gekend weezen, zij weeten zich zoodanig te vermommen dat gij met geen zonnemicroscoop de ſchuilhoeken van heur hart doorzien kunt. ———

J. Ter zijner tijd zal ik uw toonen, hoe ver ik het in mijne wetenſchap gebracht hebbe. ——— Gij zijt flegts nog een leerling, en weet dus niet hoe verheven de Phyſionomiekunde is. ———

P.

P. Wel nu ik zal geduld hebben: —— ſchets mij nog een voorbeeld.

J. Laat ons het volgende als het laatst ſtellen —— met iemand moet ik een erffenis deelen, het komt mij voor, dat hij vrij wat op den penning ſtestien is geſteld, ——— ik raadpleeg weder met mijn contrast ſtel mij ten ſterkſte daar tegen aan, en geev niets het minste toe, ——— ras krijgen wij elkandren om de de waardij van een lepelſteel bij de ooren, ——— ſchraper vrek, geldduivel zijn al de geſuikerde woorden die ik achter de vodden krijg; daar ik in tegendeel de zagtmoedigſte, onbaatzugtigſte en beminnelijkſte man des weerelds zou geweest zijn, had ik maar alles willen toegeven; en daar door zou ik belet zijn geweest, deze Cohæres in zijn rechte licht te beſchouwen. Daar wij nu weder elkandren in weinige minuten, als geldduivels en ſchraapers leeren kennen.

quod erat demonſtrandum.

P. Zoo ik dit middel eens op de proef ſtelle, en het tegendeel bevinde van het geene gij in uw voorbeelden geſchetst hebt. ——— Wat moet ik dan beſluiten?

J. Dat er dan goede caracters huisvesten bij die geene aan wien gij dit middel geappliceerd hebt —— de verſtandige menschlievende en onbaatzugtige mensch, weet ieder in zijn zwak te draagen, en wat toe te geeven: hij wil liever kleinigheeden over

zijn

zijn kant laaten gaan, als zijn geest met beuzelingen vermoeijen.

P. Echter dunkt mij dat deze laatſte wijze van beoeffenen ——— uw meer in ſtaat ſteld, andren dan uw zelfs te leeren kennen, dewijl gij altoos ter bereiking van uw oogmerk, een caracter aanneemt dat uw niet eigen is.

J. Dit zij zoo: ——— in onze tweede les zullen wij alleen over de zelfskennis handelen, want hij, die ter beoeffening van deze wetenſchap wil overgaan, moet boven alles, een voldoende kennis van zich zelve hebben, eer hij zich vermete een ander te leeren kennen.

P. Wij hadden met de zelfkennis dan het eerſte moeten beginnen.

J. Ik heb om aan uwe nieuwsgierigheid te voldoen, uw ſlegts eenige regelen aan de hand gegeven, die u in ſtaat kunnen ſtellen de verheve wetenſchap der Phyſionomie met vrugt te beoeffenen, ——— doch verbeeld u niet dat dit het alles was wat ik u te zeggen had; ——— wij zullen die wetenſchap als ten hoogſte nuttig zeer uitgebreid behandelen.

P. Ik verlang reeds uw tweede les te ontfangen, ——— hebt gij meer goede vrienden die gij in deeze wetenſchap onderwijst.

J. Tot nog toe zijt gij de eerſte ——— doch in 't kort zal ik de wereld mijne waernemingen meede deelen en ieder eerlijk man tot een goed Phyſionomist zoeken te maaken.

P.

P. Dit is zeer prijfelijk, gij zult veel roem daar door behaalen.

J. Ieder die maar de geringfte burger in de vrije Republiecq der letteren is, ziet met onuitfprekelijk genoegen, wat vorderingen in kunsten en fraije wetenfchappen in deeze eeuw gemaakt worden, hoe verre zij de voorigen overtreft, en hoe zij zwanger gaat van het allerheugelijkst vooruitzigt dat wij in korten tijd de volmaaktheid zullen te boven ftreeven, ——— en waar komt dit van mijn vriend? ——— deeze vorderingen hebben wij alleen te danken aan de zoo veelgeleerde maatfchappijen en genoodfchappen; de geleerde wereld vind fmaak thans in Compagnie te werken, en van zulk een gelukkige epoque wil ik gebruik maaken. —— Ik zal een genoodfchap van Phyfionomisten oprechten. Waarin men die wetenfchap op deeze mijne Nieuwerwetfche wijze beoeffenen zal.

P. Dit behaagd mij ongemeen, ik hoop gij zult zoo goed zijn mij als lid daar in aan te neemen. ——

J. Ongetwijffeld! ——— en met uw alle eerlijke lieden, ——— geen fchobbejakken nog flegte hoofden, zullen zich langer kunnen vermommen; mijn wetenfchap zal hun voor altoos ontmaskeren.

P. Ik zal uwe lesfen beftudeeren, —— ik hoop gij zult in mij geen leerling aantreffen, die na een tienjarig onderwijs nog even dom en onwetend is als te vooren. ———

J. Morgen zal ik u verdere onderrichtingen geeven,

ven, ——— gij zult verbaasd ſtaan, wanneer gij mij uit kleinigheeden voor het oog niets waardig ſchijnende, de grootſte en ſtoutſte gevolgen ziet trekken.

P. Ik ben u zeer verplicht voor de moeite die gij genomen hebt; ik zal niet nalaaten morgen van uw vriendelijk aanbod gebruik te maaken. —— Vaart intusſchen wel mijn hartenvriend.

J. Dat uw geluk geen einde hebbe!

1524-043 w/1534-090

1379 .e
ijxgte